

№1
2024

Вестник BOBEK

МЕЖДУНАРОДНЫЙ
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

OJS
OPEN
JOURNAL
SYSTEMS

[bobek_organization](https://www.instagram.com/bobek_organization)
t.me/bobek_science

+7 776 181 86 88
+7 701 475 16 38

Астана, Казахстан
conferences2019.kz@gmail.com

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ
ИНСТИТУТ «БОБЕК»

ISSN 2664-2271

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА

eLIBRARY.RU

РИНЦ

«ВЕСТНИК БОБЕК»

№1(1). 2024

СЕРИЯ «ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ»

V ТОМ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

Е. Абиев, PhD (Казахстан)

Ж.Малибек, профессор (Казахстан)

Ж.Н.Калиев к.п.н. (Казахстан)

Лю Дэмин (Китай),

Е.Л. Стычева, Т.Г. Борисов (Россия)

Чембарисов Э.И. д.г.н., профессор (Узбекистан)

Салимова Б.Д. к.т.н., доцент (Узбекистан)

Худайкулов Р.М. PhD, доцент (Узбекистан)

Заместители главного редактора: Е. Ешим (Казахстан)

Международный научный журнал «ВЕСТНИК БОБЕК» ЛИЦЕНЗИРОВАН И
ЗАРЕГИСТРИРОВАН В КОМИТЕТЕ ИНФОРМАЦИИ, МИНИСТЕРСТВА
ИНФОРМАЦИИ И ОБЩЕСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН,
регистрационный номер СВИДЕТЕЛЬСТВА: KZ94VPY00075161 от.15.08.2023 г.

INTERNATIONAL RESEARCH INSTITUTE «BOBEK»

ISSN 2664-2271

BOBEK

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА

eLIBRARY.RU

РИНЦ

«BULLETIN OF BOBEK»

No.1(1). 2024

SERIES "PEDAGOGICAL SCIENCES"

V VOLUME

CHIEF EDITOR:

E. Abiev, PhD (Kazakhstan)

J. Malibek, professor (Kazakhstan)

Zh.N. Kaliev, candidate of pedagogical sciences (Kazakhstan)

Liu Deming (China),

E.L. Stycheva, T.G. Borisov (Russia)

Chembarisov E.I. Doctor of Geographical Sciences, Professor (Uzbekistan)

Salimova B.D. Ph.D., associate professor (Uzbekistan)

Khudaykulov R.M. PhD, associate professor (Uzbekistan)

Deputy chief editors: Y. Yeshim (Kazakhstan)

The international scientific journal "BOBEK NEWSLETTER" is LICENSED AND REGISTERED WITH THE INFORMATION COMMITTEE, MINISTRY OF INFORMATION AND SOCIAL DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN, CERTIFICATE registration number: KZ94VPY00075161 dated 08/15/2023.

ASTANA – 2024

Consolidation of legal entities in the form of an association «National Movement «Bobek», 2024

ОӘЖ 378:159:922.76(045)

**БОЛАШАҚ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНЕ
ТӘРБИЕЛЕУ****Жуасхан Бота**

С.Сейфуллин атындағы Қазақ Агротехникалық зерттеу университеті,
Компьютерлік жүйелер және кәсіптік білім беру факультетінің 2-магистранты,
Ғылыми жетекші - п.ғ.к., доцент М.Д.Есекешова
Астана, Қазақстан
Жетекші- аға оқытушы, магистр Г.А. Ахметжанова
Қарағанды, Қазақстан

Аңдатпа: Болашақ білім алушыларға инклюзивті білім беру жүйесіне тәрбиелеу жолдары қарастырылады.

Тірек сөздер: білім алушы, даму мүмкіндігі шектеулі білім алушылар, арнайы мамандар, тәрбиелеу жолдары.

Қазіргі таңда барлық әлем жұртшылығының назарын аударып отырған мәселе білім алушылардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне ортаның, отбасының қатысуымен білім беру үрдісіне толық қосуды қарастыратын инклюзивті білім беру. Қазақстан Республикасында әлемдік тенденцияларға сәйкес инклюзивті білім беру идеялары кең етек алууда: Республиканың барлық облыстарында инклюзивті мектепке дейінгі және мектеп ұйымдары ашылуда. Елімізде мүмкіндігі шектеулі балалардың жалпы білім беру үрдісіне енуіне қажетті жағдайларды реттейтін белгілі бір нормативті-құқықтық база жасалған, оған сәйкес барлық білім беру ұйымдарында қалыпты және дамуында ауытқушылықтары бар балалардың бірігіп оқуын жүзеге асыратын жағдайлар жасалуда («кедергісіз орта», материалдық-техникалық жабдықтау, коррекциялық және реабилитациялық шаралар және т.с.с.)[1].

Мүмкіндігі шектелген білім алушыларға инклюзивті білім беру мәселелеріне Қазақстан Республикасында Х.С.Ералиева, Д.Д. Ешпанова, Д.С.Жакупова, А.К. Жалмухамедова, З.А. Мовкебаева, И.А.Оралканова және т.б. жұмыстары арналған. Инклюзивті білім беру мәселесінің өзектілігі 21 ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылар санының артуымен байланысты. Қазақстанда 16 мыңға жуық мүмкіндігі шектеулі білім алушылар дамуы қалыпты құрдастарының ортасына интеграцияланған[1].

Соңғы жылдары Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың Мемлекеттік бағдарламасының міндеттерінің бірі: инклюзивті білім берудің жүйесін дамыту, төмендегілерді дайындауды қажет етеді:

-ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларды интеграциялық оқытудың модульдік бағдарламаларын;

-мүмкіндігі шектеулі білім алушыларды жалпы білім беретін ортада интеграциялық оқыту ережелерін, ерекше қажеттіліктері бар білім алушылар үшін интеграция формаларын анықтау;

-мүгедек білім алушылар қашықтан оқытуды ұйымдастыру ережелері[1].

Аталған категориядағы тұлғаларды инклюзивті оқытумен қамтамасыз ету мәселелері ҚР Заңының №319-III 27.07.2007 «Білім туралы» Заңда (29.12.2014ж.өзгерістер мен толықтырулар), сонымен қатар басқа да нормативтік-құқықтық актілер[1].

Жоғарыда аталған мүмкіндігі шектеулі балалардың жалпы білім беру үрдісіне енуіне қажетті жағдайларды жасалуымен қатар маңызды рөл атқаратын жағдай ол болашақ білім алушыларды яғни болашақ педагогтарды инклюзивті білім беру жүйесіне даярлау, тәрбиелеу болып табылады.

Танымал педагог П.Шуманның пікірінше, баланың психикалық даму деңгейі неғұрлым төмен болса, педагогтың біліктілік деңгейі соғұрлым жоғары болуы керек[2]. Инклюзивті білім беру жағдайында бұл өте орынды айтылған пікір. Себебі, ерекше білім қажеттігі бар білім алушыларды оқыту барысында, біріншіден, мұғалім автономдығы жоғалады. Ол арнайы педагогпен, психологпен, логопедпен, әлеуметтік педагогпен, ата-анамен және әлеуметтік серіктестермен ынтымақтаса әрекет ететін болады. Өзара кәсіби қарым-қатынастың бұл түрі педагогтан барынша әмбебаптық пен икемділікті талап етеді. Екіншіден, ерекше білім қажеттігі бар балалар категорияларының алуан түрлілігі, әрі даму деңгейінің немесе сырқат дәрежесінің әркелкілігі педагогтан терең білім, кәсіби шеберлік және асқан ыждаһаттылықты қажет қылады. Үшіншіден, ерекше дарынды оқушы, науқас бала немесе психикалық-депривация салдарымен келген баламен жұмыс сынды, қалыптан тыс құбылыспен бетпе-бет келу мұғалімге аса шыдамды, жұмсақ мінезді, мейірбан болуымен қатар, зор жауапкершілік пен кең кісілік болмыс жүктейді. М.Жұмабаевтың «Білімдінің сөзі – ем, мейірімі көп, өзі – кең» деген тұжырымын инклюзивті білім беруді жүзеге асыратын педагогқа қойылар талап деп түсіну керек[2].

Инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істейтін мұғалімнің даярлығының мазмұнына міндетті түрде ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытуда олардың анатомиялық-физиологиялық ерекшеліктерін білуі керек, оқу-тәрбие үрдісінде осы санат топтарындағы білім алушылардың психологиялық ерекшеліктерін ескеру қажет, осы санаттағы білім алушыларды оқытудың спецификалық әдістері мен тәсілдерін дұрыс таңдай білулері керек, сонымен қатар жеке және топтық оқыту бағдарламаларын дұрыс үйлестіре білу тәсілдерін меңгерулері тиіс[3]. Осының бәрі педагогты инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істейтін педагогтың кәсіби құзыреттіліктерінің қалыптасуымен қатар білім беру жүйесіне тәрбиелеу негіз болады. Соның барысында кәсіби құзыреттіліктің мотивациялық компоненттерін (өмірлік ұстанымға берік болу, позитивті көзқарас, кәсіби қызығушылықтарын нақтылау және дамыту, т.б.) және тұлғалық компонентін (таңдаудың саналығы, тұлғалық қасиеттерін қалыптастыру және т.б.) дамытуға көп көңіл бөлу қажет.

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылармен жұмысты жүзеге асыруда педагогтың кәсіби даярлығын қалыптастыру мен тәрбиелеудің үш негізгі бағыты болады [3]:

1. Өзара сыйластық, шыдамдылық және оптимизм негізінде «педагог-бала» өзара индивидуалды жүйеде әрекеттесу қабілетін қалыптастыру.

2. Барлық білім беру мекемесінің педагогтерінде өнімді әрекет жағдайына бейімділікті қалыптастыру:

- психологиялық бейімділік – даму мүмкіндігі шектеулі балаға пәнаралық өзара әрекетті ұйымдастыру мақсатында педагогикалық үдерістің барлық субъектілерімен өзара әрекеттесу, байланысу, сөйлесе алу қабілеті;

- технологиялық бейімділік – жалпыпедагогикалық қабілет (білім алушыларлардың әрекеттерін дұрыс жоспарлау және ұйымдастыра алу), теориялық білімді нақты білім алушының мүмкіндіктері мен типологиялық ерекшеліктеріне айналдыра алу және т.б.;

- білім беру ұйымының әкімшілік-педагогикалық әрекет жүйесінде педагогтарды өзара нәтижелі әрекеттесуге бейімдеу.

3. Педагогтарда даму мүмкіндігі шектеулі балалармен нәтижелі педагогикалық әрекетке әсер ететін тұлғаның кәсіби-маңызды сапаларын қалыптастыру: түрлі ерекшеліктерге қарамастан әрбір адамға құрмет, жанашырлық таныту және болашаққа оптимизммен қарау, т.б.

Кәсіптік маңызды қасиеттердің деңгейін анықтау үшін диагностикалық әдістемелер кешенін пайдалану қажет, ол диагностика нәтижелері ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істейтін педагогке қойылатын талаптарға сәйкес болуы керек және

диагностиканың нәтижесі өз белсенділігін түзетуге, дамытуға, құзыретті педагог үшін қажетті құрамдас бөліктерді жетілдіруге бағытталуы керек[3].

Сонымен қорытындылай келе ерекше қажеттіліктері бар білім алушыларды адамзат қоғамдастығына енгізу бүкіл білім беру жүйесінің негізгі міндеті болып табылады. Және сол міндетті атқаруға болашақ педагогтердің атқаратын рөлі зор сол себепті инклюзивті білім беру жүйесіне болашақ білім алушыларды тәрбиелеу жоғары деңгейде болу бізге еліміздегі әр бір ерекше қажеттілігі бар білім алушыға сапалы білім беріп, жарқын болашақ сыйлауға мүмкіндік береді.

ПАЙДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Дорота Подгорска-Яхник, Габдрахманова Ш.Т., Арыстанғалиева В.Т., Панищева О.А. Инклюзивті білім беру Инклюзивное образование Оқу-әдістемелік құралы Орал, 2020
2. М. Оспанбаева ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ ЖӘНЕ ӘДІСТЕМЕСІ Оқу құралы Алматы 2019
3. Инклюзивті білім беру жағдайында қызмет ететін мұғалімдердің кәсіби құзіреттіліктеріне қойылатын талаптарды дайындау бойынша әдістемелік ұсынымдар.– Астана: Б. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 32 б.

ӘӨЖ 372.891

ГЕОГРАФИЯ ПӘНІНДЕГІ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР БОЙЫНША ФАКУЛЬТАТИВТІК КУРСТАРДЫ ЕНГІЗУ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Баймухамедова Айгерім Жардемқызы

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ Жаратылыстану ғылымдары факультетінің магистранты
Ғылыми жетекші: Инкарова Жанслу Ишановна, б.ғ.к., доцент
Астана, Қазақстан

***Аннотация:** Экологиялық мәселелер - қазіргі әлемдегі ең маңызды мәселелердің бірі, осыған байланысты болашақ ұрпақтың экологиялық сауаттылығы мен экологиялық мәдениеті туралы мәселе өткір тұр. Соның ішінде қазіргі кезде қалалардың ерекше дамуына байланысты, ғылымда қала экологиясын зерттеу ерекше маңызға ие болды. Қала экологиясының ғылым және білім беру пәні ретінде өзектілігі қала ортасының қазіргі адамдар мен болашақ ұрпақтың негізгі тіршілік ету ортасына айналуымен айқындалады. Қарқынды урбанизация қазіргі өркениеттік процестердің айрықша белгісі болып табылатындықтан, ғылыми танымның бағыты ретінде урбанизм оларға жауап табуға көмектеседі.*

***Тірек сөздер:** жаһандық экологиялық мәселелер, қала, факультативтік курс, қала экологиясы, урбанизацияланған орта.*

Мемлекет басшысы Қ.Ж.Тоқаев 2020 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауында "мектептерде өскелең ұрпақты экологиялық тәрбиелеуге тиісті көңіл бөлу қажет" деп айтқан. Экологиялық мәдениет пен экологиялық дүниетанымның негізін қалау, барлық тіршілік иелеріне қатысты өз іс-әрекеттеріне жауапкершілікпен қарау сезімін оқушыларда мектеп кезеңінен тудыру өте маңызды [1]. 21 ғасырдың басы жаһандық экологиялық мәселелердің одан әрі өсуімен белгіленді. Олардың ішінде қала экологиясы мен урбанизацияланған ортаның проблемалары ерекше маңызға ие. Адамзаттың тұрақты

дамуының стратегиялық басымдықтары көбінесе экологиялық білім беру жүйесін дамытумен байланысты. Сондықтан экологиялық білім беру адам мен қоғамның табиғи ортамен әрекеттесуін оңтайландырудың тиімді реттеуші механизмі ретінде қарастырылуы қажет.

20 ғасырда әсіресе жеделдей түскен қалалық елді мекендердің өсуінен туындаған урбанизация проблемалары қарапайым халықтың ғана емес, сонымен бірге зерттеушілердің де назарын аударуда. ХХІ ғасырдың басында қолға алынған бұл процесс көптеген қақтығыстарды, қайшылықтарды, бұрын болжанбаған тенденцияларды туғызатыны сонша, ол жан-жақты, соның ішінде әлеуметтік-философиялық талдауды қажет етеді. Қала халқының қарқынды өсуі (осы ғасырда Біріккен Ұлттар Ұйымы (БҰҰ) және басқа да халықаралық ұйымдардың болжамы бойынша) тек қазіргі ғана емес, болашақ ұрпақтың да мекендеу ортасын түбегейлі өзгертуі мүмкін. Ол бірте-бірте жаңа жаһандық проблемаға айналып барады, ол жасырын қауіп-қатерлерге байланысты тіпті экологиялық проблеманы да басып кетуі мүмкін [2].

Қала экологиясының ғылым және білім беру пәні ретінде өзектілігі қала ортасының қазіргі адамдар мен болашақ ұрпақтың негізгі тіршілік ету ортасына айналуымен айқындалады. Қалалық орта – адамзат ХХ ғасырдың соңы – ХХІ ғасырдың басында тап болған жаңа әлеуметтік-табиғи шындық. Урбанизация процесі қарқынды дамып, қалалар саны мен қала тұрғындарының саны артып, урбандалған аумақтардың ауданы ұлғаюда. Мысалы, Қазақстан – урбандалу деңгейі орташа ел болып есептеледі. Қазақстандағы қала халқының үлесі 2023 жылы 62% құрады [3]. 2019 жылғы «Адам дамуы туралы» ұлттық баяндаманың авторлары Қазақстанның жетістіктерін айта отырып, Қазақстан қалаларының экологиялық және әлеуметтік проблемаларының ауырлығын ескере отырып, Қазақстанның 2050 жылға қарай қала халқының үлесін 70%-ға дейін ұлғайтады деп санайды. Және 2050 жылға қарай Қазақстанда Астана, Алматы және Шымкент қалаларынан кейін тағы екі «Миллионер қала» пайда болуы мүмкін деп болжанып отыр [4].

Қалалардың өсуі қоғамның ғылыми-техникалық прогресімен және демографиялық мәселелермен тікелей байланысты. Сондықтан БҰҰ деңгейінде урбанизация бойынша бірнеше халықаралық бағдарламалар жүзеге асырылуда, оның ішінде 2030 жылға дейін әзірленген «Тұрақты даму мақсаты 11» бағдарламасы [5]. Қазіргі заманғы қалалар мен жаңа урбанизацияланған табиғи-әлеуметтік орта маңызды факторға айналды. Г.М. Лаппо және Ю.Л. Пивоваровтың еңбектерінде урбанизация 75-80%-ға жеткен елдер мен аймақтарда бүкіл халыққа қалалық экологиялық проблемалар, қалалық өмір салты және қала мәдениеті әсер етеді, сондықтан мұндай аймақтардың барлық халқы үшін (қалалық және ауылдық) қала экологиясы бойынша білімнің жеке мәні бар деп көрсетілген. Ж.А. Зайончковская өз зерттеулерінде қалалық ортаны зерттеу бізге белгілі бір дәрежеде бүкіл жердің қоршаған ортасының болашағын көруге мүмкіндік береді. Жақын болашақта қаланың экологиясы жер бетіндегі адамдардың көпшілігі үшін жеке маңызды болады деп атап өткен [6].

21 ғасырда өскелең ұрпақты қала жағдайында өмір сүруге дайындау, ол озық білім беру мақсатына сай келетіні айқын. Демек, қала экологиясы мен қала ортасын зерттеу дүниежүзілік және ұлттық ауқымдағы тәрбиелік міндет ретінде қабылдануы керек. Шындығында оны экологиялық білім беру аясында шешуге және аймақтық деңгейде жүзеге асыруға болады. Қала экологиясын зерттеу аймақтық болып есептеледі, себебі оның мазмұнының негізі ғаламдық емес, аймақтық және жергілікті экологиялық проблемалар. Оқушылардың жалпы мәдениетінің элементтеріне айналатын экологиялық білімдерін, дағдыларын және құндылық бағдарларын қалыптастыру өз қаласын зерттеу негізінде танымдық, практикалық және бағалау әрекеті процесінде жүзеге асады. Осылайша, қала экологиясын зерттеу жалпы экологиялық білім мазмұнының аймақтық компонентінің негізіне айналады.

Жалпы экологиялық білімнің аймақтық құрамдас бөлігі және оны жүзеге асырудың әдістемелік шарттары ретінде қала экологиясының мақсатын, мазмұнын, жоспарланған нәтижелерін дамыту мәселесі оны педагогикалық, психологиялық және әдістемелік деңгейде шешу жолдарын түсінуді талап етеді. Оқушылардың біліктілігін, құзыреттілігін арттыру мақсатында, «Қала экологиясы» атты факультативті оқу бағдарламасына кірістірген бұл мәселені шешуге көмек болады. Себебі факультативтік курс дегеніміз бұл міндетті емес оқу курсы, жалпы білім беретін мектептердің (жоғары сыныптар) оқушылары қалауы бойынша оқитын пән. Мектептегі факультативті курстар оқу жоспары мен бағдарламаларымен анықталған жалпы білім берудің негізгі көлеміне қосымша болды. Сабақтар сияқты, факультативті сабақтар бекітілген бағдарламалар бойынша өткізіледі. Факультативтік сабақтарда жалпы оқыту әдістері мен оқушылардың өзіндік танымдық іс-әрекетін ұйымдастыру формалары қолданылады [7].

География пәні тұрғысынан қала адамдардың өмірін аумақтық ұйымдастырудың нысаны ретінде "үш негізгі ішкі жүйенің жиынтығы: халық, экономикалық база және тіршілік саласы" жүйесін құрайтын күрделі аумақтық жүйені білдіреді [8]. Қаланың барлық ішкі жүйелері бір-бірімен тығыз байланысты және өзара тәуелді болып келеді. Сондықтан қаланың экологиялық жағдайын білу және талдау, оны мектеп кезінен бастап түсіну маңызды. Қала территориясының экологиялық аспектісі қоршаған ортаның ластануының барлық түрлерін көбірек шоғырландырып, айтарлықтай аумақтарға тікелей және жанама әсер ететіндігімен көрінеді. Урбанизацияның дамуы адамдардың аумақтық қауымдастықтарының қоршаған ортамен белсенді өзара әрекеттесу аймақтарының қалыптасуына әкелді. Осыған орай факультатив аясында қала экологиясының аспектілерін қарастыру өзекті болып саналады.

Факультатив сабағында қала экологиясының мәселелерін көрсете келе, оқушылардың сол мәселеге деген өзіндік көзқарасын қалыптастыруға болады. Мысалы, қала экологиясының бірінші және ең айқын мәселесі, сөзсіз, ауаның ластануы. Көлік және өндірістік қызметтің салыстырмалы түрде шағын аймаққа шоғырлануы қоршаған ортаға үлкен қысым жасайды және көбінесе қауіпті газдардың шығарылуынан туындаған экологиялық проблемаларға әкеледі. Көптеген елдер қазба отынына тәуелді болса да, автомобиль қозғалысы, өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы, сауда және басқа да іс-шаралар бүгінгі күнге дейін ластанудың негізгі көзі болып табылады және қоршаған орта сапасының нашарлауына әкеледі. Осы заттардың бізге әсерін көрсету арқылы, біз оқушылардың санасына әсер ете аламыз [9].

Келесі мәселе қала оқушыларының өздері байқағанындай мегаполистердегі судың ластануы. Тұрмыстық қалдықтар ауыр және басқарылмайтын болып, олардың көп бөлігі су экожүйелеріне төгіледі. Кейіннен су ластанып, пайдалануға жарамсыз болады. Күн сайын су ағындарына шамамен 2 миллион тонна қалдық төгіледі. Сонымен қатар, улы қалдықтар қалалардағы жер асты топырақтарының сапасына теріс әсер етеді. Тұрмыстық мақсатта таза судың жетіспеушілігінен басқа, судың сапасының төмендеуі балық аулау мен егіншілікке де әсер етеді. Мысалы, Қытайда география ғылымдары мен табиғи ресурстарды зерттеу институты жер асты топырағының ауыр металдармен ластануы елдің ауылшаруашылық жерлерінің 10 пайызынан астамын жұқтырды және жыл сайын 12 миллион тонна астық жоғалтты деп санайды [10]. Сонымен қатар мегаполистердегі ластану әсерінің экономикалық әсерін жоққа шығаруға болмайды. Дамыған және дамушы елдерде ластанудан ЖІӨ өсуінің жоғалуы сәйкесінше 2 және 5% - ға жетеді. Бұл ластанудан туындаған денсаулық сақтау шығындарына, ауаның ластану эпизоды кезінде экономикалық белсенділіктің баяулауына және т. б. байланысты [11]. Осындай деректерді көрсету арқылы, факультатив сабақтарында оқушылардың туындаған мәселеге деген толық түсігін қалыптастыруға болады.

Осылайша, факультатив сабағында басты назарды қала тұрғындарының экологиялық қауіпсіздігін анықтайтын үш аспектісіне тоқталуға болады. Бұл атмосфераның кәсіпорындар мен көлікпен ластануы, ауыз судың сапасының төмендігі, азық-түліктің қажетті нормаларға сәйкес келмеуі. Алайда, егер ауыз суды немесе азық-түлікті тұтыну әлі де сапаны бақылау және басқару мүмкіндіктерін болжаса (адам не тұтынатынын таңдай алады), онда қазіргі қаладағы атмосфераның экологиялық жағдайы көлік пен басқа да техногендік жүктемелердің қысымымен нашарлай береді, жағдайды басқару мүмкіндіктерін шектейді.

Бүгінгі таңда кез-келген қала тұрғындары үшін, ең болмағанда, қауіпсіз және жайлы қалалық орта туралы негізгі түсініктердің болуы қажет. Сондықтан, іс жүзінде мектеп кезінен бастап қала экологиясы туралы идеяларды дамыту келешек ұрпақты дамытудың алғышарты бола алады. Осы жерде география пәні аясында қарастырылатын урбандалу үрдісіне көп көңіл бөлетін уақыттың жетіспеу мәселесін, факультативті курс енгізу арқылы шешуге болады. Факультативтік курс аясында оқушыларға жаңа ұғымға жан-жақты көрініс көрсету, жаңа білімге деген қызығушылық және құзыреттілік қалыптастыру жүзеге асарылады. Себебі 21 ғасыр - урбанизация ғасыры, қалалар ғасыры. Қала адамға әсер етіп, оның болмысын қалыптастырып, идеясына әсер етеді. Сондықтан осы саланы зерттеу, оқу бағдарламасына қосу заман талабына сай болып тұр.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2020 жылғы 1 қыркүйек.
2. Ход осуществления стратегического плана ООН-Хабитат на период 2020–2023 годов: проект системы показателей результативности // Доклад Директора-исполнителя. - 2020. - 39с.
3. 2023 жыл басына Қазақстан Республикасы халқының саны. [Электронды ресурс]. Режим доступа: <https://stat.gov.kz/industries/social-statistics/demography/publications/9412/>
4. 2019 жылғы адамзат дамуы туралы баяндама. БҰҰ-ның даму жөніндегі бағдарламасы. [Электронды ресурс]. Режим доступа: <https://www.undp.org/kk/kazakhstan/publications/2019-жылғы-адамзат-дамуы-туралы-баяндама>
5. ЦУР 11: Обеспечение открытости, безопасности, жизнестойкости и экологической устойчивости городов и населенных пунктов [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/cities/>
6. Г.М. Лаппо, Ю.Л. Пивоваров, Ж.А. Зайончковская. География населения СССР в условиях НТР: Основные факторы и изменения расселения. - М.: Наука, 1988. - 165с.
7. Сарбасова Б.Қ., Шәушекова Б.Қ. Педагогика негізі - Қарағанды, 2014. -126 бет.
8. Лаппо Г. М. География городов: Учебное пособие для географических факультетов вузов. М.: ВЛАДОС, 1997.
9. Макоско А.А., Матешева А. В. Загрязнение атмосферы и качество жизни населения в XXI веке: угрозы и перспективы. – М.: Российская академия наук, 2020. – 258 с.
10. The 100 million cities: is 21st century urbanisation out of control? — March 2018. — [Electronic resource]. Access Mode: <https://www.theguardian.com/cities/2018/mar/19/urban-explosion-kinshasa-el-alto-growth-mexico-city-bangalore-lagos>
11. Сердюкова, А. Ф. Экологические проблемы мегаполисов // Молодой ученый. — 2018. — № 25 (211). — С. 36–39. — URL: <https://moluch.ru/archive/211/51592/>

УДК 811.111(075.8)

**ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В
ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА****Досжанова Гулсара Нуржигитовна**Сеньор-лектор Академии логистики и транспорта
Алматы, Казахстан

***Аннотация:** В статье рассматриваются различные методы обучения иностранным языкам в вузах. Делается вывод о том, что более доминирующее положение начинает занимать коммуникативный метод. Подчеркивается актуальность использования современных средств мультимедиа в преподавании английского языка в изменяющейся социальной и культурной среде. Многоуровневый социальный запрос и практика современного образования требует всестороннего изучения английского языка в учебном процессе с использованием ИКТ. Анализ методической литературы, а также результаты роль использования ИКТ в преподавании английского языка.*

***Ключевые слова:** информатизация образования, дистанционные технологии, дистанционный учебный курс, информационно-коммуникационные технологии, коммуникация, интерактивность, компетенция; педагогическая технология; образовательные ресурсы; медиаобразование; информационно-коммуникационные технологии (ИКТ)*

Введение. Современная методика преподавания английского языка построена на базе классической методики изучения иностранных языков. Однако, психологический аспект, зарубежный кинематограф, информационные технологии оказали на неё своё влияние. Методы преподавания английского языка, используемые 20 лет назад, носили скорее репродуктивный характер. Выучи слова, прочитай текст, послушай аудиозапись, напиши письмо — так выглядели задания, которые давал репетитор. Возможно по этой причине, большинство взрослых, изучавших язык долгие годы, могут читать и писать на английском, но имеют трудности в разговорной речи.

Глобальная информатизация всех сфер деятельности современного общества, постоянное развитие и усложнение информационно-коммуникационных технологий ведет к необходимости их раннего изучения и применения как эффективного средства обучения. Государственная программа предусматривает реализацию мероприятий для развития единого образовательного пространства, обеспечивающего поэтапный переход к новому уровню и качеству образования на основе новых информационно-коммуникационных технологий (ИКТ). Только при систематическом методически обоснованном использовании ИКТ (от урока с использованием электронных образовательных ресурсов до реализации индивидуализированного дистанционного обучения) возможно повысить качества образования и обеспечить развитие единого открытого образовательного пространства с ориентацией на индивидуальные особенности и потребности студентов. Вследствие этого интенсивное развитие сферы образования на основе использования ИКТ, совершенствование системы дистанционного образования становится одним из национальных приоритетов страны, поскольку удаленность регионов от центра при отсутствии оперативной связи значительно затрудняет своевременное следование основным тенденциям развития системы образования.

Инновационные методы обучения английскому языку сменили репродуктивные способы на интерактивные. Сегодня получение знаний – это взаимодействие студента и преподавателя. Учебная программа строится, прежде всего, с учётом возрастных особенностей обучающихся. Для дошкольников и младших школьников больше подходит

такой тип урока, как игра, путешествие, видео, соревнование и другие. Взрослый студент предпочитает классический урок. Для этого возраста подойдут и традиционные задания: составить рассказ, сделать упражнение, прочитать текст, выполнить аудирование и так далее. Составление рассказа позволяет научиться использовать активную и пассивную лексику, расширять словарный запас, улучшить разговорную речь. Выполнение упражнений помогают усвоить грамматический материал. Чтение текста формирует не только читательские навыки, но и погружает в культуру и традиции изучаемого языка. Аудирование – улучшает понимание устной речи. Но не стоит забывать, что наиболее эффективные методики изучения английского языка — интерактивные. Поэтому метод погружения в языковую среду сейчас пользуется большой популярностью. Данная методика учит «думать» на английском языке. Изучение иностранного языка полностью происходит на английском. Это реально не только в семье билингва, но и в обычном классе. Преподавателю достаточно полностью проводить занятие на английском языке, использовать наглядность. Строить занятие так, чтобы, несмотря на иностранный язык, студенты понимали преподавателя. Высокий уровень подготовки педагога позволит провести такое занятие даже для самых маленьких. Если раньше родителей дошкольников и младших школьников пугал такой метод, то сейчас, видя восторженные глаза детей и их прогресс, они признали результативность данной методики. Ведь лучшая методика изучения английского языка та, которая вызывает интерес к обучению.

Все методики объединяют следующие характеристики:

1. Обучение, при котором главная нагрузка приходится на обучаемого. Самостоятельная работа сконцентрирована на формировании необходимых языковых умений и овладении разными видами письменной и устной речи. Такое дистанционное обучение предполагает хороший дидактический материал, поданный в удобном и понятном виде. Это достаточно гибкий способ дистанционного обучения – знания можно приобретать тогда и там, где это удобно ученику. Он может читать или слушать материалы в дороге или дома, во время обеденного перерыва или в кафе.
2. Обучаемый должен обладать некоторыми обязательными навыками: он должен уметь пользоваться персональным компьютером, популярными программами для связи и обучения (Skype, система Tell Me More и другие). Студент должен владеть разными видами самостоятельной работы: уметь работать с электронными словарями и справочниками, владеть поисковым, изучающим и ознакомительным чтением. Конечно, при грамотно составленном курсе английского языка, все необходимые материалы предоставляются сразу, а вопросы и сложности в обучении решаются во время консультаций и семинаров обратной связи.
3. Дистанционное обучение не должно быть пассивным. Очень часто при занятиях даже в маленьких группах по 2-4 человека, обучающиеся люди ведут себя пассивно. Методика преподавания предполагает активное вовлечение учеников в познавательную деятельность, предусматривающую получение знаний и решение многочисленных языковых коммуникативных задач. Так, обучение посредством Skype позволяет осуществлять различные творческие и научные проекты с помощью международных организаций и прямых носителей английского языка [5, с. 55].

Методы. Использование дистанционных технологий повышает индивидуализации и вариативности как содержания, так и форм получения образования, облегчает доступ к информации всех субъектов образовательного процесса, позволяет по-новому организовать взаимодействие студентов и педагогов, способствует развитию познавательной самостоятельности студентов. В соответствии с этим внедрение ИКТ и дистанционных технологий может быть только методически обоснованным, оно должно дополнять, а не заменять основное образование. А, значит, наиболее востребованным оно будет при необходимости организации инклюзивного, индивидуально ориентированного

образования за счет дополнительных занятий, консультаций, что особенно актуально может стать для студентов, у которых явно присутствует мотивация к обучению и имеются навыки самостоятельной работы [1, с. 27].

Результаты. Следует отметить, что для жизни и работы в информационном обществе студент – будущий исследователь, должен быть подготовлен к поиску, быстрому адекватному восприятию и обработке больших объемов информации, в том числе и на иностранном языке. Поэтому формирование иноязычной (английской) культуры для студентов с использованием ИКТ и других средств иноязычного образования является актуальной задачей, особенно в условиях развитой технической базы образовательных учреждений в предметной области «иностранному языку». В соответствии с этим использование дистанционных технологий, становится особенно актуальным при обучении студентов иностранному языку. Дистанционные технологии позволяют быстро передавать учебную информацию в любую точку земного шара, тем самым, повышая активность познавательную деятельность студентов в рамках учебного предмета, особенно иностранного языка (появляется реальная возможность постоянного общения с носителями языка).

При построении дистанционного курса для студентов, необходимо учитывать, что он должен быть согласован с используемой рабочей программой и свободно интегрироваться в действующий учебник для возможности смешанного обучения. И, наконец, при разработке учебных курсов должна обязательно учитываться технологическая основа обучения.

Весь материал, размещенный на сервере, должен быть соответствующим способом структурирован, иллюстрирован мультимедийными файлами, что в значительной степени может облегчить усвоение и осмысление материала. При обучении иностранному языку актуально использование видео конференции связи и сетевых сервисов для организации интерактивной дискуссии и эффективной обратной связи обучаемого с преподавателем. В соответствии с этим разработка дистанционного курса английскому языку становится актуальной задачей [3, с. 68].

В программе дистанционного обучения школьников иностранному языку должны присутствовать несколько функций, которые обеспечат интерактивность:

- уроки-чаты с преподавателем;
- форум, где можно обсудить различные аспекты темы, в том числе с носителями языка;
- наличие разработанных творческих заданий, требующих не только углубленных знаний по предмету, но и творческих способностей студентов;
- возможность проверки письменных и устных заданий в режиме on-line;
- встроенный в программу дистанционного обучения журнал успеваемости, позволяющий студентам корректировать свой индивидуальный темп обучения.

При создании курса для студентов можно использовать две стратегии – ускорение обучения и его расширение. На наш взгляд, вторая стратегия является более продуктивной: за счет дополнительных занимательных материалов становится возможно развивать языковую активность студентов и формировать у них познавательный интерес к иностранному языку. Все вышесказанное определило, что обучение английскому языку с использованием дистанционных технологий может быть улучшено, за счет того, что будут обеспечены [2, с. 54]:

- 1) вербальная коммуникация на естественном языке, реализуемая в форме диалогового взаимодействия учащегося с компьютером, преподавателем, а также носителями языка;
- 2) создание коммуникативно-ориентированных ситуаций общения на изучаемом языке;
- 3) обеспечение инструмента информационной поддержки (поиск, обработка, хранение и передача информации) деятельности студента;

4) формирование прочных грамматических навыков на этапах введения, тренировки и применения учебного материала.

Обсуждение. Современные методы и модели в преподавании иностранных языков и культур обучение сводилось к штудированию многочисленных печатных источников или прослушивании аудиозаписей с английскими диалогами и текстами. В современном периоде развития методик обучения иностранным языкам на первое место выходит дистанционная форма обучения. Основная проблема, почему начали развиваться дистанционные методы обучения, заключается в быстром распространении информации и большом удалении, желающих обучаться и желающих обучать, друг от друга. Сложность самообразования, даже по самым лучшим материалам, без регулярного контакта с преподавателем – налицо. Самостоятельное изучение английского языка практически не приносит результатов: обучающийся легко может испортить себе произношение, в попытке запомнить слова самостоятельно, без помощи учителя. Без систематической и эффективной обратной связи с преподавателем никакие курсы или обучающие материалы не помогут изучить язык на должном уровне.

Именно поэтому, в последние годы ведущие мировые учебные заведения стартовали или планируют открыть исследования в сфере дистанционного обучения иностранным языкам, среди которых такой востребованный язык, как английский. Большинство представленных в сети Интернет методик можно поделить на две большие группы: самостоятельное изучение английского языка по предоставленным материалам и дистанционное обучение, путем общения с преподавателем посредством средств современной связи: вебинаров или Skype-конференций.

Общая эффективность обучения английскому языку дистанционным способом зависит от нескольких составляющих:

- использования новейших и классических педагогических технологий;
- эффективности и возможности обратной связи;
- эффективности проводимых занятий и взаимодействия между студентом и преподавателем;
- эффективности применяемых методик и профессионализм преподавателя;
- личной мотивации обучающегося человека.

Таким образом, качество полученных знаний и общая успешность дистанционного обучения всегда зависят от методического качества применяемых материалов и способа организации занятий [4, с. 46-54].

Имеющиеся в настоящее время информационные технологии имеют в своем распоряжении практически неограниченные возможности по обработке, размещении, хранении и, что очень важно для дистанционных методик, доставки любых данных, любого объема и на любые расстояния. В подобных условиях главным вопросом остается выбор педагога и его организаторские способности. Имеется в виду: сам отбор материала для усвоения, методы обучения и общая структура учебного процесса. Необходимо понять, какие именно концептуальные педагогические методики лежат в основе построения курса дистанционного обучения английскому языку.

Заключение. Очень важен вопрос контроля за усвоением полученных знаний и умением применять их в различных жизненных ситуациях. Такие проверки должны носить систематический характер и опираться на четкую и регулярную обратную связь. Должны быть отдельные консультации, где будут рассматриваться сложные вопросы и преподаватель сможет адекватно оценить, что именно дается ученику сложнее. Также стоит применять отсроченный контроль в виде тестирования.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Громова О.А. Аудио-визуальный метод и практика его применения. - М., 2017. 55с.
2. Кириллова Н. Б. Медиакультура: от модерна к постмодерну. – 2-е изд. – М.: Академический проект, 2016. – 256 с.
3. Шейлз Д. Коммуникативность в обучении современным языкам. //Совет по Культурному Сотрудничеству. Проект № 12 «Изучение и преподавание современных языков для целей общения». 2015.
4. Педагогические технологии дистанционного обучения: учебное пособие/ Е.С. Полат, М.И. Моисеева, А.Е. Петров. М.: Издательский центр «Академия», 2006.
5. Зырянова Е.В., Машенко М.В. Основные направления использования дистанционных технологий при обучении одаренных детей иностранному языку. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.scienceforum.ru/2014/462/4777>.
6. Лапенко М.В. Дистанционные технологии как средства интеграционного взаимодействия образовательных учреждений// Образование и наука. 2007. №6.С. 93-98.
7. Ридецкая О.Г. Психология одаренности: учебно-практическое пособие.— М.: Евразийский открытый институт, 2010.
8. «Слагаемые» лингвистической одаренности и способности к иностранному языку [Электронный ресурс]. URL: <http://cyberleninka.ru>
9. Федоров А.В. Медиаобразование и медиаграмотность. Таганрог: 2014 – 340 с.
10. Хомерики О.Г. Образование, наука и культура в глобальном информационном пространстве. М.: Перспектива, 2008. – 152 с.

УДК 811.111(075.8)

**САМООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ КОМПЕТЕНЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ
В ЭЛЕКТРОННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ****Досжанова Гулсара Нуржигитовна**Сеньор-лектор Академии логистики и транспорта
Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье рассматривается организация самостоятельной работы обучающихся технического ВУЗа по иностранному языку в электронной образовательной среде как средство формирования и развития самообразовательной компетенции обучающихся, позволяющее сделать обучающихся активными приобретателями знаний, научить эффективно организовывать, планировать и осуществлять свою самообразовательную деятельность, развить навыки самоконтроля, необходимые для дальнейшего профессионального развития будущих специалистов в динамично меняющемся мире.

Ключевые слова: развитие навыков самообразовательной деятельности, иностранный язык, самостоятельная работа, электронная образовательная среда, активный приобретатель знаний.

Современному обществу необходимы не просто высококвалифицированные специалисты, способные решать производственные проблемы, а профессионалы готовые к инновационной деятельности, обладающие потенциалом постоянного профессионального

саморазвития в динамично меняющемся мире. Это значит, что и процесс обучения необходимо кардинально изменить, превратив обучающихся из пассивных объектов обучения в активных субъектов, способных самостоятельно приобретать необходимые знания и эффективно организовывать свою самообразовательную деятельность и после окончания ВУЗа. В современном обществе изменились требования как к содержанию образования, так и к эффективности учебного процесса. За время обучения в школе необходимо научить детей находить и применять на практике полученные ими знания; важно организовать процесс обучения так, чтобы ребенок был мотивирован и активен на уроке, мог самостоятельно оценить свои результаты. Помочь учителю в решении этой задачи может грамотное сочетание традиционных методов обучения и современных информационных технологий, в том числе и компьютерных с использованием ресурсов Интернет. Современный компьютер является универсальным инструментом, способным моделировать различные речевые ситуации и эффективно реагировать на действия и запросы учащегося. «Это средство обучения также является привлекательным и для учителей: помогает им оценить способности и знания ученика, побуждает искать новые, нетрадиционные формы и методы обучения, дает простор для педагогического творчества. При этом компьютер дополняет учителя, а не заменяет его, выполняя роль инструмента, который при грамотном использовании значительно повышает эффективность педагогического процесса» [2].

Не все обучающиеся обладают достаточными навыками самообразовательной деятельности и не умеют правильно организовать свою самостоятельную работу, регулярно выполнять задания, особенно, если количество часов, отведенных на самостоятельную работу значительно больше, чем количество аудиторных часов. Если по другим дисциплинам обучающиеся изучают материал на родном языке и могут быстрее восполнить необходимые знания, то в случае с иностранным языком возникают проблемы, так как сами обучающиеся считают его сложной дисциплиной и не могут самостоятельно контролировать правильность усвоения материала. Современная электронная образовательная среда ВУЗов позволяет эффективно организовать пространство для самостоятельной работы и самообразовательного развития обучающихся, а также развития навыков самоконтроля, формирования и развития навыков тайм-менеджмента как по иностранному языку, так и по другим дисциплинам. В электронной образовательной среде самостоятельная работа организуется, методически управляется и контролируется преподавателями, что помогает эффективно усваивать необходимые материалы по дисциплине самостоятельно.

Вне электронной среды самостоятельная работа, как правило, имеет нерегулярный характер, так как обучающиеся не умеют и не готовы работать самостоятельно без сопровождения преподавателя. Большинство обучающихся не представляют, как организовать свою самообразовательную деятельность, как изучать материал и контролировать качество знаний и как разумно распределить время, отведенное на самостоятельную работу. В результате самостоятельная работа, как правило, начинает выполняться перед контрольными мероприятиями, что приводит к необходимости изучить большой объем материала за короткий промежуток времени, при этом значительно ухудшается качество получаемых знаний, и часть материала просто остается неизученной, что значительно ухудшает качество знаний. Кроме того, у тех обучающихся, которые выполняют самостоятельную работу, в случае возникновения затруднений нет возможности задать интересующие их вопросы и, если они не могут решить проблемы самостоятельно, то откладывают или прекращают самостоятельную работу совсем. Электронная образовательная среда ВУЗа позволяет быстро получить ответы на возникшие вопросы не только от преподавателя, но и других участников курса проводить индивидуальные консультации. Кроме того, преподаватель имеет возможность видеть, как

идет процесс самостоятельной работы, может корректировать и направлять работу обучающихся, добавляя необходимые теоретические материалы, задания на отработку того, что вызвало затруднения, давать рекомендации и комментарии. Таким образом, самостоятельная работа в электронной среде более эффективна и прозрачна, видна как преподавателю, так и другим обучающимся. Помимо этого, организация самостоятельной работы в электронной среде позволяет выработать у обучающихся навыки планирования самообразовательной деятельности и регулярности ее выполнения. Так, например, для формирования навыков регулярности каждая тема, предлагаемая для самостоятельной работы в нашем случае по иностранному языку, содержит лекции, видео / аудиоматериалы, упражнения для запоминания, закрепления лексики и отработку грамматического материала, а также задания для самоконтроля и итоговое тестирование по теме, которые равномерно распределены по неделям, но при этом каждый обучающийся может решить, сделает ли он это сразу, в середине недели или отложит на последние дни, либо будет выполнять согласно предложенному темпу, но в любом случае необходимо уложиться в установленные сроки. Чтобы обучающиеся учились планировать свою самообразовательную деятельность, им предлагается создать свой электронный календарь план работы, который будет напоминать о необходимости выполнения заданий. Таким образом, каждый формирует для себя индивидуальный комфортный темп работы, но при этом развивается умение укладываться в установленные сроки, что важно для их будущей профессиональной деятельности, когда будет необходимо постоянно развиваться и приобретать необходимые знания самостоятельно. При организации самостоятельной работы в электронной среде преподаватель и сам обучающийся имеют возможность видеть непосредственно как сам процесс работы, так и его результат и анализировать, что удалось или не удалось и почему. В дальнейшем сам обучающийся может вносить коррективы в свой план самостоятельной работы, если его не устроил результат, или возникли проблемы с выполнением заданий, например, какие-либо задания потребовали большего времени, чем предполагал обучающийся, и вследствие этого было сложно уложиться в установленные сроки. Таким образом, самостоятельная работа в электронной среде помогает обучающемуся стать активным получателем знаний, способного контролировать самообразовательный процесс.

Лекция или объяснение нового материала в электронной среде предоставляет обучающимся возможность самостоятельно определять и при необходимости корректировать скорость усвоения материала, дает возможность самостоятельно определить, сколько раз необходимо обратиться к изучаемому материалу в случае, если что-то было упущено или некачественно усвоено. Каждая тема содержит практические задания на закрепление изученного материала разного уровня сложности. Всем обучающимся необходимо выполнить обязательные задания. Есть также дополнительные задания, содержащие большее количество лексики и более сложный грамматический материал, дополнительные лекции, которые также не являются обязательными. Задания можно выполнять неоднократно. Если обучающиеся не довольны полученной оценкой и хотят улучшить результат, то у них есть возможность выполнить задание еще раз через определенное время. Таким образом, обучающиеся самостоятельно определяют, есть ли необходимость изучить материал еще раз и выполнить задания повторно, чтобы повысить свою оценку или им достаточно полученных знаний. Поскольку самостоятельная работа в электронной среде прозрачна, и видны все действия или бездействие обучающихся, то вырабатываются ответственное отношение к выполняемой работе. Чтобы скорректировать работу обучающиеся в дальнейшем, в лекции были включены контрольные вопросы. В случае, если обучающийся не ответит на вопросы в лекции верно, он не сможет получить доступ к следующим заданиям. Кроме того, обучающиеся знают, что доступ к заданиям прекращается в определенный срок, и стараются заранее уведомить преподавателя в том

случае, если они не могут уложиться по техническим или личным причинам. В таком случае преподаватель имеет возможность скорректировать сроки выполнения заданий. На начальном этапе это, как правило, не единичные случаи. На начальном этапе самостоятельной работы в электронной среде преподавателю обязательно следует напоминать о необходимости выполнения задания в определенный срок всем обучающимся как на форуме, так и индивидуально каждому. Также необходимо индивидуально пообщаться с каждым обучающимся после завершения первой темы, выразить благодарность за своевременное выполнение и качество работы и / или указать на недостатки, которые необходимо исправить, дать рекомендации и совместно проанализировать полученные результаты. При организации самостоятельной работы в электронной среде обучающиеся начинают эффективно планировать и организовывать свою самообразовательную деятельность уже во втором семестре. Кроме того, организация самостоятельной работы по иностранному языку в электронной среде позволяет обучающимся сформировать навыки самостоятельной работы и по другим дисциплинам вне электронной среды. Таким образом, организация самостоятельной работы в электронной среде на начальных этапах обучения способствует развитию самообразовательной компетенции обучающихся, формирует умения и навыки самообразовательной деятельности, как в электронной среде, так и вне ее, способствует развитию навыков тайм-менеджмента, регулярности и ответственного отношения к работе, выполняемой самостоятельно. Как результат, повышается качество получаемых знаний, что важно для дальнейшей профессиональной деятельности обучающихся, когда необходимо постоянно профессионально развиваться и самостоятельно приобретать необходимые знания, чтобы соответствовать уровню развития современных технологий.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Концепция модернизации российского образования на период до 2010 года. Правительство Российской Федерации. Распоряжение № 1756-р от 29.12.2001.
2. Полат Е. С. Интернет на уроках иностранного языка // Иностранные языки в школе. 2005. № 2. С. 13.
3. Стратегия модернизации содержания общего образования. Материалы для разработки документов по обновлению общего образования. М. : ООО «Мир книги», 2001. 95 с.
4. Малькина А. П., Савушкина Л. В. Организация самостоятельной работы бакалавров по дисциплине «Иностранный язык в сфере юриспруденции» // Исследование различных направлений развития психологии и педагогики: сб. ст. междунар. науч.- практ. конф. Уфа: Аэтерна, 2015. С. 182–184.
5. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования // Высшее образование сегодня. 2003. № 5. С. 34–42.

**ИНДИВИДУАЛЬНОЕ ЗАНЯТИЕ
ПО КОРРЕКЦИИ НЕДОСТАТКОВ РАЗВИТИЯ РЕЧИ
ВО 2 КЛАССЕ С ДЕТЬМИ ООП**

Осыко Виктория Владимировна

учитель-логопед КГУ «Специальная школа-интернат №9» УОКО
Сарань, Казахстан

Аннотация: конспект коррекционного индивидуального занятия с ребенком 2 класса с общим недоразвитием речи третьего уровня с нарушением интеллекта легкой степени.

Ключевые слова: слова-действия, речевая деятельность, коммуникативные навыки.

Раздел		
Сквозная тема	Путешествие	
Ф.И.О. педагога		
Дата		
класс	2 а	
	Количество присутствующих	Количество отсутствующих
Тема урока	Слова, обозначающие действие предмета	
Цель обучения в соответствии с учебной программой	Учить подбирать ряд действий к предметам	
Цель урока	Образовательная: III группа. Будет уметь преобразовывать формы глагола 3 лица единственного числа женского рода в мужской род (он кушал, она кушала)	
	Коррекционно-развивающие цели: коррекция мышления на основе упражнений на выявление причинно-следственных связей	
	Воспитательные цели: Ценность «Стремление»: - желать учиться, познавать новое - воспитание мотивации к уроку	

Этап урока/Время	Действия педагога	Действия ученика	Оценивание	Ресурсы
		III группа		
Организационный этап 1 мин	1.Ориентировка 2.Взаимопожелания	Обучающиеся организуют свое рабочее место, приветствуют учителя и выполняют самооценку готовности к занятию		
Постановка цели 1 мин	-Сегодня на уроке мы будем учиться красиво говорить, для этого совершим небольшое путешествие в семью Говорунов. На чем можно путешествовать? (на машине, на самолете) Мы будем выполнять упражнения, играть в	Обучающиеся воспринимают информацию на слух.		Рабочее поле, карточки

	игру, выполнять задание на компьютере, составим рассказ по картинкам.			
Подготовительный этап 4 мин	1.Самомассаж лица руками 2.Дыхательное упражнение «пружинка» Форсированный выдох 3.Артикуляционная гимнастика с бусинами	1.Выполняют по показу действия массажа лица: Солнышко проснулось, улыбнулось, потянулось. 2.Выполняет дыхательную гимнастику: И.п. стоя руки у корпуса. Глубокий вдох носом, выдох ртом с приседанием. 3.Выполняет упражнение: «Окошко», «Лопатка», «Вкусное варенье», «Чашечка», «Пароход гудит».	Словесная оценка	Зеркало, музыкальное сопровождение, карточки
Актуализация знаний 1мин	«Речедвигательные упражнения» Запомни и повтори: ла - ло - лу ло - лу - лы	Запоминает и проговаривает слог с движением	Словесная оценка	Ортопедическая дорожка
Работа над новой темой 15 мин	1.Автоматизация звука [л] в словах. 2.Деление слова на слоги <i>Какой звук есть во всех словах? Звук Л. Соберем букву из 2-х частей на компьютере</i>	1.Закрывает картинку по словесной инструкции логопеда. Проговаривает звук [л] в словах отраженно за логопедом: мыл, мыла. пил, пила, кушал, кушала, рисовал, рисовала. 2.Расставляет к картинке цифры по количеству слогов	Словесная оценка	Карточки слова-глаголы Дид.игра Звуковой дом (звук л)
	Гимнастика для глаз «Дорожка для глаз»	переводит взгляд на кружок того цвета, который называет логопед		Дид.игра Звуковой дом, Игра «Дорожка для глаз»
	3. «Собери букву из 2-х частей» <i>Пока мы собирали букву, наши герои собрались за столом.</i>	Собирает букву Л из 2-х частей	Словесная оценка	<i>Компьютерная игра «Дельфа-142»</i>
	4.Связь звука и буквы «Логопедическая мозаика»	Выбирает букву письменную из других, пишет на песке.	Словесная оценка	Дид.игра
	5. Автоматизация звука [л] в предложениях, изменение глагола по образцу Игра «Что делал? Что делала?»	Проговаривает распространенное предложение Павел кушал. Мила кушала. Дедушка кушал. Бабушка кушала. Папа кушал. Мама кушала.	Словесная оценка	Сюжетная картинка

	6. Составление рассказа «Пирожки» по серии картинок	Расставляют карточки с персонажами в нужной последовательности и составляет рассказ	Словесная оценка	4-е картинки
Конец 3 мин	Подведение итога «Рабочее поле»	По рабочему полю отвечают на вопрос -Что мы сегодня делали на занятии? Все ли задания выполнили?	Словесная оценка	Рабочее поле
	Рефлексия «большой палец»	- Мне нравится выполнять задания (большой палец руки направлен вверх) - Мне трудно (большой палец руки направлен в сторону)	«Самооценивание»	

ПРОБЛЕМА ОРГАНИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ ХИМИИ НА ОСНОВЕ STEM-ОБРАЗОВАНИЯ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ

Балабекова Лаура Бауыржанқызы

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті,
ғылыми жетекші: Кусепова Лязат Аманжоловна
Астана, Қазақстан

***Аннотация:** В данной статье проведен теоретический анализ проблемы организации обучения химии в средней школе, основанного на STEM-подходе. Выделены основные модели и подходы, используемые в современном образовательном процессе.*

Сегодняшнее успешное освоение естественных наук требует не только описания явлений, но и умения обрабатывать разнообразные данные, владеть современными технологиями и применять полученные знания в реальной жизни. Ученики, освоившие естественные науки, будут конкурентоспособными, используя свои навыки не только для самостоятельного приобретения знаний, но и для их грамотного применения в условиях современных научных и технических достижений.

Во многих странах мира стремятся модернизировать образование, внедряя интегрированные STEM-программы (наука, технологии, инженерия, математика). Эти программы предполагают создание собственных проектов учащимися после анализа теоретической информации. Здесь невозможно обойтись без математики, творческих способностей и навыков предложения и проверки идей. Современные информационные технологии и программирование также являются неотъемлемой частью успешной реализации созданных продуктов.

На занятиях по STEM-обучению учащиеся создают прототипы продуктов, используя современные материалы и оборудование, развивая свои навыки комбинирования различных материалов. Развитие критического мышления также является важной частью STEM-образования, позволяя учащимся анализировать данные, сомневаться в фактах и создавать собственные решения. Критическое мышление играет ключевую роль в современной науке, открывая новые перспективы в области естественных наук.

Современное образование сталкивается с вызовами быстро меняющегося мира, и STEM-образование выделяется как ответ на эти вызовы. Однако, когда речь заходит о преподавании химии в средних школах в рамках STEM, возникают определенные сложности.

1-таблица

Проблемы и возможные пути решения организации обучения химии на основе stem-образования

Проблема	Пояснение	Возможные пути решения
Интеграция Предметов	Одной из основных сложностей является интеграция химии в общую структуру STEM. Как обеспечить, чтобы знания из химии не терялись в обширном множестве научных дисциплин? Как сделать так, чтобы учащиеся видели взаимосвязь химии с другими предметами?	Решение этой проблемы может заключаться в разработке интегрированных уроков, объединяющих знания из химии, физики, математики и биологии. Например, создание проектов, в которых учащиеся исследуют химические процессы в живой природе, подчеркнет взаимодействие химии и биологии.
Недостаток Квалифицированных Преподавателей	Еще одним вызовом является нехватка квалифицированных преподавателей химии в рамках STEM. Эффективное обучение требует не только понимания предмета, но и умения преподавать его в инновационной и увлекательной форме.	Чтобы решить эту проблему, необходимо инвестировать в профессиональное развитие учителей. Проведение мастер-классов, семинаров и внедрение новых методик обучения помогут преподавателям усовершенствовать свои навыки и лучше реагировать на требования современного образования.
Доступ к Техническим Ресурсам	Еще одной заметной проблемой является недостаток доступа к техническим ресурсам, необходимым для проведения практических занятий по химии в рамках STEM. Эксперименты, использование современного оборудования и программное обеспечение - все это требует значительных финансовых вложений.	Один из возможных путей решения - партнерство с научными и технологическими компаниями. Это позволит школам получить доступ к современному оборудованию и технологиям, а также обогатит обучение реальными примерами применения химии в индустрии.
Привлечение Учащихся	Привлечение учащихся к изучению химии в рамках STEM может быть вызовом. Многие сталкиваются с трудностью восприятия химии как интересной и важной науки.	Решение этой проблемы может включать в себя создание увлекательных учебных программ, внедрение интерактивных методов обучения, а также проведение внеклассных мероприятий, направленных на демонстрацию практических применений химии.
Примечание: сделано автором на основе источника [13]		

Для решения необходимых проблем необходим комплексный подход. Важная программа повышения квалификации для преподавателей, ориентированная на интеграцию STEM-подхода в обучение химии. Также требуется активное участие государства в финансировании современного оборудования и лабораторий, а также в разработке научных программ, с соблюдением принципов STEM. Создание мотивирующих и интересных научных материалов, а также проведение внеклассных мероприятий и проектов, связанных с химией и STEM, может способствовать увлечению учащихся и формированию у них интереса к науке. Наконец, стимулирование сотрудничества между образовательными учреждениями, промышленностью и средними учреждениями может обеспечить необходимую системную поддержку и ресурсы для успешной реализации STEM-образования в средней школе.

В случае массового внедрения STEM-подхода в образовательную деятельность на законодательном и государственном уровне, каждая школа, получив специальное финансирование и методические рекомендации, обязана будет полноценно создать условия для эффективных занятий в рамках этого подхода. Важно [8, с. 194]:

- Приобрести специальное дополнительное оборудование для проведения уроков по математике и естественным наукам в рамках STEM-подхода.
- Обучить педагогов инновационным образовательным технологиям и провести аттестацию на возможность применения STEM-подхода в педагогической практике.
- Организовать дополнительные внеурочные занятия для реализации интегрированного образовательного процесса для учеников, заинтересованных в инновационных формах обучения.

Таким образом, особенность применения STEM-подхода в средней школе заключается в том, чтобы учащиеся не только участвовали в интересной практической деятельности, помогающей освоить новые технологии, но и полностью осознали, что мир вокруг них - единое целое, и все процессы взаимосвязаны. Организация обучения на основе STEM-подхода требует готовности образовательных учреждений к инновационным методам, перестройки учебных классов, методов преподавания и обучения педагогов через курсы повышения квалификации [1, с. 34].

Заключение

Проблемы организации обучения химии в средней школе в рамках STEM-образования требуют системного подхода и внимания со стороны образовательных организаций, правительственных инстанций и бизнес-сектора. Инвестиции в подготовку учителей, обновление оборудования, интеграция предметов и создание увлекательных программ могут помочь решить эти проблемы и создать благоприятную среду для развития будущих химиков и научных лидеров. STEM-образование в средней школе должно быть не только исключением, но и стандартом, обеспечивающим подготовку нового поколения к вызовам современного мира.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Агузарова, С.В. STEAM-подход как один из способов обеспечения целостности образовательного процесса / С.В. Агузарова // STEAM технология в профильном образовании. Сборник материалов дистанционной конференции / Под ред. Е.П. Войтенко, Н.Ю. Гладченко. – Калининград: Издательство Нахимовского военно-морского училища Министерства обороны Российской Федерации, 2022.
2. Глебкин, В.В. Модель универсального образования / В.В. Глебкин // Научно-практическое образование, исследовательское обучение, STEAM образование: новые типы образовательных ситуаций: Сборник докладов IX Международной

- научно-практической конференции «Исследовательская деятельность учащихся в современном образовательном пространстве». Т. 1 / Под ред. А.С. Обухова. – М.: МОД «Исследователь», 2018.
3. Агузарова, С.В. STEAM-подход как один из способов обеспечения целостности образовательного процесса / С.В. Агузарова // STEAM6 технология в профильном образовании. Сборник материалов дистанционной конференции / Под ред. Е.П. Войтенко, Н.Ю. Гладченко. – Калининград: Издательство Нахимовского военно-морского училища Министерства обороны Российской Федерации, 2022.
 4. Машкова, М.Г., Сальникова, Е.И. Проектно-исследовательская деятельность учащихся в школе естественно-математической направленности/ М.Г. Машкова, Е.И. Сальникова // Научно-практическое образование, исследовательское обучение, STEAM-образование: новые типы образовательных ситуаций: Сборник докладов IX Международной научнопрактической конференции «Исследовательская деятельность учащихся в современном образовательном пространстве». Т. 1 / Под ред. А.С. Обухова. – М.: МОД «Исследователь», 2018.
 5. Николаева, И.М., Жарина, С.И., Мануйлова, Ю.В. Актуальность и значимость интеграционных процессов в современном школьном образовании/ И.М. Николаева, С.И. Жарина, Ю.В. Мануйлова // Сборник статей Кемеровского государственного университета. Вып. 10. Образование и педагогика. – Кемерово: Издательство Кемеровского государственного университета, 2022
 6. Резниченко, А.А. Трудности реализации новых педагогических технологий в школе при внедрении ФГОС / А.А. Резниченко // Молодой ученый. – 2017. – № 3.1 (137.1).

ОҚУ, ІС-ӘРЕКЕТІНДЕ ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗДЕРІ

Сулайманов Динмухаммед Давидкулович

Астана Назарбаев Зияткерлік мектебі Халықаралық бакалавриат

Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Астана, Қазақстан

Аннотация: Мақалада интербелсенді әдістердің теориялық негіздері мен практикада қолданылу тұлғары сараланады. Интербелсенді оқыту әдістемелерін сабақта қолдану ерекшелігі мен аталмыш әдістің оқушының білім деңгейін жоғарылатуда, ой-өрісін кеңейтуде әсер ету маңыздылығы сөз етіледі.

Кілт сөздер: интербелсенді, әдістер, пікірталас, педагогика, оқушы, сабақ, жетілдіру.

Білім берудің мазмұнын жаңғырту жалпы білім беретін оқу мекемелеріндегі оқыту үдерісін ұйымдастыруға біршама әсер етеді. Мектептегі білім мен тәрбие беру жүйесін жетілдірудің негізгі міндеттерінің бірі оқушылардың өзін дамытуы мен өзін-өзі жетілдіруіне мүмкіндік беріп, жағдай жасау болып табылады. Аталған міндеттің маңыздылығы өзін көрсете білуге қабілетті тұлға бүгінгі қоғамда аса қажет екенімен түсіндіріледі. Бұл мемлекеттің білім беру саясатын анықтайтын нормативті-құқықтық

құжаттарда: Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында (2007 жыл), «Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында» (2010), «Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартында» (2014) айқындалған. Білім беруді дамыту тұжырымдамасында оқушы тұлғасын дамыту мен жетілдіруге бағытталған білім беруді дамытуға баса назар аударылады.

Интербелсенді оқыту әдісі («Inter» - өзара, «act» - әрекет ету) өзара әрекеттестікті, әңгіме, сұхбат режимінде жұмыс жүргізуді білдіреді. Нақтырақ айтқанда, белсенді әдістен айырмашылығы интербелсенді әдістерді қолдану кезінде оқушылардың мұғаліммен ғана емес, бір-бірімен де белсенді өзара әрекеттестігіне және оқыту үдерісіндегі оқушылар белсенділігінің басым болуына бағытталады. Интербелсенді сабақтар барысындағы мұғалімнің рөлі оқушыларды сабақтың мақсатына қол жеткізуге бағыттауға негізделеді. Мұғалім сабақты өткізу жоспарын дайындайды (негізінен интербелсенді тапсырмалар мен жаттығулар қолданып), осы тапсырмаларды орындау барысында оқушылар материалдарын меңгереді. Сәйкесінше интербелсенді сабақтардың негізгі құраушысы оқушылар сабақ кезеңдерінде орындайтын интербелсенді тапсырмалар мен жаттығу жұмыстары болып табылады. Интербелсенді тапсырмалар мен жаттығу жұмыстарының басты ерекшелігі оларды орындай отырып оқушылар бұрын оқып кеткен материалды бекітіп қана қоймайды, жаңа материалды да меңгереді.

Оқытудың дәстүрлі түрімен салыстырғанда интербелсенді оқытуда педагог пен оқушылардың арасындағы өзара әрекеттестігі өзгереді: педагог белсенділігі оқушылар белсенділігіне алмасады, сондай-ақ педагогтың міндеті бастамаларды жүзеге асыруға мүмкіндік беру болып табылады.

Интербелсенді оқыту әдістемелері мұғалімнің әзірлігін: ақпарат пен үлестірме материалдар әзірлеп, сабақты жабдықтауын және оқушылардың сабаққа дайындығын, мұғалім қойған талаптарға бағынуын қажет етеді. Оқу қызметі барысында өз бетінше жұмыс жасау дербестігін арттыру, сұхбат жүргізе білу дағдылары дами түседі, яғни бала білім жүйесін үйреніп қана қоймай, білім берудегі негізгі құзіреттіліктер кешенін де меңгереді. Қазақ тілін оқыту сабақтарында белсенді қолданылатын интербелсенді оқытудың бірнеше әдістерін бөліп көрсетуге болады. Олар: «мига шабуыл», пікірталас, іскерлік ойын және рөлдік ойын түрлері және тағы басқалары.

Оқытудың белсенді әдістері ретінде пікірталас (дискуссия) құбылысына психологтар ХХ ғ. 30-жылдарынан бастап тұрақты қызығушылық танытты. Сонымен қатар, бұл көрнекті швейцариялық психолог Ж. Пиаженің еңбектерімен байланысты болды. Аталмыш ғалымның еңбектерінде құрбыларымен, ересектермен, кішкентай балалармен пікірталастыру және ой жарыстыру арқылы бала өзіншілдік ұстанымдарынан арылып, басқалардың да көзқарасын қабылдай білуді үйренетіні көрсетілген. Бүгінгі таңдағы ғылыми-техникалық дамудың талаптары оқыту үдерісінің алдына топтағы басқарушылық және шығармашылық шешімдерді қабылдау мәселелерін зерттеу туралы міндеттеме қойған. Бұл тұрғыда әлеуметтік қағидаларды (қатынастар) өзгертуге топтық жағдайлық факторлар мен талқыға салудың тигізген ықпалы жөніндегі автордың ой-пікірлері маңызды рөл атқарады. Көптеген психологиялық зерттеулерде топтық пікір алмасу қатысушыларда талқыланатын мәселелерді шешудің мотивтері мен өзіндік кірігуін жоғарылататыны көрсетілді.

Сонымен қатар, топтық пікірталастың механизмдері білім беру мен диагностика жасау, психотерапия, шығармашылық және оқыту іс-әрекетінің басқа да түрлеріндегі тұлғааралық қарым-қатынастағы белсенділікті жоғарылату үшін қолданудың оңтайлылығын көрсетті.

Оқушылардың қандай да бір жетістік пен табысқа қол жеткізіп, білімге ұмтылуына, танымдық қызығушылықтарының артуына, дүниеге көзқарасының қалыптасуына, тіл

мәдениетінің жоғарылауына, өзін-өзі бағалауына септігін тигізеді, оқушылардың сабақ үстінде ізденуіне, жеке тұлға ретіндегі қасиеттерінің қалыптасуына мүмкіндік беріп, нәтижені таңдау еркіндігіне жол ашады, түрлі жағдайлардан шыға білу және қиындықтардың шешімін табуға үйретеді. Осы мақсаттарға қол жеткізу жолында сабақтың ұйымдастырылуы, сабақ өткізу барысында қолданыс тапқан әдіс-тәсілдер, педагогикалық қағидалар мен ұстанымдар дұрыс болуы тиіс. Қазақ тілін интербелсенді оқыту технологиясының дидактикалық, психологиялық талаптарына сәйкес ұйымдастырылуы да мұғалімнің кәсіби біліктілігіне тәуелді болады.

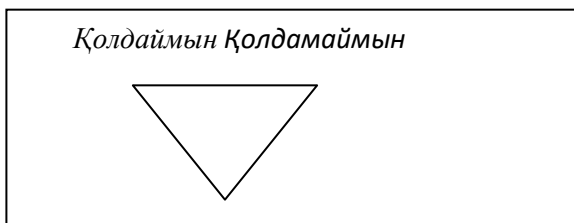
Мектептерде қазақ тілі пәнін оқу жоспарына сәйкес оқыту барысында сабақтың барлық кезеңдерінде интербелсенді әдістерді қолдануға мүмкіндік жоғары. Осы тұрғыда сабақ кезеңдерін психологиялық ахуал қалыптастыру мен топқа бөлуге арналған тренингтер түрінде ұйымдастыруға болады. Сабақтың басында сынып оқушыларын сабаққа жұмылдыру мақсатында оқушылар алдын ала дайындалған визит карточкаларын таңдап алып, көңілді музыкамен шаттық шеңберін құрады. Әуенмен билей отырып, қалпақты бір-бірінің басына кигізіп отырады да әуен тоқтап қалғанда басына қалпақ киген бала мұғалім тарапынан қойылатын сұраққа жауап береді. Бұдан кейінгі сабаққа кіріспе немесе қызығушылықты ояту бөлімінде ой шақыру мақсатында келесі тәсіл түрлерін қолданудың тиімділігі жоғары:

«Бес қадам» - оқушылар жерге қойылған табан іздерімен қадам жасай отырып, сұрақтарға жауап береді, жауап бере алмай тоқтаған жерінен басқа оқушы жалғастырады, барлық бес сұраққа дұрыс жауап берген оқушының өткен тақырыпты меңгеру деңгейін анықтауға болады.

Үзінді көрсету – тақырыпқа сәйкес бейне үзіндісін көрсету және оның негізгі ойын бөліп алу тапсырмасын орындау барысында оқушылардың жазбаша сөйлеу мәдениеті қалыптасып, ойы ұшталады, тілі дамып, мәтінмен жұмыс жасау дағдылары шыңдалады. Мағынаны тану бөліміндегі тиімділігі жоғары әдіс «Дастарқан әдісі» болып табылады. Аталған әдісте келесі сызба бойынша оқушылар топпен жұмыс жасап, нақты берілген тақырыпта ой қорытады.

«Бұрыш» әдісі де ұстаздар тарапынан кең қолданысқа ие болған интербелсенді оқыту әдісі элементтерінің бірі. Әдістің мақсаты оқушылардың өз позицияларында қалуы мен өз ұстанымдарын жақтап шығуы болып табылады.

Мұнда «қолдаймын» және «қолдамаймын» позициясын ұстанған оқушылар өздерінің шешен сөйлеуі мен терең білімге негізделген нақты фактілер келтіруі арқылы «екі ойлымын» көзқарасындағы оқушыны өз позициясына шығаруы керек. Аталмыш тәсіл оқушылардың тілін дамытудағы бірден-бір оңтайлы тәсіл болып отыр.

Сонымен қатар, «Сен-маған, мен саған» тәсілі арқылы оқушылардың жұппен жұмыс жасап, бір-біріне қойылған сауалдарына талдау жасауға, «Хаттар сөйлейді» тәсілі арқылы тақырып бойынша өз ойларын білдіріп хат жазуына мүмкіндік беру арқылы оқушылардың

тілдегі синтаксистік және лексикалық бірліктерді дұрыс қолдана білуге, ой жүйелілігін сақтай отырып, өз ойын еркін жеткізуіне дағдыландыруға болады.

Бұл жағдайда интербелсенді оқыту әдістемелері сабақтың барлық кезеңдерінде, жалпы барлық оқу тоқсандарында алдын ала жоспарланған жүйелі түрде қолдану өз нәтижесін бермек.

Сонымен, интербелсенді оқыту технологиясы – бұл ұжымдық, өзін-өзі толықтырып отыратын, сыныптағы барлық оқушылардың өзара тиімді іс-әрекеті мен қатынасына негізделген үдеріс. Мектептердің білім деңгейін көтеру және онда интербелсенді оқыту құралдарын қолдану арқылы оқу-тәрбие үдерісін тиісті деңгейге жеткізу, мектепұстаздарының, басшылығының, педагогикалық ұжымның жүйелі негізге алған бағыт- бағдары болуы тиіс. Интербелсенді оқыту әдістерін пайдалану негізінде мектепте гуманитарлық бағыттағы пәндерін оқыту сапасын арттырып, білім беруді ақпараттандыру жүйелі және жоспарлы түрде жүзеге асады деп айтуға болады. Заман талаптарына сәйкес қазіргі қоғамды ақпараттандыруда оқушылардың білім деңгейін жоғарылатуда ақпараттық-коммуникациялық, интербелсенді және белсенді технологияларды қолдану саласы бойынша жұмыс жүргізу негізгі міндеттерінің біріне айналды. Қазақстан Республикасының Білім туралы заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – білім беру бағдарламаларын меңгеру үшін жағдайлар жасау керек» деп көрсетілген. Солардың бірі – білім беруді ақпараттандыру үдерісінде қолданылатын дидактикалық құралдар мен оқыту құралы компьютер болып саналады. Сондықтан да, қандай да болмасын білім беру саласында мультимедиялық электронды оқыту құралдары барлық пәндерді оқытуға қолданылады. ХХІ ғасыр – бұл ақпараттық қоғам ғасыры технологиялық мәдениеттің өркендеу дәуірі, айналадағы дүниеге, адамдардың денсаулығына, кәсіби мәдениеттілігіне мұқият назар аударуды талап ететін дәуір.

Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйінін қорыта келе, интербелсенді оқыту әдістерінің оқыту үдерісіндегі тиімділігі оның барлық негізгі элементтерін түрлендіре отырып пайдалана білумен байланысты болып келеді. Тіл дамыту тәжірибелік сабақтарда бекітілетіні белгілі. Сол себепті интербелсенділік, яғни рөлдік және іскерлік ойындар, ой шақыру, миға шабуыл және басқа да элементтер тіл дамытудың сапасын арттырады анық, сонымен қатар, интербелсенді оқыту арқылы оқушылардың танымдылық қабілеттері, танымдық үрдістері дамып, сөздік қоры молаяды, оқыту үдерісінде жағымды әрекет қалыптасады. Осының барлығы дами келе оқушының қиялы мен ойлау қабілеті, есі мен қабылдауы, зейіні дамып қалыптасады. Танымдық қабілеттер, танымдық үдерістер әр алуан оқыту технологияларын қолдану барысында дамитыны белгілі. Ал қажеттіліктерді қанағаттандыруды қамтамасыз етуден алуан әлеуметтік жағдайларда бағыт-бағдарын жоғалтпау, адамдардың эмоциялық жағдайы мен жеке тұлғаның өзіндік ерекшеліктерін анықтау, олармен қарым-қатынастың тепе-тең түрлерін таңдай білу, өзара іс-әрекет үрдісінде сол түрлерін іске асыру, зейіндерін бақылау мен айқындау, көпшілік алдындағы жағдайларда іс-қимылын білу, өзіне назар аударта алу, психологиялық қарым-қатынас орнату, шешен сөйлеу мәдениеті дамиды. Ал сөздік қорының дамуы мәтінмен жұмыс жасау кезінде белгілі бір мәселенің шешімін тапқанда дамиды. Аталмыш технологияны қазақ тілін оқыту сабақтарында қолдану жетістіктерге әкелетіні сөзсіз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі №319 Қазақстан Республикасының Заңы.
2. Дайрабаев Е., Дайрабаева А. «Педагогика пәнінің негіздері», Алматы, 2005, 163-165 б.
3. Селевко Г.К. «Энциклопедия образовательных технологий» 1 том, Мәскеу, Народное образование, 2005, 153-158 б.
4. Мемлекет басшысы Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы «Әлеуметтік-әдістерді ЖОО қолдану», Алматы 2009, 27-28, 157-161 б.
5. Пиаже Ж. «Избранные психологические труды», Мәскеу 1994, 54 б.
6. Ангеловски К. «Учителя и инновации» Книга для учителя. Македон т. ауд. М.- Просвещение, 1991, 37-38 б.

УДК 658.26 (075.8)

**ӨНЕРКӘСІПТЕ ҚАЙТАЛАМА ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ҚАЙТА
ӨНДЕУ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ****Айдархан Карамат Сайфуллақызы**

магистрант,

"Ғ. Дәукеев атындағы Алматы энергетика және байланыс университеті" КЕАҚ,

Абильдинова Сауле Кианбековна

«Жылуэнергетика» кафедрасының доценті,

"Ғ. Дәукеев атындағы Алматы энергетика және байланыс университеті" КЕАҚ,

Алматы, Қазақстан

***Аңдатпа:** Бұл мақаланың мақсаты қайталама энергетикалық ресурстарды кәдеге жарату мәселелерін қарастыру болып табылады. Негізінен кәсіпорындарда жылу қайталама энергетикалық ресурстарды кәдеге жарату тиімділігін арттыру, пайдалануды есепке алу және жоспарлау жүйесін жетілдіру арқылы бірқатар техникалық және ұйымдастыру мәселелерін шешуді қажет етеді. Кәдеге жарату тиімділігін арттыруға ең алдымен пайдаланылмайтын ресурстардың әлеуетін бағалау және оның параметрлерін талдау жатады. Мақалада өнеркәсіпте қайталама энергетикалық ресурстарды қайта өңдеудің тиімділігін едәуір арттыра алатын қолданыстағы проблемаларды және ұсынылған инновациялық шешімдерді зерттеуге баса назар аударылады. Жұмыстың нәтижелері кәсіпорындардың тұрақты даму стратегияларын әзірлеуде және энергетикалық басқаруда, ресурс үнемдеу саласында заманауи технологияларды енгізу бойынша шешімдер қабылдауда пайдаланылуы мүмкін.*

***Түйін сөздер:** қайталама энергетикалық ресурстар, жылу энергиясы, қайта өңдеу*

Кіріспе

Қайталама энергия ресурстары (ҚЭР) - бұл бастапқы энергияны өндіру, беру немесе тұтыну процестерінен алынған энергетикалық ресурстар. Олар энергияны тұтынудың негізгі процестерінің жанама өнімі болып табылады және қосымша энергия немесе басқа пайдалы өнімдер үшін қайта пайдалануға немесе қайта өңдеуге болады.

Қайталама энергия ресурстарының мысалдары мыналарды қамтиды:

1. Өндіріс немесе тасымалдау процесінде бөлінетін жылу энергиясы. Мысалы, өнеркәсіптік жабдықты салқындату кезінде немесе жылыту жүйелерінде бөлінетін жылу энергиясы.

2. Биогаз, биодизель немесе жаңартылатын отынның басқа түрлерін өндіру үшін пайдаланылуы мүмкін органикалық қалдықтар, биомасса, Ағаш өңдеу немесе тамақ өнеркәсібінің қалдықтары сияқты өндіріс қалдықтары.

3. Қалдықтар мен қайта өңделген материалдардан алынатын энергия. Мысалы, пластикті, әйнекті немесе металды қайта өңдеуден алынатын энергия.

4. Қосымша ресурстарды пайдалана алатын күн, жел және гидроэнергетика сияқты жаңартылатын энергия көздері.

Қайталама энергия ресурстарын пайдаланудың бірқатар артықшылықтары бар, соның ішінде энергия көздеріне тәуелділікті, қалдықтар мен ластануды және энергияны өндіру мен тұтыну шығындарын азайту. Сондықтан ҚЭР тиімді пайдалану орнықты дамудың маңызды аспектісіне айналуға.

Қайталама энергия ресурстарын қайта өңдеу

Қайталама энергия ресурстарын қайта өңдеу тиімділігін арттыру-бұл тұтынылған немесе өндірілген, бірақ тиімділікті арттыру және қоршаған ортаға теріс әсерді азайту

мақсатында қайта пайдалануға немесе энергияның басқа түрлеріне айналдыруға болатын энергияны пайдалануды оңтайландыру процесі. Төменде ҚЭР қайта өңдеу тиімділігін арттырудың кейбір әдістері мен тәсілдері келтірілген:

1. Рециклинг және қайта өңдеу: ең көп таралған әдістердің бірі - қалдықтарды потенциалдық энергияны қалпына келтіру немесе басқа энергия түрлеріне айналдыру мақсатында жинау, сұрыптау. Мысалы, биомассаны, органикалық қалдықтарды, сондай-ақ пластикті, әйнекті және металды қайта өңдеу.

2. Жылулық рекуперация: өндіріс немесе пайдалану процесінде бөлінетін жылу энергиясы суды, үй-жайларды жылыту немесе басқа процестерді жүргізу үшін қайта пайдаланылатын процесс. Бұл бастапқы энергияны тұтынуды азайтуға мүмкіндік береді.

3. Газдандыру және пиролиз процестері: бұл процестер органикалық қалдықтар мен биомассаны энергия өндіру үшін пайдалануға болатын газ отынына немесе сұйық отынға айналдыруға мүмкіндік береді.

4. Жаңартылатын энергияны пайдалану: мысалы, кәсіпорындарда күн батареяларын немесе жел генераторларын орнату кәсіпорынның өз қажеттіліктері үшін пайдаланылуы немесе желіге сатылуы мүмкін қосымша энергия көзін қамтамасыз ете алады.

5. Процестердің энергетикалық тиімділігін жақсарту: бұл энергияны үнемдейтін технологиялар мен процестерді енгізуді, сондай-ақ кәсіпорында энергияны басқаруды оңтайландыруды қамтиды.

ҚЭР қайта өңдеу тиімділігін арттыру техникалық, технологиялық, ұйымдастырушылық және экономикалық іс-шараларды қамтитын кешенді тәсілді қажет етеді. Алайда, бұл өндірістік процестердің тұрақтылығын жақсартуға, шығындар мен қоршаған ортаға әсерді азайтуға және кәсіпорынды бәсекеге қабілетті етуге мүмкіндік береді.

ҚЭР қайта өңдеу тиімділігін арттыру

Соңғы уақытта энергетикалық ресурстардың қымбаттауы аясында кәсіпорынның энергия тиімділігін арттыруға, оның ішінде қайталама энергия есебінен қоршаған ортаны ластау арқылы біржола жоғалып кететін энергия ресурстарына көбірек көңіл бөлінді. Бұл энергия тұтынудың салыстырмалы түрде жоғары өсу қарқынына және мүмкіндіктері шектеулі органикалық отынға сұранысты қанағаттандыруға байланысты.

Энергетикалық ресурстардың негізгі тұтынушысы өнеркәсіпте көбірек өндірілген жылу энергиясының 55% және барлық өндірілген отынның шамамен 50% пайдаланады [1]. Сонымен бірге, соңғысының кәсіпорындарда пайдалану коэффициенті тек 30-35 % құрайды. Энергияның едәуір мөлшері технологиялық қондырғылардан шығатын түтін газдарынан, қыздырылған өнімдерден, салқындатқыш судан, жанғыш қалдықтардан біржола жоғалады. Әлбетте, белгілі бір жағдайларда бұл энергия шығындарының бір бөлігін жоюға болады.

Көптеген салалардың энергия тұтынуын қамтамасыз етуде ҚЭР айтарлықтай үлесі бар. Мәселен, қара металлургияда өнеркәсіптік жылу қажеттілігі ҚЭР есебінен - 34% - ға, ал тұтастай алғанда олар орналасқан зауыттар бойынша - 48% - дан астам пайдаланылады, газ өнеркәсібінде - 35% - ға%, минералды тыңайтқыштар өнеркәсібі - 27% - дан астам, мұнай өңдеу және мұнай-химия өнеркәсібі-шамамен - 14%, түсті металлургияда - 8%, жалпы алғанда өнеркәсіптік жылу тұтыну - шамамен 7% тұрады. Еліміздің жалпы жылу балансында жаңартылатын энергия көздері есебінен жылу энергиясымен қамтамасыз ету 5,5%, дегенмен кейбір ірі елдерде кәсіпорындар 70 - 80 және тіпті 100% құрайды [1].

1 тоннаға жатқызылған ҚЭР пайдалану жөніндегі іс-шараларға үлестік капитал салымдары үнемделген отын, соңғысын өндіруге және тасымалдауға қарағанда 2-3 есе аз. Кәдеге жарату қондырғыларында энергия бірлігін өндірудегі ағымдағы шығындар генераторларға қарағанда айтарлықтай төмен. ҚЭР пайдалану жөніндегі іс-шаралар әдетте, жанармай үнемдеу арқылы бірнеше жыл ішінде өз есебінен өтеледі [1]. Осы арқылы

олар әлі де зиянды шығарындыларды азайту арқылы қоршаған ортаға келтірілген экологиялық зардапты азайтады.

Қайталама энергия ресурстарының арасында бүгінгі таңда жылу ресурстары көшбасшы болып табылады, ең көп саны энергетика және металлургия кәсіпорындарында түзілетін шығарындылар. Өнеркәсіпте ҚЭР пайдалану деңгейі жыл сайын артып келеді, бірақ ол қанағаттанарлық деп тануға болмайды. Қазіргі уақытта Домен өндірісінде жылу ішінара пештер мен ауа жылытқыштардың клапандарын буландырғыш салқындату бойынша қолданылады. Ауа жылытқыштардан шығатын газдардың жылуын кәдеге жарату жұмыстары жүргізілуде. Мысалы, көлемі 2000 текше метр домна пешін салқындату жылуын ішінара пайдаланудың өзі жылына 10...12 мың тонна стандартты отынды үнемдеуге мүмкіндік береді. Кокс-химиялық өндірісте кокстың физикалық жылуынан басқа күкіртсіздендіру цехтарындағы күкіртсутекті жану пештерінен шығатын кокс газының және пайдаланылған газдардың көрсетілген жылуын да пайдалануға болады. Түсті металлургияда жылу энергиясының негізгі көздері мыналар болып табылады: шахталы пештердің салқындату жылуы, күкіртті жану қондырғыларының қалдық газдары, мыс-никель өндірісінің құйма қабаты және реверберациялық пештері.

Су - бұл әмбебап және қолжетімді салқындатқыш. Жоғарыда айтылғандардан көрініп тұрғандай, оның үлкен көлемін барлық дерлік салалар пайдалануы қажет. Судың үлкен көлемін ескере отырып, ондағы механикалық энергияның мөлшері көбінесе жылу энергиясынан көп болады. Егер ҚЭР кем дегенде ішінара коммуналдық және өндірістік қажеттіліктер үшін жиналса, онда су қозғалысының потенциалдық энергиясы мен қайтарымсыз энергиясы жоғалады. Соңғысын электр энергиясына айналдыру, яғни артық гидроресурстарды пайдалану (гидротилизация) суды тасымалдау үшін электр энергиясын тұтынуды айтарлықтай азайтуға, демек, жылуды пайдаланудың экономикалық тиімділігін арттыруға мүмкіндік беретіні анық. Мысалы, басқа салалардағы сияқты металлургияда жабдықтың тетіктерін буландыратын салқындату жүйесі кеңінен тарады. Олардың басты артықшылығы – суды салқындату жүйелерімен салыстырғанда соңғысының жоғары қысымды және температуралы су буына айналуына байланысты қоректік суды үнемдеу, ол көбінесе бұды тұтынушылардың жеткіліксіз санына және тасымалдау қиындықтарына байланысты толық көлемде тұтыну нүктесіне дейін пайдаланылмайды. Жабдықты суды салқындатуға түрлендіру суды тұтынуды күрт арттырады (шамамен 30 есе), алайда осы салқындатқыштың механикалық энергиясын электр энергиясына айналдыру арқылы қолдану жылу энергиясы ресурстарын пайдалану тиімділігін және оны басқа тұтынушыларға сату мүмкіндігін арттыруға мүмкіндік береді.

Қайталама энергия ресурстары көздері кәсіпорынның бүкіл аумағында таралады, олар өндіретін энергияның көлемі шығу уақыты бойынша да, параметрлері бойынша да біркелкі емес. Тиісінше, жылуды алу үшін қажетті су ағындары динамикасы мен қысымы бойынша әртүрлі параметрлерге ие болады. Көптеген технологиялық процестерде металлургия, химия, кокс-химия және басқа да өнеркәсіптерде жабдықтың схемасы салқындатқыш суды әртүрлі биіктікке мәжбүрлеп беріледі, содан кейін онымен бірге технологиялық жабдықтан жылуды алып, циклден тыс ағызылады немесе оған қайта айдалады. Кәсіпорындарда мұндай техникалық су ағындарының саны өте көп болуы мүмкін. Әдетте, олар стационарлық емес, бұл сонымен қатар су ағынының гидроэнергетикасын пайдалануды және қайта өңдеу жабдықтарын таңдауды қиындатады. Бұл мәселе қазір іс жүзінде шешілмейді, онымен байланысты мәселелер жеткілікті түрде зерттелмеген және одан әрі терең зерттеуді талап етеді. Осылайша, кәсіпорынның жылулық қайталама энергия ресурстарын пайдалану тиімділігін арттыру үшін оларды пайдалануды есепке алу және жоспарлау жүйесін жетілдірумен қатар бірқатар техникалық және ұйымдастырушылық мәселелерді шешу қажет. Оларға, ең алдымен, пайдаланылмайтын су ресурстарының әлеуетін және оның параметрлерін бағалау, қайта өңдеу жабдықтарының

жобалық қуаты тәуелді кәсіпорындағы жылу көздерін орналастыру топологиясын талдау, энергия өндіруші құрылғыларды тарату топологиясын әзірлеу жатады.

ҚЭР пайдалану тиімділігін арттыру құралы ретінде гидроутилизацияға қатысты мәселелердің тұтас кешенін шешу үшін мыналар қажет: жылу шығарындыларының әлеуетін және механикалық энергияның ықтимал гидротилизациясының көлемін бағалаудың тиісті әдістерін әзірлеу, салқындатқыш су ағындары, жылу энергиясының көздерін орналастыру топологиясы негізінде қайта өңдеу жабдықтарын таңдау әдістемесі; пайдаланылатын шағын су электр станцияларының ұтымды орналасуын анықтау. Мұның бәрі осындай электр энергиясын өндірудің экономикалық орындылығын растауы керек. Әсіресе, энергия ресурстары мен оның ішінде электр энергиясы бағасының күрт өсуі жағдайында алға қойылған міндет өзекті екені анық. Салқындатқыш судың механикалық энергиясын электр энергиясына айналдыру арқылы пайдалану жылу екінші реттік энергия ресурстарын пайдалану тиімділігін арттыру тәсілі болып табылады.

Қорытынды

Талдау нәтижесінде қазіргі заманғы технологиялар мен инновациялық тәсілдерді қолдану ҚЭР өңдеу тиімділігін айтарлықтай арттыруға мүмкіндік береді деген қорытынды жасауға болады. Бұған тиімдірек күн панельдерін әзірлеу, жаңа жел турбиналарын орналастыру, биомасса өндіру процестерін оңтайландыру және т.б. кіреді. Сонымен қатар, бұл технологияларды өнеркәсіптік инфрақұрылымға біріктіру энергия шығындарын азайтып, қоршаған ортаға әсерді азайтады.

Дегенмен, ҚЭР өңдеу тиімділігін одан әрі арттыру үшін ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарға инвестициялауды жалғастыру, сондай-ақ өнеркәсіптік кәсіпорындарда жаңа технологияларды енгізу үшін неғұрлым қолайлы жағдай жасау қажет. Бұдан басқа, қайталама энергия ресурстары дәстүрлі энергия көздерімен бәсекеге қабілетті ету үшін оларды пайдалануды қолдау және ынталандыру тетіктерін әзірлеу маңызды.

Тұтастай алғанда, өнеркәсіпте жаңартылатын энергия ресурстарын өңдеу тиімділігін арттыру парниктік газдар шығарындыларын азайту, энергия көздеріне тәуелділікті, сарқылатын табиғи ресурстарды азайту және неғұрлым тұрақты және экологиялық таза энергетикалық жүйені құру үшін орасан зор әлеуетке ие.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Пирогов Н.Л., Сушон С.П., Завалко А.Г. Вторичные ресурсы: эффективность, опыт, перспективы. Москва, 1987.
2. Основные методические положения по планированию использования вторичных энергетических ресурсов. Киев, 1984.
3. Металлургия: инженерная экология. Аналитический обзор - ВЭР черной металлургии.[Электронный ресурс]. Режим доступа:<http://www.metalspace.ru/production-science/ecology/811-ver-chnoj-metallurgii.html>/(дата обращения: 15.10.2017).

**ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ ПӘНІНДЕ СТУДЕНТТЕРДІ МЕДИЦИНАЛЫҚ ТОПТАРҒА
БӨЛУ ӘДІСТЕМЕСІ**

**Мустафин Бейбит Жанбыршинович., Байгашева Айнур Султанбековна.,
Мырзагалиев Бақыт Кусайнович**
С.Сейфуллин атындағы ҚАТЗУ
Астана, Қазақстан

***Аннотация:** Дене шынықтыру міндетті курсы, мемлекеттік бағдарламалармен айналысатын оқу орындарының студенттері оқу жылында бір рет медициналық тексеруден өтеді. Дене шынықтыру сабақтарында тапсырмаларды саралау үшін барлық студенттер негізгі, дайындық, арнайы деп үш топқа бөлінеді.*

***Тірек сөздер:** СДТ-Сауықтыру дене тәрбиесі, профилактикалық бағыт, медициналық спорттық кеңестер, санитарлық-ағарту, тыныс алу жаттығулары, спорттық медицина және оңалту, санитарлық-ағарту жұмыстары, өкпеде және бронхтарда дренаждық белсенділік, жүйке жүйесінің аурулары*

Қазақстанның болашаққа барар жолы жастарымыздың даму деңгейіне, олардың мүмкіндіктері мен құндылықтарға ұмтылысына, мемлекеттің экономикалық, саяси және қоғамдық өміріне қатысу дәрежесіне тікелей байланысты. Кемел келешектің негізі бүгіннен басталатындығы үкіметтің әрдайым назарында болып келді және болып қала береді.

"Дене шынықтыру және спорт туралы" Қазақстан Республикасының Заңының 1) 1-бабы 4 тармағында бұқаралық спорттық іс-шаралардың күнтізбесі - дене шынықтыру және спорт саласындағы уәкілетті органның күнтізбелік жылға бекітетін, спорт ұйымдарының жоспарын ұйымдастыру мен оқу-жаттығу жұмысын өткізуді реттеу және 11 тармағында дене тәрбиесі - дені сау, дене бітімі және рухани жағынан жетілген, моральдық жағынан табанды жеткіншек ұрпақты қалыптастыруға, адамның денсаулығын нығайтуға, жұмыс қабілетін арттыруға, шығармашылық ғұмырлылығы мен өмірін ұзартуға бағытталған педагогикалық процесс екендігі көрсетілген.

2-тарау Қазақстан Республикасының дене шынықтыру және спорт жүйесінде

- дәрігерлік дене шынықтыру диспансерлері;
- спорттық медицина және оңалту орталықтарының жұмыстарын ұйымдастыру туралы айтылған.

Бұл құжаттағы міндеттер ұлт ұрпағының физикалық және рухани саулығын қалыптастырудың аса маңызды шарты болып табылады. Салауатты өмір салты мен спортқа деген сүйіспеншілікті ояту және спортты одан әрі дамыту жөніндегі шешім «Болашаққа айқын жол» тұжырымдамасы және «Кемел ұрпақ» жобасы міндеттерінің қағидаттары айқын дәлел болады.

Спорт жастардың физикалық және рухани дамуына, жаңа биіктерге қол жеткізуіне және өмірде өз орнын табуына мүмкіндік береді. «Жастар» және

«спорт» деген ұғымдар жай ғана өзара байланысты емес, спорт жас адамның өмір сүру түрінің ажырамас бөлігі болуы тиіс.

Дене шынықтыруға қатысушыларды топтарға бөлуде Спорттық медицина және СДТ ғылымына сүйеніп, келесі міндеттер негізінде жұмыс жүргізіледі:

Дене шынықтырумен және спортпен айналысатын студенттердің денсаулығын сақтауды дәрігердің ұйымдастыруымен жүзеге асырылады (медициналық сараптама жүргізеді).

Дене шынықтыру құралдары мен әдістерін негіздеу, дәрігердің бақылауы, емдеу диагностикасы, студенттердің аурулары мен жарақаттарының алдын алу және жаңа әдістерді әзірлеу болып табылады.

Әртүрлі жастағы, жыныстағы, кәсіптегі (таңдаған мамандықтары), денсаулық жағдайындағы студенттермен дене шынықтыру және спорт жұмысының жоғары тиімділігін қамтамасыз ету әр бір ЖОО міндеті болып саналады.

Дене тәрбиесі үдерісінде ең қолайлы гигиеналық жағдайларды орнату, дене шынықтыру және спорттық жаттығулар кезінде студенттер мен жастарға кері әсер ететін факторларды жоюға бағытталған шаралар жүйесін жүзеге асыру және ұйымдастыруымен өте қажет.

Спорттық медицина шешетін міндеттер дене белсенділігін қалпына келтіру принциптеріне және медицинаның профилактикалық бағытына толық сәйкес келеді және оның мазмұнын анықтайды. Спорттық медицинадағы жұмыстың негізгі факторлары:

- дене шынықтырумен және спортпен айналысатын студенттерді медициналық тексеруден өткізу;

- жетекші практиктерді бөлу;

- медициналық-педагогикалық қадағалау;

- денсаулық сақтау, емдеу-алдын алу шаралары;

-оқу-жаттығулар мен жарыстарды өткізу орны мен шарттарын санитарлық-гигиеналық бақылау;

- спорттық жарыстарды медициналық қамтамасыз ету;

- спорттық жарақаттардың алдын алу;

- ғылыми-зерттеу және әдістемелік жұмыс;

- медициналық спорттық кеңестер және талдау

-қызметкерлер арасында санитарлық-ағарту жұмыстарын және студенттер арасында дене шынықтыру жұмыстарын насихаттау.

Дене шынықтыру міндетті курсы, мемлекеттік бағдарламалармен айналысатын оқу орындарының студенттері оқу жылында бір рет медициналық тексеруден өтеді. Дене шынықтыру сабақтарында тапсырмаларды саралау үшін барлық студенттер негізгі, дайындық, арнайы деп үш топқа бөлінеді.

Ғылыми зерттеуге С.Сейфуллин атындағы Қазақ Агротехникалық зерттеу университетінде оқитын 1-2 курс студенттері қатысты.

Зерттеуге қатысқан контингент: біздің университеттің жалпы санымен салыстырғанда әр топтан орта есеппен 2-3 студент болды. Олар әртүрлі аурулар кезіндегі тыныс алу жылдамдығын, яғни бір минутта қанша дем алып, қанша дем шағаратынын ескеріп, емдеу үшін дене шынықтыру кешендерін таңдады. (А.Стрельниковтың тыныс алу жаттығуларынан пайдаланылды)

Бұл зерттеу жұмысына қатысқан студенттер арасында қыздар да, ұлдар да болды. Зерттеу барысында ЖОО студенттернен олардың дене тәрбиесі сабағына және спортқа деген қызығушылығы мен қатысуға деген ынтасын анықтау мақсатында сауалнамалар алынды. Бұл студенттердің әртүрлі спорт түрлеріне, яғни, спорт ойындары (баскетбол, волейбол, футбол), жеңіл атлетика, су спорты, жүзу, оқ ату, көркем гимнастика, гимнастика, ат спорты түрлерімен айналысуға деген қызығушылықтары мен ынтасы зор екендігі байқалды. Күрес, шанғы, велоспорт, ат спортына және басқа да спорт түрлеріне қызығушылықтары бар екендігі анықталды. Қатысушы студенттердің орташа жасы 17-19 жас аралығында.

Жүрек-қан тамырларының жүрек соғу жиілігі мен сыртқы тыныс алуы да аптасына күніне 3 рет есептелді. 2023-2024 оқу жылында таңғы сағат 10.00-да және түскі ас 14.00-де өткізіліп турылды.

Зерттеу жұмысымыздың 1-кезеңі барысында әртүрлі студенттерде кездесетін аурулар анықталды: өкпе ісігі, остеохондроз, сүйек жарақаты, полиартрит, жүрек-қан тамырлары аурулары, гастрит және т.б. (1-сурет). Оның ішінде тыныс алу жолдарының асқынған аурулары бар оқушыларға төмендегідей гимнастикалық жаттығулар кешені ұсынылып, оқу барысында өзгертілді.

Емдеу – дене жаттығуларының 1-ші кешені

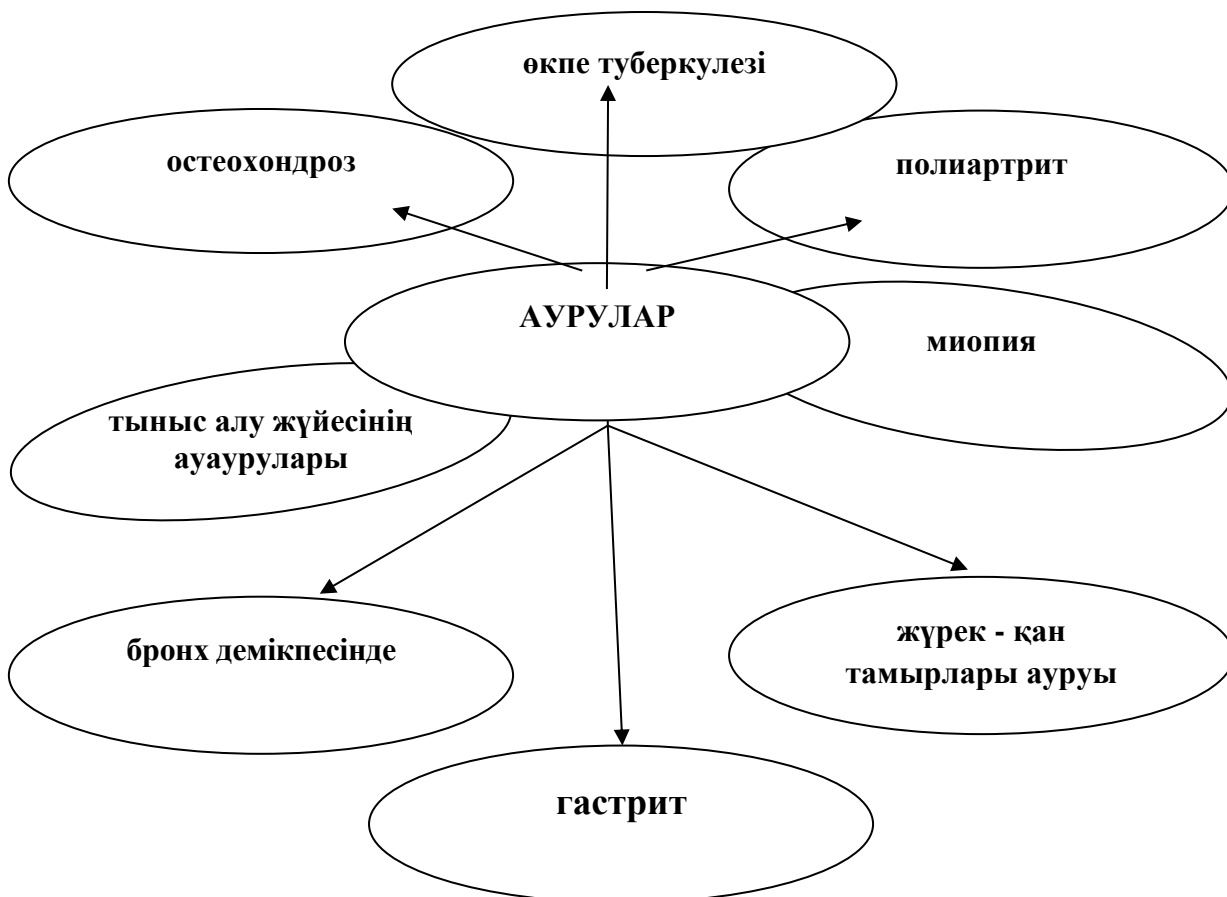

1. Бастапқы қалып аяқтарымызды желке кеңдігінде турып алға-артқа жүру. (4-6 рет қайталаңыз).
2. Қолдарды жоғары көтеріп, алақанға қараңыз, бір қадам артқа шегініңіз және дем алыңыз, бастапқы қалыпқа оралыңыз және дем шығарыңыз (8-10 рет қайталаңыз).
3. Қолдар кеуде бүйірге жазылған, қолдарымызды айналдыру (8-10 рет қайталаңыз).
4. Бастапқы қалып аяқтарымызды желке кеңдігінде қоямыз, сосын алды жақа қолдарды созып, демді жұту, бастапқы қалыпқа оралу және дем шығару (8-10 рет қайталау).
5. Аяқтарды иықтың кеңдігіне қойып, қолды белде, оңға және солға бұрылу, бұрылғанда дем шығару (4-6 рет қайталау).
6. Кеудені белден айналдырыңыз (4-6 рет қайталаңыз).
7. Оң қол көкректе, сол қол қарында, тыныш күйде толық тыныс алу (4-6 рет қайталау).
8. Аяқтарыңызды иығыңыздың еніне қойып, қолды алдымен иыққа, сосын жоғары көтеріңіз, саусақтарды жұдырықтаңыз, дем алыңыз және дем шығарыңыз (4-6 рет қайталаңыз).
9. Денені оң жақа сол жақа буру, белді бүкпеу (8-10 рет қайталау).
10. Аяқтарды иықтың еніне қойыңыз, басыңызды оңға және солға бұрыңыз (8-10 рет қайталаңыз).

Қайта тыныс алу жаттығулары А.Н. Стрельникова – адамның ми қыртысында болатын процестерге әсері өте үлкен.

1-сурет

Жоғары оқу орны студенттерінде жолығатын аурулары

Бұл процестерді тұрақтандыру дененің тыныс алу қызметін басқаратын алгоритмдерге оң әсер етеді.

Сонымен:

тыныс алу бұзылыстары;

өкпе тініндегі қабыну;

өкпе тіндеріндегі қан айналымының бұзылуы;

өкпеде және бронхтарда дренаждық белсенділікті қалпына келтіру;

жүрек және тамыр тіндерін нығайту;

тірек-қимыл аппаратының кейбір бұзылыстарын түзету (омыртқа бағанының қисаюы, кеуде сүйектері);

жүйке жүйесінің ауруларынан құтылу, психикалық жағдайды жақсарту;

дененің иммунитетін және өнімділігін арттыру септігі мол.

Ұсынылған жаттығулар кешені аяқ-қолдардың, іштің, арқаның және т.б. қозғалыстармен қатар жүретін динамикалық тыныс қозғалыстарының арқасында денеге әсер етеді.

Гимнастикамен айналысу кезінде жүйелілік пен дәлдік маңызды. Сондай-ақ, студенттердің құтылу керек аурулардың ерекшеліктерін ескеру маңызды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы // Астана . 2004. 28-б

2. Қазақстан Республикасының дене шынықтыру және спорт туралы заңы 3.06. 2014 ж

3. Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры. – М.: Физкультура и спорт, 1991 ж.

4. Акрамов Ж.А., Мусаев Б.Б Совершенствование гимнастики в системе базового образования в ИФК. «Спорт фанга» №2, 2009 ж

5. Nuche, A; Haering, D; Holvoet, R; Bardler F; Begon, M; Lokal versus global optimal sports techniques in a group of athletes. \computer methods in biomechanics and biomedical engineering\ Volume: 18 Issue: 8 Pages: 829-838, DOI: 10. 1080/10255842.2013.849341 Published: Taylor francis ltd, 4 park square, Milton park, Abingdon ox14 4rn, oxon, England JUN 11 2015 View Journal Information

6. Формирование здорового образа жизни студенческой молодежи \Р.И.Купчинов Мн. УП «ИВЦ Минфина» 2004 ж

УДК:371.321

**ОҚУШЫЛАРДЫҢ БИОЛОГИЯ ПӘНІНЕН ОҚУ ЖЕТІСТІКТЕРІН БАҒАЛАУДА
ЭЛЕКТРОНДЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ****Нурболатова Сая Болатқызы**

I.Жансугуров атындағы ЖУ жаратылыстану факультетінің студенті
Ғылыми жетекшісі – Оксикбаев Берикжан Кылышбекович б.ғ.к.
Талдықорған, Қазақстан

Аңдатпа: Қазіргі уақытта қазіргі қоғамда ақпараттық технологиялардың, әсіресе мультимедия, виртуалды шындық және ғаламдық желілер саласында тоқтаусыз дамуы жүріп жатыр.

Оқытуда ғаламдық интернет желісінің мүмкіндіктерін пайдалану оқушылардың мотивациясын, пәнге деген қызығушылығын арттыруға ықпал етеді, олардың танымдық қызметін белсендіреді, пәнаралық байланыстарды тереңдетуге, компьютерлік модельдеуді, гипермәтіндік технологияларды қолдану арқылы оқытуды саралауға мүмкіндік береді; оқушылардың оқу жетістіктерінің бағалауда электрондық ресурстарды пайдалану оқушылардың білімін, іскерлігін, дағдыларын тексеруді жеңілдетеді;

Түйінді сөздер: оқу жетістігін бағалау, электрондық ресурс, бағалау әдістемесі.

Кіріспе. Бағалау жүйесі-алынған деректерді бағалау және талдау, оқыту сапасын арттыру мақсатында түзету іс-қимылдарын әзірлеу, оқыту нәтижелерін тексеруге арналған әдістемелер мен бағдарламалық-әдістемелік құралдар кешені болып табылады. Оқушылардың оқу іс-әрекетінің нәтижелерін бағалау білім беру процесінің маңызды кезеңі болып табылады.

Қазіргі уақытта бағалаудың екі түрі бар: қалыптастырушы және жиынтық. Жиынтық бағалау-білім алушылардың білімінің оқыту стандарттарының нормалары мен талаптарына сәйкестігін белгілеу, баланың оқыту фактісін анықтау. Бағалаудың бұл түрі тақырыпты зерттеудің соңында, тоқсан мен жылдың соңында жүзеге асырылады.

Қалыптастырушы бағалау-сабақта немесе үйде күнделікті жұмыс процесінде білім мен дағдыларды игерудің ағымдағы деңгейін анықтау, оқу процесінде оқушы мен мұғалім арасындағы жедел байланысты жүзеге асыру болып табылады. Бұл оқушыларды жаңа материалды үйрену кезеңінде тапсырмаларды қаншалықты дұрыс орындайтынын және оқу мақсаттары мен міндеттеріне қол жеткізетінін түсінуге мүмкіндік береді.

Қалыптастырушы бағалау әдістерін қолданудың ерекшелігі - бұл әр сабақта күнделікті қолданылатын бағалау, яғни мұғалім мен оқушылар оқытудың алғашқы кезеңдерінде білім сапасына әсер етуі мүмкін [1].

Бағалауды жүзеге асыру үшін ақпараттық технологияларды кешенді пайдалану қажет. Қазіргі уақытта компьютерлік тестілеу кеңінен қолданылады.

Тест-бұл тест тапсырмалары жүйесінен, стандартталған процедурадан, нәтижелерді өңдеуден және талдаудан тұратын оқушылардың оқуын бағалау құралы болып табылады. Тестке арналған сұрақтар тақырыпты меңгеру, дағдыларды қалыптастыру деңгейін көруге болатындай етіп жасалуы керек.

Компьютерде тестілеу оқушылардың білім жетістіктерін тез және объективті бағалауға және талдауға мүмкіндік береді. Бағалауды жүзеге асыруға мүмкіндік беретін кейбір сандық құралдарды қарастырамыз [2].

Online Test - тесттерді, сауалнамаларды және логикалық ойындарды әзірлеуге арналған тегін құрал. Тестті құру үшін бұл қызметте сұрақтардың келесі түрлері қарастырылған: бір немесе бірнеше дұрыс жауаптарды таңдау, жауапты сандық және мәтіндік форматтарда, сондай-ақ еркін түрде енгізу, рейтинг, сәйкестіктерді орнату, ашылмалы тізімнен бос орындарды санмен, мәтінмен немесе элементпен толтыру, дәйекті алып тастау, файлды жүктеу болып табылады. Сұрақтарға жауаптардың көп бөлігі жүйемен автоматты түрде тексеріледі.

Online Test - жеке сұрақтар мен жалпы тест үшін көптеген параметрлерді ұсынады. Бұл қызмет бастапқы бетті әзірлеуге және оған сипаттаманы, тест нұсқаулығын және тегі мен аты, сыныбы, жасы және басқа деректерді қамтуы мүмкін оқушыны тіркеу формасын орналастыруға мүмкіндік береді. Online Test-та «келесі», «артқа» және «аяқтау» батырмаларындағы жазуларды басқаларына ауыстыру, тест тапсыру уақытын шектеу, экранда тест тапсыру уақытын көрсету, сұрақтарды немесе жауап нұсқаларын араластыру мүмкіндігі бар. Сұрақтарға суреттерді, кестелерді, графиктерді, математикалық формулаларды, аудио файлдарды және YouTube бейнелерін қосуға болады, сонымен қатар суреттер мен математикалық формулалар жауап нұсқаларында көрсетілуі мүмкін. Әр сұрақ үшін түсініктеме қосу, уақыт шектеулерін қою, әр жауап опциясы үшін ұпай санын қою, оның жауап үшін міндетті немесе қажет екендігін анықтау мүмкіндігі бар. Тестілеу дұрыс жауаптардың санын, дұрыс жауаптардың пайызын есептейді және бағалауға болады. Online Test дұрыс жауаптардың санына немесе пайызына байланысты бағалау критерийлерін орнатуға мүмкіндік береді.

Тестті аяқтағаннан кейін оқушы жиналған ұпайлардың санын, мүмкін болатын максималды санды, максималды пайызды, оның бағасын және тесттің орындалу уақытын көреді, сонымен қатар оқушы өзін басқа оқушылармен салыстыратын сұрақтарға дұрыс және өзіндік жауаптарды және нәтижелер рейтингін көре алады. Оқушылар тестілеуден өткеннен кейін Online Test сервисінің «Статистика» бөлімінде алынған бағалар, дұрыс жауаптардың саны мен пайызы бойынша оқушыларды бөлу кестелері құрылады, одан барлық оқушылардың тестпен қаншалықты жақсы жұмыс істегені, келесі тақырыпты оқуға көшуге бола ма, жоқ па деген қорытынды жасауға болады.өтті.

Мұғалім әр тест тапсырушының нәтижелері туралы ақпарат алады (өту уақыты, әр сұраққа жауаптар, дұрыс жауаптар саны, дұрыс жауаптар пайызы және бағалау), бұл оқушылардың қайсысы материалды игергенін және кімге көмек қажет екенін анықтайды [3].

Барлық сұрақтарға жауаптардың дұрыстығы кестесі оқушылардың қанша пайызы әр сұраққа дұрыс, ішінара дұрыс және бұрыс жауап бергенін көрсетеді, бұл балалардың қандай тапсырмаларды сәтті орындағанын және қайсысы қиындық тудырғанын, сондықтан нені қайталау керектігін анықтауға мүмкіндік береді. Online Test-бұл интернетке қосылған кез-келген құрылғыда сыныпта да, үй тапсырмасы ретінде де тестілеуді тиімді жүргізуге, сондай-ақ оқушылардың іс-әрекетін объективті бағалауға және талдауға мүмкіндік беретін ақысыз, мүмкіндіктерге бай құрал.

Оқушыларға арналған тест нәтижелері оқушылар тест тапсырғаннан кейін мұғалім нәтижелерді бірден көреді (әр оқушы сұрақтарға қалай жауап берді, кімге көмек қажет, қандай тапсырмалар қиындық тудырды және қайсысы сәтті орындалды) және оқушылардың күшті және әлсіз жақтарын оңай анықтай алады. Егер сіз осындай викториналарды жүйелі түрде қолдансаңыз, онда әр оқушы үшін әр тесттің орындалу пайызын, яғни материалды игеру дәрежесі мен динамикасын байқауға болады.

Online Test-та жасалған тапсырмаларды оқушылар үйде немесе сыныпта, жеке немесе топта орындай алады. Бұл қызмет оқушыларды мақсатқа жетуге ынталандыратын ойын түрінде тестілеуді ұйымдастыруға мүмкіндік береді, ал сәттілік жағдайы танымдық қызығушылықты дамыту үшін қолайлы эмоционалды фон жасайды.

Барлық атқарылған жұмыстың мақсаты-оқыту сапасын арттыру. Әдіс-процесті белгілі бір оқушыға (нақты жағдайларға) бейімдеу. Дәл осы үшін жоғарыда алынған аналитикалық ақпарат қолданылады. Негізгі сәйкестікті талдау оқушы-тақырып оқу процесін екі жолмен түзету үшін қолданылады. Біріншіден, оқушылардың білім беру траекториясы автоматты түрде өзгереді, мысалы, нашар зерттелген тақырыптарды қайталауға тапсырмаларды енгізу, үй және сынып тапсырмаларын жаңарту болып табылады. Білім алушылардың көп саны кезінде оқытуды неғұрлым дараландыру үшін жасанды интеллектті (нейрожеліні) пайдалану перспективалы болып көрінеді [4].

Аналитикалық әдістердің көмегімен қазіргі уақытта пәнді оқуда ерекше қабілеттерін көрсеткен оқушылар анықталады. Олардың тізімі мұғалімнің және әкімшінің жеке кабинеттерінде олардың қабілеттерін одан әрі дамыту мақсатында пайда болады.

Екіншіден, осы индикативті ақпаратқа ие мұғалім қазіргі уақытта оның назарын және қамқорлығын қажет ететін балаларға назар аудара алады, ал қалған балалар өздерінің оқу бағдарламаларын электронды платформада орындайды.

Қорытынды

Осылайша, электронды білім беру ресурстары мұғалімге оқушылардың оқу жетістіктерін тез бағалауға, яғни материалды қаншалықты жақсы меңгергенін және белгілі бір тапсырмаларды орындауды үйренгенін анықтауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, цифрлық құралдар мұғалімге оқушылардың жіберген қателіктерін талдауға және оқу процесін одан әрі қалай түзетуге болатынын анықтауға көмектеседі.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Жалпы орта білім беру мекемелеріндегі электрондық оқыту жүйесі үшін цифрлық білімдік ресурстарды дайындау стандарты (www.nci.kz)
2. Роберт И. В. Теория и методика информатизации образования (психолого-педагогический и технологический аспекты). 3-е изд., доп. -М.: ИИО РАО, 2010. -356с.
3. Савелова Е. В. Цифровые образовательные ресурсы в школе: методика использования. Обществознание. Сборник учебно-методических материалов для педагогических вузов. –М.: Университетская книга, 2008. -224с.
4. Қадірбаева Р.І. Жаңа ақпараттық-білім технологиясын пайдаланып оқытудың ерекшеліктері //Шығармашылық іс-әрекетті дамыту арқылы бәсекеге қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру мәселелері: Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның материалдары. -Шымкент-Москва, 2009. — Т. III. — Б. 174–178.

УДК:371.321

**ХИМИЯНЫ ОҚЫТУДА БІЛІМГЕРЛЕРДІ ОҚУҒА ҮНТАЛАНДЫРУ ҚҰРАЛЫ
РЕТІНДЕ ТЕСТІЛЕУДІ ҚОЛДАНУ ӘДІСТЕМЕСІ****Нұрбек Айбар Нұрболұлы**I. Жансугуров атындағы ЖУ жаратылыстану факультетінің студенті
Ғылыми жетекшісі – Сыдықбаева Сандугаш Аубакировна
Талдықорған, Қазақстан

***Аңдатпа:** Мақалада оқушылардың оқу жетістіктерін тестілік тексеруді қолдану мәселесі қарастырылады. Біз әзірлеген 9-сыныптағы химияның барлық бөлімдері бойынша тест тапсырмаларының жиынтығы ұсынылды. Тесттік бақылауды пайдалану кезінде білімді игеру сапасын жедел тексеру жүргізіліп, қателіктер мен олқылықтардың орнын толтыру бойынша жылдам жұмыс жүргізіліп жатқандығы атап өтілді.*

***Түйінді сөздер:** тест тапсырмаларының жиынтығы, білімді бақылаудың тест әдісі, тест және жазбаша бақылау.*

Кіріспе. Қазіргі уақытта бақылаудың тест нысаны отандық білім беру жүйесінде үлкен танымалдылыққа ие болды. Бұл оқушылардың белсенділігін арттыруға, оқу процесін әртараптандыруға, үлгерімнің көрнекі бейнесін алуға көмектеседі, сауалнамаға бөлінген уақытты үнемдейді, сонымен қатар білім мен дағдыларды қалыптастыруға мүмкіндік береді [1].

Бұл жұмыстың мақсаты тестілеуге арналған тапсырмалар жиынтығын әзірлеуде және химия сабақтарында білімді бақылаудың тест әдісін қолдану мүмкіндіктерін бағалауда анықталады. Жалпы білім беретін мектептерде негізінен топтық тесттер қолданылады, өйткені олар мұғалімнен аз уақыт алады.

Диагностикалық оқыту сынақтарының маңызды критерийлері [2]:

1. тесттің тиімділігі, мазмұны бойынша индикативтілігі толық, жан-жақты тексерудің, зерттелетін білімнің, шеберліктің бүкіл элементін біркелкі ұсынудың талаптарына жақын;

2. тесттің сенімділігі, дұрыстығы (тест жасау кезінде оқулықтың барлық бөлімдерін мұқият оқып шығу керек);

3. саралау (айырмашылық).

Оқу процесерін оңтайландырудың маңызды шарты-мұғалімнің танымдық іс-әрекет процесінде алған білімдерін оқушылардан игеру дәрежесі туралы объективті ақпаратты жүйелі түрде алуы. Мектептерде тестілеуден өту кезінде сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамытады, оқуға деген қызығушылық пайда болады, өйткені тесттер балаларды өздерінің білім деңгейлері мен оларды арттыру туралы ойлауға мәжбүр етеді. Сонымен қатар оқушылардың көрнекі ойлауын дамытуға ықпал етеді, нәтижесінде оқу материалын тиімді игеруге әкеледі [3].

Әр сабақта баланың оқу жетістіктерінің деңгейін бақылау қажет екенін білеміз. Тестілеу оқу жаттығуы да, бақылау құралы да болып табылады [4].

Эксперименттік-педагогикалық зерттеу 9 сынып оқушыларымен Талдықорған қаласындағы ЖШС “INNOVERSE TALDYQORGAN” жеке меншік мектеп базасында жүргізілді. Бұл экспериментке барлығы 18 оқушы қатысты. Мектепте үнемі жұмыс істей отырып, білімді бақылаудың әртүрлі әдістерін, атап айтқанда тестілік және жазбаша бақылауды жүйелі түрде қолдану қажет. Осыған байланысты химия пәнінен 9 сынып оқушыларына арналған тест тапсырмалары жүйесі әзірленді.

Тесттер-оқушылардың білімін ағымдағы және қорытынды бақылаудың тиімді түрі болып табылады. Бұл форманы мектептегі химия курсының барлық тақырыптары үшін қолдануға болады.

Химия. Тест 9- сынып. 1- нұсқа.

1. Период бойынша рет нөмірі артқан сайын атом радиусы:

- А) кемиді В) артады С) өзгермейді
Д) әуелі кемиді, содан соң артады Е) әуелі артады содан соң кемиді.

2. Жай заттардың тотығу дәрежелері:

- А) атомдағы электрон санына тең В) протон санына тең
С) валенттік электрон санына тең Д) нольге тең Е) жұптаспаған электрон санына тең.

3. Қысқаша иондық теңдеуге сәйкес барий хлоридімен әрекеттесетін заттың формуласы:

$Ba^{2+} + SO_4 = BaSO_4$

- А) Na_2SO_3 В) $SnCl_4$ С) $SnCl_4$ Д) $SnCl_2$ Е) H_2SO_4

4. Сутек изотоптарының саны:

- А) 1 В) 2 С) 5 Д) 4 Е) 3

5. Сілтілік металдарды алу әдісі:

- А) металлотермия В) электролиз С) пиролиз Д) гликолиз Е) гидролиз

6. 490 г күкірт қышқылын алу үшін қажет күкірт (IV) оксидінің массасы:

- А) 400 г В) 340г С) 360 г Д) 380 г Е) 320 г

7. 120 г көміртекті жағуға қажет оттектің зат мөлшері:

- А) 10 В) 8 С) 18 Д) 12 Е) 6

8. Электртерістілігі ең төмен элемент:

- А) полоний В) теллур С) күкірт Д) селен Е) оттек

9. 15. Құрамында 26 атом сутек бар алканның салыстырмалы молекулалық массасы:

- А) 170 В) 140 С) 150 Д) 160 Е) 130

10. 2 моль калий сумен әрекеттескенде түзілген күрделі заттың моль саны:

- А) 1 моль В) 2 моль С) 3 моль Д) 4 моль Е) 5 моль.

Химия. Тест 9- сынып. 2 - нұсқа.

1. Кремний атомының энергетикалық деңгейіндегі электрондардың орналасуы:

- А) 2,8,7 В) 2,8,1 С) 2, 4 Д) 2, 5 Е) 2,8,4.

2. Хлор молекуласындағы ортақ электрон жұбының саны:

- А) 7 В) 2 С) 3 Д) 4 Е) 1

3. Диссоциация кезінде гидроксид – ион түзетін заттар:

- А) қышқылдар В) суда ерімейтін негіздер
С) қышқыл тұздар Д) орта тұздар Е) сілтілер

4. Оттеппен әрекеттеспейтін заттар жұбы:

- А) Р және CH_4 В) Рт және SO_2 С) Аи және H_2O
Д) S және C_2H_2 Е) Fe және H_2 .

5. Ерітіндісінде лакмустың түсі өзгермейді:

- А) алюминий хлориді В) натрий карбонаты С) темір (III) бромиді
Д) калий нитраты Е) цезий сульфиді.

6. Калий гидроксиді түзілетін реакция:

- А) $Cu(OH)_2 + KCl = B) K_2O + H_2O = C) K + HCl =$
Д) $K_2SO_4 + H_2O = E) AgNO_3 + KCl =$

7. Темір (III) оксиді әрекеттесетін зат:

- А) H_2SiO_3 В) H_2O С) HNO_3 Д) $AgOH$ Е) CaO

8. 43,4 г сынап (II) оксиді айырылғанда түзілетін оттектің зат мөлшері:

- А) 0,1 моль В) 0,2 моль С) 0,02 моль Д) 0,23 моль Е) 0,04 моль

9. Хлор осы затпен әрекеттеседі:

A) CO_2 B) PbO C) H_2 Д) HCl E) H_2SO_4

10. 20 кг алюминий оксидінен 10 кг алюминий алынды. Реакция өнімі шығымының массалық үлесі:

A) 75% B) 80 % C) 84 % Д) 94 % E) 88 %

Жауаптары: Химия 9- сынып.

1 нұсқа	2 нұсқа
A	E
Д	E
E	E
E	C
B	Д
C	B
A	C
E	A
E	C
E	E

Қорытынды. Осылайша, практикалық педагогикалық қызметтің тәжірибесі химияны оқытуда тестілерді қолдану үлкен рөл атқарады деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Тесттік бақылау оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады. Мұндай бақылау маңызды оқыту функцияларын орындайды, ол мұғалімдерді оқушылардың білім деңгейі, оларды дайындаудағы олқылықтар туралы ақпаратпен қаруландырады.

Химия сабақтарында тестілерді қолдану оқушылардың байқау, жалпылау, ұқсастықтар жасау, қорытынды жасау және негіздеу қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Тест әдісі қазіргі уақытта білім беру диагностикасындағы танымалдылық деңгейі бойынша негізгі әдістердің бірі болып табылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Салпагарова З.И. Использование компьютерных технологий для организации самостоятельной работы школьников при обучении химии / З.И. Салпагарова // 2022. - С. 98-103.
2. Чернобельская Г.М. Методика обучения химии в средней школе: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС. 2000.
3. 2 Нұғыманұлы И.Н., Шоқыбаев Ж.Ә., Әнербаева З.О. Химияны оқыту әдістемесі. – Алматы: Print-s, 2005 - 319 б.
4. 3 Зайцев О.С. Методика обучения химии: Теоретический и прикладной аспекты. Учеб. для студ. высш. учеб. заведений. — М.: ВЛАДОС, 2009 г 384 с.: ил.

АХЛОҚИИ НАСЛИ НАВРАС: МУШКИЛОТ ВА РОЊЊОИ ЊАЛЛИ ОН

ТАРБИЯИ АРЗИШЊОИ МАЊНАВИ

Њавасмоњ Бобошоева мудири кафедраи забон ва адабиёти тољикӣ «Коллељи тиббии шаъри Кўлоб ба номи Раъмонзода Раъматулло Азиз»

«Ғамхориву дастгирињои пайвастаи давлату њукумати Љумњурии Тољикистон доир ба рушди соњаи маориф њар як корманди соња, пеш аз њама устодону омўзгорон, инчунин падару модаронро водор месозад, ки ба таълиму тарбияи насли наврас диќќати њамалњониба дода, барои ояндаи неки насли наврас, яъне фардои ободу осудаи љомеа заминаи боъътимод гузоранд».

(Эмомалӣ Раъмон)

Тарбия чист? Он маънои омўзонидан љињати ислоњи шуур ва дилро дорад. Дар навбати худ, омўзишero, ки љанбаи танбењи (ислоњи) дорад, мефаъмонад. Муносибатро низ ифода мекунад. Фарзандон, новобаста аз он ки кўдак, бача, наврас ё љавон њастанд, њамеша ба тарбияву маслињат эътиёл доранд. Ба назардошти маъноӣ тарбия мазмуни ислоњ карданро дорад, на љазои љисмонӣ доданро.

Падару модари ғамхор њаргиз номи фарзандро доғдор намекунад, ўро ба роњи талбандагию гадоӣ ё фаъш намеандозанд. Балки фарзандро ба роње, ки мувофиќи матлаб аст, тарбия мекунад, то дар давраи камолот низ вай аз он берун наравад. Бо нармсуханӣ ва насињати нек тарбия кардани фарзанд, камоли маърифатнокӣ мебошад, зеро сухани дурушт, хашму ғзаби падару модар ба сари фарзанд ўро ба маъносӣ, шикастарўњӣ ва афсурдањолӣ мекашад. Њикмат омўхтани фарзанд аз тарафи падару модар василаи наљоти ў дар зиндагонӣ мебошад.

Тарбияи фарзанд муњимтарин рисолати падару модар ба њисоб рафта, он аз нахустин рўзњои тавлиди инсон, тибќи тадќикоти тиббию равоншиносӣ, њатто дар батни модар оғоз меёбад.

Ташаққули шахсияти кўдак маъз дар муњити оила, дар муњити одамони наздик шуруё мешавад. Волидон ба андозае бояд педагог бошад.

Одатан, падару модар нисбат ба кўдакони худ ғамхорӣ зоњир менамоянд ва мутаассифона, онро пеш аз њама, дар хўрондану пўшондани онњо мефаъманду бас.

Ин љо набояд фаромўш кард, ки ғамхорињои моддӣ наметавонад тавалљуњи доимии маънавиро нисбат ба кўдак иваз намояд. Аз ин рў волидон ба намуд ва рафтори зоњирии фарзанд диќќат дода, аз он шод шуда, намефаъманд, ки дар калби кўдак чӣ дигаргунињое рўй медињад.

Педагоги машњур В.А Кан-Калик мегўяд, ки: «дар кори тарбия љараёни ташаққули тасаввуроти кўдак дар бораи худаш ањамияти калон дорад».

Ин аќидаи дуруст аст, яъне мо дар кўдак кадом тасаввуротero, ки нисбат ба худаш пайдо кунем, дар оянда ў њамон хел хоњад шуд. Одатан падару модар кўдакро то сини 2 то 6 солагиаш зуд-зуд сарзаниш, мазаммат мекунад. «Ту нодон, танбал, фиребгар! ва ғайра. Дар мактаб бошад, агар кўдак аз ўњдаи иљрои коре набарояд, омўзгор мазаммат мекунад: «Кундзењн, бесавод, бефаросат! Њамин тавр, бо амали нодурусти худ мо, тарбиядињандагон сафи «мушкилтарбияњо»-ро зиёд мекунем.

Баръакс ин љо мо бояд асоси мушкилотро баррасӣ намоем, роњи њал ва љавоби дурусташро аниќ кунем, бо њамин пеши роњи вайроншавии ахлоќи кўдакро гирифта тавонем ва ба ў тарзе ёрӣ расонем, ки ў ба кирдори худ бо чашми дигар назар афканад. Дар ин маврид набояд шубња кард: яъне бо вуљуди он ки кирдори кўдак бад аст, вай метавонад инсони хуб шавад ва кўдак низ кўшиш мекунад, ки њамин тавр бошад.

Зарур аст, ки ба кўдак дар бораи арзишҳои маънавии инсонӣ, нақши онҳо дар ҳаёти инсону ҷомеа мунтазам ва гуворо суъбат гузаронд. Ин гуна суъбатҳо на панду насиҳатомез, балки тавре гузаронида шавад, ки кўдакро ба фикркунӣ водор созанд ва ӯ дар ҳудуд мавҷудияти ҳислатҳои ҳамаи инсониро ҷустуҷӯ намуда, роҳҳои ташаккули онҳоро ба таври худтарбиякунӣ муайян кунад.

Дар шароити имрӯза масъалаи тарбияи ахлоқии наврасон хеле муҳим арзёбӣ мешавад. Тарбияи насли наврас барои омӯзгорон, падару модарон ва аъли ҷомеа масъулияти бузургро пеш мегузорад. Ин вазифаи басо душворро, пеш аз ҳама омӯзгорон, аъли илму адаб ва падару модарон ба ӯнда доранд.

Камолоти маънавӣ ва сиёсию илтимоиӣ ҳар як фард вобаста ба таълиму тарбиягӣ мебошад.

Дар раванди таълим омӯзгор бояд дарлаи тайёрии касбӣ ва маълумоти психологию педагогии худро мунтазам баланд бардорад. Қисмат ва қимати инсон ба ҷидду ҷаҳд, заҳмату талоши ӯ вобаста аст. Ҳар кӣ заҳмату ранҷ бурд, комёб хоҳад шуд, ҳар кӣ қонилию беъавсалагӣ қард, ноқом аз ҷаҳон хоҳад гузошт.

Беҳақ, рӯзгори инсон ва ҳаёти ҷомеа ба василаи таълим ва дониш пеш хоҳад рафт ва тараққӣ хоҳад қард.

Дар ин рӯзҳо яке аз муҳимтарин ва мушқилтарин масъалае, ки давлати Тоҷикистон ва аъли ҷомеаро ба ташвиш овардааст, раванди таълиму тарбияи насли наврас ва сатҳи одобу ахлоқи онҳо ба шумор меравад. Ба фикри мо яке аз сабабҳои ин омил манфи надонистани қадру манзалати дониш, қонилию беъавсалагӣ мебошад.

Дар сурате зиндагии онҳо рӯз то рӯз беҳтар хоҳад шуд, ки дониш омӯзанд. Таълим гиранд ва дониши худро мунтазам тақмил диҳанд, вағарна...

Ҳикмате дар байни мардум маълуму машҳур аст:

Фарзанди хуби боадаб боғи падар модар шавад,

Фарзанди шуми беадаб доғи падар модар шавад.

«Тарбия ҳама ҳаёт, ҳама мамот ва ҳама наҳот аст»- фармуда мутафаккире.

Яке аз воситаҳои тарбиякунандаи инсон сухан аст ва дигаре китоб. Қореро, ки китоб мекунад дар гумон аст: ки воситаи дигар илро қарда тавонад.

Сиёсатмадор ва олими бузурги тоҷик, академик Бобоҷон Ғафуров гуфтаанд ки: «сухан ҳама мисли лашқар муқтадир аст ва метавонад қуллаҳои муродро ғайр қунад ва ё оламу одамро валангӯ созад.

Ба фикри банда яке аз сабабҳои қоста гардидани ахлоқи қисме аз наврасону ҷавонон ҷалб гардидани онҳо ба ҳар гунна ҳаракату равияҳои бегона ва ба ҷиноятқорӣ даст задани иддае аз онҳо беаҳамият ва бемасъулиягии падару модарон мебошад. Дар хотир бояд дошт, ки мутафаккири бузурги тоҷик Муҳаммад Ғазолӣ гуфтааст. Фарзанд амонат аст дар даст падару модар ва дили фарзанд нафис асту нақшпазир, ҳар як нақш ба ӯ гузори, чун мушк ба худ бигиряд ва чун замин пок аст.

Аз ин лиҳоз, чунин мешуморам, ки омӯзгорон ва аъли маориф дар назди худ вазифа гузоранд, ки ба шогирдони худ донишҳои замонавиро ҳарчи амиқтар омӯзонанд ва онҳоро дар рӯҳияи дӯст доштани донишу маърифат, риояи одобу ахлоқи ҳамаи, худшиносиву худгоҳӣ ва ватандӯстию ватанпарастӣ тарбия намоянд.

Инсон маъз ба шарофати тарбия ташаккул меёбад, ба камол мерасад, соҳибхирад ва наққору хушнӯд мешавад. Тарбия нерӯи тавоно ва инсонсоз мебошад. Бе тарбияи қомилу беадаф шахс ба қӯи мурод, ба қуллаш мақсуд, ба орзуҳои неки худ расида наметавонад, дар нимароҳ, балки гумроҳ мемонад. Аз ин ҷост, ки бузургонамон таъкид қардаанд.

Тарбият аз тифл инсон мекунад,
Шўразореро гулистон мекунад.

Тарбият ланбаъои гуногун, самтёову ӯадафёо дорад. Дар маъфилёо вобаста ба мақсад, дар дарсёо вобаста ба мавзӯё, дар сунбатёо вобаста ба ӯадаф ба намудёои тарбия эътибор дода мешавад. Дар ташаккули насли наврас тарбияи ватандӯстӣ, ахлоқӣ, меънатӣ, далерию шулоат, дӯстиву рафокат бартарӣ дорад.

Пеш аз ӯама барои тарбияи насли наврас чунин роёёоро зарур мешуморем:

1. Омӯзиши афкори насли наврас;
2. Фароёам овардани имконоти рушди онёо
3. Муёайё намудани омилёое, ки ба нерӯёои зеёниву лисмонии онёо замина мегузорад.
4. Баланд бардоштани сатёи маърифатнокии онёо
5. Имкониятёои бештари иштирок дар корёои азнавсози лёмеа.

ЕРЕСЕК ТОП БАЛАЛАРЫНЫҶ СӨЙЛЕУДЕГІ ДЫБЫСТАУ МӘДЕНИЕТІН ДАМЫТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жиенбаева С.Н., Онланбекқызы Г, Сағалиева Ж.

ҚР Оқу-ағарту министрлігі Балаларды ерте дамыту институты
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Астана, Қазақстан

***Аннотация:** Мақалада мектепке дейінгі ересек топ балалардың сөйлеудегі дыбыстау мәдениетін дамытудың ерекшелігі теориялық зерттеулермен дәлелденген. Аталған ерекшеліктерге сәйкес өлшемдері белгіленген. Мектепке дейінгі ұйымдағы ересек топ балаларымен түрлі диагностикалық әдістерді қолданып дыбыстау мәдениетінің қалыптасу деңгейлері анықталған. Анықтау экспериментінің нәтижесіне сандық және сапалық талдау жұмыстары жүргізіліп, қорытындыланып, ұсыныстар берілген.*

***Кілт сөздер:** ересек топ, дыбыстау мәдениеті, өлшемдер, диагностикалау*

Бүгінгі таңда мектеп жасына дейінгі балаларда дұрыс дыбыстау мәдениетін қалыптастыру қазіргі уақытта сұранысқа ие және өзекті мәселелердің бірі. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында «Коммуникативтік дағдыларды дамыту тәрбиеленушілердің түрлі іс әрекетінде Қазақстан халқының мәдениетімен, салт-дәстүрлерімен, балалар көркем әдебиетімен таныстыру арқылы ауызекі байланыстырып сөйлеу, шығарманы бірге оқу мен айтып беру, талдау, сөйлеудің дыбыстық мәдениетін қалыптастыру, белсенді сөздік қорын байыту, тілдік нормаларды, қарым-қатынас мәдениетін меңгерту міндеттерін шешеді» (2022ж)[1]. Сондықтан балабақшаларда әсіресе ана тіліндегі дыбыстарды дұрыс айтуға тәрбиелеу бойынша жұмыстарға көп көңіл бөлу керек.

Сөйлеудің дыбыстық мәдениетін тәрбиелеу - мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытудың негізгі міндеттерінің бірі. Балалардың тілін дамыту мәселесін зерттеушілер Kimberly L. Day [] A. Winsler M.M Алексеева[2], В. И. Яшина [2а[3], Б.Баймұратованың[4] пікірінше, тілдің дыбыстық мәдениеті - бұл дыбыстық сөйлеуді

сипаттайтын айтылу қасиеттерін қамтитын кең ұғым (дыбыстық айтылу, дауыс ырғағы және т. б.), сөйлеудің дыбыстық экспрессивтілігінің элементтері (интонация, қарқын және т. б.), олармен байланысты экспрессивтіліктің моторлық құралдары (мимика, ым-ишара), сондай-ақ сөйлеу қарым-қатынас мәдениетінің элементтері (сөйлеу процесінде балалардың сөйлеуінің жалпы тоналдылығы, позасы және моторикасы). Ғалымдардың айтуынша, балаларды дұрыс дыбысталуға үйрету бойынша жұмысты орта топтан бастаған дұрыс, өйткені орта мектеп жасына дейінгі балалар ана тілінің барлық дыбыстарының, соның ішінде артикуляциялық жағынан қиын дыбыстардың айтылуын меңгереді.

Ж.Қ.Дүйсенова, Қ.Н.Нығметованың «Балалар психологиясы» атты оқу құралында «Алғашқы кезде сәбидің сөзі үлкендердің сөзіне аздап қана ұқсайтын болады. Мұндай сөзді *дербес (автономиялық) сөз* деп атайды. Тіпті кейде үлкендер пайдаланбайтын сөздерді де қолданады» [5,104] делінген.

Баланың тілінің шығуы есту түйсіну мүшелеріне, қабылдау, есте сақтау, ойлау, қиялдау психологиялық процестерінің даму деңгейіне тікелей байланысты. Артикуляциялық аппаратының сөйлеу үдерісіне дайын болуына дейін бірнеше кезеңнен өтеді.

Сол себепті бала бірден естіген сөзін қайталай алмайды. Мысалы: баланың сәбилік кезеңнің алғашқы кезінде «*тамақ*» сөзін «*намақ*» деп «*т*» дауыссыз дыбыстың орнына «*н*» дыбысын қойып немесе «*алма*» сөзін «*ама*» деп қысқартып айтуы қателік болып саналмайды. Зерттуші Г.Омарова «Сөздің дыбыстық құрамын меңгеруіне мектепке дейінгі жастағы баланың жүйке жүйесінің жоғары созылмалылығы (пластикалылығы), тым еліктегіштігі, тілдің дыбыстық жағын ерекше қабылдағыштығы, баланың тіл дыбыстарына сүйіспеншілігі сияқты ерекшеліктері мүмкіндік жасайды». [6]. Жоғарыдағы ғалымдардың еңбектерінен мектепке дейінгі балалардың дыбыстау мәдениетінің қалыптасу ерекшелігі анықталды.

Балаланың дыбыстау мәдениетін қалыптастыруда мынандай кезеңдер ұсынылды: баланың сөйлеуі мен айтылуын тексеру; дұрыс артикуляцияны дамыту; еркін сөйлеуде дұрыс айтылымды бекіту; фонематикалық қабылдауды дамыту; сөйлем мен сөзді дыбыстық талдау дағдыларын қалыптастыру. Сөйлеудің дыбыстық мәдениеті: дұрыс дыбыстау, мәнерлі сөйлеуің яғни ырғақ, тон және т.б. әртүрлі тәсілдерін қолданады. Аталғандардың негізінде әр баланың жеке сөйлеу картасын жасау ұсынылды.

Дыбыстарды меңгеру процесі күрделі, ол бір дыбыстық тіркесте бала дыбыстарды дұрыс, ал екіншісінде дұрыс емес айтқан кезде айтылуының тұрақсыздығымен сипатталады. Ақыр соңында, аралас дыбыстарды моторлы және акустикалық белгілер бойынша біртіндеп, дәйекті саралау, алдымен оқшауланған, содан кейін буындарда, сөздерде, сөйлемдерде, таза сөздерде, өлеңдерде, әңгімелерде және өздігімен сөйлеуде кездеседі.

Балалардың сөйлеу зерттеушілері баланың жеке басын қалыптастыру үшін дыбыстардың дұрыс айтылуының маңыздылығын бұрыннан атап өтті, өйткені жақсы дамыған сөйлеу ересектермен және құрдастарымен оңай қарым-қатынас жасауға, өз ойлары мен тілектерін білдіруге мүмкіндік береді..

Астана қаласы №95 «Арман» балабақшасында ересек тобы балаларының дыбыстау мәдениетінің қалыптасу деңгейін анықтауда бірнеше әдістемелер қолданылды. Диагностикалау кешенін құрастыру кезінде бірқатар әдіскер-ғалымдардың (М.Ф.Фомичева, А.С.Ушакова, Е.М.Струнина, А.И.Максакова, Е.А.Стребелева) әдістемелеріне сүйеніп төмендегі бағалау көрсеткіштер белгіленді.

1-кесте. Балалардың дыбыстау мәдениетін бағалау өлшемдері

Дыбыстау мәдениетінің бағыттары	Жоғары (3 балл)	Орташа (2 балл)	Төмен (1 балл)
Артикуляциялық аппараттың жағдайы	Артикуляциялық аппараттың қимылын толық көлемде орындай алады	Артикуляциялық аппарат қимылын баяу және қарқынды емес орындайды (толық емес қозғалыс)	Артикуляциялық аппарат қимылын орындамайды.
Дыбысты айта алуы	Сөйлеудің әр түрлі жағдайларында дыбыстарды анық айтады.	Дыбысты айтқанда 1-4 дыбысты басқа дыбысқа бұрмалайды немесе ауыстырады	барлық немесе 4-ке жуық дыбысты бұрмалайды немесе ауыстырады
Фонематикалық есту мен қабылдауы	ана тілінің барлық дыбыстарын естиді және дәл айтады	дыбыстарды дәл айтпайды (дыбыстарды басқа дыбысқа ауыстырады, өткізіп жібереді немесе дыбыстардың орныны ауыстырады.)	ұсынылған дыбыстарды айта алмайды; тапсырманы орындаудан бас тартады
Сөздердің дыбыстық-буындық құрылымы	Сөздерді анық айтады	Сөздерді баяу айтады	сөз ішіндегі дыбыстар мен буындарды өткізіп жібереді

Ересек топтағы балаларда сөйлеудің дыбыстық мәдениетінің деңгейін анықтау бойынша бастапқы диагностика келесі деңгейлер бойынша жүргізілді:

– жоғары деңгей «3» - артикуляциялық аппараттың моторлық қызметі қалыпты; дыбыстардың мінсіз айтылуы байқалады; баланың іс-әрекетінде кез-келген сөйлеу жағдайында барлық дыбыстарды дәл қайталап айтады;

– орташа деңгей «2» - артикуляциялық аппараттың баяу немесе қозғалысында қиындықтар байқалады; дыбыстардың тұрақсыз айтылуы көрінеді; дыбыстарды айтуда кішігірім қателіктер байқалады.

– төменгі деңгей «1» - бала тапсырмаларды орындамайды, дыбыстарды дұрыс айта алмауы тұрақты түрде көрінеді; дыбыстарды басқа дыбыстарға ауыстырып айтады және айтпай жіберіп жібереді; сөздегі және буынның дыбыстық құрылымын бұрмалау (сөз ішіндегі дыбыстар мен буындарды өткізіп жіберу және ауыстыру) болады.

Сонымен, көмендегі 2-кестеде көрсетілген балалардың дыбыстау мәдениетінің қалыптасу деңгейін диагностикалау әдістерін қолдана отырып, зерттеу нәтижесі алынды. 1-диагностикалау бойынша педагог бақылаушы баланың айта алмауын дыбыстарын белгілейді. Балалардың артикуляциялық аппараттарында бұзушылықтар байқалады, бұл көрсеткіш төмен деңгейде 35% , орташа деңгей 50 % болып, дыбыстау аппараты қимылдары баяу, жаттығулар кезінде шатасты. Жоғары деңгей - қозғалыстарды толық көлемде орындайды, бұл 15% құрайды. 2-диагностика нәтижелерін талдай отырып, төменгі деңгейдегілер 25 %-ды, орташа деңгейдегілер 50 %-ды құрап, бұл балалар кейбір дыбыстарды дұрыс айтып, кейде оларды басқа дыбыстарға ауыстырады немесе айтпай қояды. Тастап кетеді. Қазақ тіліндегі «к», «ғ», «ұ», «ү», «ө» дыбыстарын айтудан қиналды. Оның орнына орыс тіліндегі дыбыстар айтылды. Ал жоғары деңгейдегілер кез-келген сөйлеу жағдайында барлық дыбыстарды мінсіз айта алатындар - 25% болды. 3-диагностикау барысында балалар дыбыстарды естігенде зейіндері шоғырлана алмады, дыбыстарды айтуда дәлсіздіктерге жол береді, балалардың фонематикалық есту мен қабылдаудың деңгейі төмен болғандықтан, 35% құрайды. 50% - орташа деңгейде балалар тапсырманы жасау кезінде кішігірім қателіктер жіберді. Жоғары деңгейдегі балалар дыбысты естігенде зейіндерін қойып тыңдайды, сол арқылы дыбысты анық айтып - 20% құрайды.

2-кесте. балалардың дыбыстау мәдениетінің қалыптасту деңгейін анықтау диагностикалау әдістерінің кешені

№	Диагностика мақсаты	Ережесі	Нәтижесі
1	Тілге арналған ойын жаттығу». Мақсаты: артикуляциялық аппараттың жағдайын зерттеу	«Дос болу үшін бірге күлімдейік!» (ауызды керіп күлімсіреу); «Аюға пілдің мұрны қандай екенін көрсетші» (бала ернін сыртқа шығарып, алға созады); Тілімізден күрек жасайық» (кең тілді көрсету); «Аю аралардан қорқады, өйткені араларда шағатын тіл бар. Кәне екеуміз бірге «шағатын тілді көрсетейік!» (бала қусырылған тілін көрсетеді); «Аю әткеншек тепкенді ұнатады, аюға біздің тіліміздің қалай әткеншек тебетінін көрсетейік» (бала тілді алдымен жоғарғы, содан кейін төменгі ерінге қояды); - «Аюға сағаттың тілі қалай тықылдайтынын көрсет» (бала тілді солға-оңға жылжытады); - «Аюды атқа мінгізейік» (бала тілмен шертіп, аттың жүрген дыбысын шығарады); - «Аюға шаршаған кезде арыстанның қалай есінейтінін көрсет» (аузын ашып, есінеу).	төмен деңгейдегілер – 32 % -ды, орта деңгейді -53 - %, жоғары деңгейдегілер - 15% балаларды қамтыды
2	«Не көрсететінімді ата» ойыны. Мақсаты: балалардың сөздегі дыбыстарды айта алуын тексеру	Кейіпкер тотықұс болады, баладан заттарды (доп, тон, қоңыз, қоян, балық, трамвай, шам, күрек) атауын сұрайды	төменгі деңгей 25 %-ды, орташа деңгей 50 %-ды, жоғары деңгей - 25%
3	Фонематикалық есту мен қабылдаудың даму деңгейін анықтау. «Дыбысты ұстау» ойыны Мақсаты: баланың дыбыстарды фонематикалық естуі мен қабылдауын тексеру.	Балаларға берілген дыбысы бар сөзді естігенде ғана қол соғуды ұсыну керек. Ойынның барысы: педагог асықпай сөздерді атайды. Бала берілген «ө» дыбысы бар сөзді естігенде қол шапалақтайды.	төменгі деңгей 27 %-ды, орташа деңгей 51 %-ды, жоғары деңгей - 22%
4	«Суреттерді ата» ойыны. Мақсаты: сөздің дыбыстық-буындық құрылымын анықтау	мектепке дейінгі ұйым педагогі кезек-кезек балаға тоңазытқыш, велосипед және тікұшақ бейнеленген суретті көрсетіп, оларды атауды сұрайды: Бұл не? Егер бала сөзді дұрыс айтпаса, буындарды өзгертсе, сөздің құрылысын жеңілдетсе, онда мектепке дейінгі ұйым педагогі сөзді өзі айтып, баладан оны қайталауды сұрайды	төменгі деңгей 32 %-ды, орташа деңгей 48 %-ды, жоғары деңгей - 20%

4-диагностиканың нәтижелері балаларда сөздің дыбыстық - буындық құрылымы бұрмаланған, өйткені олар сөздер ішіндегі дыбыстар мен буындарды өткізіп жібереді және дыбыстарды басқа дыбыстармен алмастырады. Тапсырманы жасаудағы төмен деңгей 25% құрайды. Орташа деңгейдегі балалар 50% құрайды. Аталған балалар буындарды баяу айтады, кейбір буындағы дыбыстарды айтпай тастап кетеді. Жоғары деңгейдегілер дыбыстарды шығару қарқынында дұрыс және дәл айта алатындар 25 %ды құрайды. Осындай әдістер бойынша диагностика жүргізе отырып, балалардың сөйлеуінің дыбыстық құрылымының қалыптасу деңгейін бақыладық. Алайда, қазіргі уақытта нақты жағдайды талдау көрсеткендей, балабақшаға келетін балалардың көпшілігінде жеке дыбыстардың дұрыс айта алмауы

байқалады; кейбір балаларда бұлыңғыр сөйлеу бар, сөйлеген кезде ауызды ашпай, дыбыс ішке кетеді, дыбыстар әлсіз артикуляцияланады. Баланың жақсы ақыл-ой қабілеттеріне қарамастан, сөйлеудің дыбыстық жағының кемшіліктеріне байланысты ол сөздікқоры мен тілдің грамматикалық құрылымын меңгеруде кешуілдеуі байқалады. Жаңа дыбыстық дағды бірден қалыптаспайтындықтан және ұзақ бекітуді қажет ететіндіктен, әр кезеңде жаңа кезеңді бұрынғы кезеңдегі меңгерген дағдыларды ішінара қайталау арқылы негізге алып жүргізілуі қажет.

Осындай диагностикадан кейін әр балаға баланың жеке сөйлеу картасы жасалады. Зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, ең бастысы баланың сөйлеуі мен айтылуын тексеру; дұрыс артикуляцияны дамыту; еркін сөйлеуде дұрыс айтылымды бекіту; фонематикалық қабылдауды дамыту; сөйлем мен сөзді дыбыстық талдау дағдыларын қалыптастыру кезеңдерден тұрады. Балалардың сөйлеуінің түсінігі мен тазалығы көптеген факторларға, ең алдымен артикуляциялық аппараттың қозғалысына байланысты. Ең бастысы фонемалық қабылдауды дамыту жөніндегі жұмыс мынадай тәртіппен жүргізіледі: 1. Белгілі бір бейнеге байланысты оқшауланған дыбыспен танысу (әңгімелерде); 2. Белгілі бір байланысты бөлек дыбыстарды ажырату; 3. Сөздегі дыбысты тану; 4. Сөздегі дыбыстың орнын анықтау (басында, соңында, ортасында); 5. Дыбысы немесе артикуляциясы жағынан жақын дыбыстарды есту, сөзбен ажырату (ашық, қысаң және еріндік, езулік); 6. Белгілі бір дыбысқа арналған сөздерді ойлап табу. Балалардың әріптерді жақсы есте сақтауы үшін мен әр балаға карточкалар жасалады, онда қажетті дыбысқа арналған суреттер бейнеленеді. Екінші артикуляциялық дыбыстау аппаратын дамыту. Қорыта айтқанда, балалардың сөйлеудің дыбыстық мәдениетін қалыптастыру бойынша жұмыстың тиімділігі балалардың сөйлеуі ертеңгі қабылдануынан бастап күн тәртібінде дұрыс көңіл бөлінуімен, түзету процесінің барлық субъектілерінің: педагог, бала, ата-аналардың жұмысының кешенді және ойын арқылы үйлесімді сабақтастығына тікелей байланысты. Сол тәрізді топтағы дұрыс ұйымдастырылған заттық-кеңістіктік даму ортасы сөйлеудегі шығармашылық қабілеттердің, дербестік, бастамашылықтың дамуын ынталандырады, өзіне деген сенімділік сезімін қалыптастыруға көмектеседі.

Алғыс. Бұл мақала Л.Н.Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті 2023-2025 жылдары жүргізілетін АР19677736 «Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудың ғылымипедагогикалық негіздері» ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық жобаларды гранттық қаржыландыру шеңберінде дайындалды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы (PDF 852 Kb)
2. A. Winsler *et al.* The role of private speech in the transition from collaborative to independent task performance in young children *Early Childhood Research Quarterly* (1997)
3. Kimberly L. Day ^a, Cynthia L. Smith Understanding the role of private speech in children's emotion regulation, *Early Childhood Research Quarterly*, Volume 28, Issue 2, 2nd Quarter 2013, Pages 405-414 <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2012.10.003>
4. Алексеева М.М., Яшина В.И. Методика развития речи и обучения родному языку дошкольников: Учеб. пособие для студ. высш. и сред. пед. учеб. Заведений -- 3-е изд., стереотип. — М.: Издательский центр «Академия», 2000. - 400 с.
5. Баймұратова Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту методикасы. - Алматы, Мектеп. 1991 ж.
6. Дүйсенова Ж.Қ, Нығметова Қ.Н. «Балалар психологиясы» Алматы, 2012.
7. Омарова Г.Ж. Мектеп жасына дейінгі балалардың тіл дыбыстарын меңгеру ерекшеліктері. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛ ДЫБЫСТАРЫН МЕНГЕРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ (rusnauka.com)

8-СЫНЫП САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМІ МЕН ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Калиев Ержан Сабитбекович

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ «7М01524 География мұғалімдерін даярлау» мамандығының

2 курс магистранты

Ғылыми жетекшісі: Мусабеева М.Н., г.ғ.д., профессор

Астана, Қазақстан

***Аңдатпа:** Экологиялық білім беру оқушылар арасында тұрақты тәжірибелер мен көзқарастарды дамытуда маңызды рөл атқарады, олардың экологиялық мәселелерді шешуге қабілетті азаматтар болуға мүмкіндік береді. Бұл мақалада экологиялық білім беруді 8-сынып сабақтарына кіріктірудің маңыздылығын талқылайды және білім берудің осы кезеңінде оқушылардың экологиялық құзыреттілігін арттыру стратегияларын зерттейді.*

8-сынып оқушылардың танымдық және эмоционалдық дамуындағы бетбұрыс кезеңі болып табылады, экологиялық сана мен жауапкершілікті тәрбиелеуге қолайлы уақыт береді. Экологиялық тақырыптарды жаратылыстану, география сияқты пәндерге қосу арқылы педагогтар оқушылардың қоршаған орта мәселелерін түсінуін және олардың әлеуметтік динамикамен байланысын тереңдететін пәнаралық оқу тәжірибесін жасай алады.

8-сыныпта тиімді экологиялық білім беру бірнеше негізгі компоненттерді қамтиды: оқушыларға экскурсиялар, тәжірибелік эксперименттер және ашық ауада іс-шаралар арқылы қоршаған ортамен тікелей қарым-қатынас жасауға мүмкіндік беретін тәжірибелік оқыту мүмкіндіктерін қамтиды. Бұл тәжірибелер табиғатпен тереңірек байланыс пен қамқорлық сезіміне ықпал етеді.

***Тірек сөздер:** Экологиялық білім, экологиялық мәселе, экологиялық құзыреттілік, танымдық қызығушылық, әлеуметтік динамика.*

Қазіргі кезде Қазақстан Республикасында жаңа білім беру жүйесінің қалыптасуы жүріп жатыр. Осыған орай, алдыңғы қатарлы идеялар мен педагогикалық технологияларды практикалық тұрғыдан жаңарту және оларды ғылыми тұрғыдан негіздеу бағытындағы жұмыстар жүргізілуде. Қазіргі заман мектеп жасындағы, яғни 8-сынып оқушыларының экологиялық құзыреттілігін дамыту, ең алдымен, оларды терең, жан-жақты оқып-үйренуді талап етеді.

Бүгінгі таңда құзыреттілік мәселесі теориялық және ғылыми-қолданбалы бағыт тұрғысынан зерттеу арқауы болып отыр. Қазіргі уақытта адамдардың экологиялық санасы қазіргі қоғам дамуының ең маңызды шарты болып табылады. Осыған байланысты жас ұрпаққа экологиялық тәрбие беру мәселесі мектептің басты міндеттерінің біріне айналады.

Қазіргі мектептің міндеті-экология бойынша белгілі бір білім көлемін қалыптастыру ғана емес, сонымен қатар оқушылардың ғылыми талдау дағдыларын меңгеруіне, қоғам мен табиғаттың өзара байланысын түсінуге, қоршаған ортаға практикалық көмек көрсетудің маңыздылығын сезінуге көмектесі. Елдегі басым бағыттардың бірі-сапалы білімге қол жетімділіктің мемлекеттік кепілдіктерін қамтамасыз ету және жалпы білім беру сапасын арттыру үшін жағдай жасау [1:17].

Қазіргі заманғы экологиялық білім мұғалімнің интеллектуалды, кәсіптік адамгершілік, рухани, адамзаттық келбеттерінің қалыптасуына әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу тәрбие үлгісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі.

Құзыреттілік дұрыс жобаланған болу үшін міндетті түрде төмендегі 5 элемент болуы қажет.

1. Мақсат қою. Мұғалім курстық тараудың көлемінде оқу үдерісінің шағын мақсаттарын анықтайды. Бұл бөлімнің орындалу нәтижесі оқу мақсаттарын құру.

2-5 минут аралығында болады.

2. Болжау. Оқушылар білімін болжау дегеніміз – деңгейлік оқытуға бағытталып құрылған үздік жұмыс. Әрбір шағын мақсатқа сәйкес болжау жұмысы болады және ол шағын мақсаттың орындалуын анықтайды.

3. Оқушылардың сабақтан тыс өз бетімен орындайтын жұмыстары. Деңгейлік мөлшерде саралап алынған тапсырмалар жиынтығы.

4. Логикалық құрылым. Шағын мақсаттық мазмұны мен саны оқушылардың даму аймағын және уақыт бойынша әр аймақтың ұзақтығын орындаумен аяқталады [2:68].

Оқушылардың экологиялық құзыреттілігін қалыптастыру жұмысын бірнеше кезеңдерді бөліп көрсетуге болады:

1-кезең – «Білуді үйрену». Бұл экологиялық білім мен дағдының қалыптасу кезеңі. Ол мектептегі биология, экология, география, химия курстарын оқу арқылы жүзеге асырылады. Орта мектепте экологиялық құзіреттілікті қалыптастыру оқушылардың іс-әрекетінің әртүрлі формалары арқылы жүзеге асырылады: олимпиадаға дайындық кезінде дарынды оқушылармен топтық, жеке сабақтар.

2-кезең – «Істеуді үйрену». Бұл жеке шығармашылық өнімдерді жасау, экологиялық жобаларды жүзеге асыру кезеңі. Оқушылармен жеке жұмыс жасау арқылы жүзеге асады. Мысалы, осындай кезеңде «Сарқынды суларды тазарту моделі» және «Тіршілік ету ортасы ретінде топырақ» жобалары аяқталды.

3 кезең – «Өмір сүруді үйрену». Бұл кезеңде экологиялық науқандарға белсенді қатысу маңызды, мысалы, «Жасыл орта», «Экобақтар», «Саябақ». Бұл белсенді өмірлік ұстанымды қалыптастырады, өз аймағындағы өмірдің мәселелеріне бей-жай қарамайтын адамдарды тәрбиелейді.

4-кезең – «Болуды үйрену». Оқушылармен бірлескен іс-әрекеттің нәтижесі қалалық және облыстық деңгейдегі олимпиадалардағы жүйелі жеңістер болып табылады. Бұл кезеңде экологиялық құзіреттілікті қалыптастыру аяқталады, оның барысында студент өмір жолын таңдайды және одан әрі экологиялық іс-әрекет процесінде өзін-өзі жүзеге асырады [3:14].

Психологиялық-педагогикалық зерттеулердің нәтижелерін талдау экологиялық проблемаларды шешу процедураларын іздеуде және оларды қолдануда экологиялық императивтің сақталуын болжайтын экологиялық құзыреттілік құрылымы мен функцияларының бірқатар мәнді сипаттамаларын анықтауға мүмкіндік береді. Бакиров экологиялық құзіреттілік табиғатты қалыптастырудың интегративті көрсеткіші ретінде әрекет ете алады, орта мектеп оқушыларының мәдениеті адам, қоғам және биосфера арасындағы қарым-қатынасқа тұтас көзқарастың болуы, жаратылыстану білімдері мен практикалық дағдыларының жүйесі ретінде қалыптасады оларды күнделікті және кәсіптік қызметте пайдалану қажеттіліктері мен әдеттері, жеке адамның өзінің моральдық-эстетикалық құндылықтары жүйесіне экологиялық құзіреттілік енгізуі.

Айта кету керек, Т.С. Бакиров оқушылардың экологиялық құзіреттілігінің моделін ең жалпыдан ерекше экологиялық дағдыларға — құбылыстарды құрамдас элементтерге бөлуді құруды ұсынады. Әрбір бөлікті тұтасымен байланыстырып, жетекшімен өзара әрекеттесу арқылы түсінуді ұсынды:

тараптар, қарастырылған логикаға адекватты теориядағы идеяларды, қорытындыларды, заңдылықтарды табу.

құбылыстар, қоршаған орта құбылыстарын дұрыс диагностикалау.

экологиялық мәселелерді анықтау және оны оңтайлы шешу жолдары [3:43].

Экологиялық құзыреттіліктің құрамдас бөліктері: денсаулықты сақтау – салауатты өмір салты нормаларын сақтау; құндылық-семантикалық бағдарлар – өмірлік құндылықтар, экологиялық құндылықтар; интеграция – қазіргі тұлғаның тұтас дүниетанымының негізі ретіндегі экологиялық көзқарас; азаматтық – қоршаған ортаны қорғау саласындағы құқықтар мен міндеттерді сақтау; жауапкершілік, міндет; өзін-өзі жетілдіру, өзін-өзі дамыту, кәсіби экологиялық бағдарларды дамыту, экологиялық мәдениетті меңгеру; әлеуметтік өзара іс-қимылдар – әлеуметтік серіктестік, экологиялық мәселелерді шешу үдерісіндегі ынтымақтастық; қызметі – проблемаларды анықтау және шешу, экологиялық зерттеулер,

экологиялық жобаларды әзірлеу және жүзеге асыру жоспарлау, жобалау, модельдеу, болжау, жаңа ақпараттық технологияларды қолдану. Ең жиі кездесетіні – экологиялық сауатты ойлау және әрекет ету, ол фактілер мен құбылыстарды теориялық талдауға жатқызу қабілетімен байланысты.

Экологиялық құзыреттілік мазмұнын қарастырғанда Ю.А. Шаронова «экологиялық сана» категориясын пайдалана отырып, экологиялық іс-әрекетке қажетті экологиялық білімдер, дағдылар, тәжірибелер жиынтығымен қатар, экологияның экоцентрлік типінің негізін құрайтын жеке қасиеттерге назар аударады. Сонымен бірге, экологиялық құзыреттілік дегеніміз экологиялық білімнің, дағдылардың және трансформациялық экологиялық қызметке қажетті қызмет тәжірибесінің және адамның экологиялық санасы мен экологиялық мәдениетінің экоцентрлік түрін қалыптастыруға негіз болатын жеке қасиеттердің жиынтығы. Оқушылардың білімге деген қызығушылығы болған жағдайда ғана оқу әрекеті жемісті болатыны сөзсіз. Өкінішке орай, танымдық қызығушылықты дамыту мәселесі теориялық тұрғыдан нашар дамыған және оны практикалық түрде шешу қиын. Оқытудың кез келген әдісі оқушыларды оқуға бей-жай қалдырса, олардың дербестігі мен интеллектуалдық белсенділігін дамытуға ықпал етпесе, оны тиімді деп санауға болмайды.

Сондықтан проблемалық жағдаят құру оқушылардың интеллектінің дамуына, пәнге деген қызығушылығын оятуға, логикалық ойлауын дамытуға ең сәтті ықпал ететіні сөзсіз [4:12]. Оқушылардың бойында экологиялық құзыреттілік қалыптасса, онда мынадай қасиеттер дамиды:

- ұйымдастырушылық;
- шығармашылық;
- ақпаратпен жұмыс;
- бұқаралық ақпарат құралдарын пайдалану;
- ақпаратты талдау және таңдау, оны түрлендіру, беру;
- топта жұмыс істеу;
- өзін таныстыру.

Бүгінгі күннің талабына сай білім саласында экологиялық тәрбиені қолданудың маңызы зор. Заман талабына сай білім беру оқушылардың адамгершілік, интеллектуалдық дамуының жоғары деңгейі мен білімін қамтамасыз етуге бағытталған оқытудың үздіксіз үрдісі десек, оның тиімділігі мен сапасын арттыру мұғалімнен оқу процесінің ғылыми теорияға негізделген және оқушының қабілеті мен бейіміне негізделген оқытудың таңдамалы әдістеріне көшуді талап етеді. Ондағы негізгі мақсат оқушыға сапалы білім беру болып табылады. Бүгінгі таңда жас ұрпаққа кез келген пәнді ұғындырудың тиімді жолы-экологиялық құзыреттілік негіздері болып табылады [5:19]. 8-сынып оқушыларына сабақ өткізу барысында оқыту мен қоса, тәрбие беру үрдісінде пәннің мақсатын, мазмұнын дұрыс құруда және қолайлы, тиімді формаларымен әдіс-тәсілдерді пайдаланып, оқушылардың білімге деген құштарлығын арттыру.

Келешек ұрпақтарымыз қай мамандықты таңдаса да, олардың жүрегінде туған жерге деген сүйіспеншілік, табиғатқа деген құрмет мәңгі сақталады.

Біз өзіміздің ізбасарларымызды тек ақылды, сауатты адамдарды ғана емес, сонымен қатар қамқор, белсенді, адамгершілікті көргіміз келеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Грядунова Г.М. Психолого-педагогические условия организации образовательного процесса во внутрибольничной школе. – М., 2004.
2. Смирнов Н.К. Здоровьесберегающие образовательные технологии и психология здоровья в школе. – М., 2005.
3. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М., 2005.
4. К.С.Кудайбергенова Құзырлылық табиғаты- тұлғаның өзіндік дамуында. Әдістемелік құрал – 2006 ж
5. Экологиялық білім бағдарламасы. Ы.Алтынсарин атындағы Қазақстан білім академиясының республикалық баспа кабинеті. 2009, 127 б.

ХИМИЯНЫ ОҚЫТУДА CLIL ТЕХНОЛОГИЯСЫН ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Төлесінова Индира Серікқалиқызы

Қ.Жұбанов атындағы АӨУ,

Химия және химиялық технология кафедрасының оқытушысы, магистр

Укенова Илхамия Жамбылқызы, Уразова Томирис Куандыковна, Өтеғалиева

Нұрилла Мырзаахметқызы

Қ.Жұбанов атындағы АӨУ, 6В01504-Химия, 4- курс

Серікқалиева Нұрай Дарханқызы

Қ.Жұбанов атындағы АӨУ, 6В05302-Химия, 2- курс

Ақтөбе, Қазақстан

***Аңдатпа.** Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасында үш тілді меңгерген жаратылыстану бағытындағы педагог кадрларға сұраныс артып келеді. Бұл білім алушылардың пәндік және тілдік дағдыларын қалыптастыру қажеттілігіне байланысты. Тілдерді меңгеруді жақсарту үшін оқытудағы пәнмен біріктірілген тиімді әдіс – әлемдік білім беру аясында танылған CLIL технологиясы болып табылады. Мақалада «Химияны оқытуда CLIL технологиясын қолдана» отырып жүргізілген зерттеу нәтижелері келтірілген. Педагогикалық эксперименттің нәтижелері CLIL технологиясын қолдана отырып, ағылшын тілінде химияны оқытудың тиімділігін көрсетті.*

***Кілт сөздер:** CLIL әдісі; глоссарий; терминология; кейс-стади; коммуникативтік дағдылар; сауалнама; педагогикалық тәжірибе.*

Қазақстан Республикасының Үштілді білім беруді дамыту тұжырымдамасында әр түрлі бейіндегі мамандардың үш тілді білу қызметі тұлғалық, ғылыми және мәдени қарым-қатынасты орнату құралы ретінде қолданылады.

Қазіргі қоғамда жаңашыл адамды ұлтаралық және мәдениетаралық кеңістікте әулеттендіру сұрақтары бастапқы орынға шығарылып, шет тілін білу кәсіби білім мен мүмкіндіктерді кеңейту құралы ретінде қарастырылуда.

Халықаралық зерттеулер көрсеткендей, үш тілде білім алу бағдарламасы бойынша оқытылатын білім алушылардың:

- уәж дағдылары жоғары, жұмыс жасау зейіндері жақсы және бірнеше тілді үйренудің оң жақтарын нақты көре біледі;
- ана тілінде ғана оқытылатын топтармен салыстырғанда, бірнеше тілде оқытылатын барлық пәндер бойынша оқыту нәтижелері жоғары.

Осыған байланысты шетел тілін оқытудың жаңашыл білім беру технологиялары пайда болуда. Сондай технологиялардың бірі пәндік-тілдік кіріктіре оқыту CLIL (Content and Language Integrated Learning). Аталған әдіс пәндік-кіріктірілген тілдік білім беру болып табылады. Әлемнің көптеген елдерінде CLIL мектепке дейінгі білімнен бастап жоғары білім беруге дейінгі түрлі білім беру аясында қолданылады. CLIL - тіл мен пәнді үйрену жүйесі арқылы, яғни білім алушылар білімді шет тілі арқылы алу жүйесі болып есептеледі.

Ағылшын тілімен кіріктірілген пән мазмұнын оқыту Қазақстанда үлкен қызығушылық тудырды, өйткені CLIL әдісі студенттердің тиісті пәнмен бірге ағылшын тілін еркін меңгеруін жақсартады және олардың болашақ мансабына жақсы дайындалуына әсер етеді деп күтілуде. ЖОО-да жүргізілген педагогикалық эксперимент нәтижелері CLIL әдісін оқытуда тіпті онлайн режимінде қолдану студенттердің пәнге деген қызығушылығын арттыратынын дәлелдеді. Зерттеу жұмыстың мақсаты «Химия» пәнін білім беру бағдарламасына студенттердің коммуникативті дағдыларын жетілдіру үшін CLIL

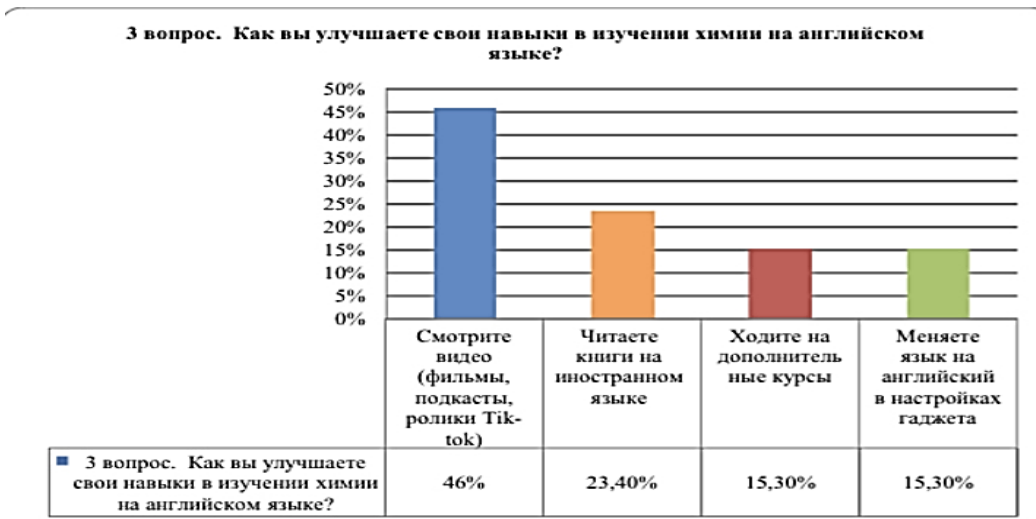
технологиясы элементтерін қолдану ерекшеліктерін зерттеу, сонымен қатар ағылшын тілімен интеграция арқылы пәнге деген қызығушылықты ояту болды.

Талқылау және нәтижелер. Өздеріңіз білетіндей, CLIL концепциясы сөздікке емес, оқылатын материалдың мазмұнына көп көңіл бөледі. Осыған сүйене отырып, CLIL арқылы сабақты жоспарлағанда мұғалім қандай танымдық және ақыл-ой дағдыларының оқуға әсер ететінін түсінеді. Мұғалім оқушыларға кезең-кезеңімен тапсырмалар береді. Негізгі тапсырмалар бейімделген және дұрыс болуы керек. Д.Койлдың идеясына сәйкес, CLIL әдістемесінде негізінде: мазмұн (мазмұн); коммуникация (коммуникация); және педагогикалық орта мен ғылыми әлемді кеңінен зерттеуге арналған коммуникациялық аспектілер. Зерттеу үшін біз студенттерге пәнді ағылшын тілінде оқыту туралы өз ойларын сауалнама арқылы алдық. Зерттеу химияны ағылшын тілінде оқытуда оқыту әдістерін тиімді пайдалану жолдарын анықтау мақсатында жүргізілді. Төменде нәтижелер берілген, әрбір диаграмма үшін қысқаша түсіндірмелермен сауалнама. «Химияны ағылшын тілінде оқуға сіздің көзқарасыңыз қандай?» деген бірінші сұраққа 10 (90%) студент химияны ағылшын тілінде оқуға оң жауап берді. Тек 1 (10%) студент бейтарап жауап берді. 2-сұрақтың жауаптарына (сызба 1) сәйкес химияны ағылшын тілінде оқытуда біраз мәселелер бар. 30,70% ағылшын тілінде теорияны түсіну қиынға соғады. Оқушылардың 23%-ы үшін жаңа сөздер мен терминдерді түсіну қиын. Пәнді ағылшын тілінде оқу респонденттердің 23%-ы үшін қиын. Оқушылардың 23%-ы ағылшын тілінде формулаларды оқуда қиналады. Бұл мәселе бойынша үш тілдегі глоссарийдің, тапсырмалардың және мәтіндердің біріктірілген қосымшасы қабылданды. Мәселені шешу үшін негізінен үш тілде, ал оның көпшілігі ағылшын тілінде сөйлесу керек.

Кесте 1

Кесте 2

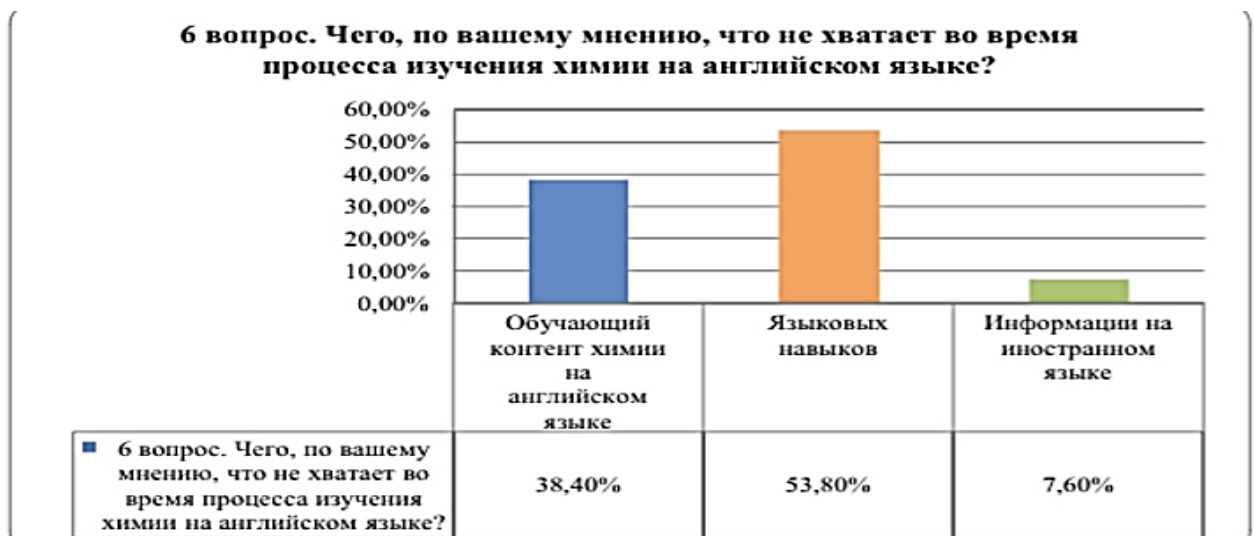
Кесте 3

Кесте 4

Кесте 5

Қорытынды. Жүргізілген педагогикалық эксперименттің нәтижелері мен талдауы бірқатар қорытындыларды береді:

1. Сауалнама нәтижелері бойынша студенттерге CLIL әдісі арқылы коммуникативті дағдыларды жаттықтыру ұсынылады. Көптеген респонденттер ағылшын тілінде сөйлескісі келеді..
2. Химия сабақтарында CLIL оқыту әдісін қолдану оқушылардың пәнге де, тілдік контекске де қызығушылығын арттырды. Әр сыныпта оқушылар негізгі ұғымдар мен дағдыларға қол жеткізуге, өз ойларын анық жеткізуге және білімдерін кеңейтуге мүмкіндік алды. Нәтижесінде CLIL әдістемесі оқушылардың білімін, коммуникативті дағдыларын және түсінігін дамытатыны дәлелденді. Осылайша, CLIL технологиясын сабақ барысында қолдану оқушылардың химиялық сөздік қорын молайтып, жұмыс жасау арқылы оқудың үздік нәтижелеріне қол жеткізуге ықпал ететіні анықталды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Назарбаев Зияткерлік ұйымындағы үш тілде білім беру саясаты.// Астана. -2013.-2-3 б.
2. Нұракаева Л.Т., Шегенова З.Қ. Мұғалімдерге арналған әдістемелік ұсыныстар, Объектілік интеграцияланған оқыту әдісін (CLIL) қолдану // Астана. - 2013.-8-10 б
3. Лалетина, Т.А. Шетел тілін оқытуда кіріктірілген тәсіл және пәндік-тілдік интеграцияны қолдану. [Электрондық ресурс].
Қол жеткізу режимі: http://conf.sfukras.ru/uploads/3_Laletina%20T%5B1%5D.A.pdf
4. Наренова С.М., Сейітова А.Қ.-Біріктірілген модель болашақ химия мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру құралы болып табылады. көптілді педагогикалық білім.- «Қазіргі ғылым мен білім мәселелері» 2017.-20(102)

ХИМИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ РӨЛІ

Төлесінова Индира Серікқалиқызы

Қ.Жұбанов атындағы АӨУ,

Химия және химиялық технология кафедрасының оқытушысы, магистр

Қуандық Жансая Ғалымжанқызы , Тұрланова Айгерім Ерланқызы , Тұрғанбаев

Әбдісамат Оразбайұлы

Қ.Жұбанов атындағы АӨУ, 6В01504-Химия, 4- курс

Нұрлан Айшаббинур Нурланқызы

Қ.Жұбанов атындағы АӨУ, 6В05302-Химия, 2- курс

Ақтөбе, Қазақстан

Аңдатпа. Ойын – оқу процесіндегі оқытудың әрі формасы және әдісі болып табылады.. Осы тақырыпты зерттеудің негізгі мақсаты – химия пәнін оқытуда қолданылатын дидактикалық ойындарды құру технологиясын дайындау болып табылады. Ойын технологисы оқытушы мен оқушы арасындағы бірлескен әрекеттің ішінара байланысы ретінде де қарастыруға болады. Ойын арқылы оқушының ой-өрісі дамиды, сөйлеу, сөз саптау қабілеті жетіледі. Сабаққа қызығушылығы артып, логикалық ойлау қабілеті артады. Оқу ойындарын құру алгоритмі - бұл дидактикалық әдістердің және оқу ақпаратын іздеу, игеру бойынша ойын әрекетінің жиынтығы бола алады.

Кілт сөздер: дидактикалық ойындар, ойын қызметінің саласы, жасанды ойындар, оқу ойындары, имитациялық әрекеттер, ойын моделі.

Қоғам дамуының қазіргі жағдайы мен елдегі әлеуметтік-экономикалық қайта құрулар білім беру жүйесін реформалауды ғана емес, сонымен қатар оқытудың әдістерін, құралдарын және әдістерін жетілдіруді қажет етеді, оның нәтижесі, бір жағынан, білім беруді дамытуда қоғамның талаптарына жауап берер еді, ал екінші жағынан, білім беру студенттерінің қажеттіліктері мен олардың қабілеттеріне сай болар еді.

Ақпарат көлемінің ұлғаюы, үздіксіз толықтырылуы мектептегі пәндердің мазмұнын жаңарту, жаңа оқулықтар мен теориялық материалдары бар бағдарламаларды мектеп оқушылары көбірек меңгеруде. Педагогикада және жеке оқыту әдістемесінде оқушыларға шамадан тыс жүктеме жасамауға мүмкіндік беретін тиімдірек және жемісті оқу-тәрбие үдерісі үшін құралдар мен әдістерді әзірлеу мәселесі туындайды. Бұл мәселені, оқу процесінде дәстүрлі әдістермен қатар дидактикалық ойын сияқты оқу құралын пайдалану арқылы ішінара шешуге болады.

Дидактикалық ойындардың оқу үрдісіндегі рөлі мен орны.

Химияны оқытудың тиімділігінің төмендеуін жеңу үшін оқу-тәрбие үрдісінде оқытудың формалары, құралдары мен әдістері көбірек қолданылуда, олардың ішінде дидактикалық ойын да бар. Оқыту әдістері мен құралдарының тиімділігін, олардың баланың жалпы психикалық даму процесіне ықпал ету дәрежесі арқылы бағалауға болады. В.А.Сухомлинский оқушыны «мүмкіндігінше кітап үстінде отыруға мәжбүрлемей керек, керісінше баланың ақыл-ойын тәрбиелеу, миын дамыту, ақыл-ой қабілеттерін шыңдау, ойлауға үйрету керек» деп жазды. Н.К.Крупская өз еңбектерінде мұғалімнің «...Түсінуді жеңілдететін, есте сақтауды тездететін, оқуды жеңіл және тиімді ететін, қызықтыра алатын, ойға итермелейтін, зейінін тарта алатын әдістерді меңгеруі керек... жұмысты ұйымдастыруға көмектесетінін қатты атап көрсетті, оны жоспарлау, әрбір баланың күн сайын жаңа нәрсеге ие болуын қамтамасыз ету».

Ойын әрекеті-мектеп жасына дейінгі балалардың жетекші әрекеті. Бірақ бұл мектепке барумен және оқу әрекеті оқушы өмірінде басымдық танытуымен ойын бала өмірінен жойылады дегенді білдірмейді. Уақыт өте келе ойын қызметі жетекші болуды тоқтатады, бірақ ол мектеп оқушыларының өмірінде маңызды орын алуын жалғастыруда.

Оқыту процесінде қолданылатын ойындарды көбінесе дидактикалық ойындар деп атайды. Бұл ойындардың мақсаты – оқушылардың танымдық қабілеті мен қызығушылықтарын дамыту.

Педагогикалық және әдістемелік әдебиеттерде дидактикалық ойын дегеніміз::

- оқытуды ұйымдастырудың бір формасы
- балалар үшін нақты, толық және жеткілікті мағыналы қызмет

Дидактикалық ойындар «Оқушылардың оқуға деген қызығушылығын және танымдық қызығушылығын оятудың құнды әдісі» бола отырып, оқу үдерісін жақсарту және оның тиімділігін арттыру үшін үлкен мүмкіндіктерді қамтиды. Сонымен, дидактикалық ойын – бұл мұғалімнің қызығушылықты ояту немесе белгілі бір дидактикалық мақсаттарға жету үшін пайдаланатын ойын жағдаяттары түріндегі арнайы әдістемелік оқу құралы.

Оқу үрдісіндегі дидактикалық ойындардың рөлі:

1. Дидактикалық ойындар бағдарламалық материалды тезірек және қолжетімді түрде меңгеруге ықпал етеді. Себебі, ойында оқытудың дәстүрлі емес түрі есте сақтау және түсіну өздігінен жүреді.
2. Оқу процесінде қолданылатын ойындар оқу іс-әрекетін арттыру үшін маңызды мүмкіндіктерді ашады
3. Оқушылардың танымдық қызығушылығы мен мотивациялық сферасын қалыптастыру мен дамытуда дидактикалық ойындардың алатын орны ерекше. Ойынға қатыса отырып, оқушылар бірінші болуға, жеңіске жетуге ұмтылады.
4. Сабақта жүйелі түрде қолданылатын ойын әрекеті, әсіресе жаттығу ойындарын орындағанда, ойлауды, есте сақтауды дамытуға мүмкіндік береді.

5. Дидактикалық ойын сабақтарда туындайтын психологиялық шиеліністі азайтуға мүмкіндік береді.

Педагогикалық тәжірибе кезінде оқушыларға бірнеше дидактикалық ойын түрлері қолданылды. Соның ішінде химиялық лото, домино, тик-ток, баскетбол, пицца тілімі, google, бөлінген алфавит және т.б. Өз тәжірибемізде дидактикалық ойындарды пайдалану нәтижесінде байқағанымыз: мектеп оқушыларына бұл әдіс ұнайды, олар тапсырмаларды орындауға ынталы және бағдарламалық материалды оңай меңгереді. Берілген ойын түрлерін іс-тәжірибеден өту барысында үй тапсырмасын сұрауға, сабақтың ортасында және сабақты бекітуге ыңғайлы әрі уақытты тиімді пайдалану мақсатында топтастырып жүйеленді. Соның ішінде тик-ток, баскетбол, lays әдістері үй тапсырмасын сұрауға қолайлы әдіс болып табылды. Себебі, оқушылардың үй тапсырмасын орындауға деген жауапкершілігінің біраз артқаны байқалды. Сабақтың ортасында пицца тілімі, сағат дос, домино ойындарын қолданған тиімдірек. Себебі, сабақ барысында оқушылар да жалығу мен шаршаудың болуы азайды. Сабақты бекіту кезеңінде бөлінген алфавит, google, lays әдістерін қолданылды. Сабақ соңында да дидактикалық ойындарды қолдану оқушылардың сабақты соңына дейін зейін қойып тындайтындарын, сабаққа белсенділікпен қатысатындығы байқалды.

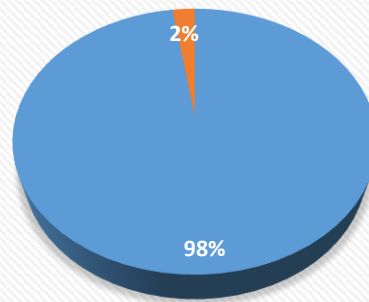
Дидактикалық ойында тәрбиелік функцияның маңызы ерекше болып табылады. Дидактикалық ойынның тәрбиелік қызметі пәнге деген оң көзқарасты, химияны оқуға деген құштарлықты, жаңаны меңгерудегі еңбексүйгіштік пен ұқыптылыққа тәрбиелеу арқылы көрінеді. Ойын әрекетін дұрыс ұйымдастыра отырып, оқушылардың пікірталас жүргізу қабілеті қалыптасады. Дидактикалық ойынды дайындау және өткізу барысында оқушылардың бұрынғы тәжірибесін пайдалана отырып, қаншалықты белсенді түрде жұмыс орындау табысты екенін байқалды.

Оқушылармен сабақ өткізу сәті

Сынып ішіндегі белсенділік

Қорытынды. Осы мәселе бойынша қарастырылған психологиялық-педагогикалық және әдістемелік әдебиеттер, сондай-ақ зерттеу барысында педагогикалық жұмыста сабақтағы дидактикалық ойынға көп көңіл бөлінеді және оның жаңа білім алу, игеру және бекіту үшін маңызды мәні анықталды деген қорытынды шықты. Біздің зерттеулерімізді жүргізіп, талдай отырып, біз дидактикалық ойын студенттерді оқу іс-әрекетіне белсенді түрде қосуға ғана емес, сонымен қатар студенттердің танымдық белсенділігін арттыруға мүмкіндік беретіні анықталды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Аникеева Н.П. Имитациялық педагогикалық ойындарды талдау//ойын педагогикалық үдерісте: ЖОО аралық. ғылыми тр. - Новосибирск: Баспа Новосибирск мемлекеттік педагогикалық институты, 1989. - 28-37 б.
2. Аникеева Н.П. Ойынға тәрбиелеу /Н.П.Аникеева - М.: Ағарту, 1987.-143 б.
3. Бабкина Н. В. Білім беру процесінде ойындар мен жаттығуларды қолдану//Бастауыш мектеп. - 1998. - № 4. - 11-18 б.
4. Балакирева Е. И. Оқу-ойын қызметі оқушының шығармашылық тұлғасын қалыптастыру және дамыту құралы ретінде:Педагогика ғылымдарының диссертация кандидаты/Е.И.Балакирева. - Саратов, 1996-240 б.
5. Блинов В.М. Оқытудың тиімділігі. (Әдістемелік талдау дидактикадағы осы санаттың анықтамалары) /В.М.Блинов. - М. "Педагогика", 1976. - 192

UDK 004:378

DIGITAL CULTURE OF FUTURE TEACHERS: RESULTS OF ANALYSIS AND EVALUATION**Bektursyn Nurila Bekzhankyzy**

Master student of the World Languages Department, M.Kh.Dulaty Taraz State University
Scientific advisor – Kudabaeva P.A.
Taraz, Kazakhstan

Abstract: *Digital culture is one of the global trends today. The need for a tool for living in conditions of digital transformation has led to the emergence of numerous approaches to the interpretation of the content of digital culture. The dominant role in the development and formation of digital culture for building a knowledge society belongs to teachers. However, there is a contradiction between the current course on digital transformation of education and the real degree of readiness of teachers to carry out professional activities in these conditions. This article is devoted to the description of a pedagogical experiment to identify the state of digital culture of undergraduate students of pedagogical training areas. The results of the ascertaining study indicate a lack of understanding by students of the essence and significance of digital culture in the modern world. At the formative stage of the study, 122 students were offered a computer training course “Digital culture and digital literacy of teachers”. The control stage of the experiment included the generalization and comparison of indicators of the initial and final level of development of students’ digital culture competencies.*

Keywords: *digital literacy, digital transformation of education, digital culture, future teachers, digital culture competencies, computer training course, students, higher education.*

The diversity of perspectives from which the world’s science views Digital culture prevents a common definition the concept, the standardization of its content, and, as a consequence, Development of a methodology for its formation and development levels of education. Thus, in various sources we find

The following definitions of digital culture:

- a set of symbolic structures and artifacts based on Digital coding and its universal technical implementation [2, p. 16];
- the term refers to the culture formed by the emergence and use of digital technologies [7];
- knowledge, beliefs and practices of people interacting through digital networks, through which you can reproduce the features of the material world or create new currents
- Cultural thinking and practices inherent in digital networks [8].

The study tested digital culture components such as digital communication and networking; Creative thinking; self-development in uncertainty; critical thinking; information and data management. It also tested the understanding of future teachers the term «digital culture», awareness of the need knowledge of digital culture and its influence in general

The study was attended by 573 respondents aged between 18 and 22 years. The Russian Ministry of Education and Science participated in the study. Then a group of 122 undergraduate students of pedagogical areas of training was offered computer teaching Course «Digital Culture and Digital Literacy of Teachers», which made the formative stage of the study. At the end of the course, the students were evaluated again. At the final stage of the experiment, we compared the initial and the final level of development of digital culture.

UDK 371.38

BUILDING A STRONG VOCABULARY: TIPS AND RESOURCES FOR ESL LEARNERS**Ulia Murat**

1st year student, L.N. Gumilyov Eurasian National University
Scientific supervisor- Mussabayeva Gulnaz Manarovna
L.N. Gumilyov Eurasian National university,
Astana, Kazakhstan

***Abstract:** Recognizing the role of vocabulary in language proficiency, this study aims to provide practical insights that can guide English as Second Language (ESL) learners to build a strong and versatile vocabulary. The study has investigated the widespread problems with building a strong vocabulary for ESL learners. According to the conducted survey, the top three challenges that ESL learners face are: difficulty applying words in real conversations, limited exposure to English in daily life and memorization of new words. Identifying the problems with vocabulary acquisition and analyzing the struggles allows us to discover various ways to build a strong vocabulary. Additionally, this paper explores effective strategies and valuable resources to solve the authentic problem by thoroughly analyzing the conducted survey results*

***Keywords:** Tips for Vocabulary Acquisition, Vocabulary Problems, ESL Learners*

1. Introduction

English has become the global means of communication. Its increasing use in public, professional and private life, and in education means that for some it fulfils more the role of a second language [1]. The globalization of English leads the vast majority of non-English speaking world to learn and acquire English as a second language for various reasons. During the process, applying useful learning strategies is a purposeful action, as learners develop skills of understanding, storing, and remembering new information. A new approach to vocabulary acquisition based on key problems optimizes the learning experience for ESL learners. An example is using study methods to improve vocabulary. Using flashcards is a way to improve memory and learn new words faster and better. Another literature states how multiple researchers found that learning vocabulary requires a strategic process. There is an idea that students who use flashcards or prepared resources and devices to learn English words, rather than hand writing, can learn better [2].

2. Literature Review

Motivation has been widely accepted as one of the key factors that influence success in second/foreign language (L2) learning. Motivation is known as a stimulant for achieving a specific target [3]. Motivation plays a crucial role in the ESL learning process, particularly for learners facing vocabulary challenges, as high level of motivation can positively impact vocabulary acquisition. Learning strategies and motivation combined will most likely ensure a successful building of vocabulary. There are plenty of different kinds of strategies. According to the literature, some learning strategies are observable, as in note-taking or writing a plan for problem solution. Many learning strategies, however, are non-observable because they are purely mental processes. Examples of non-observable strategies are monitoring comprehension or activating prior knowledge. Since learning strategies can be used with any learning task, including mathematics and language tasks, they have considerable potential for enhancing the academic achievement of linguistic minority students [4].

3. Research Problem

As many learners adapt English as Second Language (ESL), they are not constantly exposed to English conversation. A significant amount of ESL learners only uses English in English classes. An environment that offers English conversation and constant practice is important for improving vocabulary and further expanding it. The lack of clear procedures and methods for acquiring the vocabulary creates an obstacle for ESL learners, making it a challenge to learn new words better.

4. Research Questions

1. What are the key factors that motivate ESL learners to expand their vocabulary?
2. What challenges do ESL learners face during the process of vocabulary acquisition?
3. How can ESL learners build a strong vocabulary?

5. Method

The research has used a self-prepared survey questionnaire consisting of three different parts to analyze the gathered data in depth. The first part contains questions about a participant's background, including age, gender, region, and time spent learning English, ranging from 6 months to more than 10 years. This allows us to identify the patterns and similarities of ESL learners across the world, and the challenges they face during the process of vocabulary acquisition. Evaluating the results further leads us to acknowledge the importance of study methods and applying them as people learn.

5.1. Subjects

The subjects were 55 ESL learners from around the world. The majority of the participants in this study were from Europe. There were 27 males and 28 females, ranging in age from below 18 to 65 years. More than half of the participants have been learning English for more than 10 years.

5.2. Questions

The questions in the survey were divided into three different groups. The first questions ask participants about their basic demographic data. Questions in the first category include age, gender, region, and duration of learning English. The second part of the survey consists of three questions: key motivational factors, the methods of learning new words and challenges learners face during the process of vocabulary acquisition. Third part of the survey consists of questions gathering participants' subjective opinions based on their experiences with learning the English vocabulary. The participants are asked if they agree with a given statement on a scale of 1 to 5, with 1 being the «Strongly Disagree» option, 5 being the «Strongly Agree» option.

6. Data Analysis

This research compared results from survey questions to evaluate the difficulty of challenges ESL learners face while learning the vocabulary. Table 1 displays the demographic data of ESL learners. Table 2 contains questions that allowed participants to choose multiple options that apply. Table 3 shows the listed common problems with acquiring vocabulary. The most difficult problem that learners face is difficulty applying words in real conversations.

Table 1: Demographic Profile

Parameter		Frequency	Percentage
<i>Gender</i>	<i>Male</i>	27	49.1
	<i>Female</i>	28	50.9
<i>Age</i>	<i>Below 18</i>	6	10.9
	<i>18-25 years</i>	26	47.3
	<i>26-35 years</i>	15	27.3
	<i>36-45 years</i>	6	10.9
	<i>46-55 years</i>	1	1.8
	<i>56-65 years</i>	1	1.8
	<i>66 years and above</i>	-	-
<i>Region</i>	<i>North America</i>	5	9.1
	<i>Latin America</i>	3	5.5
	<i>Europe</i>	30	54.5
	<i>Asia</i>	11	20
	<i>Africa</i>	-	-
	<i>Middle East</i>	1	1.8
	<i>Oceania</i>	3	5.5
	<i>Other</i>	2	3.6

<i>English Learning Duration</i>	<i>Less than 6 months</i>	<i>6 months to 1 year</i>	<i>1 to 2 years</i>	<i>2 to 5 years</i>	<i>5 to 10 years</i>	<i>More than 10 years</i>
	-	-	1	1.8	1	1.8
	3	5.5	9	16.4	41	74.5
Total	55					100

Table 2: Multiple Choice Questions

Questions	Frequency	Percentage	
What motivated you to learn English?	<i>Academic Requirements</i>	40	72.7
	<i>Professional Development/Career Opportunities</i>	27	49.1
	<i>Travel and Exploration</i>	17	30.9
	<i>Communication with English-Speaking Friends or Family</i>	18	32.7
	<i>Cultural Interest</i>	37	67.3
	<i>International Business or Work</i>	10	18.2
	<i>Migration/Residency in an English-Speaking Country</i>	8	14.5
	<i>Globalization and Interconnectedness</i>	19	34.5
	<i>Personal Growth</i>	13	23.6
<i>Other</i>	4	7.2	
How do you typically learn new English words?	<i>Reading Books or Articles</i>	40	72.7
	<i>Watching Movies, TV Shows, Videos</i>	42	76.4
	<i>Listening to Podcasts or Audio Content</i>	27	49.1
	<i>Using Vocabulary Apps or Online Platforms</i>	13	23.6
	<i>Taking Formal English Classes</i>	18	32.7
	<i>Engaging in Conversations with Native Speakers</i>	23	41.8
	<i>Creating Flashcards or Vocabulary Lists</i>	8	14.5
	<i>Participating in Language Exchange Programs</i>	3	5.5
	<i>Playing Games or Word Puzzles</i>	17	30.9
	<i>Other</i>	6	10.8
What challenges do you face in expanding your English vocabulary?	<i>Limited Exposure to English in Daily Life</i>	16	29.1
	<i>Limited Time for Language Learning</i>	8	14.5
	<i>Difficulty Remembering New Words</i>	15	27.3
	<i>Lack of Access to Learning Resources</i>	2	3.6
	<i>Lack of Motivation</i>	17	30.9
	<i>Confusion with Word Pronunciation</i>	11	20
	<i>Difficulty Applying Words in Real Conversations</i>	22	40
	<i>Challenges in Understanding Context</i>	10	18.2
	<i>Other</i>	8	14.4

Table 3: Items Description

Parameter		Frequency	Percentage
I find it challenging to memorize new English words	<i>Strongly Disagree</i>	12	21.8
	<i>Disagree</i>	18	32.7
	<i>Neutral</i>	18	32.7
	<i>Agree</i>	7	12.7
	<i>Strongly Agree</i>	-	-
I often forget newly learned English words shortly after learning them	<i>Strongly Disagree</i>	8	14.5
	<i>Disagree</i>	15	27.3
	<i>Neutral</i>	12	21.8
	<i>Agree</i>	17	30.9
	<i>Strongly Agree</i>	3	5.5
I have limited time for learning English	<i>Strongly Disagree</i>	16	29.1
	<i>Disagree</i>	12	21.8
	<i>Neutral</i>	13	23.6
	<i>Agree</i>	12	21.8
	<i>Strongly Agree</i>	2	3.6
I have limited access to sources for learning English	<i>Strongly Disagree</i>	36	65.6
	<i>Disagree</i>	12	21.8
	<i>Neutral</i>	5	9.1
	<i>Agree</i>	2	3.6
	<i>Strongly Agree</i>	-	-
I feel motivated to learn new English words when they relate to my interests or hobbies	<i>Strongly Disagree</i>	1	1.8
	<i>Disagree</i>	1	1.8
	<i>Neutral</i>	8	14.5
	<i>Agree</i>	12	21.8
	<i>Strongly Agree</i>	33	60
I often encounter difficulties in pronouncing unfamiliar English words	<i>Strongly Disagree</i>	11	20
	<i>Disagree</i>	14	25.5
	<i>Neutral</i>	11	20
	<i>Agree</i>	11	20
	<i>Strongly Agree</i>	8	14.5
I find it challenging to apply new words in everyday conversations	<i>Strongly Disagree</i>	8	14.5
	<i>Disagree</i>	9	16.4
	<i>Neutral</i>	12	21.8
	<i>Agree</i>	19	34.5
	<i>Strongly Agree</i>	7	12.7
I find it challenging to understand the context	<i>Strongly Disagree</i>	21	38.2
	<i>Disagree</i>	18	32.7
	<i>Neutral</i>	10	18.2
	<i>Agree</i>	4	7.3
	<i>Strongly Agree</i>	2	3.6
Total		55	100

7. Results

The conducted survey addresses the common problems with vocabulary acquisition. The collected data shows the most difficult challenge ESL learners face is applying learned words in conversations. This study revealed the key motivating factors and analyzed the problems with acquiring a strong vocabulary for ESL learners. According to the collected data, 30.9% of the total number of 55 surveyed ESL learners struggle with finding motivation for learning, 40% of participants face difficulty with applying words in real conversations, while the 29.1% have limited exposure to English in daily life. The top factors that motivated the 55 ESL learners to learn English are: Academic Requirements (72.7%) and Cultural Interest (67.3%). The 60% of participants strongly admitted that they feel motivated when the new words are related to their hobbies or interests. The 65.6% strongly disagreed against the statement of having limited access to sources for learning English. The top typical ways of learning new words were Reading Books or Articles (72.7%), Watching Movies, TV Shows, Videos (76.4%). This points out that learners are most likely to prefer listening and reading, rather than speaking.

8. Conclusion

This research contributes to the ongoing discourse on ESL vocabulary acquisition, emphasizing the importance of considering variety of learning approaches. By recognizing the problems and addressing the diverse needs of ESL learners, educators can create more engaging and effective instructional strategies, ultimately fostering a deeper and lasting understanding of the English language. Analyzing the key problems with vocabulary building allows learners to find ways to improve their learning process by applying different methods depending on their struggles. By applying different methods, learners approach the learning process from a new perspective. Each problem that was pointed out in the survey is directly linked to a solution. Most of the participants answered that they struggle with applying new words in real conversation, which is created by the lack of engagement in English conversations and minor memory recall issues. As vocabulary acquisition is linked with both long-term and short-term memory, using variety of methods helps improve the brain's capability to store new information as well as words. One example is active recalling, alongside using flashcards. Active recall requires your brain to recall the information that you desire to master. The survey results indicate the accessibility of learning resources for English vocabulary.

REFERENCES:

1. R. Phillipson, 2007. *International Handbook of English Language Teaching*, pp. 123-136.
2. S. Mojarradi, 2014. "The effect of using flashcards on ESL (English as a Second Language) students' ability to learn vocabulary." *International Journal of Scientific World*.
3. R. M. Ryan, E. L. Deci, 2000. "Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being." *The American Psychologist*, vol. 55, no. 1, pp. 68-78.
4. A. U. Chamot, M. Dale, J. M. O'Malley, G. A. Spanos, 1992. "Learning and Problem Solving Strategies of ESL Students." *Bilingual Research Journal*, 16:3&4, Summer/Fall.

УДК:004.8

БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ САЛАЛАРЫН ЗЕРТТЕУ

Джумагалиева Айнур Максимқызы, Глеужанова Қымбат Ералықызы,
Ажбаева Эльвира Жусуповна

Қазақ технология және бизнес университетінің оқытушылары
Астана, Қазақстан

Аннотация: Қазіргі ақпараттық заманның тез қарқынды даму кезінде, ақпаратымызды қорғау міндетімізге айналды. Құпия деректерді жинауға, өңдеуге, сақтауға және беруге тиіс барлық қызметкерлерге деректерге қолжетімділікті қамтамасыз ету қажет. Мақалада блокчейн технологиясын әртүрлі салаларда қолдануды талдауға арналған. Оталықсыздандыру, ашықтық және деректер сенімділігі сияқты блокчейннің негізгі принциптері мен артықшылықтары талқыланады. Блокчейн жобаларын сәтті жүзеге асырудың практикалық мысалдарын және олардың бизнес-процестердің тиімділігін арттыруға әсерін зерттеуге ерекше назар аударылады. Сонымен қатар блокчейнді енгізу кезінде ұйымдарда кездесетін қиындықтар мен шектеулерді бағалау, осы технологияны сәтті біріктіру бойынша ұсыныстарды ұсынады. Атап айтқанда, бірнеше салаларда блокчейн технологиясын зерттеудің негізгі тенденциялар мен даму бағыттарын көрсете отырып, блокчейн технологиясын қолданудың ағымдағы жағдайы мен перспективаларын қорытындылайды.

Тірек сөздер: блокчейн, деректер сенімділігі, транзакция, шифрлеу, қауіпсіздік, тенденциялар.

Кіріспе. Бастапқыда криптовалюталық транзакциялардың қауіпсіздігі мен ашықтығын қамтамасыз ету үшін жасалған блокчейн технологиясы әртүрлі секторларда қызығушылық пен зерттеулердің артуына айналды. Орталықтандырылмаған және сенімді дерекқорларды құрудың бірегей мүмкіндігімен блокчейн қаржылық институттардың ғана емес, сонымен қатар денсаулық сақтау, логистика және басқа да көптеген салалардағы бизнестің назарын аударды. Бұл зерттеу блокчейн технологиясын қолдануды қарастыруға және талдауға, бизнес-процестерді жақсарту және тиімділіктің жаңа стандарттарын қамтамасыз ету әлеуетін көрсететін негізгі бағыттарды анықтауға бағытталған. Жұмыс сонымен қатар осы инновациялық технологияның заманауи корпоративтік ортаға әсері туралы жан-жақты түсінік бере отырып, блокчейнді енгізудің қиындықтары мен перспективаларын анықтауға бағытталған.

Материалдар мен әдістер. Блокчейн технологиясы - бұл транзакцияларды, өздікті, күптіліктер мен басқа құрамдылықтарды жасау және басқару үшін қолданылатын технология. Ол криптовалюта жасау мен тіркеу үшін қолданылады, бірақ көптеген салаларда да пайдаланылатын көмек көрсету технологиясы.

Блокчейннің басты қасиеттері:

- Транзакцияларды жасау немесе басқа көмек көрсетуді жасау үшін блоктармен толтырылған жел туралы ақпаратты тіркеу. Блоктар оларды бір-бірімен қоса жатқызылғанда, блокчейн кетуін жасау үшін басқа блоктармен байланыстырылған ерекшеліктері мен хеш кодтарын қамтамасыз етеді.

- Децентрализация: Блокчейн, кез келген тарау бойынша деректерді сақтау үшін бір неше компьютерлер мен серверлерді жаттау арқылы децентрализацияланған. Бұл децентрализацияланған жағдайда, барлық өзара байланыста болады және жоғары сауалнама бойынша кездейсоқ караумен жатамайды.

- Криптографиялық қауіпсіздік: Блокчейн технологиясы криптографиялық өзара қауіпсіздік жасау арқылы деректі және транзакцияларды қауіпсіздендіруге мүмкіндік береді.
- Тіркеу жасау және келісімділік: Блокчейн технологиясы кез-келген жағдайда өздіктігін жасау мен тіркеу жасау мүмкіндіктерінің толығын қамтамасыз етеді. Кез-келген транзакция барысынша блокчейндегі барлық қатысты деректерлерге қатысушылар келісімділік байланысын сақтау мүмкіндігін береді.
- Смарт контракттер: Блокчейн технологиясы қолданбаларды өзара тіркеу мен үшін пайдалануға мүмкіндік беретін смарт контракттерді ойлау үшін пайдаланады. Бұл автоматты құрылғылар, жасау және орындау үшін келісімділікті жасау үшін пайдаланылады [1-2].

Блокчейн технологиясының көмек көрсетуі көптеген салаларда пайдаланылады. Осы технологияны пайдалану әдісі, кейбір жағдайларда маңызды болуы мүмкін: Тіркеу жасау мен өздіктік ұйымдастыру: Блокчейн, тіркеу жасау мен және өздіктікті ұйымдастыруды ынталандырады. Мысалы, өздіктікті басқару, орталық банктер, жеке компаниялар, мамандар мен дерекке тиесілі мекемелерге қызмет көрсететін қызметкерлерді желілікті жасауға мүмкіндік береді. Технологияның артықшылықтары мен кемшіліктерін талдау арқылы, оның қоғамға әсерін жақсырақ түсінуге болады.

Блокчейн технологиясының артықшылықтары:

-Транспаренттілік және ашықтық, блокчейннің әрбір мәмілесі жүйеде тіркеледі және барлық қатысушылар үшін қолжетімді болады. Бұл процестердің ашықтығын арттырады және сенімділікті қамтамасыз етеді.

- Децентрализация. Блокчейн децентрализацияланған, яғни деректер бір орталық серверде емес, көптеген компьютерлерде сақталады. Бұл жүйенің тұрақтылығын арттырады және орталықтандырылған бақылаудың қаупін азайтады.

Қауіпсіздік. Блокчейн криптографиялық әдістерді қолданады, бұл ақпаратты қорғауды және мәмілелердің қауіпсіздігін арттырады. Әрбір блоктың бірегей хэші бар және ол келесі блокпен байланысты, бұл жалған ақпаратты енгізу немесе мәмілелерді өзгерту үшін жүйені бұзу өте қиындайды.

Жылдамдық және тиімділік. Блокчейн автоматтандырылған шарттар (smart contracts) арқылы мәмілелерді жылдам және тиімді түрде орындауға мүмкіндік береді. Бұл банк шоттарынан ақша аударымдарынан бастап, жылжымайтын мүлік мәмілелеріне дейін кез келген процесті жеделдетеді.

Блокчейн технологиясының кемшіліктері:

Технологиялық күрделілік: Блокчейн технологиясы күрделі және түсіну қиын болуы мүмкін, бұл оны қабылдау және кеңінен қолдануға кедергі келтіреді. Сондай-ақ, дамыған блокчейн шешімдерін іске асыру үшін жоғары деңгейдегі техникалық біліктілік қажет.

Қолдану шектеулері: Блокчейн технологиясы әлі күнге дейін зерттеу және даму сатысында болғандықтан, оның барлық салаларда тиімді қолданылуы мүмкін емес. Кейбір жағдайларда дәстүрлі деректер базасының шешімдері немесе басқа технологиялар блокчейннен гөрі қолайлырақ болуы мүмкін. Құқықтық және реттеу мәселелері. Блокчейннің халықаралық сипаты реттеуші органдар үшін қиындықтар тудырады, өйткені бұл технологияны реттеу және бақылау үшін нақты заңдар мен ережелер жоқ. Бұл қолданушыларға құқықтық қорғау және анықтық туралы алаңдаушылық тудыруы мүмкін. Блокчейн технологиясының өзектілігі күннен-күнге артып келеді, өйткені ол қоғамдық және жеке секторлардағы көптеген мәселелерді шешуге қабілетті инновациялық шешім ретінде танылуда. Блокчейннің транспаренттілігі, қауіпсіздігі, децентрализацияланған құрылымы және тиімділігі сияқты артықшылықтары оны әртүрлі салаларда қолданудың тартымды етеді [3-4].

Талқылау және нәтижелер. Блокчейн технологиясы дүниежүзілік экономикадағы цифрландыру үрдісінің даму қарқын нәтижесін талқалай отырып, блокчейн технологиясы өнімділікті арттыруға, операциялық шығындарды азайтуға және клиенттерге қызмет көрсетудің жаңа тәсілдерін ұсынуға мүмкіндік береді. Бұл технология сондай-ақ сандық қаржы, сауда, өндіріс, логистика және басқа да көптеген салаларда қолданылуда. Блокчейннің әлеуеті тек қаржылық операциялармен шектелмейді; ол сонымен қатар азаматтардың жеке деректерін

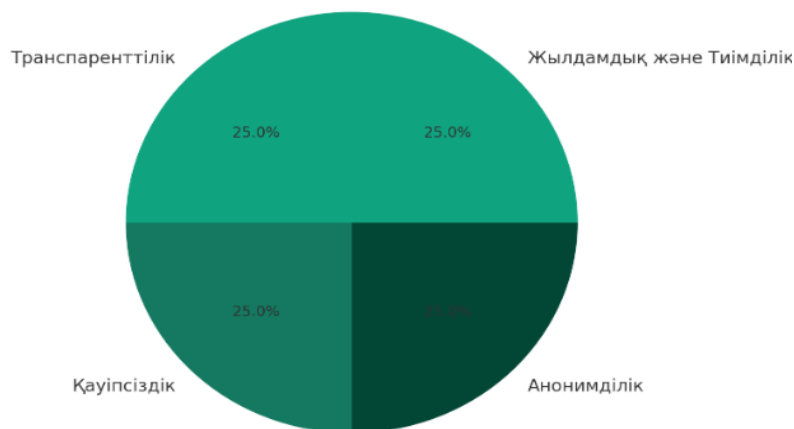

қорғауда, әділ сайлау жүйелерін құруда, тауарлар мен қызметтердің ізін суруда және т.б. маңызды роль атқара алады. Құқықтық реттеу, технологиялық жетілдіру және қоғамдық қабылдау сияқты сын-қатерлерге қарамастан, блокчейн технологиясының қолданыс аясы кеңеюде және оның әлемдік экономика мен қоғамға әсері артуда. Бұл технологияның дамуына бағытталған зерттеулер мен инвестициялар артуы күтілуде, өйткені оның қолданыс аясы мен ықпалы кеңеюде. Блокчейннің өзектілігі сонымен қатар қауіпсіздік және транспаренттілік мәселелерін шешудегі әлеуетімен де байланысты. Қазіргі кезде көптеген ұйымдар мен үкіметтер деректердің ашықтығын және қауіпсіздігін арттырудың жолдарын іздестіруде, және блокчейн осы мәселелерді шешуде кілттік рөл атқара алады. Мысалы, блокчейн негізіндегі дауыс беру жүйелері сайлаулардың әділ және қауіпсіз өтуіне көмектесуі мүмкін, ал сандық құжаттар мен келісім-шарттардың блокчейнде сақталуы олардың өзгермеушілігін және бұзылмаушылығын қамтамасыз етеді.

Құқықтық реттеу және стандарттардың жасалуы блокчейн технологиясының дамуында маңызды рөл атқарады. Үкіметтер мен халықаралық ұйымдар блокчейнді қолдануды реттеуге арналған заңнамалық және нормативтік базаны дамытуға күш салуда. Бұл технологияның әлеуметтік және экономикалық әсерін арттыруға және оның тұрақты дамуын қамтамасыз етуге бағытталған.

Бұл технологияның әлеуметтік және экономикалық әсерін арттыруға және оның тұрақты дамуын қамтамасыз етуге бағытталған. Сонымен қатар, блокчейн технологиясы білім беру, денсаулық сақтау және қоршаған ортаны қорғау сияқты салаларда да өзекті болып табылады. Мысалы, білім беру саласында блокчейн технологиясы студенттердің академиялық жетістіктерін және сертификаттарын тұрақты түрде сақтау үшін қолданылуы мүмкін, бұл олардың әлемнің кез келген жерінде танылуына және жұмысқа орналасуына көмектеседі. Блокчейн технологиясын дауыс беру жүйелерінде қолдану - транспаренттілік, қауіпсіздік және адалдықты арттырудың инновациялық жолы. Бұл әдіс сайлау процесіне жаңа деңгейде сенімділік әкелуі мүмкін, өйткені ол дауыс берудің әділеттілігін және ашықтығын қамтамасыз етеді. Мұнда блокчейн технологиясының басты артықшылықтарын қолданудың кейбір жолдары келтірілген: Транспаренттілік және тексерілуін қарастырсақ, дауыс беру жазбаларының ашықтығы: Блокчейнде сақталған дауыс беру жазбалары барлық қатысушылар үшін қолжетімді болады, бірақ оларды өзгерту мүмкін емес. Бұл сайлау нәтижелерінің ашықтығын және тексерілуін қамтамасыз етеді. Қауіпсіздік. Манипуляциядан қорғау: Блокчейн технологиясының криптографиялық қауіпсіздігі дауыс беру жүйесінде манипуляция жасауды шектейді. Әрбір дауыс беру жазбасы криптографиялық қолтаңбамен қорғалады, бұл олардың өзгермейтіндігін қамтамасыз етеді. Анонимділік және жеке деректердің қорғалуы, дауыс берушінің жеке деректерін қорғау мүмкіндіктері бар.

Блокчейннің дауыс беру жүйесінде қолдану аясы

Сурет 1. Блокчейннің қолдану аясы

Бұл диаграмма блокчейн технологиясының дауыс беру жүйесіндегі қолдану аясын көрсетеді. Онда төрт негізгі аспект бар: транспаренттілік, қауіпсіздік, анонимділік, жылдамдық және тиімділік. Әрбір аспект дауыс беру процесінде блокчейн технологиясының маңыздылығын айқындайды және олардың барлығы тең дәрежеде маңызды болып табылады.

Блокчейн технологиясы білім беру жүйесінде кеңінен қолданылуы мүмкін және бұл салада бірқатар маңызды артықшылықтарды ұсынады. Білім беру саласында блокчейннің қолданылуы академиялық жазбалардың сақталуы, сертификаттар мен дипломдардың тиімді басқарылуы, сондай-ақ оқу материалдарына және жазбаларға жеңіл қолжетімділікті қамтамасыз етеді. Бұл студенттер мен оқытушылар үшін оқу процесін жетілдіруде және білім сапасын арттыруда үлкен мүмкіндіктер ашады [5-6]. Блокчейн технологиясының қолданылуы қоғамның көптеген аспектілерінде өзгерістер енгізіп, процестердің тиімділігін және қауіпсіздігін арттырып, ынталандырады.

Қорытынды. Қазіргі заманғы инновациялық стратегиялардың бір бөлігі болып табылады. Оның дамуы және кеңінен қолданылуы жаңа бизнес модельдерінің пайда болуына, экономикалық транзакциялардың құрылымын жақсартуға және қоғамдық қызметтердің сапасын арттыруға ықпал етеді. Бұл технологияның дамуына бағытталған зерттеулер мен инвестициялар артуы күтілуде, өйткені оның қолданыс аясы мен ықпалы кеңеюде. Блокчейннің өзектілігі сонымен қатар қауіпсіздік және транспаренттілік мәселелерін шешудегі әлеуетімен де байланысты. Қазіргі кезде көптеген ұйымдар мен үкіметтер деректердің ашықтығын және қауіпсіздігін арттырудың жолдарын іздестіруде, және блокчейн осы мәселелерді шешуде кілттік рөл атқара алады. Мысалы, блокчейн негізіндегі дауыс беру жүйелері сайлаулардың әділ және қауіпсіз өтуіне көмектесуі мүмкін, ал сандық құжаттар мен келісім-шарттардың блокчейнде сақталуы олардың өзгермеушілігін және бұзылмаушылығын қамтамасыз етеді. Құқықтық реттеу және стандарттардың жасалуы блокчейн технологиясының дамуында маңызды рөл атқарады. Үкіметтер мен халықаралық ұйымдар блокчейнді қолдануды реттеуге арналған заңнамалық және нормативтік базаны дамытуға күш салуда.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Mustafa, M.K.; Waheed, S. An E-Voting Framework with Enterprise Blockchain. In *Advances in Distributed Computing and Machine Learning: Proceedings of ICADCML 2020*; Springer: Singapore, 2021.
2. Anwar ul Hassan, C.; Hammad, M.; Iqbal, J.; Hussain, S.; Ullah, S.S.; AlSalman, H.; Mosleh, M.A.A.; Arif, M. A Liquid Democracy Enabled Blockchain-Based Electronic Voting System. *Sci. Program.* 2022, 1–10.
3. Olaniyi, O.M.; Dogo, E.M.; Nuhu, B.K.; Treiblmaier, H.; Abdulsalam, Y.S.; Folawiyo, Z. A Secure Electronic Voting System Using Multifactor Authentication and Blockchain Technologies. In *Blockchain Applications in the Smart Era*; Springer International Publishing: Cham, Switzerland, 2022; pp. 41–63.
4. Madhani, N.; Gajria, V.; Kanani, P. Distributed and Anonymous E-Voting Using Blockchain and Ring Signatures. In *Communication and Intelligent Systems: Proceedings of ICCIS 2020*; Springer: Singapore, 2021.
5. Subah, Z.; Rozario, S.; Islam, N.; Amir, S.A.B. Blockchain Technology Integrated Electronic Vote Casting System. In *Proceedings of the 2nd International Conference on Computing Advancements*, Dhaka, Bangladesh, 10–12 March 2022; ACM: New York, NY, USA, 2022; pp. 133–137.
6. Neziri, V.; Shabani, I.; Dervishi, R.; Rexha, B. Assuring Anonymity and Privacy in Electronic Voting with Distributed Technologies Based on Blockchain. *Appl. Sci.* 2022, 12, 5477.

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМІНІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗДЫ СИПАТТАМАЛАРЫ

Темиргалиева Адия Ахметқызы

7M01301 -Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі білім беру бағдарламасының
2-курс магистранты
І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті
Талдықорған, Қазақстан

Аннотация: Мақалада болашақ бастауыш сынып мұғалімінің әдістемелік құзыреттілігін қалыптастырудың маңызды сипаттамалары қарастырылады. Автор болашақ мұғалімнің кәсіби дайындығы кәсіби педагогикалық қызметке қажетті барлық құзыреттерді игеруді қамтамасыз ете алмайтынын және оның жеке қажеттіліктеріне жауап бере алмайтыды, ал жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуының, мақсатты өзін-өзі құруы болашақ маманның кәсіби -педагогикалық іс-әрекетінің жетілуіне үлкен мүмкіндіктер тудыратынын атап көрсетеді.

Тірек сөздер: кәсіби талап, әдістемелік құзыреттілік, құзіреттілік, білім беру тәжірибесі, әдістемелік қызмет.

Қазіргі педагогтың кәсіби құзыреттілігін дамыту қоғам мен мемлекеттің теориялық дайындығы жоғары, кәсіби өзін-өзі жетілдіруге және ұтқырлыққа дайын практикалық қызметі бар мұғалімдерге деген қажеттілігіне байланысты.

Қазіргі уақытта ғылымда (отандық және шетелдік) "кәсіби құзыреттілік" анықтамасына біржақты көзқарас жоқ.

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің анықтамаларының әртүрлілігі зерттеушінің шешетін ғылыми міндеттеріне және әртүрлі әдіснамалық тәсілдерін таңдауға байланысты. Ерекшеліктерді зерттеуде және "мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі" ұғымын анықтауда біз зерттеу мақсатында жеке бағдарланған және белсенді тәсілдерді бөліп көрсету қажет деп санаймыз.

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін анықтаудағы жеке маңызды компонент А.К. Маркованың еңбектерінде жетекші болып табылады [1].

"Кәсіби құзыреттілік" ұғымын нақтылауда мамандар мен қызметкерлер лауазымдарының бірыңғай біліктілік анықтамалығы маңызды рөл атқарды, онда мұғалім инновациялық кәсіби қызметке қабілетті болуы керек, әдіснамалық мәдениеттің қажетті деңгейіне ие болуы керек, сонымен қатар "өмір бойы үздіксіз білім беру процесіне дайын болу" бөлек ерекшеленеді [2].

Көріп отырғанымыздай, бұл нормативтік-құқықтық құжатта мұғалімнің әдістемелік құзыреттілігін педагогикалық қызметкерлерге қойылатын міндетті талап ретінде дамыту қажеттілігі туралы айтылады.

Осылайша, ғылымда біздің ойымызша, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі құрамындағы негізгі құзыреттілікке, әдістемелік құзыреттілікке назар аударуға елеулі әрекеттер жасалады.

Зерттеулерде "әлеуметтік-педагогикалық құзыреттілік", "әдістемелік құзыреттілік", "психологиялық құзыреттілік", "дидактикалық құзыреттілік" және т.б. ұғымдарды кездестіруге болады. Бүгінгі таңда "педагогтың кәсіби құзыреттілігі" санатындағы құрылымдық компоненттердің тізімі таусылған жоқ. Біздің ойымызша, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің құрылымдық компоненттерінің толық және жан-жақты сипаттамасы әлі бірнеше ғылыми зерттеулердің, соның ішінде біздің де пәніміз болып табылады.

Ғалымдар ұсынған кәсіби құзыреттіліктің түрлері мен құрылымдық компоненттерін қарастыра отырып, біз осы саладағы зерттеулерді талдау кезінде, кәсіби құзыреттіліктің

әдістемелік аспектілеріне ерекше назар аударамыз.

Кәсіби талаптарға сай болу үшін қажетті, яғни кәсіби қызметпен толық айналысуға мүмкіндік беретін негізгі, әмбебап құзыреттердің тізімі TUNING ("білім беру құрылымдарын баптау") бағдарламасы шеңберінде әзірленген. TUNING бағдарламасы "Болон декларациясының мақсаттарын институционалдық деңгейде іске асыруға бағытталған және "конвергенция нүктелерін анықтау және құзыреттер мен оқыту нәтижелері тұрғысынан деңгейлер бойынша біліктілік мазмұнын жалпы түсінуді әзірлеу" міндетін қояды [3].

Біздің зерттеуіміз үшін TUNING жобасында, көптеген шетелдік зерттеулер сияқты, когнитивті ("Білім және түсіну"), белсенділік ("қалай әрекет ету керектігін білу") және мотивациялық-құндылық ("қалай болу керектігін білу") кәсіби құзыреттіліктің компоненттері ерекшеленеді.

Бұл ретте бізді қызықтыратын педагогтың кәсіби құзыреттілігінің әдістемелік маңызды аспектілері ретінде жоғарыда аталған авторлардың еңбектерінде кәсіби құзыреттіліктің дербес түріне бөлінбейтінін атап өткен жөн. Алайда, кәсіби құзыреттіліктің белгілі бір компоненттерін сипаттау кезінде зерттеушілер әдістемелік компоненттің маңыздылығын атап өтеді.

Сонымен қатар, "педагогикалық білім" (бакалавриат деңгейі) дайындық бағыты бойынша жоғары кәсіптік білім берудің мемлекеттік білім беру стандарттарында түлектің жалпы мәдени, жалпы кәсіптік, кәсіптік құзыреттерге ие болуы керек деп жазылған. Біздің ойымызша, кәсіби құзыреттілікте әдістемелік компонентті бөлу заңды болып табылады.

Мұғалімнің әдістемелік құзыреттілігі оның кәсібилігі деңгейінің нәтижесі және маңызды көрсеткіші ретінде оның мазмұнының өзгеруіне байланысты қайта қарауды және нақтылауды қажет етеді. Мұғалімнің әдістемелік құзыреттілігінің ерекшелігін нақтылау оның кәсіби құзыреттілік құрылымындағы рөлін түсінуге, әдістемелік құзыреттілікті анықтауды, оның құрылымдық компоненттері мен көріну деңгейлерін сипаттауды қамтиды.

Еуропалық кәсіптік білім беру тәжірибесінде 1990 жылдардан бастап ғалымдар «әлеуметтік, әдістемелік, жеке құзыреттер, кәсіби (пәндік) немесе іскерлік құзыреттер» пайдаланады.

Көріп отырғанымыздай, әдістемелік құзыреттілік мәселесін зерделеу қажеттілігін тек отандық қана емес, сонымен қатар шетелдік зерттеушілер де мойындайды. Сонымен қатар, біздің зерттеуіміз үшін проблемаларды шешудің тиісті стратегияларын әзірлеу, таңдау және қолдану қабілеті ретінде әдістемелік құзыреттілікті түсіну маңызды болып көрінеді. Оқыту практикасына қатысты бұл, біздің ойымызша, кәсіби маманның қалыптасқан педагогикалық жағдайға неғұрлым барабар, білім беру және тәрбие процесінің сапасы тұрғысынан неғұрлым тиімді әдістер мен технологияларды қолдана білуін білдіреді.

Біздің зерттеуімізде біз әдістемелік құзыреттілік өзара байланысты мотивация, құндылық бағдарлары, теориялық білім, практикалық дағдылар, тұлғаның кәсіби қасиеттері мен рефлексияның арақатынасына негізделеді деген ұстанымдарды назарға алдық.

Жүргізілген теориялық зерттеу әдістемелік құзыреттіліктің жеке, танымдық (когнитивті), пәндік-әрекеттік және аналитикалық-рефлексивті (1-сурет) құрылымдық компоненттерін бөліп көрсетуге және жалпы білім берудің мемлекеттік білім беру стандарттары мен "Педагог" кәсіптік стандартын ескере отырып [4], оларды жаңа мазмұнмен толтыруға мүмкіндік береді.

Әдістемелік құзыреттіліктің *жеке компоненті* жеке тұлғаның кәсіби-педагогикалық бағытын (құндылық қатынастары, қажеттіліктер, мотивтер, мақсаттар), әдістемелік құзыреттіліктің үздіксіз дамуының құндылығын түсінуді; педагогтің коммуникативтік дағдыларын; жеткіліксіз ақпарат негізінде педагогикалық міндеттерді тиімді шешуге мүмкіндік беретін дербестікті, түйсікті; әдістемелік қызметтегі даралықтың көрінісін; эмпатияны қамтиды.

Танымдық (когнитивті) компонент мұғалім қызметінің теориялық негізін құрайтын білімге негізделген: пәнді оқытудың теориясы, технологиясы мен әдістемесі саласындағы жалпы педагогикалық, психологиялық және пәндік білім жүйесінің болуы; әдістемелік терминологияны меңгеру; АКТ-ны білу, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың

ерекшеліктерін білу. Танымдық (когнитивті) компонент әдістемелік жүйелерді сәйкестендірудің әдіснамалық критерийлерін (даму сипаты, перспективалық, толықтығы, қарқындылығы) есепке алуды қамтиды.

Пәндік-әрекеттік компонентін біз мұғалімнің қажетті жағдайда әдістемелік білім мен дағдыларды өзектендіру, оларды кәсіби функцияларды жүзеге асыруда қолдану қабілетімен байланыстырамыз. Пәндік-әрекеттік компоненті оқушылардың жеке және жас ерекшеліктерін ескере отырып, оның ішінде АКТ-ны пайдалана отырып, құзыреттілік тәсіл негізінде заманауи педагогикалық технологияларды әзірлеу (игеру) және қолдану қабілетімен; білім беруде ерекше қажеттіліктері бар балалардың ерекшеліктерін ескере отырып, жеке білім беру маршруттарын құру және іске асыру қабілетімен байланысты. Сондай-ақ, ол мұғалімнің зерттеу дағдыларын игеруін, жаңашылдықпен ерекшеленетін әдістемелік өнімді жасау үшін шығармашылық қабілеттерінің болуын болжайды.

Сурет. 1. Болашақ бастауыш сынып мұғалімнің әдістемелік құзыреттілігінің құрылымдық компоненттері

Әдістемелік құзыреттілік құрылымында *аналитикалық-рефлексивті компонентті* бөліп көрсету маңызды болып көрінеді. Аналитикалық-рефлексивті компонент, біздің ойымызша, педагогикалық іс-әрекеттің нәтижелерін талдауға, барлық педагогикалық іс-әрекеттің рефлексиясын жүзеге асыруға мүмкіндік беретін білімнің, дағдылардың және біліктердің болуын, сондай-ақ оларды терең түсіндіру, олардың арасындағы себеп-салдарлық байланыстарды орнату үшін ондағы өз орнын болжайды.

Қорыта келе, әдістемелік құзыреттіліктің құрылымы оны бір деңгейден екінші деңгейге ауыстыру процесін қамтиды.

Жүргізілген теориялық зерттеу әдістемелік құзыреттіліктің мәнін және құрылымдық компоненттерін анықтауға мүмкіндік берді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Международный гуманитарный фонд "Знание", 1996. – 192 с.
2. Об утверждении Квалификационного справочника должностей руководителей, специалистов и других служащих. Приказ Министра труда и социальной защиты населения Республики Казахстан от 30 декабря 2020 года № 553. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 31 декабря 2020 года № 22003.
3. Болонский процесс: поиск общности европейских систем высшего образования (проект TUNING). – М.: ИЦПКПС, 2006. – 211с.
4. «Педагог» кәсіптік стандарты. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2022 жылғы 19 желтоқсанда № 31149 болып тіркелді.

**МҰҒАЛІМНІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҰМЫСТАРЫНДА САРАЛАП ОҚИТУ
ТЕХНОЛОГИЯСЫН ЖОСПАРЛАУ****Ингайбекова Динара Жанахметовна**

7M01701 – «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасының

2 курс магистранты

I.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті

Талдықорған, Қазақстан

***Аннотация:** Мақалада мұғалімнің әдістемелік жұмыстарында саралап оқыту технологиясын жоспарлаудың маңызы қарастырылады. Автор саралау оқу нәтижелерін жоспарлауда мұғалім оқушының қабілеттерін, қызығушылықтарын, қажеттіліктерін ескере отырып, оқу материалын игерудің көлемі мен тереңдігін таңдау мүмкіндігіне ие екеніне баса назар аударады.*

***Тірек сөздер:** саралап оқыту, жоспарлау, сараланған тәсіл, оқу нәтижелері, оқу жүктемесі.*

Әдебиеттегі көп деңгейлі тапсырмалар орта буын оқушыларын оқытуда сараланған тәсілдің тиімді құралы болып табылады, егер мына педагогикалық шарттар сақталса: тапсырмалардың көлемі мен мазмұны оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып таңдалуы; сабақтың әртүрлі кезеңдерінде қолдану: ауызша тапсырма, жаңа материалды түсіндіру, зерттелген материалды бекіту, білімді бақылау; арнайы, сараланған көмекті ұйымдастыру керек.

Оқытуға сараланған көзқарас, құрылымдық немесе бейресми бірлестіктер ретінде бар немесе білім алушылардың ұқсас жеке, тұлғалық қасиеттері бойынша педагог ерекшеленетін білім алушылар топтарына мақсатты педагогикалық әсер ету. Сараланған тәсіл білім алушыларға оның жеке басын және оқу мотивациясын жетілдіруде тиімді педагогикалық көмек көрсету міндеттерін шешеді, барлық ұжыммен фронтальды жұмыс пен әрбір білім алушымен жеке жұмыс арасында аралық орынды алады. Бұл мұғалімнің қызметін жеңілдетеді және реттейді, өйткені ол әр студент үшін жеке емес, белгілі бір санаттағы оқушылар үшін оқыту әдістерін жасауға мүмкіндік береді. Сараланған тәсіл процесінде мұғалім жеке тұлғаның әртүрлі қасиеттерін және олардың көріністерін зерттейді және жіктейді, белгілі бір топқа тән ең жалпы, типтік белгілерді бөліп көрсетеді және осы негізде оның топпен өзара әрекеттесу стратегиясын және оқытудың нақты міндеттерін анықтайды.

Оқушыларға сараланған көзқарас мәселесі ұзақ уақыт бойы зерттеліп келеді, педагогика мен әдістемеде оған әрдайым көңіл бөлінді. Алайда, соңғы жылдары жаңа тұжырымдамалық идеяларды, атап айтқанда оқытудың міндетті нәтижелерін жоспарлау идеясын ұсыну және дамыту бүкіл әдістемелік жүйенің біртіндеп қайта құрылуына әкеледі, соның ішінде сараланған оқыту мәселесіне жаңа көзқараспен қарауға мүмкіндік береді. Төменде ұсынылған деңгейлік саралау тұжырымдамасы – бұл дәстүрлі көзқарастарды қайта қарауды, қалыптасқан стереотиптерден бас тартуды талап ететін әдістемелік және психологиялық ғылымның заманауи нәтижелері мен жетістіктерін ескеретін түбегейлі жаңа тұжырымдама.

«Дифференциация» термині жақында педагогикалық лексикаға енді. Дәстүрлі түрде сараланған тәсіл білім алушылардың психологиялық-педагогикалық айырмашылықтарына негізделді, оқытудың түпкі мақсаттары барлық білім алушылар үшін бірдей болып қалады, ал көптеген адамдар үшін бұл мүмкін емес. Дифференциацияның мәні барлық оқушыларды бағдарламаны бірдей меңгеруге жетелейтін жеке жолдармен оқыту әдістері мен тәсілдерін табу болды. Сондай-ақ, дәстүрлі мағынада сараланған тәсілдің барабар тетіктерінің

жоқтығын атап өту керек, бұл олардың дамуы мен психикасының ерекшеліктеріне байланысты білім алушылар тобын объективті қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сондықтан оқушылардың жеке мүмкіндіктерін бағалау мұғалімнің субъективті пікіріне байланысты, бұл көбінесе әдістемелік қателіктерге әкеледі және сараланған жұмыстың тиімділігін төмендетеді [1].

Деңгейлік саралау оқу нәтижелерін жоспарлауға негізделген: міндетті дайындық деңгейін нақты бөліп көрсету және осы негізде материалды игерудің жоғары деңгейлерін қалыптастыру. Олармен келісе отырып және олардың қабілеттерін, қызығушылықтарын, қажеттіліктерін ескере отырып, оқытушы құқыққа ие болады және оқу материалын игерудің көлемі мен тереңдігін таңдау, оқу жүктемесін өзгерту мүмкіндігі [2].

Оқытуды саралау негізі ретінде міндетті дайындық деңгейін бөлу принципі әлемдік тәжірибеде қолдау табатынын атап өткен жөн. Әрбір пәнге сәйкестігі білім алушыға тиісті білім туралы құжат алуға құқық беретін мемлекеттік білім беру стандартын білдіретін ең төменгі, міндетті талаптар белгіленеді. Біз деңгейлік дифференциацияны сәтті және тиімді жүзеге асыру үшін қажет бірқатар маңызды шарттарды тізімдейміз.

Біріншісі - материалды игерудің бөлінген деңгейлері және ең алдымен оқытудың міндетті нәтижелері білім алушылар үшін ашық болуы керек. Оқытудағы сараланған тәсілдің жетістігі оқушылардың танымдық белсенділігіне, олардың өз қызметіне қаншалықты қызығушылық танытатындығына байланысты. Нақты мақсаттарды нақты білу, егер олар мүмкін болса, оқытушының талаптарын орындау мүмкіндігі студенттердің танымдық қабілеттерін әр түрлі жағдайда белсендіреді. Егер мақсаттар білім алушыға белгілі және мүмкін болса және оларға қол жеткізуді мұғалім көтермелесе, онда білім алушыға оларды орындауға ұмтылудан гөрі табиғи ештеңе жоқ. Сондықтан деңгейлік дайындықтың ашықтығы-оқушының оқу жұмысына саналы көзқарасы, ілімнің жағымды мотивтерін қалыптастыру механизмі.

Екінші маңызды шарт – талап деңгейі мен оқу деңгейі арасында белгілі бір «бөліктің» болуы. Оқыту жүргізілетін деңгейді материалды игерудің міндетті деңгейімен сәйкестендіруге болмайды. Біріншісі тұтастай алғанда едәуір жоғары болуы керек, әйтпесе міндетті дайындық деңгейіне қол жеткізілмейді, ал көп нәрсені үйренуге қабілетті оқыту әрі қарай жүрмейді. Әрбір білім алушы толыққанды оқу үдерісінен өтуі тиіс. Сонымен, ол ұсынылған материалды барлық дәлелдермен және негіздемелермен толық тыңдап, пайымдау үлгілерімен танысуы керек.

Басқаша айтқанда, деңгейлік дифференциация бір оқушыға аз, ал екіншісіне көбірек берілгендіктен емес, оқушыларға бірдей көлемдегі материалды ұсына отырып, біз оны игеруге қойылатын талаптардың әртүрлі деңгейлерін белгілейтіндіктен жүзеге асырылады.

Алдыңғы шартты толықтыратын үшінші маңызды шарт - оқытуды деңгейлер бойынша ілгерілетудегі жүйелілік қамтамасыз етілуі керек. Бұл дегеніміз, оқу барысында міндетті дайындық деңгейіне жетпеген білім алушыларға жоғары талаптар қойылмауы керек. Мұндай білім алушылар үшін оқу жұмысындағы қиындықтар оқудың әр кезеңінде материалды игерудің жеке қарқынына сәйкес болуы керек. Сонымен қатар, егер кейбір білім алушылар үшін негізгі, тірек білім мен дағдыларды пысықтау кезеңін ұзарту қажет болса, онда басқаларын осы кезеңде негізсіз кешіктіруге болмайды[3].

Бақылау мазмұны мен бағалау қабылданған деңгейлік тәсілді көрсетуі керек. Бақылау барлық білім алушылардың міндетті оқу нәтижелеріне қол жеткізуін тексеруді көздеуге тиіс. Әр деңгей үшін тиісті бағалау шкаласын әзірлеу қажет [4].

Сонымен, сараланған оқытудың тиімділігін едәуір арттыратын төртінші шарт - бұл игеру мен есеп беру деңгейін таңдаудағы еріктілік. Оған сәйкес әрбір білім алушы материалды қай деңгейде игеретінін өзі үшін ерікті және саналы түрде шешуге құқылы. Дәл осы тәсіл білім алушылардың танымдық қажеттілігін, өзін-өзі бағалау, өз қызметін жоспарлау және реттеу дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді .

Деңгейлік саралауды оқытушының жеке тәсілдеріне, оқушылар тобының ерекшеліктеріне, олардың жасына және т.б. байланысты әр түрлі формада ұйымдастыруға болады. Деңгейлерге (топтарға) бөлу, ең алдымен, міндетті дайындық деңгейіне қол жеткізу критерийі негізінде жүзеге асырылады. Бұл топтардың жұмысы әдеттегі сабақтар аясында жүргізілуі мүмкін. Оларды жеке сабақтар үшін уақытша бөлуге болады .

Бірінші жағдайда, оқушылардың өзіндік іс-әрекеті процесінде сараланған тәсілмен шектеліп қана қоймай, тақырыпты зерттеу кезеңіне, мұғалімнің көмегіне деген қажеттілікке байланысты топтардың жұмыс сипатын өзгерту ұсынылады.

Екінші жағдайда, теңестіру топтарымен де, жоғары деңгейлі топтармен де жұмыс қарастырған жөн, тиісті бағдарламалар мен оқыту әдістемесін жасаған жөн .

Ұсынылған сараланған тәсіл дәстүрлі оқыту әдісіне қарағанда бірқатар артықшылықтарға ие. Ол мұғалімге сараланған жұмыстың мазмұнын таңдау үшін нақты нұсқаулар береді және оны мақсатты етуге мүмкіндік береді. Мұғалім ұйымдастырған сараланған жұмыс объективті және тәрбиешінің көз алдында көрінеді, сондықтан реніш үшін негіз жасамайды. Маңыздысы, білім алушы өз мүмкіндіктерін дербес бағалай алады және белгілі бір уақытта оның мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне сәйкес келетін мақсат деңгейін таңдай алады. Оқытудың міндетті нәтижелеріне бағдарлану білім алушыны тірек деңгейде даярлауды үнемі қолдайды. Бұл оқытушыға мүмкіндігінше және қызығушылықпен оқытудың кез келген кезеңінде жоғары деңгейге өтуге мүмкіндік береді. Мұның бәрі саралаудың жеделдігінің, икемділігінің, ұтқырлығының кепілі болып табылады, топта оқытушы мен білім алушылар арасында өзара сенім ахуалын қалыптастырады, білім алушылардың әртүрлі санаттары үшін оқудың оң себептерін белсенді енгізуге ықпал етеді. Оқытуды саралаудың бұл тәсілі білім беруді демократияландыру мен ізгілендірудің маңызды шарты болып табылады .

Айта кетейік, міндетті дайындық деңгейіне жету оқушының дербестігі, жұмысқа қабілеттілігі, оқуға деген қызығушылығы, ойлау деңгейі, зейінділігі және басқа да қасиеттері сияқты қасиеттерін ескеру мүмкіндігін жоққа шығармайды. Сонымен қатар, саралауға деңгейлік тәсіл осы жеке қасиеттерді үлкен дәрежеде ескеруге, оларды білім алушыларды деңгейлерге (топтарға) бөлу үшін берілген деп санауға емес, оларды сараланған жұмыс барысында барлық білім алушыларда дамытуға және қалыптастыруға мүмкіндік береді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Борисова Ю.В., Гребнев И.В. Психологические основания дифференциации обучения физике: учеб. пособие. Н. Новгород: Изд-во Нижегород. гос. ун-та им. Н. И. Лобачевского, 2001. 64 с.
2. Дьяченко, О.М. Проблема индивидуальных различий в интеллектуальном развитии ребенка. // Вопросы психологии. - 2007. - № 4 - С. 61 - 62.
3. Осмоловская И.М. Как организовать дифференцированное обучение. М., 2002.- 208 с.
4. Негізгі және орта мектеп мұғалімдеріне арналған критериалды бағалау бойынша нұсқаулық: Оқу-әдістемелік құрал./О.И.Можаева, А.С.Шилибекова, Д.Б.Зиеденованың редакциялауымен – Астана: «Назарбаев Зияткелік мектептері» ДББҰ, 2016 – 54 б.

КОПИНГ-СТРАТЕГИИ ПОВЕДЕНИЯ СТУДЕНТОВ С РАЗНЫМ УРОВНЕМ АКАДЕМИЧЕСКОЙ ПРОКРАСТИНАЦИИ

Аяпбергенова Асем Кисметовна

Магистрант педагогического факультета ЗКУ им. М. Утемисова

Научный руководитель - Аманова Арай Кокораевна

Уральск, Казахстан

***Аннотация:** В данной статье рассмотрены понятия «копинг-стратегия» и «прокрастинация», а также копинг-стратегии поведения студентов с разным уровнем прокрастинации.*

***Ключевые слова:** копинг-стратегии, прокрастинация, академическая прокрастинация, студенты.*

Копинг-стратегии – обширное понятие с длинной и сложной историей. Понятие копингов впервые было введено Р. Лазарусом и С. Фолкман [1] в рамках транзактной модели стресса. В соответствии с этой моделью, стресс и испытываемые эмоции – есть результат взаимодействия процессов окружающей среды и человека. Относительный смысл эмоции (выгода, угроза, потеря, брошенный вызов) зависит как от контекста, так и от оценки существующих обстоятельств человеком и взаимодействия этих двух факторов, так называемого "потока действий и реакций". Под копингом понимаются "постоянно изменяющиеся когнитивные и поведенческие способы преодоления специфических внешних и внутренних требований, которые оцениваются человеком как значительные или превосходящие его возможности" [2]. К копингам относятся все проявления регуляции эмоционального состояния, включая те непроизвольные процессы, которые обусловлены различиями в темпераменте и привычном поведении.

Термин "прокрастинация" произошел от латинского procrastinatus: pro- (вместо, впереди) и crastinus (завтрашний) — в психологии означает склонность к постоянному "откладыванию на потом" важных дел и мыслей. "Прокрастинация выражается в игнорировании индивидуумом выполнения 15 обязательных задач, даже если он понимает всю важность этих дел. При этом он переключает свое внимание на все что угодно, лишь бы не заниматься основным конкретным делом"[3;4] - так определяет прокрастинацию К. Лэй – известная исследовательница данного феномена.

Р. Классен с соавторами провели два исследования, посвященных прогнозированию академической прокрастинации. В первом изучались связи между академической прокрастинацией, самомотивацией, академической успеваемостью, самоуважением и эффективностью самомотивации. Второе исследование основывалось на результатах самоотчетов, откуда были получены данные о студентах, наиболее подверженных прокрастинации. К. Синекал с соавторами пришли к выводу, что "прокрастинация является мотивационной проблемой, для преодоления которой необходимо достижение очень высокого порога автономности мотивации" [5].

К. Лэй [23] провела исследование, направленное на изучение связи между личностной тревожностью, прокрастинацией, состоянием тревожности и разновидностями копинга. Была выявлена значимая положительная взаимосвязь между состоянием тревожности и эмоционально-ориентированным копинг-поведением, но взаимосвязь между состоянием тревожности и проблемно-ориентированным копинг-поведением отсутствовала. Л. Шуберт-Уолкер и Д. Стюарт изучали преодоление бессилия, вызванного прокрастинацией. В результате эксперимента было выявлено, что группа, прошедшая терапевтические сессии (с целью усиления чувства личной власти), продемонстрировала большее снижение уровня прокрастинации, чем группа, посещавшая сессии традиционных

навыков обучения. Исследователи обозначили позитивный эффект усиления личной власти, которая давала им возможность изменить личные шаблоны прокрастинации.

Академическая прокрастинация С. Шер и Н. Остерман провели исследование взаимосвязи прокрастинации и добросовестности с трежностью и ориентацией на достижение цели у учеников школ. Кроме того, авторы исследовали достоверность и валидность использования самоотчетов шкалы К. Лэй при изучении прокрастинации путем сравнения самоотчетов с оценками, которые давались учителями и родителями учеников. В результате была обнаружена отрицательная корреляция между прокрастинацией и ориентацией на выполнение задачи, положительная корреляция между ориентацией на задачу и боязнью неудачи. Авторы исследования пришли к выводу, что боязнь неудач не слишком тесно связана с прокрастинацией, и, чтобы снизить уровень прокрастинации, необходимо в большей степени ориентировать учеников на выполнение заданий. Результаты исследования У. Симпсон и Т. Пичил [6] позволили утверждать, что общая прокрастинация и прокрастинация, мотивированная возбуждением, имеют тесную взаимосвязь, что противоречит ранее проведенным исследованиям других авторов.

Н. Хусейн и С. Султан изучали факторы прокрастинации и ее влияние на обучение университетских студентов. В результате исследования, авторы сделали следующие выводы: болезни, социальные и семейные проблемы, недостаток мотивации и интереса, излишняя самоуверенность, лень, недостаток руководства и консультаций со стороны преподавателей, выученная беспомощность, недостаточность коммуникации, внешние отвлекающие факторы являются факторами, вызывающими академическую прокрастинацию. Прокрастинация приводит к снижению успеваемости, повышению уровня тревожности, часто — к образованию комплекса неполноценности и как результат — к отказу от дальнейшего обучения.

"Более внимательное отношение педагогов к обучению студентов, введение системы поощрений, развитие академических связей между студентами, разделение работы на более мелкие составляющие, — все это помогает снизить уровень прокрастинации" [7].

Ряд исследований показывает, что успешные и неуспешные школьники, студенты, спортсмены по-разному справляются с трудными ситуациями в соответствующем виде деятельности. Поиск и получение поддержки в третьем классе коррелирует со школьной успешностью детей в течение последующих двух лет, а также с меньшим уровнем депрессии и большей социальной компетентностью детей. В исследовании Е. А. Шепелевой [8] было обнаружено, что стратегия активного преодоления трудностей в учебе положительно связана с учебной успеваемостью (и субъективным школьным благополучием), а менее эффективные копинг-стратегии, такие как бездействие и переключение на другую деятельность — негативно.

С другой стороны, продуктивные копинг-стратегии, применяемые в разрешении трудных ситуаций при общении со сверстниками, связаны с успешностью социального функционирования; подростки, применяющие конструктивные копинг-стратегии, лучше принимаются сверстниками. Т. О. Гордеевой и Е. А. Шепелевой [8] выявлена определенная гендерная специфика характера связей копинг-стратегий и успешности в учебе у российских подростков. У девушек стратегия активного преодоления трудностей является предиктором академической успеваемости, у юношей использование стратегии активного преодоления трудностей не связано с успеваемостью, при этом ее негативным предиктором является стратегия "косвенная деятельность" (т.е. переключение на другую деятельность в случае возникновения сложностей).

Таким образом, уровень академической прокрастинации определяет, насколько трудной будет учебная деятельность для студента. Однако, этот уровень трудности не является фатальным, однозначно определяющим уровень достижений. То, каким образом студент отнесется к вызову или его отсутствию (в случае низкого уровня академической прокрастинации и невысокой сложности учебной деятельности) будет определять уровень его успешности в учебной деятельности. При относительно невысоком уровне академической прокрастинации, мотивация является главным фактором, движущей силой, способной привести к высоким академическим достижениям. В частности, обращение к ресурсу внутренней

учебной мотивации, основанной на интересе и удовольствии от процесса познания, а также к продуктивным стратегиям преодоления трудностей в учебной деятельности способствует достижению высоких результатов в ней, и может компенсировать высокий уровень академической прокрастинации.

Рассмотрев сущность понятия копинг-стратегий поведения, мы узнали, что в устойчивые паттерны копингов формируют копинг-стратегии, или личностные стили.

Выделяют два вида копингов: проблемно-ориентированные (направленные на преодоление самого источника стресса) и эмоционально-ориентированные (направленные на преодоление эмоционального возбуждения, вызванного стрессором).

Копинг-стратегии поведения студентов тесно связаны с уровнем их прокрастинации. Психологи считают, что прокрастинация может возникнуть в результате нескольких причин. Главным фактором, как правило, становится скучная, нелюбимая работа. На втором месте – непонимание своих целей в жизни. Если человек с трудом представляет, зачем ему делать проект, писать диплом или учить сопромат, ему будет довольно сложно приступить к делу.

Прокрастинацией также страдают люди, боящиеся совершить ошибку, и по этой причине боящиеся браться за дело, или, напротив, перфекционисты, желающие сделать все наилучшим образом и поэтому пропускающие все сроки. Наконец, прокрастинаторы могут попросту не уметь правильно распределять свое время и расставлять приоритеты.

Изучив психологические характеристики студенческого возраста, мы отметили, что в молодости человек максимально работоспособен, выдерживает наибольшие физические и психические нагрузки, наиболее способен к овладению сложными способами интеллектуальной деятельности. Легче всего приобретаются все необходимые в выбранной профессии знания, умения и навыки, развиваются требуемые особые личностные и функциональные качества.

Таким образом, в современной психологической науке понятия "прокрастинации" и "копинг-стратегий" выделяют как сложную систему, которая определяет характер отношения человека к собственной деятельности, оценивание самого себя, своих потенциалов, личностных качеств, отношение к своим успехам и неудачам, а также своего положения среди других людей. Высокая прокрастинация непосредственно связана с избегающими копинг-стратегиями и копингами, ориентированными на эмоции. Низкая прокрастинация отражается в копинг-стратегиях направленных на поиск этапов по решению проблемы.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Lazarus, R. Stress, appraisal and coping / R. Lazarus, S. Folkman. – N.Y. : Springer, 1984.
2. Платонов, К. К. Краткий словарь системы психологических понятий / К. К. Платонов. – М. : Высшая школа, 2004. – 176 с.
3. Виндекер, О. С. Формальный и содержательный анализ шкалы общей прокрастинации С.Н. Lay (На примере студенческой выборки". Актуальные проблемы психологического знания / О. С. Виндекер, М. В. Останина. // Теоретические и практические проблемы психологии. – 2014. – №1 (30).
4. Выготский, Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика-Пресс, 1999. – 536 с.
5. Рассказова, Е. И. Копинг-стратегии в психологии стресса: подходы, методы и перспективы исследований / Е. И. Рассказова, Т. О. Гордеева. // Психологические исследования. – 2011. – № 3 (17) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://psystudy.ru>, свободный. – Загл. с экрана.
6. Endler, N. S. A. Coping Inventory for Stressful Situations (CISS): Manual / N. S. Endler, J. D. Parker. – Toronto : Multi-Health System, 1990.
7. Корчагина, С. Г. Психология одиночества: учебное пособие / С. Г. Корчагина. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2008. – 228 с.
8. Вассерман, Л. И. Методика психологической диагностики способов совладания со стрессовыми и проблемными для личности ситуациями: пособие для врачей и мед. психологов / Л. И. Вассерман. и др. – СПб. : НИПНИ им. В.М.Бехтерева, 2009.

10 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫ ҮШІН ФИЗИКАНЫҢ «МОЛЕКУЛАЛЫҚ ФИЗИКА» БӨЛІМІНДЕГІ МАҢЫЗДЫ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІН ТИКТОК ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІСІНДЕ БЕЙНЕ КОНТЕНТ АРҚЫЛЫ ОҚЫТУ

Бекзатова Дана Өмірзаққызы

әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Физика-Техникалық факультеті

2 курс магистранты.

Ғылыми жетекші- Утегенов А.У

Алматы, Қазақстан

***Аңдатпа:** Бұл мақалада жаһандық гасырда интернет желілерінің даму үрдісі, әлеуметтік желілердің оқу үрдісіндегі рөлі, танымдық көзқарасы жоғары 10 сынып оқушылары үшін Физиканың «Молекулалық Физика» бөлімін бейнематериалдар арқылы ТикТок әлеуметтік желісінде оқытудың тиімділігі, ТикТок арқылы оқушыға білім беру өзекті мәселелердің бірі деп қарастырамыз.*

***Тірек сөздер:** ТикТок, әлеуметтік желі, молекулалық физика, жаһандық даму, әлеуметтік желіде оқыту.*

Соңғы онжылдықтарда біз ғылыми-техниканың өсу қарқынының жеделдеуін, ғылым мен техниканың жаңа жетістіктері арасындағы уақыт аралығының қысқаруын байқадық, соның нәтижесінде бір ғана адамның жадында бірнеше жоғары сапалы технологиялар пайда болды. Әлеуметтік желілер арқылы ғылымды танымал ету ғылыми-техникалық дамудың заманауи тенденциялары мен мәселелерін түсінуге, оның салдарларына бейімделуге көмектеседі. Бұқаралық коммуникацияның бұл саласы ғылым туралы ақпаратты кең аудиторияға қолжетімді нысанда таратумен байланысты, басқаша айтқанда, бұл ғылыми білімді маман еместерге түсінікті тілге аудару.

Интернет ғылыми-көпшілік дискурсты ғылыми ақпаратты ұсынудың жаңа тәсілдерімен байытады. Бір жағынан, бұл дәстүрлі әдістерді өзгерту, екінші жағынан инновациялық құралдар мен формаларды құру. Қазіргі таңда ғылымды танымал етушінің екі түрі бар:

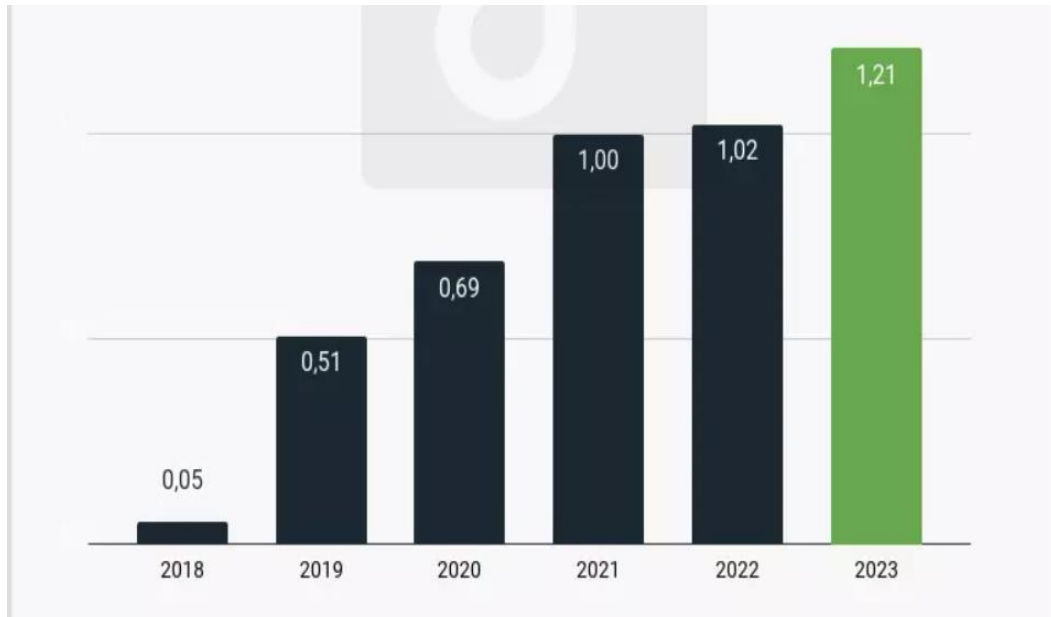
1. Ғылымға құштар, өзін-өзі тәрбиелеу арқылы жаңа тақырыпты зерттейтін физиктер;
2. Ғылыми зерттеулер туралы өз бетінше сөйлесуге және коммуникация құралдарын меңгеруге тырысатын ғалымдар.

Интернет – жаңа медианы дамытуға арналған платформа, оның негізгі мүмкіндіктері цифрлық код, интерактивті және мультимедиялық. Презентация формасы мен өрнек құралдарымен тәжірибе жасау мүмкіндігі жаңа медианы дәстүрліден (баспа басылымдары, радио, теледидар) ерекшелейді. Цифрлық тасымалдаушылар ақпаратты синтетикалық түрде ұсынуға мүмкіндік береді, әртүрлі таңбалық жүйелерді біріктіреді - ауызша, визуалды, есту. Бұл жағдайда пайдаланушы медиа өнімге жауап беріп қана қоймай, оның мазмұнын да жасай алады. Қазіргі таңда қазақ қоғамында ең көп қолданыс тауып жатқан әлеуметтік желілер Instagram, You Tube, TikTok желілері. TikTok әлеуметтік желісі қоғамның заманауи мәдениетін көрсетеді және оған барған сайын әсер ете бастады. TikTok мазмұны, басқа да танымал әлеуметтік желілер сияқты, барған сайын саясаттанады. Платформаның маңызды ерекшелігі оның пайдаланушы қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсатында тұрақты дамуы болып табылады.

Соңғы 4 жылда TikTok аудиториясы екі есе өсті. TikTok аудиториясы 2021 жылы ең жылдам өсті. Сол жылы бейнесервисті пайдаланушылар саны 31%-ға өсті. Миллиард қолданушыға жету үшін сегіз жыл қажет болған Facebook және YouTube-пен салыстырғанда, TikTok мұны алты жылда жасады. Соңғы екі жылда TikTok аудиториясы 210 миллион пайдаланушыға өсті.

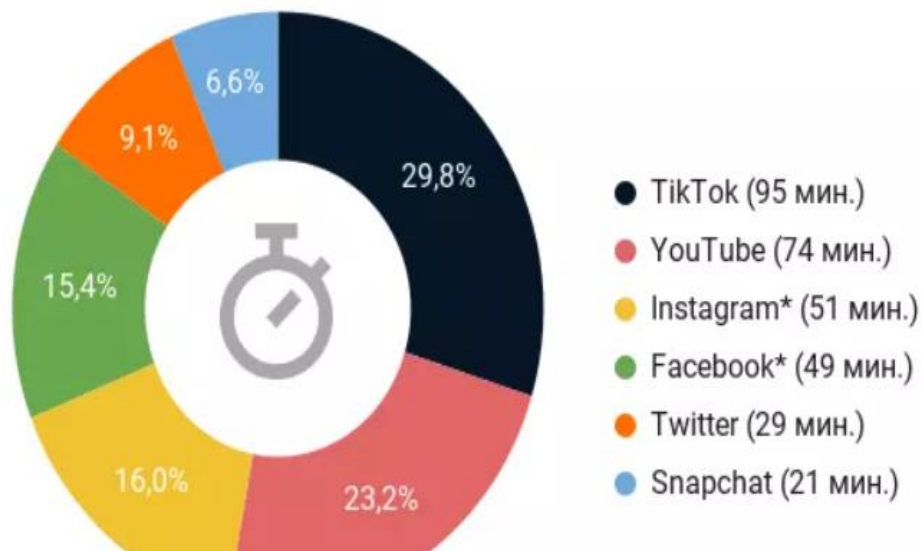

Жыл бойынша тикток аудиториясы. ТикТок белсенділері (млрд)

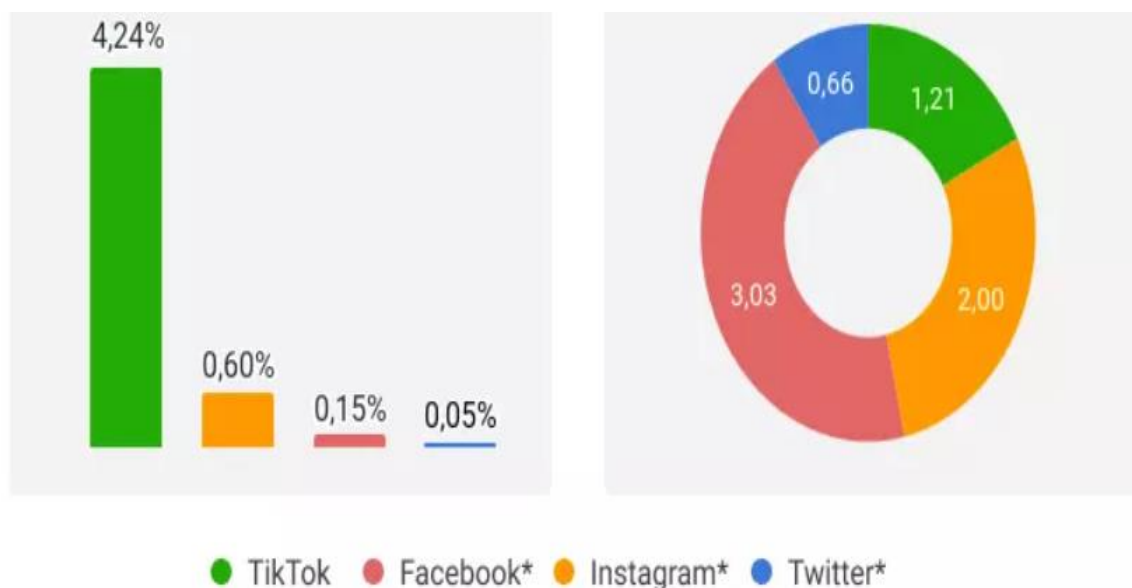
1- диаграмма. Жыл бойынша тикток аудиториясы (млрд).

Sensor Tower мәліметтері бойынша, ТiкТок қолданушылары әлеуметтік желіде күніне 1,5 сағат уақытын өткізеді. ТiкТок әлеуметтік желілерде өткізілетін уақыт бойынша көш бастап тұр. Мысалы, адамдар Snapchat-қа (21 минут) қарағанда ТiкТок-та төрт есе, Twitter-де үш есе (29 минут) және Facebook (49 минут) және Instagram-да екі есе дерлік көп уақыт өткізеді (51 минут).

2-диаграмма. Әлеуметтік желілерді салыстырмалы түрде қолдану уақыты.

Social Insider мәліметтері бойынша, ТiкТок қолданушыларының орташа қатысу деңгейі 4,24% құрайды. Салыстыру үшін, Instagram-да орташа қатысу небәрі 0,60% және Facebook-те 0,15% құрайды. Бұл 2024 жылы ТiкТок әлемдегі ең тартымды әлеуметтік желі екенін білдіреді.

TikTok мобильді қосымшасы Google Play-де 1 миллиардтан астам рет жүктелген. Әлемдегі ең көп жүктелген қосымшалар рейтингінде TikTok 1-ші орында. Міне, TikTok қолданбасын жүктеп алу статистикасы жыл бойынша:

Жыл	TikTok қолданбасын жүктеп алу
2017	68 млн
2018	200 млн
2019	857 млн
2020	1.57 млрд
2021	2.56 млрд
2022	3.7 млрд

1-кесте. TikTok қолданбасын жүктеп алу статистикасы.

Ең көп белсенді пайдаланушылар саны бар мобильді қосымшалар рейтингінде TikTok 9-шы орында. Орташа алғанда, TikTok қолданбасы тоқсан сайын шамамен 200 миллион рет жүктеледі. TikTok ең көп пайдаланушысы бар АҚШ-та бейне әлеуметтік желі қолданбасы Google Play-де 16-шы және Apple App Store дүкенінде 6-шы орында. Сауд Арабиясында әлеуметтік желі ең көп жарнамаға ие, TikTok қолданбасы Google Play дүкенінде 10-шы, Apple App Store дүкенінде 8-ші орында. 2024 жылы TikTok қанша тұрады?

Brand Practitioners мәліметтері бойынша, TikTok 2023 жылы 65,69 миллиард долларға бағаланды. Бұл бір жыл бұрынғыдан 6,71 миллиард долларға көп. TikTok-тың артында тұрған ByteDance компаниясы 2022 жылы 300 миллиард долларға бағаланды. TikTok әлемдегі ең құнды технологиялық брендтердің ТОП-20 қатарына кіреді [3].

Әр желінің өзіндік ерекшеліктері мен мүмкіндіктері бар. Атап айтқанда, әлеуметтік желілерде отыратын жас буынның санының көптігі, уақыт талғамай әлеуметтік желілердің қолданыста болуы, кез- келген видео материалдарды сараптамадан өткізу , қажеттілік уақытында іздеу жұмыстарын жүргізе алу. Біз осы мүмкіндіктерді пайдалана отырып Физиканың «Молекулалық физика» бөлімін бейне материалдар арқылы маңызды теориялық аспектілеріне тоқталған жөн екеніне көзіміз жетті.

Молекулалық физика - денелердің физикалық қасиеттерін қарастырып қана қоймай, олардың молекулалық құрылымында қарастыратын физиканың бір бөлімі [1]. Мектеп физикасында молекулалық физика бөлімінің алатын орны ерекше. Себебі, молекулалық физика бөлімінде Молекулалық кинетикалық теориядан басталады. Барлық заттар – сұйық, қатты және газ тәріздес – өздері атомдардан («элементар молекулалар») тұратын ұсақ бөлшектер – молекулалардан түзілген. Химиялық заттың молекулалары қарапайым немесе күрделі болуы мүмкін және бір немесе бірнеше атомдардан тұрады. Молекулалар мен атомдар электрлік бейтарап бөлшектер. Белгілі бір жағдайларда молекулалар мен атомдар қосымша электр зарядын алып, оң немесе теріс иондарға айнала алады.

Атомдар мен молекулалар үздіксіз ретсіз қозғалыста және өзара әрекетте болады, олардың жылдамдығы температураға, ал табиғаты заттың агрегаттық күйіне байланысты.

Бөлшектер бір-бірімен табиғаты бойынша электрлік күштер арқылы әрекеттеседі. Бөлшектер арасындағы гравитациялық әсерлесу шамалы [1].

Қорытындылай келе, әлеуметтік желілер молекулалық физиканы оқыту сапасын жақсарту және молекулалық процестерді және олардың ғылым мен өндірісте қолданылуын тереңірек түсінуге ықпал ету үшін орасан зор әлеуетке ие.

Әлеуметтік желілер Қазақстанның білім беру саласында маңызды рөл атқарады. Онлайн платформалар, жасанды интеллект, виртуалды шындық және басқа технологияларды қоса алғанда, заманауи оқыту әдістері білімге қол жеткізуді жақсартуға және білім беруді тиімдірек және интерактивті етуге көмектеседі. Мемлекет мектеп бағдарламалары мен университет курстарына заманауи технологияларды енгізе отырып, білім беруді цифрландыруды белсенді қолдайды. Қазақстан сонымен қатар білім беру саласында стартаптар мен инновациялық компаниялардың дамуын ынталандырады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- 1) Кронгарт Б.А., Қазақбаева Д.М., Имамбеков О., Қыстаубаев Т. Физика: Жалпы білім беретін мектептің жаратылыстану-математика бағытындағы 10-сыныбына арналған оқулық. 1-бөлім. –Алматы: Мектеп, 2019.–280б.
- 2) Құдайқұлов М., Жаңаберженов Қ. Орта мектепте физиканы оқыту әдістемесі. Мұғалімдер мен студенттерге арналған құрал. - Алматы: Рауан,1998.-310 б.
- 3)<https://www.statista.com/statistics/421169/most-followers-instagram/>
- 4)<https://collabstr.com/2023-influencer-marketing-report>
- 5)<https://blog.hootsuite.com/instagram-statistics>

УДК 372.8

КӨРКЕМДІК БІЛІМ ЖӘНЕ СҰЛУЛЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Ауелбеков Ержан Бураханұлы

Қ.А.Ясауи атындағы ХҚТУ-нің доценті, п.ғ.к.

Еспенбетов Галимзян Абдиханович

Кентау гуманитарлық-техникалық колледжінің оқытушысы

Кентау, Қазақстан

***Аннотация:** Бұл мақалада жас ұрпаққа көркемдік білім беру мен оларды сұлулыққа тәрбиелеудің маңыздылығы мен өзіндік ерекшеліктері қарастырылады.*

***Тірек сөздер:** Эстетикалық тәрбие, сұлулық сезім, эстетикалық таным.*

Мектеп оқушыларының эстетикалық сезімдері олардың өмірінде зор роль атқарады. Әсемдікті көре білу, оны түсіне білу жеке тұлғаның рухани өмірін байытады, қызықты етеді, рухани ләззаттануға мүмкіндік береді. Біз әр жеке тұлғаның эстетикалық сезімі тұлғалық мәнін жан-жақты дамытуға ұмтыламыз, сондықтан әр баланың сезім нәзіктігін, көркемдікті, әсем нәрсені сүйетіндей етіп дамытуымыз керек. Жеке тұлғаның әсемдікті және жексұрындықты, сәулеттілікті және ұждансыздықты, қуаныш пен қайғыны т.б. түсінуіне байланысты, оның саналы тәртібі мен мінез құлқы айқындалады. Осыдан келіп жеке тұлға әсемділікке шынайы көзқарасы мен мұраттары болуы керек екендігі шығады. В.А.Сухомлинский баланың суреті мен сурет салу үдерісінің оның рухани өмірінің бір бөлігі екендігін анықтай келе, балалардың қоршаған ортадан бір нәрсені қағаз бетіне түсіріп қана қоймай, олар сол дүниеге сұлулық жасаушы ретінде кіріп, сонда өмір сүріп, сол сұлулықтан ләззат алатындығын анықтаған. Сөйтіп, бейнелеу өнерінің адамның тұлға ретінде қалыптасуындағы маңыздылығын ашып береді [1, 156 б.].

Мектеп мұғалімдерінің білім мен тәжірибесі, әдістемелік шеберлігі балаларға сұлулық әлемін ашып беріп, олардың эстетикалық талғамын арттыруға көмектеседі және оларға адамгершілік, эстетикалық, отансүйгіштік тәрбие беріп, айналасындағының бәрінің сұлу, көркем болуына мейлінше үлкен ықпал жасайды. Қазіргі кезде эстетикалық көзқарастарды тәрбиелеу – тәрбие барысының зер салуды, күн санап өсіруді талап ететін мәселесі. Біздің қоғам жеке тұлға тек қана өнердің емес, еңбек, қоғамдық қатынастар, қоршаған орта, тәртіп, тұрмыс, табиғаттың да әсемдік жақтары ықпал етеді. Әсіресе бейнелеу өнеріндегі эстетикалық көзқарастар жеке тұлға шындыққа қатынасын анықтайды. Адам өмірінде эстетикалық көзқарас әрдайым қуатты рухани күш ретінде көрінеді. Балаға тән нәрсе - балғын бөбектік кезеңнен бастап әсемдікке ұмтылу. Ол әрдайым бойларында әсемдік құндылықтары бар қатар құрбыларына, ересектерге еліктейді. Балалардың өз еңбек іс әрекеті тиімді және сапалы болу үшін оның ұйымдастырылуы толысып, тамаша нәрсені қабылдау деңгейіне жеткені жөн. Еңбек әсемдігін қабылдауды үйретіп, іс-әрекет әсемділігіне сезімталдығын тәрбиелеп, мұғалім балалардың еңбек белсенділігін кеңейтуге дем береді. Эстетикалық көзқарасты тәрбиелеудің экономикалық мәселерге әрі тікелей, әрі жанама қатынасы бар. Өндірілген тауарлар сапасының әсемдігі тұтынылу тиімділігіне үлкен әсер етеді. Мұның өзі әр баланың білім алуда белгілі дәрежеде эстетикалық көзқарас мәдениеті болуын талап етеді. Бейнелеу іс-әрекеті барысында балаларға көзге көрінетін әлем сұлулықтары ашылады. Әсемдікке тәрбиелеудің оқушыны жан-жақты және үйлесімді дамытудың жалпы жүйесінде жанама қызметі де бар. Әсемдіктің адам үшін зор тартымды күші бола отырып, сонымен бірге оның іс-әрекетінің белсенді және тиімді дем берушісі де болады. Оқушы өнегелілігінің әсемдігі, оның жан дүниесінің байлығы, шешендігі оны басқа адамдарға тартымды етеді. Оқушылар алдында ашық көрініс берген еңбек әсемдігі болып табылады, ол еңбекті тартымды етеді және оқушы іс-әрекетінің барысын

жеңілдетеді. Эстетикалық тәрбие және білім алуға мақсаттар: тұлғаның өнер мен қоршаған болмыс нысандарын қабылдау, игеру және бағалау дайындығын дамыту; көркем өнер, рухани және денешынықтыру мәдениеті саласындағы шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру.

Эстетикалық тәрбие тұлғаны әсемдікті тануға орайласқан санасын яғни, сезімін, талғамдарын, мұраттарын, құндылықтары мен көзқарастарын анықтауға бағытталған. Қазіргі заман жағдайларына орай аса маңыздылары ретінде эстетикалық тәрбиенің келесі бағыттары алға тартылуда: көркем өнерлік білімді үздіксіз дамыту, оқушылардың көркем мәдениетін қалыптастыру, театр және спортқа байланысты тәрбие мен білім беру, көркем әдебиеттік қабілеттер дарыту және дамыту.

Әсемдікке тәрбиелеудің нәтижелік көрсеткіштері тәрбиеленушілердің эстетикалық санасының даму деңгейімен, олардың эстетикалық құнды заттары, құбылыстар көркем шығармалар әлемінен игерілген қорға шығармашылықпен қатысуымен анықталады.

Эстетикалық тәрбие бойынша қызметтер мазмұны мұражайлар мен көрмелерге саяхаттар ұйымдастыру, көркем әдебиет туындылары бойынша конференциялар өткізу; дөңгелек үстел төңірегінде сұлулық тәрбие тақырыптарында кездесулер ұйымдастыру; әйгілі суретшілер туралы және олардың шығармаларынан альбом жасау, жинақтау т.б. қамтиды.

Эстетикалық тәрбиенің өзіне тән мәселелері бар. Олардың бірі - эстетикалық сезімді және эстетикалық қабылдауды тәрбиелеу.

Эстетикалық тәрбиенің міндеттері:

1. Эстетикалық сезімді тәрбиелеу.
2. Өнер және әдебиет салаларында балалардың қабілетін, ынтасын, бейімділігін дамыту.
3. Оқушыларды эстетикаға, өнерге сезімдерін талғамдарын қалыптастыру.
4. Эстетикалық құралдарды пайдалана білу дағдыларын қалыптастыру.
5. Оқушылардың әсемдікке өз тарапынан үлесін қоса білуге тәрбиелеу[2].

Өмірдегі, өнердегі әдемілікті сезу және көру жеке тұлғаларда әр түрлі болады. Әдемілікті сезу және түсіну үшін, ең алдымен бейнелеу өнері, музыка және ән, басқа да өнер саласынан әрбір жеке тұлғада білім болуы қажет. Білім жеке тұлғада әдеміліктің объективтік критерилерімен қаруландырады. Білімді тұлға сұлулықты бағалай біледі, түсінеді. Айналадағы дүниеге сезімталдық, эстетикалық қабылдау қырағылығы, ықыластылық, қамқорлық баланың эстетикалық дамуының негізі болады. Эстетикалық ұғымды пайымдауды, баға беруді қалыптастыру эстетикалық тәрбиенің тағыда бір міндеті болып табылады. Әдемілікті сүю, оған түсіну үшін балаға негізінен көмектесетін - білім. Сондықтан бала бейнелеу өнері саласындағы қажетті білімді игеру қажет. Осыған байланысты ол эстетикалық терең түсінуге тырысады, байымдай және бағалай біледі. Жас ұрпақты өнердің негізгі саласының бірі бейнелеу өнері арқылы сұлулыққа тәрбиелеудің, көркемдік білім берудің маңыздылығы көбеймесе, азайған емес. Бейнелеу өнері - адамның өз ортасын түсінуіне, әдемілік пен әсемдікті, жақсы мен жаманды ажырата білуіне бағыттайтын білім сатысының басы. Ал, сурет салуды сүю - өнерді, табиғатты, яғни қоршаған ортаны сүю. Ол адамның ақыл-ой, парасатын өсіреді, танымы мен білімін кеңейтеді, ізгілікке үйретеді. Өмірдегі келеңсіз құбылыстармен күресуге тәрбиелеп, халқына, елі мен жеріне деген сүйіспеншілікке баулиды. Ал өнер өз кезегінде қашанда қамқорлықты және асқан жауапкершілік пен жанашырлықты қажет етеді.

Белгілі ғалым, профессор Қ.Е.Ералин эстетикалық тәрбиенің келесі бір мәселесіне жас ұрпақты өмірдің барлық салаларындағы, жеке тұлғаның өмірі мен тұрмысындағы, еңбектегі, көркемөнердегі және табиғаттағы сұлулық пен әсемдікті көре білетін, ұға білетін, бақылай алатын және оларды өзі жасай алатын азамат етіп тәрбиелеуді жатқызады. Ол үшін жас жеткіншектер сауатты да, салауатты, терең білімді болу керектігін, әдебиетті,

музыканы, сәулет өнерін, кескіндеме, кино мен театрды түсініп, олардан жанға рухани азық, ләззат ала білу үшін де сезім-түйсігі ұшқыр, ақыл-ойы алғыр, білімді адам болуы тиіс екендігіне баса назар аударады [3].

Оқушылардың жеке бастық қасиеттерін қалыптастыруда бейнелеу өнерімен бірге, денешынықтыру сабағының әсері күшті. Мәселен, бейнелеу өнері пәнінің өзіндік ерекшеліктеріне сәйкес, оның жас ұрпақты сұлулыққа тәрбиелеуде, көркемдік біліммен қаруландыруда орны жоғары, сол сияқты денешынықтыру пәнін оқытуда дене қимылының сұлулығы, пластикалық сұлу қимыл ірекеттер басты назарда болады.

Бұл пәндерде жеке бастық қасиеттердің басқа пән үстінде қалыптаспайтын түрлері дамиды. Бала өзін қоршаған ортадағы оқиғалар мен құбылыстарды бейнелей отырып, оларды бақылай және түсіне білуге, сүйсінуге, олардың әсемдігін көріп, оған эстетикалық баға беруді үйренеді. Эстетикалық сүйсіну оқушының сезімін дамытады, сезім күйін қалыптастырады. Оқушылар айналадағы дүниені бақылау, көргенін бейнелеу арқылы бейнелеп отырған құбылыстың адамгершілік жағынан алғандағы құндылығын анықтауға әрекет жасайды. Оқушының әсемдік өлшемі, сонымен бірге оның моральдық өлшемдерін игеруі болып табылады. Бейнелеу қызметі үдерісінде қалыптасатын эстетикалық сезімдер оқушылардың мінез-құлқына, әрекеттеріне және бүкіл біліміне оң ықпал жасайды.

Өмірдің фактілері суретпен бейнелеу арқылы оқушы танымдық жағынан, көркемдік білім жағынан ілгерілей түседі, оның есте ұстау, ойлау, елестету қабілеттері, елестетулерін суреттеп салу іскерліктері дамиды. Бейнелеу өнері пәнін оқушылардың әлі де жаппай әуестенетін ісі деп атауға болады. Іс жүзінде оқушылардың бәрі де бейнелеу өнеріне бейімділік қана емес, қабілеттілік танытады, қолайлы жағдай жасалған кезде бұл қабілет жемісті түрде дамып, жетіле түседі. Бейнелеу қызметі оқушының болмысты қабылдауын белгілі бір дәрежеде мақсат етіп қояды. Бұл ретте тиісті үдеріс бейнелеу міндеттерімен ғана шектеліп қалмайды, сонымен бірге оқушының рухани өмірінің басқа жақтарын да қамтиды, оның тұтастай түйсіну қабілетіне, көркемдік біліміне әсер етеді.

Өмірді бақылау, айналадағы заттар мен құбылыстарды бейнелеу - сурет салу сабағының міндетті түрдегі шарты болып табылады. Әсіресе, бұл үдерісте табиғат құбылыстары мен адамдардың мінез-құлқын бақылау ерекше маңызға ие. Адамды бейнелеу оқушының адамдар жөнідегі түсініктерін тереңдететіндігі, оның бойында мінез-құлықтың адамгершілік мәнін эстетикалық құралдарымен бағалауға деген қажеттілікті тудыратындығы талай педагогикалық, психологиялық зерттеулерден белгілі.

Көркемдікке және сұлулыққа баға беру үшін эстетикалық танымның маңызы өте зор. Эстетикалық таным – бұл өмірдегі еңбектегі және табиғаттағы сыртқы әдемілік пен нағыз сұлулықтың арасын ажырата білу, өнер шығармаларына жоғары талап қою. Қазіргі жағдайда біздің қоғамдық өмірге қажетті мәселелердің бірі – жеке тұлғаның эстетикалық белсенділігін тәрбиелеу. Ол әдемілікті сезіп және оның құқықтарын түсініп қана қоймай, осы құқық бойынша өзін қоршаған айналаға өзгеріс жасауы қажет. Өмірге енген эстетика (еңбек, табиғат эстетикасы, адамдар қатынасы және жай-жағдай эстетикасы) адамды түсіндіреді. Қазақстандағы бейнелеу өнері саласының белгілі өкілі Ә.Қамақ адамды белсенді түрде өмірдегі әдемілікке, көркемділікке өз үлесін қосып, оны көріксіздіктен, ұқынсыздықтан қорғауы қажеттілігін ерекше айтады. Ол балаларды эстетикалық белсенділікке тәрбиелей отырып, оларды өздігінен ілтипатты оқырман, қайырымды көрермен, сезімтал тыңдаушы болуға үйрету керектігіне тоқталады [4].

Балалар картиналарды көруге, әдебиетті оқуға, кинофильмді, теледидарды, спектакльді тамашалауға, музыканы тыңдауға, спорттық ойындарды ойнап, оларды көруге өте ынталы болады. Әртүрлі әдеби, бейнелеу өнері, музыкалық шығармалардағы іс-әрекеттің, оқиға желісін дұрыс түсіну үшін балаларды көп ізденуге үйрету, көркемдік біліммен қаруландыруда бағыт беру – бейнелеу өнері мұғалімдерінің ғана емес, денешынықтыру мұғалімдерінің, бүкіл ұстаздардың басты міндеті.

Қорыта келгенде, қазіргі кезде сұлулық тәрбие беру және көркемдік білім беру жұмыстарын қоғамның қажеттілігіне сәйкес, өзіндік бейнесін сақтай отырып жүргізу керектігіне баса назар аудару қажет. Сөйтіп, сұлулыққа тәрбиелеу мен көркемдік білім беру жас ұрпақтың жалпы тәрбиесінің басқа салаларымен бірге, біздің қоғамның материалдық және рухани құндылықтарын жасайтын, дүниетанымын қалыптастыратын адамның қоғамдық мәнін қалыптастырады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Сухомлинский В.А. О воспитании. М., 1982. 4 издание. 160 с.
2. Ростовцев М.Н. Методика преподавания изобразительного искусства в школе. Второе издание. -М., Просвещение. -1980. -С. 239.
3. Ералин Қ. Бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі. -Түркістан. ХҚТУ Тұран баспаханасы. -2010. -237 б.
4. Қамақов Ә. Ұлттық мектеп оқушыларын имандылық-эстетикалық бағытта тәрбиелеу жүйесі. -Тараз. -2002. -130 б.

БАЛАЛАРДЫҢ ІЗДЕУ-ЭКСПЕРИМЕНТАЛДЫ ІС-ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Амангелдиева Арайлым

Студент факультет «Педагогикалық ғылымдар» SDU University

Ғылыми жетекші: Асылбек Айжан

Алматы, Қазақстан

Аннотация: Мақалада балалардың іздеу-эксперименталды іс-әрекетін қалыптастыру және осы тұрғыда авторлардың ой-пікірімен Мектеп жасына дейінгі балалардың іздеу-эксперименталды іс-әрекетінің ерекшелігін және эксперимент түрлерін эксперимент қалай жүргізілуі керек атап айтатын боламын. Іздеу-эксперимент барысында балалардың сұрақ қоюының маңызы жайлы айтатын боламын.

Тірек сөздер: Іздеу, эксперимент, тәжірибе, адам бағыты, тірі табиғат бағыты және жансыз табиғат бағыты, сұрақ қою, зерттеу, қоршаған орта.

«Бақылау мен тәжірибені үйренген адамдар,

өздері

сұрақ қойып және оған нақты жауап алу
қабілетін қалыптастырады, осындай мектептен
өтпегендермен салыстырғанда олардың
ой –өрісі мен адамгершілік даму деңгейі жоғары»

К.Е. Тимирязев.

Біз өмір сүріп жатқан әлем өте күрделі шытырмандағарға толы және көп қырлы өзгерістерге толы әлем. Бұл кішкентай әлем адамдардан, табиғаттан, жануарлармен кішкентай тіршілік иелерінен тұрады. Осы әлемнің ашылмаған қырлары қаншама? Ол бәрімізге қызық!

Балалар туылғаннан бастап белсенді және ынталы, ал сәби кезінен бастап зерттеу қызметі басты орын алады (Брунер, 1972; Стерн, 2000; Выготский, балалар психологиясы. Л.С.Выготскийдің шығармалар жинағы, 5 том. Plenum Press, Нью-Йорк, 1998). Бала зерттеуші болып туады - бұл оның тұрақты қалыптасқан жағдайы. Ашылуларға ішкі ұмтылу баланың зерттеушілік мінез-құлқын тудырады және оның психикалық дамуы өзін-өзі дамыту процесі ретінде дамуына жағдай жасайды. Педагог ретінде біздің міндетіміз -балалардың зерттеушілік, танымдық белсенділігінің жолын кесу емес, керісінше, оның дамуына көмектесу.

Мектепке дейінгі балалық шақ кезеңінде әр жас кезеңінде өзіндік ерекшелігі бар баланың танымдық белсенділігінің арқасында әлемнің алғашқы бейнесі пайда болады. Білімнің әртүрлі салалары мен қызмет түрлеріне танымдық қызығушылықты дамыту мектеп жасына дейінгі баланың жалпы дамуының және оның мектепте оқуының одан әрі сәттілігінің құрамдас бөліктерінің бірі болып табылады. Мектеп жасына дейінгі баланың қоршаған әлемге деген қызығушылығы, барлық жаңа нәрселерді игеруге деген ұмтылысы осы сапаны қалыптастырудың негізі болып табылады. Мектепке дейінгі балалық шақта ойын әрекетімен қатар баланың жеке басының дамуында білім, дағдыларды игеру процесі ретінде танымдық іс-әрекет үлкен маңызға ие.

Эксперимент-қоршаған ортан туралы ақпарат алумен қоса баланы ізденіске зерттеу дағдыларын қалыптастыратын пайдалы әдіс түрі. Эксперимент әдісінің артықшылықтары:

Баланың қызығушылығын, белсенділігін арттырады;

Ересектер мен құрдастарымен жағымды қарым-қатынас орнатуына және тіл табысуға үйретеді;

Зияткерлік және жеке мәселелерді шешуге қабілетті болады;

Өзі, әлемі және табиғаты туралы алғашқы ойлары қалыптасады;

Өзінің мінез-құлқын басқаруға және әрекетін жоспарлауға дағдыланады;

Білім алуына және тәрбие алуына қажетті кішігірім алғышарттарды меңгереді.

Бес білім беру салаларды біріктіруді қамтамасыз етеді: «Танымдылық дамыту- Таным саласы», «Сөйлеуді дамыту-Қатынас саласы», «Әлеуметтік дамыту- Әлеумет саласы», «Көркем және эстетикалық даму-Шығармашылық саласы», «Физикалық даму-Денсаулық саласы».

II. Мектеп жасына дейінгі балалардың іздеу-эксперименталды іс-әрекетінің ерекшелігі.

Балалар тәжірибе жасауды зерттеу жұмыстарын жүргізгенді өте жақсы көреді. Бұл дегеніміз зерттеу жұмыстары баланы - қызықтырудың таптырмас құралының бірі деп айтсақта қателеспейміз. Мектепке дейінгі жастағы балаларға зерттеу әдісі бастапқы қадам, ал алғашқы 3 жылы баланың қоршаған ортасын танудың тиімді бөлшегі. Балалармен зерттеу жұмыстарын әртүрлі үлгіде ұйымдастыруға болады.

Саяхат жасау, еңбек ету, серуендеу, бақылау жұмыстарын жүргізу, өзіндік жұмыс және т.б.

Зерттеу әдісінің ерекшеліктерін төмендегідей қарастыруымызға болады:

- Жұмыстың түрі мен бағытын анықтау;
 - Зерттеудің шешімін табатын жол іздеу;
 - Зерттеудің жүргізілуі;
 - Алынған нәтижені талқылау;
 - Қорытынды.
- Зерттеу бағытындағы ұйымдастырылған оқу - қызметінің құрылымы:
- Зерттеу мақсатының қоюу;
 - Баланың есте сақтауына, зейініне, ойлауына арналған іс-шаралар ұйымдастыру;
 - Қауіпсіздік ережелерін сақтау;
 - Зерттеу жұмысының негізгі жоспарын анықтау;
 - Қажетті құрал - жабдықты немесе орынды тандап алу;
 - Балаларды шағын топтарға бөлу;

Зерттеу жүргізілген жұмыстың нәтижесі.

Осы зерттеу іс-әрекетті жасай отырып балаға қоршаған орта туралы жан-жақты түсінік қалыптастырта аламыз. Балалармен іздеу-эксперименталды іс-әрекет бойынша негізгі үш бағытта қарастыруымызға болады олар: адам, тірі табиғат және жансыз табиғат.

Адам бағыты- яғни өзімізден бастау ағзамыздың қалай жұмыс жасайтынын, ағзамыздың әр мүшесінің қандай қасиеттерге ие екенін зерттеуімізге болады. Бұл бағытта «Сезім мүшелерін», «Дауыс қайдан шығады», «Шаш қалай өседі» және т.б. зерттеу жұмыстарын жүргізуімізге болады.

Тірі табиғат бағыты – жыл мезгілдеріне қатысты құбылыстарды қандай өсімдіктер қай мезгілде жайқалып өседі?, жануарлар мен кішкентай жәндіктердің немен қоректенетінін тыныс

алуын сұрыптап осы тұрғыда жұмыс жүргізіледі. Жансыз табиғат бағыты – табиғат құбылыстарын (тас, ауа, су, бұлт, жаңбыр, қар), өзіміз күнделікті қолданатын, тамаққа қолданатын заттар арқылы іздеу-эксперименталды іс-әрекетімізді жүргізуімізге болады.

Literature review.

Мектеп жасына дейінгі балалардың эксперимент барысында сұрақ қоюының маңыздылығы. Дүниені танудың бір жолы - сұрақ қою. Балалар жиі сұрақтар қояды және олардың сұрақтары әртүрлі формада болады (Калланан мен Оукс, 1992; Шуинард, 2007; Грейф, Кемлер Нельсон, Кейл және Гутиеррес, 2006; Кемлер Нельсон және О' Нил, 2005; Уэллман, Хиклинг және Шулт, 1997). Мысалы, мектеп жасына дейінгі балалар өз сұрақтарын әртүрлі тұжырымдамалық категорияларға бейімдей аламыз (Грейф және басқалар., 2006), немесе олар екі заттың қайсысы қораптың ішінде жасырылғанын анықтау үшін сұрақтар қоя алады (Шуинард, 2007). Дегенмен, балалардың өз сұрақтарын ақпараттандыру дәрежесінде, демек, ақпараттылығында ерекшеленетін ақпарат берушілерге тиімді бағыттау туралы аз мәлімет бар. Мектеп жасына дейінгі балалар проблемаларды шешуге қажетті ақпаратты алу үшін жеткілікті сұрақтар қойған кезде тану оңайға соғады деп болжауға болады. Мысалы, мынандай зерттеу жұмысын жасау арқылы балаларға дұрыс жауап берудің бірнеше нұсқаларын қамтып күрделі тапсырмалар берілген кезде, олар қосымша ақпарат қажет екенін түсінбей, бір сұраққа жауап алғаннан кейін жиі тоқтайды. Оларға ақпарат жинау әрекеттерін жақсартуға, бақылауға көмектесу үшін бұл проблемаларды шешудің басқа аспектілеріне қатысты когнитивті талаптарды азайтуға көмектесуіміз керек, мысалы, кімнен сұрайтынын және не сұрайтынын анықтау. Мәселелерді шешудің әртүрлі жағдайларында сұрақтарды жүйелеуде де осы дағдыларды дамытуға ықпал етуі мүмкін, өйткені сұрақтардың қандай түрлерін қою керектігін білу балаларға (және ересектерге) ақпарат жетіспеген кезде зерттеу жұмысы кезінде сұрақ қояу сол затты тануға көмектеседі. Басқалар қойған сұрақтарға жауаптар балалар мен ересектерге өз білімдеріндегі олқылықтарды тануға көмектесетінін көрсететін зерттеулер осы мүмкіндікке сәйкес келеді (Chin & Brown, 2002; Choi, Land, & Turgeon, 2005; Mills & Keil, 2004; Rozenblit & Keil, 2002).

Results

Балабақшадағы эксперимент балаларды зерттеудің нақты әдістерімен, әртүрлі өлшеу әдістерімен, эксперимент кезінде қауіпсіздік ережелерімен таныстыруға мүмкіндік береді. Балалар бастапқыда ересектердің көмегімен, содан кейін арнайы ұйымдастырылған сабақтар барысында алған білімдері мен дағдыларының шеңберінен шығып, жаңа өнім, түрлі түсті көбік, сабын көпіршіктерін, хош иістендірілген ауа және т. б. осындай қызықты тәжірибелер жасай алуы мүмкін. Осылайша, эксперимент шығармашылық көріністерді баланың эстетикалық дамуымен байланыстырады. Мұғалім көрсеткен қоршаған әлемге ерекше интеллектуалды белсенді, эмоционалды қатынас эксперимент барысында қоршаған әлемнің объектілері мен құбылыстары туралы өз тәжірибелері мен идеяларын жеке білдіруге деген ұмтылыста көрінеді. Балалар экспериментінің тиімділігінің критерийі нәтиженің сапасы емес, интеллектуалды іс-әрекетте, когнитивті және нақты әлемге құндылық қатынасында объективті болатын процестің сипаттамасы болып табылады. Ізеу – эксперименті балалардың келешекте оқу табалдырығында көмектесетін бірден бір әдіс.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. <https://barinbil.kz/gylymi-jobalar/e-zdik-ylymi-zhoba-mektep-zhasyna-dejingi-balalardy-zertteushilik-reketin-alyptastyru-avtory-nugumanova-a-n/>
2. Polevikova O., Shvets T., Tsyupak I. (2019). Peculiarities of experimental and research activities in classes with preschoolers.
3. Ruggeri, Azzurra, Lombrozo, Tania. (2014). Learning By Asking: How Children Ask Questions To Achieve Efficient Search
4. Candice M., Cristine H., Meridith G., Asheley R. (2010-2011). Determining who to question, what to ask, and how much information to ask for: The development of inquiry in young children

УДК: 159.9

СТУДЕНТТЕРДІҢ ЭМОЦИЯЛЫҚ ИНТЕЛЛЕКТИСІНІҢ ДАМУЫ

Атымтаева Бахыт Елеуқеновна,
Махатова Гулнар Сейдахметовна,
Кариева Ақсұлу Әлжанқызы,
Еуразия аграрлық колледжі,
Алматы, Қазақстан

***Аңдатпа:** Мақалада эмоциялық интеллектті зерттеудің негізгі даму бағыттары мен нәтижелері қарастырылады және эмоциялық интеллект саласы және оның сипаттамалары талданады. Сонымен қатар оқытушылардың теориялық білімі студенттің академиялық үлгеріміне жағымды әсер етіп қана қоймай, жаңа анықтамалық топтағы жасөспірімнің қарым-қатынасына оң әсер ететіні атап өтілген. Эмоциялық интеллекттің маңыздылығы сыртқы өзгерістерге, жаңа оқу ортасының ерекшеліктеріне, жаңа өмір салтына сәтті бейімделуі үшін негізделеді.*

***Түйін сөздер:** студент, эмоциялық интеллект, әлеуметтік бейімделу, оқу іс-әрекеті.*

Рационалды және эмоциялық арақатынастағы психологиялық ғылымның дамуы «Эмоциялық интеллект» терминінің пайда болуына әкелді, ол бүгінде *soft skills* кешенінің ажырамас бөлігі ретінде қарастырылады. Эмоциялық интеллекттің қазіргі психологиялық зерттеулерінде бұл тұжырымдаманың бірыңғай және жалпы қабылданған анықтамасы ұсынылмаған. Біздің зерттеуімізде жұмысшы ретінде біз эмоциялық интеллектті өзінің және басқалардың эмоцияларын түсіну және басқару қабілеті ретінде қарастыратын Д. В. Люсиннің анықтамасын қолданамыз.

Эмоциялық интеллект саласындағы зерттеулер психологиялық теория мен практикада ең өзекті және сұранысқа ие болып табылады. Қазіргі уақытта эмоциялық интеллект құрылымы, оның даму заңдылықтары және т.б. туралы бірқатар тұжырымдамалық идеялар қалыптасты. Сонымен қатар, әртүрлі авторлық модельдер негізінде эмоциялық интеллект деңгейін (IQ, EQ) диагностикалауға бағытталған арнайы әдістемелік құралдар жасалды. Сонымен бірге, осы кең проблемаға қатысты, негізінен, психологияның «жас» бағыттарына тән жағдай орын алады, ол келесідей. Бұл қарастырылып отырған саладағы жекелеген мәселелер толығымен ашылмағандығы немесе жалпы проблеманы қою кезеңінде ғана болатындығы туралы.

Бір жағынан, бұл кәсіби және оқу іс-әрекетінде эмоциялық интеллекттің дамуының нақты заңдылықтарын анықтауға, екінші жағынан, жалпы және когнитивті психологияның теориялық құрылымы ретінде эмоциялық интеллект диагностикасының мүмкіндіктерін кеңейту саласына қатысты: жаңа және бұрыннан бар тест-сауалнамаларды әзірлеу және сынақтан өткізу. Бірінші және екінші міндеттер әр түрлі қарқындылық пен тиімділік деңгейіндегі заманауи жұмыстарда шешіледі. Сонымен, кәсіби қызметті реттеудегі Эмоциялық интеллектті зерттеу деректері алынды [1].

«Эмоциялық интеллект» ұғымына алғашқы сілтемені американдық психологтар Д. Майер мен П. Саловей 1990 жылы «Emotional Intelligence» мақаласында жариялады. «Intelligence» журналының беттерінде пайда болған ғылыми-зерттеу мәтінінде ғалымдар біз үшін таныс IQ интеллектінің ғана емес, сонымен бірге Эмоциялық (EQ) маңыздылығын негіздеді. Шетелдік психологтар «Эмоциялық интеллект» терминін «өзінің және басқалардың эмоциялары мен сезімдерін бақылау дағдысын қамтитын әлеуметтік интеллекттің ішкі құрылымы» деп анықтайды [2].

Кейінірек зерттеушілер EQ анықтамасын тұжырымдайды: «эмоцияларды адекватты қабылдау, бағалау және білдіру қабілеті; айналасындағылардың өз сезімдері мен сезімдерін бақылау, оларды тану және алынған ақпаратты өзін-өзі реттеу, сондай-ақ эмоциялық және интеллектуалды дамуға ықпал ету мақсатында пайдалану» [3]. Сондай-ақ, олар эмоциялық интеллектісі дамыған адамның эмоциялық көріністерді ажырата білу және сол арқылы өз ойлары мен әрекеттерін басқара білу қабілетін атап өтеді.

Эмоциялық интеллект адамның танымдық қабілетінің маңызды көрсеткіші болып табылады. Бұл күрделі құбылыста қоршаған әлемді танудың сапалы әр түрлі тәсілдерін енгізу туралы ескертулер жасалды. Бұл дизайнның соңғы екі қадамында мұқият назар аударылғанына қарамастан, оның даму заңдылықтары соңына дейін тұрақты емес.

Онтогенездің әртүрлі кезеңдеріндегі эмоциялық интеллекттің дамуын белгілі бір жасқа тән интеллектуалдық және эмоциялық сферадағы жаңа формациялар тұрғысынан талдау керек. Бұл жағдайда міндетті түрде бірқатар әдістемелік мәселелер туындайды, олардың шешімі зерттеудің сипатын анықтайды.

Біріншіден, эмоциялық интеллект ұғымының ерекшелігін және оның жалпы интеллект ұғымдарымен байланысын анықтау қажет. Кейбір жалпы психологиялық көзқарастар бұл мәселені шешуге бағытталған болса да, интеллекттің әртүрлі түрлерін сақтау мәселесі әлі де пікірталас тудырады.

Екіншіден, эмоциялық интеллекттің дамуының нақты периодизациясы бар ма деген сұраққа жауап беру керек. Сонымен қатар, психикалық дамудың кейбір теорияларында қабылданған әлеуметтік тәжірибені эмоциялық және ұтымды тану әдісі зерттеу пәнінің өзіндік ерекшелігін жоғалтуға әкелуі мүмкін. Сондықтан онтогенездегі жалпы интеллект пен эмоциялық интеллект тенденцияларының өзара байланысын және когнитивті дамудың белгілі периодизацияларын қолдану мүмкіндігін анықтау қажет.

Үшіншіден, әртүрлі жас кезеңдерінде эмоциялық интеллекттің даму себептерін анықтау маңызды. Бұл факторларды біртұтас жүйе ретінде қарастырып, олардың қайсысы эмоциялық интеллекттің белгілі бір құрылымдары мен бағдарларын қалыптастырудағы мақсатты психологиялық-педагогикалық тенденцияларға сенімді қызмет ете алатындығын анықтау қажет.

Алайда, сонымен бірге оқытудың әртүрлі кезеңдеріндегі (орта мектепте, жоғары сыныптарда, жоғары оқу орындарында және т.б.) оқу қызметін реттеу тетіктері толық анықталмаған күйінде қалып отыр. Жалпы психологиялық тұрғыдан күрделі бола отырып, эмоциялық интеллект мәселесі оны кәсіби және оқу іс-әрекетін зерттеу контекстінде қою кезінде одан да қиын болады.

Мәселе мынада, бұл жағдайда ол ерекше қосымша аспектіні алады, өйткені ол әртүрлі зертханалық-эксперименттік және эмпирикалық зерттеу схемалары арқылы алынған деректердің экологиялық жарамдылығының жалпы мәселесін тікелей көрсетеді. Бұл эмоциялық интеллектті зерттеуді әдістемелік қамтамасыз етуге қатысты ұсынылған міндеттердің екіншісімен тікелей байланысты. Оны қолдану барысында алынған мәліметтер, біздің ойымызша, кәсіби және оқу іс-әрекетін нақты жүзеге асыру жағдайында белгілі бір және табиғи өзгерістерге ұшырауы мүмкін және болуы керек — мұндай жағдайларда, әдетте, оларды жүзеге асыру тұрғысынан әлдеқайда аз қолайлы және көптеген күрделі факторлармен және басқа жағдайлармен бірге жүреді., бірінші кезекте, байланысты кәсіби қызметтің немесе білім беру процесінің ерекшеліктері.

Осылайша, қарастырылып отырған саладағы зерттеудің негізгі пәндерінің бірі университет студенттерінің эмоциялық интеллектінің дамуының нақты сипаттамалары болуы мүмкін.

Эмоциялық интеллект ғалымдар мен зерттеушілердің үлкен қызығушылығын тудырады. Эмоциялық интеллекттің табиғаты, оның өлшемдері, құрылымы, жағымды және жағымсыз әсерлері және оның өткеннен бүгінге дейінгі көптеген зерттеу салаларымен

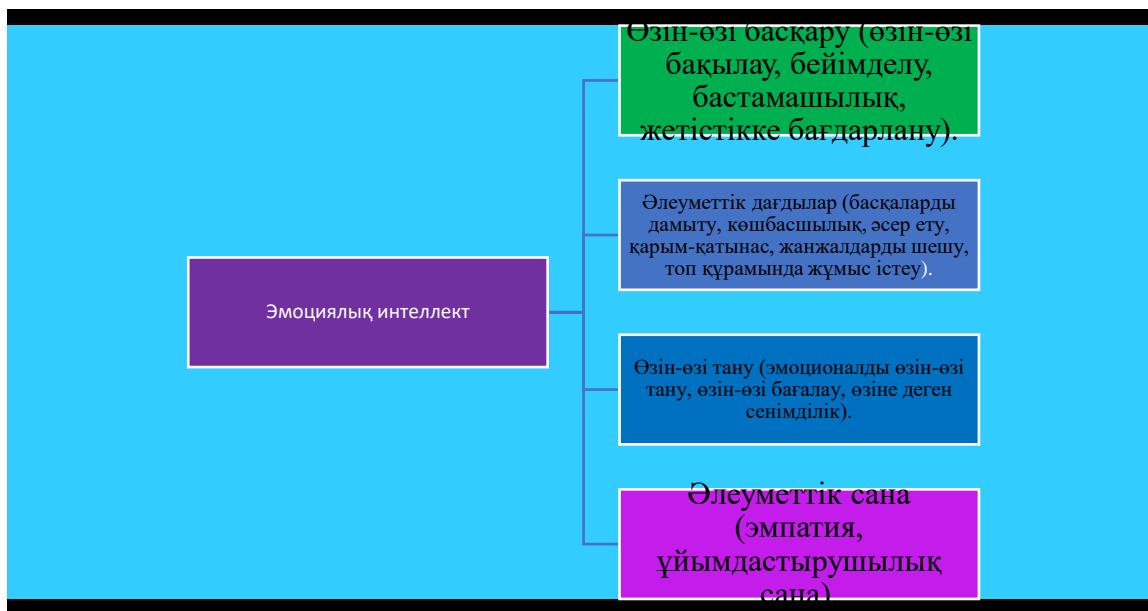
байланысы туралы зерттеулер жалғасуда. Оның күнделікті өмірге қысқа және ұзақ мерзімді әсер ету де маңызды.

Қазақстандық ғылыми әдебиеттерде эмоциялық интеллект бойынша әр бағыттағы зерттеулер кездеседі. Эмоциялық интеллектті психофизиология тұрғысынан А.А. Толегенова қарастырған [4]. Оның зерттеу еңбегінде Эмоциялық интеллекттің психофизиологиялық параметрлері адамның эмоцияны реттеу кезіндегі индивидуалды ерекшеліктерінің негізі ретінде қарастырылған. Эмоциялық интеллекттің адамның өнімді іс-әрекет, әлеуметтік бейімделу және стресстік жағдайлар үшін маңыздылығы көрсетілген.

Соңғы жылдары отандық және шетелдік Әдістемеде "Эмоциялық интеллект" (Эмоциялық интеллект) термині жиі қолданыла бастады, ол өзін-өзі реттеуге байланысты және сәтті әлеуметтену мен коммуникация үшін қажет қабілеттер, білім мен дағдылардың жиынтығын белгілеуге қызмет етеді. Бұл тұжырымдама эмоцияларды ажырату және түсіну, өзіңіздің Эмоциялық күйлеріңізді басқару қабілетін біріктіруге мүмкіндік береді.

Эмоциялық интеллект-интегративті ұғым және көптеген қабілеттерді, білімдер мен дағдыларды қамтиды, олардың маңыздылығы мен даму қажеттілігі күмән тудырмайды. Эмоциялық интеллект компоненттерінің арасында Goleman, D [5] мыналарды атап өтеді:

Дамыған эмоционалды интеллект адамға өзінің эмоцияларын жақсы түсінуге және басқаруға, жанашырлыққа және айналасындағы адамдардың эмоционалды көріністеріне икемді жауап беруге мүмкіндік береді деген постулаттар қазіргі зерттеулерде де өз дәлелдерін тапты. Олар EQ тек әлеуметтік-жеке әл-ауқатты ғана емес, сонымен қатар кәсіби жетістіктерді де анықтайтынын атап көрсетеді. Эмоционалды интеллектісі жоғары адамдарда өзін-өзі тану, өзін-өзі бақылау, әлеуметтік түсіну және басқа адамдармен қарым-қатынасты басқару қабілеті, стресс пен мазасыздыққа қарсы тұру қабілеті сияқты қасиеттер жақсы дамыған.

Эмоциялық интеллект туралы айтқанда, екі негізгі аспектіні ескеру қажет:

- ✚ өз эмоцияларын басқара білу;
- ✚ басқа адамдармен қарым-қатынаста қолайлы Эмоциялық атмосфераны құру.

Университетте студенттер қысқа мерзімде оқу іс-әрекетінің жаңа жағдайларына бейімделуі керек. Бұл тек дәстүрлер мен оқытудың жаңа түріне бейімделуді ғана емес, сонымен бірге жаңа ұжыммен өзара әрекеттесуді, жаңа кәсіби білім мен дағдыларды дамытуды, өзін-өзі көрсету қажеттілігін қамтиды. Студенттердегі Эмоциялық интеллекттің

ерекшеліктерін зерттеу оқытушылардың оқуға деген қызығушылығын арттыру, топтағы студенттердің белсенді өзара әрекеттесуі, мазасыздықты азайту және Эмпатияны дамыту бойынша одан әрі табысты жұмысын анықтайды, бұл маңызды және өзекті міндет.

Эмоциялық интеллект зерттеушілердің қызығушылығын тудырды, біздің ойымызша, тұлғаның жағымсыз тәжірибелерді азайту қабілеті оған байланысты, бұл білім беру және кейіннен кәсіби қызметтің тиімділігін арттыруға көмектеседі. Сонымен қатар, өзгермелі жағдайларға тез жауап беру қабілеті Эмоциялық интеллекттің маңызды сипаттамасы болып табылады.

Э. Эриксонның пікірінше, белгісіз дағдарыс тұлғаның патологиясына әкеледі: ересек «Меннің» қалыптасуын ұзақ уақытқа кешіктіру қажеттілігі, сонымен қатар бұл кезеңде жасөспірімде алаңдаушылық пен агрессия сезімі пайда болады[5].

Осы кезеңде жеке тұлғаның эмоциялық тұрақтылығын, құндылық пен мотивациялық қатынасты қалыптастыру үшін анықтамалық топ құру маңызды.

ЖОО-да одан әрі табысты бейімделу үшін осындай студенттермен психологиялық жұмысты уақтылы жүргізу өте маңызды. Эмоциялық интеллекттің жоғары деңгейі жастық шақтағы жетістіктер деңгейінің жоғарылауын, жағымсыз эмоцияларды болдырмауға және басқа адамдардың мінез-құлқына байланысты белгілі бір жағдайларды болжауға мүмкіндік береді.

Жастық шақта эмоциялық интеллект өзгертін жағдайларға дұрыс жауап берудің, жаңа анықтамалық топта қарым-қатынас орнатудың және оқу жүктемесін дұрыс бөле білудің маңызды шарты болып табылады. Сонымен қатар, «жағымсыз» эмоциялылық, жоғары мазасыздық, өзін-өзі бағалаудың төмендігі және стресстік жағдайда нашар бейімделу эмоциялық болдырмау, кінәлау және эмоциялық желдету стратегияларын таңдаумен тікелей байланысты, ал «оң» аффективтілік сындарлы күресу стратегияларын таңдауға әкеледі.

Осылайша, теориялық және әдіснамалық жоспардың ережелеріне жалпы шолу эмоциялық интеллект студенттердің практикалық, функционалды, әлеуметтік және танымдық салалардағы жетістіктерін анықтайтын фактор болып табылады, бұл диагностикалық құралдар жағдайында эмпирикалық және эксперименттік жоспардың тиісті процедураларын жүзеге асыруға, сондай-ақ кейбір практикалық ұсыныстарды жасауға мүмкіндік береді. Студенттердің табысты әлеуметтік бейімделуі үшін эмоциялық интеллекттің дамуы туралы білімді дұрыс пайдалану қажет деп санаймыз. Ол үшін оларға өз эмоцияларын басқаруға және жақсы түсінуге, дененің белгілі бір эмоцияға реакциясын тануға, эмоция мен мінез-құлық арасындағы байланысты бақылауға және мінез-құлық реакцияларын бақылау дағдыларын дамытуға, басқа адамдардың сезімдері мен эмоцияларын түсінуге үйрету қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Карпов А. В. Психология эмоционального интеллекта: теория, диагностика, практика: монография / А. В. Карпов, А. С. Петровская ; Яросл. гос. Ун-т. Ярославль: ЯрГУ, 2008. 344 с.

2. salovey P., Mayer J.D. emotional intelligence // imagination, Cognition, and Personality, 1990. – vol. 9. – P. 185–211.

3. Андреева И. Н. Азбука эмоционального интеллекта / И. Н. Андреева. – Санкт-Петербург : БХВ-Петербург, 2012. – 288 с

4. Толегенова А.А. Эмоциональный интеллект: общие понятия и его роль в жизнедеятельности человека//Вестник Каз- НУ. Серия психологии и социологии. – №4(23). – Алматы, 2007. – С.79-85.

5. Эриксон Э. Г. Идентичность: юность, кризис / перевод с английского. Москва : МПСИ, 2006. 56 с.

ӘӨЖ: 37.015.3

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚАРЫМ- ҚАТЫНАС ПЕДАГОГ ПЕН СТУДЕНТТЕРДІҢ
ӨЗАРА ӘРЕКЕТТЕСУ ФОРМАСЫ РЕТІНДЕ

**Ботанова Ораскан Чокановна,
Шестаева Жанылкан Сейткалиевна,
Дәрмеш Назгүл Мақатқызы,
Еуразия аграрлық колледжі,
Алматы, Қазақстан**

***Аңдатпа:** Педагогикалық өзара әрекеттесу қарым-қатынас процесінде, оқу процесіне қатысушылардың қарым-қатынасы барысында жүзеге асырылады, коммуникативті компонент қызметтің барлық компоненттеріне енеді, оларды біріктіреді, қызметті қарым-қатынасқа айналдырады.*

***Түйінді сөздер:** педагогикалық қарым-қатынас, өзара әрекеттесу, педагогикалық қызмет, студент.*

Қазіргі қоғамға сөйлеу мәдениетін жақсы меңгерген, кәсіби және коммуникативтік құзыреттілігі жоғары мамандар қажет. Нарықтық қатынастар маманнан бастамашылық, кәсіпкерлік, кәсіби ұтқырлық, өзгермелі жағдайларға бейімделу, өз ойын сауатты, дұрыс жеткізе білу және сөйлеу мәдениеті сияқты жаңа қасиеттерді талап етеді. Қарым-қатынас философия, психология, педагогика, әлеуметтану, лингводидактика, лингвистика, ақпарат теориясы және т. б. сияқты көптеген ғылымдардың зерттеу пәні болып табылады.

Білім беру процесінің дәстүрлі моделіне балама – педагог пен студенттің субъектілік өзара әрекеттесуіне негізделген жеке тұлғаны дамытатын білім беру процесінің әзірленген және қорғалған моделі. Бұрын кең таралған әсер ету процесі өзара әрекеттесу процесімен ауыстырылады.

Педагогикалық өзара әрекеттесудің гуманистік технологиясы қарым-қатынаспен байланысты, ол отандық ғылымда жеке тұлғаны дамытудың маңызды шарты мен құралы ретінде танылады, оның рухани байлығы тұлғааралық қатынастардың әртүрлілігіне және қарым-қатынастың коммуникативті мәдениетінің деңгейіне байланысты. Тікелей қарым - қатынастың кез-келген әрекеті - бұл адамның адамға әсері, атап айтқанда олардың өзара әрекеттесуі.

Өздеріңіз білетіндей, білім беру процесі оқыту, тәрбиелеу және дамыту сипатына ие. Осыған сәйкес, педагогикалық қарым-қатынастың сапасы оның оқыту, тәрбиелеу және дамыту функцияларымен анықталады. Осы орайда Б. И. Додонов мынаны атап өтеді: «... Шынында да, педагог қандай пәннен сабақ берсе де, ол оқушыға ең алдымен адам санасының күшіне деген сенімділікті, білімге деген құштарлықты, шындыққа деген сүйіспеншілікті және жанқиярлық әлеуметтік пайдалы жұмысқа деген көзқарасты жеткізеді... Педагог сонымен бірге студенттерге тұлғааралық қатынастардың жоғары және жылтыратылған мәдениетін, мінсіз әдептілікпен үйлесетін әділеттілікті, асыл қарапайымдылықпен үйлесуге деген ынтаны көрсете алатын болса, онда мұндай мұғалімге еріксіз еліктей отырып, жас ұрпақ рухани үйлесімді түрде қалыптасады, өмірде жиі кездесетін тұлғааралық қақтығыстарды шешуге қабілетті...» [1, 122 б].

Білім беру үдерісіндегі қарым-қатынас мәселелерін («Педагогикалық қарым-қатынас») Г. М. Андреева, А. А. Бодалев, И. А. Зимняя, В. А. Кан-калик, Н. В. Кузьмина, А. А. Леонтьев, Б. Ф. Ломов, А. К. Маркова, А. В. Петровский, В. В. Рыжов зерттеді.

Біз жоғары мектептің білім беру процесінде педагогикалық қарым-қатынастың ерекшелігін сипаттайтын бірқатар принциптік тәсілдер мен жалпылауды бөліп көрсетеміз.

Педагогикалық қарым-қатынас - коммуникативті, интерактивті және перцептивті компоненттерді қамтитын адамның басқа адамдармен өзара әрекеттесу формасы ретінде

өзіндік ерекшеліктері бар. Оқытудың мақсаттары мен міндеттерін жүзеге асыруды қамтамасыз ететін құралдар мен әдістердің жиынтығы бола отырып, педагогикалық қарым-қатынас мұғалімдер мен студенттердің өзара әрекеттесу сипатын анықтайды.

Педагогикалық қарым-қатынас бір жағынан эмоционалды процесс, екінші жағынан қарым-қатынастың тікелей мазмұнды сипаттамасы ретінде әрекет етеді. Педагогикалық қарым-қатынас - бұл оқу міндеттерін шешу тұрғысынан да, қарым-қатынасты ұйымдастыру тұрғысынан да шығармашылық процесс [2]. Егер университет оқытушысының педагогикалық қызметі жалпы шығармашылық процесс екенін ескеретін болсақ, онда шығармашылық сипатта университет мұғалімінің белгілі бір педагогикалық тапсырманы шешу әрекеті ғана емес, сонымен бірге бұл шешімді студенттермен қарым-қатынаста жүзеге асыру процесі де бар екенін атап өткен жөн.

Егер біз оқу іс-әрекетінің тұрақты университеттік формаларын (дәріс, семинар және т.б.) алсақ, онда оларды жүзеге асыруға дайындық процесі және тікелей іске асыру белгілі бір коммуникативті құрылымды қамтиды.

Қарым-қатынас мәселелерін зерттеу педагогтің жалпы шығармашылық жұмысымен органикалық байланысты педагогикалық қарым-қатынастың келесі құрылымын анықтауға мүмкіндік береді:

- ✚ қызметке дайындық процесінде педагогтің топпен, студенттік аудиториямен қарым-қатынас жасауын модельдеу (болжамды кезең);
- ✚ аудиториямен, студенттік топпен алғашқы өзара іс-қимыл жасау сәтінде (қарым-қатынастың бастапқы кезеңі) тікелей қарым-қатынасты ұйымдастыру;
- ✚ дамып келе жатқан педагогикалық процестегі қарым-қатынасты басқару (дәріс, семинар және т. б.);
- ✚ жүзеге асырылған қарым-қатынас жүйесін талдау және алдағы қызметте қарым-қатынас жүйесін модельдеу.

Біз қарым-қатынастың ерекше шығармашылық кезеңдерінің мазмұнды және процедуралық ерекшеліктерін сипаттаймыз.

Қарым-қатынасты модельдеу процесінде (оқу іс-әрекетіне дайындық кезінде: дәріс, семинар, әңгіме және т. б.) болашақ қызметтің коммуникативті құрылымын жоспарлау жүзеге асырылады:

- ❖ педагогикалық мақсаттар мен міндеттер;
- ❖ аудиториядағы, студенттік «ағымдағы», топтағы және т. б. жалпы педагогикалық және моральдық-психологиялық жағдай.;
- ❖ мұғалімнің шығармашылық даралығы;
- ❖ студенттердің жеке ерекшеліктері (әсіресе сабақ семинарлық сипатта болса) және жалпы аудитория;
- ❖ оқыту және тәрбиелеу әдістерінің болжамды жүйесі.

Алдағы коммуникацияны болжаудың осы бағыттарының жиынтығы педагогикалық қарым-қатынастың озық кезеңін құрайды. Бұл элементтерді аудиториямен қарым-қатынасқа дайындық кезінде ескеру қажет, өйткені тұтастай алғанда олар болашақ іс-әрекеттің мазмұндық ерекшеліктеріне айтарлықтай әсер етіп қана қоймайды, сонымен қатар мұғалім мен аудиторияның эмоционалды бірлігін қалыптастырады, бұл оқытушыға сабақтың мүмкін атмосферасын алдын-ала болжауға, алдағы қарым-қатынас барысында қарым-қатынастың мүмкін деңгейін сезінуге және осы негізде дәлірек құруға көмектеседі. Осылайша, осы кезеңде оқытуға әсер ететін моральдық-психологиялық элементтер де, коммуникативті - технологиялық элементтер де айқын көрінеді.

Педагогикалық қарым - қатынастың екінші шығармашылық кезеңі - онымен байланыстың бастапқы кезеңінде аудиториямен тікелей өзара әрекеттесуді ұйымдастыру. Ол көбінесе қызметтің мазмұндық-дидактикалық жүйесін де, оның әлеуметтік-психологиялық негізін де одан әрі дамытудың сәттілігін анықтайды.

Педагог үшін оның маңызды элементтері болып мыналар табылғады:

Қарым-қатынастың осы кезеңінің психологиялық - педагогикалық маңыздылығы оның әлеуметтік психологиялық механизмдер арқылы жүзеге асырылатын алдағы оқу іс-әрекетінің әдістемесін нақтылауға бағытталған түзету бағытында көрінеді.

Өтпелі кезеңдегі қарым-қатынастың бастамашысы ретінде педагогтің позициясы коммуникативті жағдайдан тікелей өзара әрекеттесу жағдайына өте маңызды. Педагогтің қарым-қатынастағы бастамасы мұнда қарым-қатынасты және барлық оқу-тәрбие қызметін, педагогтің мен ұжымның бірлескен шығармашылық жұмысын басқару тәсілі ретінде әрекет етеді. Дәрісте, семинарда және т. б. танымдық іздеуді басқару әлеуметтік-психологиялық тұрғыдан дұрыс ұйымдастырылған байланыс жүйесі арқылы жүзеге асырылады.

Педагогикалық қарым - қатынас процесінің үшінші кезеңі-дамып келе жатқан педагогикалық процесті басқару. Негізінде, мұнда оқыту әдісі мен қарым-қатынас жүйесінің сәйкестігіне қол жеткізу қажет, олардың жеткіліктілігі мұғалім мен студенттердің бірлескен жұмысының тиімділігін қамтамасыз етеді. Демек, сабақтарды ұйымдастыруға қойылатын дидактикалық және әдістемелік талаптардан басқа, оған педагогикалық қарым-қатынас барысында шешілетін міндеттердің өзіндік ерекшелігінен туындайтын белгілі бір әлеуметтік-психологиялық талаптар бар.

Соңғы, төртінші кезеңде мұғалім қажет болған жағдайда өзі қолданған қарым-қатынас жүйесін талдайды, осы студенттік ұжымда қарым-қатынасты ұйымдастырудың мүмкін нұсқаларын нақтылайды, мұның бәрін жүзеге асырылған қызметтің маңызды аспектілерімен байланыстырады, осылайша осы аудиториямен алдағы оқу қарым-қатынасын болжайды. Іс жүзінде мұнда педагогикалық қарым-қатынастың бірінші кезеңіне көшу циклдік түрде жүзеге асырылады. Бұл кезең нақтылау аспектілерін де, ішінара болжамды аспектілерді де қамтиды және оқытудың нақты коммуникативті жақтарына ғана емес, сонымен бірге алдағы оқу процесіне де әсер етеді.

Жоғары мектептегі педагогикалық қарым-қатынастың сипатталған ерекшеліктері ғалым-педагог пен студенттердің өзара әрекеттесуінің этикалық-психологиялық негізіне ерекше талаптар қояды. Осыған байланысты педагог пен студенттердің педагогикалық қарым-қатынас стилі, педагог пен білім алушылардың өзара әрекеттесу жеке-типологиялық ерекшеліктері маңызды рөл атқарады [3, 14 б.].

Теоретиктердің көпшілігі педагогикалық қарым-қатынастың үш стилін анықтады: авторитарлық, еркін либералды және демократиялық. Ең тиімді педагогикалық қарым-қатынас ретінде демократиялық стиль негізделді, онда оқытушы студенттердің жеке ерекшеліктерін,

олардың жеке тәжірибесін, қажеттіліктері мен мүмкіндіктерінің ерекшеліктерін ескереді. Авторитарлық стильге келетін болсақ, ол студентке функционалды-іскерлік көзқарас ретінде сипатталды, мұнда оқытушы студент туралы оған қойылатын абстрактілі талаптардың орташа түсінігінен шығады. Оның бағалауында ол стереотиптік және субъективті. Қарым-қатынастың еркін-либералдық стилі теріс бағаланды: оған ымырашылдық, таныстық және анархия тән болды; студенттердің күтуінде белгісіздік тудырды, шиеленіс пен алаңдаушылық жағдайын тудырды.

Басқаша айтқанда, біздің ойымызша, В.А. Кан - Каликтің педагогикалық қарым - қатынас құбылысының жіктелуі барабар болды:

- ✚ оқытушының жоғары кәсіби көзқарастары негізінде қарым-қатынас, оның жалпы педагогикалық қызметке қатынасы. Сонымен қатар, жоғары мектепте қарым-қатынасқа деген қызығушылық жалпы кәсіби мүдделермен, әсіресе бейінді кафедраларда ынталандырылады;

- ✚ достық қарым-қатынас негізіндегі қарым - қатынас. Бұл жалпы іске деген құштарлықты білдіреді. Педагог тәлімгер, аға жолдас, бірлескен қызметке қатысушы рөлін атқарады;

- ✚ қарым-қатынас – қашықтық, бұл педагогикалық қарым-қатынастың ең көп таралған түрлеріне жатады. Бұл жағдайда қарым-қатынаста бедел мен кәсібилікке сілтеме жасай отырып, оқудағы қашықтық үнемі байқалады;

- ✚ қарым-қатынас - қорқыту, қарым-қатынастың жағымсыз түрі, адамгершілікке жатпайтын, оған жүгінген мұғалімнің педагогикалық сәтсіздігі құрылады;

- ✚ қарым-қатынас - флирт, танымалдыққа ұмтылатын жас мұғалімдерге тән.

Психологтар көбінесе педагогикалық практикада стильдердің бір немесе басқа пропорцияда үйлесуі байқалады деп көрсетеді.

Педагогикалық қарым-қатынас стилі белгілі бір педагогикалық жүйеде оның өкілі ретінде қоғамның және университет педагогының әлеуметтік этикалық көзқарастарын қамтитынын атап өтті [4]. Мұнда оқытушының жеке басының педагогикалық бағытының деңгейі, оның педагогикалық (тек ғылыми емес) қызметке деген көзқарасы және, сайып келгенде, оның жеке сипаттамалары көрінеді.

Жоғары мектептегі педагогикалық қарым-қатынастың ерекшеліктері ғалым-педагог пен студенттердің өзара әрекеттесуі этикалық-психологиялық негізіне, педагог пен білім алушының өзара іс-қимылының жеке-типологиялық ерекшеліктеріне ерекше талаптар қояды.

Осылайша, «сөйлеу қарым-қатынас мәдениеті» ұғымына көзқарастарды талдау біздің зерттеу мақсаттарымызға қатысты осы тұжырымдаманың мазмұнын қарастыруға мүмкіндік берді. Сондай-ақ, қарым-қатынас ұғымына, оның құрылымы мен қызметіне сипаттама беріледі. Қарым - қатынас – бұл адамдар арасында байланыс орнатудың және дамытудың көп қырлы процесі, оның ішінде ақпарат алмасу, өзара әрекеттесудің бірыңғай стратегиясын жасау, басқа адамды қабылдау және түсіну. Жоғарыда келтірілген зерттеулердің материалдарынан туындайтындай, қарастырылып отырған сөйлеу қарым-қатынас құрылымы аясында педагогикалық қарым-қатынас жоғары оқу орындарындағы оқытушылар мен студенттердің оқу өзара әрекеттесуі мен ынтымақтастығының маңызды нысаны ретінде үлкен орын алады. Ол сонымен бірге оқу процесінде коммуникативті, перцептивті және интерактивті байланыс функцияларын жүзеге асырады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Додонов, Б.И. Структура и динамика мотивов деятельности //Вопросы психологии. - 1984. - № 4. - С. 122-127.
2. Бодалев, А.А., Ковалев, Г.А. Вклад Б.Г. Ананьева в разработку психологических проблем общения / В сб. : Психологические исследования общения. - М.: Наука, 1985. - 344 с.
4. Игібаева А.К., Дюсенбаева А.Т. Жоғары мектеп педагогикасы: оқу құралы. - Өскемен: ШҚМУ баспасы, 2013. – 147 б.
5. Кан-Калик, В.А. Учителю о педагогическом общении. - М.: Педагогика, 1987. -220 с.

ӘӨЖ: 331.56

СТУДЕНТТЕРДІҢ ЕҢБЕК ӘЛЕУЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ОҚУ
МОТИВАЦИЯНЫҢ РӨЛІ

Джулушева Гулистан Юсуповна

Әли Назым Серікқызы,

Байниетова Маржан,

Еуразия аграрлық колледжі,

Алматы, Қазақстан

Аңдатпа: Мақалада аграрлық колледж студенттерінің еңбек әлеуетін қалыптастырудағы оқу мотивациясының рөлі қарастырылады. Оқу мотивациясы еңбек әлеуетін қалыптастырудағы шешуші факторлардың бірі және оқытушының жұмысындағы шешуші сәт болып табылады.

Түйінді сөздер: еңбек әлеуеті, білім беру әлеуеті, аграрлық білім беру, білім беру сапасы, оқу мотивациясы

Еліміздің технологиялық дамуының және цифрлық экономикаға көшудің қазіргі кезеңінде тиімділік пен бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз ету үшін негіз ретінде еңбек әлеуетін қалыптастыру және дамыту проблемасы негізгілердің бірі болып қала береді. Елдің жаңа технологияларды құру және пайдалану саласындағы жетістіктері, сондай-ақ оның әлеуметтік-экономикалық даму саласындағы жетістіктері даму деңгейіне және еңбек әлеуетін пайдалануға байланысты. Аймақтық экономикалық өсу аймақтың еңбек әлеуетінің жай-күйіне және оны пайдалану тиімділігіне байланысты [1]. Сондықтан өңірдің еңбек әлеуетін басқару әлеуметтік-экономикалық дамудың өңірлік стратегиясының негізгі элементтеріне жатады.

Е. А. Леднева атап өткендей, еңбек әлеуеті қызметкердің қазіргі уақытта кез-келген еңбек функцияларын орындауға дайындық деңгейімен де, ұзақ мерзімді перспективада осы функцияларды орындау мүмкіндігімен де сипатталады [2]. Сонымен қатар, аймақтың еңбек әлеуеті еңбекке қабілетті халықтың санымен ғана емес, сонымен қатар оның сапалық сипаттамаларымен де анықталады: интеллектуалды-кәсіби, шығармашылық, физикалық, мотивациялық.

Н.Ю. Сорокинаның пікірінше, «еңбек әлеуетін арттыру, бір жағынан, жоғары тәртіп жүйесінің элементі бола отырып – тұтастай алғанда аймақтың әлеуметтік-экономикалық әлеуетін арттыру, екінші жағынан, оның жекелеген компоненттерін: ресурстық, физиологиялық және білім беру әлеуеттерін арттыру жүзеге асырылатын төменгі тәртіптің ішкі жүйелерін қамтиды. Аталған жергілікті әлеуеттердің кез келгеніндегі өзгеріс өңірдің еңбек әлеуетіне, сондай-ақ тұтастай алғанда өңірдің әлеуметтік-экономикалық әлеуетінің шамасына әсер етеді» [3].

Осылайша, аймақтың білім беру әлеуетінің өсуі оның әлеуметтік-экономикалық дамуына ықпал етеді деп айтуға болады.

О. А. Фельдманның анықтамасына сәйкес, "аймақтың білім беру әлеуеті-бұл қоғам жинақтаған және материалдық ортада бекітілген білімді, аймақ халқының тәжірибесі мен құзыреттілігін, сондай-ақ білім беру қызметімен бірге жүретін экономикалық және құқықтық ережелерді қамтитын көп компонентті жүйе" [4].

Еңбек әлеуетін дамытуға белсенді қатыса отырып, білім беру саласы өңірді өңірлік экономиканың тиімді жұмыс істеуі үшін қажетті қасиеттер кешеніне ие жұмыс күшімен қамтамасыз етеді. Еңбек әлеуетінің қалыптасуы көптеген факторларға байланысты, олардың арасында адамның қажеттіліктері мен мүдделері, оның жұмысқа деген көзқарасы мен мотивациясы маңызды рөл атқарады. Халықтың қартаюы жағдайында оның еңбек

элеуетін қалыптастыруға негізгі үлес қосатын жас білікті қызметкерлер санының азаюы нәтижесінде өңірдің инвестициялық тартымдылығын жоғалту тәуекелдері күшейеді, бұл оның сапасына көбірек көңіл бөлу қажеттілігіне әкеледі.

Елдің азық-түлік қауіпсіздігін және экономиканың тұрақты дамуын қамтамасыз ету бөлігінде АӨК алдында тұрған стратегиялық міндеттерді іске асыру сапасын арттыру қоғамның талаптары мен қажеттілігіне сәйкес білім беру элеуетінің өсуінсіз мүмкін емес. Бүгінгі таңда білім беру жағдайы мен деңгейінің еңбек нарығының қажеттіліктеріне сәйкес келмеуі мәселесі өзекті болып қала береді. Білім беру үшін сын-қатерлердің бірі жалпы экономикада және атап айтқанда АӨК-де соңғы онжылдықтарда болып жатқан ғылыми-техникалық өзгерістер болып табылады. Жаңа прогрессивті технологияларға көшу жұмыс берушілер тарапынан озық технологияларды меңгеруге ғана емес, оларды әзірлеуге де дайын болуға тиіс мамандарды даярлау тәсілдерін жаңартуға сұраныстарды қалыптастырады [5].

Еліміздің аграрлық оқу орындары түлектерінің сапасы мен саланың біліктілік талаптары арасындағы алшақтықты түсіндіретін негізгі мәселе аграрлық кәсіптердің төмен беделі болып табылады. Бұл өз кезегінде аграрлық мамандықтарға түсушілердің кәсіпте дамуға жеткілікті мотивациясы жоқ талапкерлердің сапасының төмендігін, сондай-ақ ең жақсы кәсіби іске асыру үшін қажетті жеке қасиеттерін анықтайды. Нәтижесінде, аграрлық оқу орындарының профессорлық-оқытушылық құрамы студенттерді болашақ мамандықтағы жетістіктерін анықтайтын білім, білік және дағдыларды алуға күн сайын ынталандыра отырып, олардың кәсібиленуіне ерекше назар аударуға мәжбүр.

Сарапшы Д. Дирксен мотивациясыз білім алушылар кез келген оқытушы үшін маңызды сынақ екенін атап өтті [6]. Оқу сапасын арттыруға негіз болатын студенттердің оқу мотивациясын арттыру бойынша жұмыс олардың оқу процесіне қатысуын ынталандырады, болашақ мансап үшін берік база құруға қызығушылығын қамтамасыз етеді. Мотивацияның арқасында оқу процесі негізінен тиімді жүзеге асырылады.

Жалпы алғанда, білім беру процесі оқытушылар мен студенттер субъектілері болып табылатын өзара байланысты және бірін – бірі толықтыратын элементтер кешені ретінде ұсынылуы мүмкін, ал объектілер оларға қол жеткізудің мақсаттары мен тәсілдері болып табылады. Бұл процесте мақсат жүйені құрайтын компонент - оны басқару қызметін ұйымдастырудың негізі болып табылады. Жоғарыда айтылғандай, білім беру жүйесінің мақсаттары қоғам мен экономика тарапынан білікті кадрлардың саны мен сапасына сұрау салу түрінде қалыптастырылады.

Студенттердің мотивациясы сапалы білім беру үшін маңызды элемент болып табылады, өйткені студенттер тұрақты негізде ынталандырылмаса, оқу процесінде аз нәрсені өзгертуге болады. Білім беру ұйымы қызметінің қазіргі жағдайында қойылған мақсаттарға қол жеткізу үшін қажетті шарт оқытушының рөлін студенттерге кеңес беру, қолдау, тәлімгерлік және уәждеме жағына өзгерту болып табылады. Педагог оқу процесінің ұйымдастырушысы, конструкторы болуға тиіс, оның негізгі міндеті оқу табысына оң мотивацияны ынталандыру болып табылады.

Оқу процесінде студенттерде кәсіби құзыреттіліктің құндылығы туралы хабардар болу және оларға өзін-өзі жүзеге асыруға мүмкіндік беретін сұранысқа ие мамандық алуға деген ұмтылыс қалыптасуы керек. Бірқатар зерттеушілердің пікірінше, колледж қоғамның элеуметтік тапсырысын түлектерді даярлаудың заманауи технологияларын қолдану арқылы орындай алады, осылайша олардың еңбек нарығында бәсекеге қабілеттілігіне ықпал етеді.

Отандық және шетелдік ғалымдардың зерттеу нәтижелері білім алушылар мен оқытушы арасындағы сапалы өзара іс-қимыл арқылы мотивацияны және соның салдарынан оқудың тиімділігін арттыруға болатындығын көрсетеді, оның барысында оқу қызметін ынталандыратын әдістер қолданылады. Жоғары оқу орындарында студенттердің білім беру

қызметінің мотивациялық аспектісіне әлі де тиісті көңіл бөлінбейтіндігі алаңдаушылық туғызады. Оқу мотивтері оқу іс-әрекетінің маңызды факторлары ретінде ерекшеленбейді. Оқу процесінің негізгі құрамдас бөлігі стандартты түрде білім, дағдылар мен іскерліктерді мотивтері бар деп болжанады. Алайда, тәжірибе көрсеткендей, қазіргі студенттердің көпшілігінде оқуға деген мотивацияда проблемалар бар және онсыз сапалы білім беру нәтижесі мүмкін емес.

Мотивация-бұл қызметті ынталандыратын ішкі және сыртқы күштердің жиынтығы, олар оның шекаралары мен формаларын белгілейді, сонымен қатар осы әрекетке белгілі бір мақсаттар береді. Оқу мотивациясы-бұл студенттің оқу іс-әрекетіне енгізілген мотивацияның жеке түрі. Оқыту мотивациясын қызықты, пайдалы, өзекті және студенттің қажеттіліктеріне сәйкес келетін білім беру мазмұнын белсенді игеру арқылы өнімді танымдық белсенділікті ынталандыратын процестер, әдістер мен құралдар ретінде қарастыруға болады.

Оқу мотивациясы жүйелілікпен, фокуспен және динамикамен сипатталады. Оқу іс-әрекетінің мотивациясын талдай отырып, бұл іс-әрекеттің полимотивтілікке жататындығын ескеру қажет. Оқу іс-әрекетінің нәтижелері мен сипатына әсер ететін мотивтердің келесі түрлерін ажыратуға болады: ішкі, сыртқы және жеке (сурет. 1). Оқу мотивациясының ішкі көздері жеке тұлғаның танымдық және әлеуметтік қажеттіліктерімен анықталады. Сыртқы көздерге білім алушылардың өмір сүру жағдайлары тәуелді болатын талаптар, күтулер мен мүмкіндіктер жатады. Өзін – өзі жүзеге асыруға және өзін-өзі жетілдіруге жауап беретін мүдделер, стереотиптер, көзқарастар және басқа көздер жеке мотивтер болып табылады. Егер осы көздердің кем дегенде біреуі болмаса, онда оқу мотивтері жүйесі деформацияланады [17].

Сурет 1. Оқу мотивтері жүйесі: 1-жүйенің теңдестірілген күйі

- ✚ Оқу мотивациясында келесі мотивтер топтары бөлінеді [18]: коммуникативті мотивтер (қарым-қатынас қажеттіліктерімен байланысты);
- ✚ болдырмау мотивтері (орындалмаған кезде қиындықтар туындауы мүмкін екенін түсінумен байланысты);
- ✚ кәсіби мотивтер (қажетті кәсіби білім мен дағдыларды игеруге деген ұмтылыспен байланысты);
- ✚ шығармашылық өзін-өзі жүзеге асырудың мотивтері (олардың қабілеттерін дамыту және іске асыру қажеттілігімен байланысты);

✚ оқу-танымдық мотивтер (студенттің жаңа білім алуға бағдарланғанын куәландырады, білімге деген қызығушылығымен және өзін-өзі тәрбиелеуге деген ұмтылысымен анықталады);

✚ әлеуметтік мотивтер (әлеуметтік өзара әрекеттесуге бағдарланумен және басқалардың қолдауы мен мақұлдауына ие болуға, олардан беделге ие болуға ұмтылумен байланысты).

Оқытудың жалпы мотивациясы жоғарыда аталған мотивтердің суперпозициясын білдіреді. Мотивтерге негізделген, оларды дамыту мен жетілдірудің алғышарттарын жасайтын білім беру процесі оқытудың жоғары тиімділігін қамтамасыз етеді. Оқу мотивінің болмауы немесе оның төмен ауырлығы оқудағы айтарлықтай жетістіктерді жоққа шығарады. Студенттерде тұрақты оң мотивацияның болуы сапалы оқытудың маңызды шарты болып табылады, өйткені оқу қызметі олар үшін негізгі болып табылады, ал оның мотивациялық құрылымын қалыптастыру процесі университетте болған алғашқы күндерден басталады. Әрбір нақты жағдайда оқытудың тиімділігі негізінен мотивацияның мазмұны мен күшіне байланысты [19].

Оқу мотивациясы еңбек әлеуетін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Міне,мынандай аспектілерді атап өтуге болады:

Мақсаттылық: оқу мотивациясы студенттерге өз мақсаттарын нақты анықтауға және оларға жетуге ұмтылуға көмектеседі. Бұл жұмыс саласында да маңызды мақсаттарды қою және оларға жету қабілетін дамытады.

Еңбекқорлық пен табандылық: оқу мотивациясы еңбекқорлық пен табандылықты дамытуға ықпал етеді, өйткені оқушылар оқудың мақсатын түсініп, оған жету үшін күш салуға дайын. Бұл қасиеттер жұмыс қызметінде де қажет.

Уақытты басқару қабілеті: табысты оқу үшін уақытты оқу, демалу және басқа да міндеттер арасында тиімді бөлу мүмкіндігі қажет. Бұл жұмыс әлемінде де бағаланатын дағды.

Белсенді оқыту және өзін-өзі дамыту: оқу мотивациясы студенттерді жаңа білім мен дағдыларды іздеуге, сондай-ақ қосымша ақпаратты өз бетінше үйренуге ынталандырады. Бұл қасиеттер табысты кәсіби қызмет үшін де маңызды.

Қиындықтарды жеңу: оқу барысында олар әртүрлі кедергілер мен қиындықтарға тап болады. Оқу мотивациясы студенттердің өз қабілеттеріне деген сенімділігі мен проблемаларды шешу қабілетін дамыта отырып, оларды жеңуге көмектеседі.

Осылайша, оқу мотивациясы еңбек әлеуетін қалыптастырудың негізгі элементі болып табылады, өйткені ол табысты кәсіби қызмет үшін қажетті дағдылар мен қасиеттерді дамытады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Бардовский В.П., Ильин И.В., Трошина Е.В. Управление трудовым потенциалом региона // Фундаментальные исследования. 2016. № 11-2. С. 343–347. URL: <http://fundamentalresearch.ru/ru/article/view?id=40978> (дата обращения: 02.04.2021).

2. Леднева Е.А. Трудовой потенциал в системе категорий труда // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. 2007. № 20 (49). С. 85–90.

3. Сорокина Н.Ю. Формирование концепции наращивания трудового потенциала региона. Социально-экономический и гуманитарный журнал// Национальные интересы: приоритеты и безопасность. 2011. № 34. С. 27–33.

4. Фельдман О.А. Образовательный потенциал системы национальной безопасности России: автореф. дис. ... д-ра полит. наук. М., 2011. 44 с.

5. Фролова О.Я., Фомина Л.В., Шпирук Ю.Д. Реализация социально-экономической парадигмы развития сельских территорий // Социально-экономический и гуманитарный журнал Красноярского ГАУ. 2017. № 2. С. 59–71.

6. Дирксен Д. Искусство обучать: как сделать любое обучение нескучным и эффективным. Перевод с английского С. Долговой. -Москва, Манн, Иванов и Фербер.- 2017.

ӘӨЖ: 378.1

**СТУДЕНТТЕРДІҢ ОҚУ ЖӘНЕ КӘСІБИ ДАМУЫНДАҒЫ МОТИВАЦИЯНЫҢ
МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ**

**Мұхан Арайлым Нұрсұлтанқызы,
Рахымбек Әсел Жаңабекқызы,
Байжумаева Фариза Ерболовна,
Еуразия аграрлық колледжі,
Алматы, Қазақстан**

***Аңдатпа:** Мотивация студенттерді оқытуда және олардың кейінгі кәсіби дамуында негізгі фактор болып табылады. Бұл оқу процесінің сәттілігін ғана емес, сонымен қатар қиындықтарды қабылдауға және мансапта жоғары нәтижелерге қол жеткізуге дайындықты анықтайтын негізгі элемент. Студенттерді оқуға және кәсіби өсуге мотивтендірудің бірнеше маңызды аспектілерін, факторлары қарастырылады.*

***Түйінді сөздер:** оқыту мотивациясы, кәсіби даму мотивация, өзін-өзі мотивациялау, мақсатқа жету.*

Бұл мәселені зерттеудің өзектілігі қазіргі уақытта студенттердің оқу іс-әрекетінің мотивациясы жеткіліксіз зерттелгендіктен туындайды. Соған қарамастан, студенттің таңдаған қызмет түрі шеңберінде кәсіби қалыптасуы мотивацияға байланысты, сондықтан дұрыс мотивацияны қалыптастыру болашақ мамандарды даярлау сапасын арттыруға ықпал етеді. Қазіргі қоғамға шығармашылық, бастама және мотивацияның жоғары деңгейімен ерекшеленетін адамдар қажет. Сонымен қатар, дәлелді адам кәсіби ұтқырлықтың жоғары деңгейімен сипатталады, бұл да маңызды болып көрінеді. Біздің зерттеуіміздің ғылыми жаңалығы кәсіби даму мотивациясын дамытумен бірге оқыту мотивациясын зерттеудің кешенді тәсілі болып табылады. Зерттеудің практикалық маңыздылығы мынада: нәтижелер студенттерді оқуға және кәсіби дамуға мотивациялау мәселесін одан әрі тереңірек теориялық және эмпирикалық зерттеу үшін қолданылуы мүмкін.

Студенттерге қатысты оқу іс-әрекетіне деген мотивацияны жалпы қозғаушы күш ретінде қарастыруға болады, соның арқасында студент оқу қызметін үздіксіз жүзеге асырады және сонымен бірге қойылған мақсаттарға қол жеткізеді. Оқу мотивациясы мотивация сияқты ауқымды және күрделі құбылыстың бір бөлігі ғана. Осыған байланысты жалпы мотивация тұрғысынан оқуға деген мотивацияны зерттеу қажет сияқты.

Мотивация - бұл жеке тұлғаны мақсатқа жету үшін мақсатты қызметті жүзеге асыруға ынталандыратын импульс. Оқу мотивациясы жоғары білім беру контекстінде басымдыққа ие үздіксіз және қарқынды білім беру процесіне ықпал етеді. Оқу мотивациясының жоғары деңгейіне ие студенттер әдетте ең белсенді және жігерлі болып табылады. Олар ең жақсы нәтижелерге қол жеткізуге бағытталған [1]. Мотивацияның табиғатын түсіндіруге тырысатын көптеген бәсекелес теориялар бар және олардың әрқайсысы мотивацияның табиғатын түсіндіруге көмектеседі. Мотивацияның күрделілігіне және адамдарды жақсы оқуға итермелейтін нәрсеге бірде-бір жауап жоқ болғандықтан, бұл әртүрлі теориялар оқытушылар үшін де, студенттердің өздері үшін де маңызды. Олар адамдардың мінез-құлқы мен өнімділігіне әсер ететін көптеген мотивтер бар екенін көрсетеді. Әр түрлі теориялар студентті тиімді нәтижелерге қалай ынталандыруға болатындығы туралы мәселеге тікелей назар аударатын негізді ұсынады [2].

Психологтар мотивация теорияларын, әсіресе академиялық контексте құруға көп күш жұмсады. Қазіргі педагогикалық психологияда төрт теория ерекшеленеді: өзіндік тиімділік теориясы, атрибуция теориясы, өзін-өзі бағалау теориясы және мақсатқа жету теориясы. Олардың әрқайсысы көбінесе бөлек ұсынылғанымен, бұл теориялар әдебиет

ұсынғаннан гөрі бір-бірімен тығыз байланысты. Осы шатасуларды қарастыра отырып және әр теорияны басқалардың жарығында дәлелдей отырып, оларды біріктіруге болады. Бұл жағдайда оқушылардың мотивациясына тұтас көзқарас пайда болады, оның негізінде оқушылардың эмоциялары мен сенімдері жатыр.

Студенттің сәтті оқуы үшін оны өзін-өзі мотивациялауға ынталандыру маңызды. Айта кету керек, қазіргі уақытта өзін-өзі мотивациялау біртіндеп алдыңғы қатарға шығады, ал бақылау, жоспарлау және кеңес беру рөлінің төмендеуі туралы айтуға болады.

Бұл жағдайда жеке тұлғаның жетістігі көбінесе өзін-өзі ынталандыруға байланысты деп санайтын П.В. Симоновтың көзқарасын ұсынған жөн [3]. Өзін – өзі ынталандыру-бұл адамды іс-әрекетке итермелеудің маңызды құралы, сондықтан көптеген авторлар оны өзін-өзі растау мен өзін-өзі жетілдірумен қатар қарастырады. Д. МакКлелланд, А. Маслоу, В.Врум өз еңбектерінде адамның қажеттіліктері мен жетекші мотивтерін түсіну құралдарын анықтады. Қазіргі авторларға келетін болсақ, олар оқытудың эмоционалды компонентіне, сондай-ақ мотивацияны басқаруда басымдыққа ие белгілі бір мотивті бөлудің маңыздылығымен сипатталады.

Өзін-өзі мотивациялау құбылысы мен өзін-өзі ынталандыру деңгейінің адамның кәсіби жетістігімен байланысы зерттелді. Табысты оқудың барлық деңгейлерінде өзін-өзі мотивациялау басымдыққа ие. Осыған байланысты иерархиялық классификацияға назар аударатын болса, жетекші оқу мотивтерін бірнеше топқа бөлуге болады. Егер студент өзін-өзі мотивациялауға қабілетті болса, ол білім беру процесінен ләззат алып қана қоймайды; студенттің ресурстары толығымен таусылғанда, олар тез қалпына келеді, ал адам тек сабақ кезінде ғана емес, сонымен қатар өзіндік жұмыс барысында да өз білімін үздіксіз жетілдіруге тырысады. Мотивация деңгейі жоғары студенттерге міндет пен жауапкершілік сезімі, сапалы жұмысқа бағдарлану, жоғары өнімділік және қажетті нәтижелерге қол жеткізу тән [4].

Егер студент өзін-өзі мотивациялаудың жоғары деңгейіне ие болса, онда ол қалаған мақсаттарына жетуге ұмтылады және бұл мақсаттарды біртіндеп қиындатады. Ол оқуға оптимистік көзқараспен қарайды және бастаманың жоғары деңгейін көрсетеді, барлық сәтсіздіктер мен кедергілерді белсенді түрде жеңеді. Сонымен қатар, өзін-өзі мотивациялаудың жоғары деңгейі адамның психологиялық жетілуін сөзсіз көрсететінін атап өткен жөн. Өзін-өзі мотивациялаудың жоғары деңгейі бар адам әрқашан өзін-өзі тануға және жеке өсуге ұмтылады, белсенді әрекет ету үшін оған сырттан ынталандыру мен қолдау қажет емес. Өзін-өзі мотивациялаудың жоғары деңгейі бар студент өзін-өзі бақылау мен өзін-өзі тәрбиелеудің жоғары деңгейімен ерекшеленеді.

Жетістік мақсаттары теориясы студенттердің академиялық мотивациясын мақсатқа жету әрекеттері деп түсінуге болады деп тұжырымдайды. Мақсат теориясының алғышарты-студенттердің мінез-құлқы белгілі бір мақсаттарға жетуге деген ұмтылыстың функциясы болып табылады және зерттеулер негізінен екі басым оқу мақсатына (шеберлік, тапсырма деп те аталады) және өнімділікке (эго-бағдарланған деп те аталады) бағытталған.

Мақсатқа жетуге бағытталған студент өзіне, басқаларға және сәтсіздікке бағытталған, ақпаратты өзі және басқалар тұрғысынан өңдейді. Атап айтқанда, нәтижеге жету мақсатына жету-бұл өзін-өзі қорғау процесі, онда студент құзыреттілік туралы жағымды пікір алуға немесе құзыреттілік туралы жағымсыз пікірден аулақ болуға және басқалардан жоғары болуға немесе көрінуге немесе жоғары баға сияқты сыртқы сыйақы алуға тырысады [5].

Жетістіктерді мотивациялау арқылы студент энергиямен зарядталады, ол жоғары нәтижелерге қол жеткізуге бағытталған. Жетістікке жету мотивациясы көптеген құрылымдарды қамтиды және күрделі құрылымға ие. Атап айтқанда, бұл құрылымға тапсырманың құндылығы, жетістік мақсаты, жетістік мотиві, мотивациялық сенім сияқты элементтер кіреді. Оқу бағдарламасы күрделене түскен сайын студенттің оқу мотивациясы

кәсіби маманмен тығыз байланысты. Бұл студенттердің оқу мотивациясы мен оқушылардың оқу мотивациясының айырмашылығы.

Кәсіби мотивация сонымен қатар мотивтердің, қызығушылықтар мен мақсаттардың тұтас жүйесін қамтиды [6]. Айта кету керек, әртүрлі зерттеушілер оқу мотивациясының проблемасына басқаша қарайды, жетекші оқу мотивтері жеке адам өмір сүретін қоғамның әлеуметтік-экономикалық ерекшеліктерімен тікелей байланысты.

Студенттердің мотивациясы-бұл олардың оқуға, мақсатқа ұмтылуға және білім мен дағдыларға жету жолындағы кедергілерді жеңуге дайындығы мен ұмтылысын анықтайтын психологиялық жағдай. Тиімді мотивация табысты оқудың және одан әрі мансаптық өсудің кілті болуы мүмкін. Студенттердің мотивациясына әсер ететін бірнеше факторлар:

Мақсаттылық: нақты анықталған оқу мақсаттары мен мансаптық перспективалар мотивацияның күшті көзі бола алады. Не істегісі келетіні туралы нақты түсінігі бар студенттер көбінесе оқуға дайын және қиындықтарды жеңуге дайын.

Пәнге қызығушылық: оқитын материалға қызығушылық танытатын және қызығушылық танытатын студенттер, әдетте, оны игеруге ынталы. Қызықты және іс жүзінде мағыналы оқу бағдарламалары мен тапсырмаларды құру студенттердің ынтасын арттыруға көмектеседі.

Қоршаған ортаны қолдау: оқытушылардың, ата-аналардың, достардың және әріптестердің әлеуметтік қолдауы студенттердің ынтасын айтарлықтай арттыра алады. Күш-жігер мен жетістіктерді қолдау және мадақтау одан әрі табысқа жетудің күшті ынталандырушысы бола алады.

Студенттер оқудан кәсіби қызметке ауысқанда, олардың мотивациясы жұмыс орнындағы жетістіктерін анықтауда шешуші рөл атқарады. Мотивация кәсіби дамуға қалай әсер етуі мүмкін:

Тұрақты оқыту: ынталы жұмысшылар үнемі өзін-өзі дамытуға және оқуға бейім. Олар өздерінің білімдері мен дағдыларын кеңейтуге тырысады, бұл кәсіби деңгейге және мансаптық өсуге әкелуі мүмкін.

Сенімділік пен берілгендік: жоғары мотивация қызметкерлерге өзіне деген сенімділікті және олардың кәсіби мақсаттарын нақты түсінуді қамтамасыз етеді. Бұл оларға неғұрлым негізделген шешімдер қабылдауға және кәсіби тапсырмаларды сәтті орындауға мүмкіндік береді.

Мотивацияны нығайтуға арналған практикалық кеңестер:

Нақты және қол жеткізуге болатын мақсаттар қойыңыз: студенттерге оқу және кәсіби мақсаттарын анықтауға және оларға жету жоспарларын жасауға көмектесіңіз.

Қызықты және іс жүзінде мағыналы тапсырмалар жасаңыз: студенттерге нақты өмірлік жағдайлар мен қиындықтарға байланысты тапсырмаларды ұсына отырып, оқу қызығушылығын оятыңыз.

Ынталандыру және қолдау: студенттерді күш-жігері мен жетістіктері үшін мадақтаңыз, оларға оқу және даму процесінде кері байланыс пен қолдау көрсетіңіз.

Қолдау көрсететін оқу ортасын жасаңыз: студенттерге табысты оқу үшін қажетті ресурстарға қол жеткізуді қамтамасыз етіңіз және оқу ортасында достық және қолдау атмосферасын жасаңыз.

Студенттерді оқуға және кәсіби дамуға ынталандыру олардың оқуда да, мансапта да жетістігінде шешуші рөл атқарады. Мотивацияға әсер ететін факторларды түсіну және тиісті стратегияларды қолдану осы мотивацияны нығайтуға және жоғары нәтижелерге қол жеткізуге көмектеседі.

Студенттердің кәсіби және жеке дамуы, оқытудың сәттілігі, сондай-ақ олардың кәсібиленуі мен әлеуметтенуі студенттердің білім беру, кәсіби және жеке құндылық бағыттарын қалыптастыруды қамтамасыз ететін кәсіби қызметке деген ынта деңгейіне байланысты[4]. Адам қызметінің әртүрлі салаларында болып жатқан өзгерістер кәсіптік

білім беруді ұйымдастыруға және оның сапасына жаңа талаптар қояды. Кәсіби білім беру мекемесінің қазіргі түлегі арнайы білімге, дағдыларға ие болып қана қоймай, жетістіктер мен жетістіктерге деген қажеттілікті сезінуі керек; оның еңбек нарығында сұранысқа ие болатынын білу.

Көрнекті психиатр, невропатолог және психолог В. Н. Мясищев адамның өмірінде қол жеткізген нәтижелері тек 20-30% оның ақыл – ойына, ал 70-80% - ы оны өзін-өзі ұстауға итермелейтін себептерге байланысты екенін айтты.

Оқу-танымдық мотивтер оқу іс-әрекетінің өзінде қалыптасады, сондықтан бұл іс-әрекеттің қалай жүзеге асырылатыны маңызды.

Біз студенттерге не үйретеміз? Бүгін біз мұны қалай істейміз? Оқу процесі тиімдірек болуы үшін сіздерге сұрақтарға жауап беруді ұсынамыз: және бірге шешім табуға тырысамыз.

Студенттер оқытушыдан не күтеді?	Оқытушы студенттерден не күтеді?	Не істеу керек?
Еркін қарым-қатынас Эрудиция мен мәдениеттің, кәсіби моральдың жоғары деңгейі Оқыту үдерісіндегі жаңалықтар Жоғары мәдениеттілік Кәсіби білімділік Кәсіби сауаттылық, құзыреттілік	Белсенді қатысу Дербестік Қызығушылық Құрмет көрсету Дамуға талпыну	Өзара түсіністікті үйрену Келісуге тырысу Студенттерді жақсы тани білу Мінез және темперамент ерекшеліктерін есепке алу Психо-эмоциялық күйлерін түсіну
Қорытынды:		
<i>Оқу білім, табысты мансап пен оқудан кейінгі өмірге қажетті дағдыларды дамытуға көмектесуін қалайды.</i>	<i>Өз бетімен белсенді жұмыс істейді және бүкіл оқу процесі барысында оқуға дайын.</i>	<i>Өзіңізді жүзеге асыру, тұлғалық өсуге, кәсіби дамуға бағытталу</i>

Студент жақсы маман иесі болып шығу мақсатында оқуға келеді. Сондықтан студенттерге әр оқытушы пәнін болашақ қызметінде пайдалы болу тиімділігін қарастыруы қажет.

Сонымен, педагог жан-жақты болуы керек, ал жалпы белсенділікті дамыту әдістері, студенттердің әртүрлі қызмет түрлеріне ынталандыру жүйесі ретінде мотивациясы қазіргі білім беру жүйесіндегі оқытудың негізгі мақсаттарына бағытталуы керек. Студенттердің оқу іс-әрекетінің субъектісі ретінде қалыптасуы олардың тиісті мотивациясын дамытпай мүмкін емес. Мотивацияны дамыту проблемасы жаңа емес, бірақ ол жүйелі-белсенділік, құзыреттілік тәсілдерге негізделген оқытудың жаңа стандарттарын енгізу кезінде өзектілігін қалпына келтіреді. Егер студенттер оқу процесінде мақсатты, белсенді және жауапкершілікпен әрекет етпесе, құзыреттілікті дамыту да, таңдау жасау қажеттілігі де (мазмұны, мерзімдері, формалары мен оқыту әдістері) мүмкін емес. Бұл қызметте мақсатты және мағыналық функцияларды орындайтын мотивтер болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Бакшаева Н.А., Вербицкий А.А. Психология мотивации студентов: учебное пособие для вузов. Москва: Издательство Юрайт, 20189.
2. Бирюкова И.А., Смолярчук И.В. Мотивация достижения успеха как фактор развития профессиональных качеств студентов. Поволжский педагогический вестник. 2014; № 1 (2): 55–60
3. Симонов П.Б. Мотивированный мозг. — М.: Наука, 1987. — 271 с.
4. Мотивация человека Макклелланд Д. СПб.: Питер, 2007. - 672 с. (Сер. "Мастера психологии")

ӘӨЖ: 371.32

МАТЕМАТИКА ЖӘНЕ ИНФОРМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Төлеген Балжан Есенбайқызы,
Муксиева Толкын Гилымовна,
Касенова Альбина Мадикқызы,
Еуразия аграрлық колледжі,
Алматы, Қазақстан

***Аңдатпа:** Мақалада білім алушылардың қызметін жандандыру және қарқындалу негізінде (проблемалық оқыту және сыни ойлауды дамыту технологиясы) және педагогикалық процестің жеке бағдары негізінде (ынтымақтастық педагогикасы және деңгейлік саралау технологиясы) сияқты заманауи педагогикалық технологияларға сипаттама беріледі. Осындай педагогикалық технологияларды математика және информатика сабақтарында қолданудың қырлары қарастырылады.*

***Түйінді сөздер:** педагогикалық технология, проблемалық оқыту, сыни ойлауды дамыту технологиясы, ынтымақтастық педагогикасы, деңгейлік саралау технологиясы*

Қоғамды, ғылым мен техниканы дамыту білім беру жүйесін оқытудың жаңа құралдарын пайдалану қажеттілігінің алдына қояды. Оқытудың оңтайлы, психологиялық-педагогикалық зерттеулермен негізделген әдістері мен әдістерін қолдануға бағдарланумен байланысты елеулі өзгерістер орын алуда. Сондықтан оқу процесінде жаңа техникалық құралдарды қолдану тұжырымдамасының пайда болуы ерекше маңызға ие.

«Педагогикалық технология» ұғымы өте кең, ол білім беру, оқыту және тәрбиелеу процестерін қамтиды.

Б. Т. Лихачев педагогикалық технология-бұл формалардың, әдістердің, оқыту әдістерінің, тәрбие құралдарының арнайы жиынтығы мен орналасуын анықтайтын психологиялық-педагогикалық көзқарастардың жиынтығы, бұл педагогикалық процестің ұйымдастырушылық-әдістемелілігі деп көрсетті [1].

Білім берудегі технологиялық тәсілдің маңызды ерекшеліктерінің бірі-мұғалімге өз жұмысы мен оқушылардың іс-әрекетін бағалауға және білім беру процесіне жедел түзетулер енгізуге мүмкіндік беретін мақсаттардың болуы. Педагогикалық технологиялардағы мақсаттар әрқашан нақтыланады. Осы тұрғыда И.Я. Лернер былай деп жазды: «педагогикалық технология оқушылардың іс-әрекеттерінде көрсетілген, сенімді түрде жүзеге асырылатын және анықталатын оқу нәтижелері арқылы мақсаттарды тұжырымдауды қамтиды» [2].

Оқыту үрдісінде жаңа технологияларды пайдалану білім берудегі бір сарынды және оқу сабағының бір сарындылығын жоюға мүмкіндік береді және оқушылардың іс-әрекет түрлерін өзгертуге жағдай жасайды.

Біз математика, информатика сабақтарында әртүрлі оқыту технологияларын қолдануға тырысамыз. Американдық философ және педагог Джон Дьюи: «Бір нәрсені істеу арқылы ғана оны үйренеміз» деген.

Сабақта технологияны пәннің мазмұнына, сабақтың мақсатына, оқушылардың дайындық деңгейіне, олардың білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыру мүмкіндігіне қарай таңдаймыз.

Көп жағдайда проблемалық оқыту технологиясының элементтерін жиі қолданамыз, өйткені сабақта проблемалық жағдаяттар құру оқушылардың жаңа ақпарат алуға, сөйлеу тілін дамытуға (оқушылар мәселені шешуде өз пікірлерін білдіреді, ұсыныстар жасайды) ынталандырады деп есептейміз және ол шығармашылық қабілеттерін дамытуға, топпен

жұмыс істей білуге, сонымен қатар осы тақырыпты жақсы меңгеруге жетелейді. Бұл технологияның элементтерін, мысалы, тақырыптарды зерттеу кезінде қолдануды ұсынамыз: «Туынды көмегімен функцияны зерттеу схемасы», «Функциялардың туындыларын есептеу ережелері».

Сабақтарда проблемалық жағдай жасау үшін студенттерге ойлауға, салыстыруға, байқауға және өз бетінше қорытынды жасауға мүмкіндік беретін тәуелсіз іздеу жолдарын қажет ететін белгілі бір жағдайды бейнелейтін графиктерді, диаграммаларды, суреттерді қолдуға болады. Мұның бәрі материалдың тістелуіне емес, оны түсінуге, шынайы білім алуға әкеледі.

Сондай-ақ мысалы, информатика сабағында Microsoft PowerPoint презентацияларын құру бағдарламасын оқытуда, төрт адамнан тұратын топтарға сегіз слайдтан тұратын еркін тақырыптық презентация жасауға тапсырма беруге болады. Жұмыс істеу үшін әртүрлі кескіндерді, дыбыс әсерлерін және анимацияларды пайдалануға болады. Қатысушылар жұмыс үшін рөлдерді өздері тағайындай алады, мысалы, бір адамға 2 слайд, бірге тақырыпты және жұмыстың жалпы дизайн стилін шығарады немесе өздері таңдай алады. Бұл тапсырма топтың барлық мүшелерінің өзара әрекеттесуін қамтамасыз етеді. Шынында да, студенттерді ортақ мақсат байланыстырады - презентация жасау, ортақ ресурстар, рөлдерді бөлу және бірыңғай бағалау т.б.

Студенттердің іс-әрекетін белсендіру мен қарқындалуға негізделген педагогикалық технологияларды математика және информатика сабақтарында қолдануға тырысамыз.

Сол технологиялардың кейбіреулерін қарастырып өтейік:

1. Сыни тұрғысынан ойлау технологиясы. Сыни тұрғыдан ойлау – алынған нәтижелерді стандартты және стандартты емес жағдайларға, сұрақтар мен мәселелерге қолдану үшін логиканы және жеке психологиялық тәсілді пайдалана отырып ақпаратты талдау қабілеті. Жаңа идеяларға ашықтық бұл процеске тән.

- Сыни тұрғыдан ойлау – өз бетінше ойлау
- Ақпарат сыни тұрғыдан ойлаудың соңғы нүктесі емес, бастапқы нүктесі болып табылады.
- Сыни тұрғыдан ойлау сұрақтар қоюдан және шешілетін мәселелерді түсінуден басталады.
- Сыни тұрғыдан ойлау дәлелді дәлелдерге негізделген.
- Сыни тұрғыдан ойлау-элеуметтік ойлау [3, 75 б.].

Бұл технология білім беру мотивациясы, ақпараттық сауаттылық, элеуметтік құзыреттілік сияқты міндеттерді шешуге мүмкіндік береді.

Бұл технология нақты білімді игеруге ғана емес, білім алушыны элеуметтендіруге, адамдарға мейірімді қарым-қатынас орнатуға ықпал етеді. Осы технологияны оқыту кезінде білім әлдеқайда жақсы игеріледі, өйткені технология есте сақтауға емес, әлемді танудың ойластырылған шығармашылық процесіне, проблеманы қоюға, оның шешімін табуға арналған.

Топтық жұмысты, оқу материалын модельдеуді, рөлдік ойындарды, пікірталастарды, жеке және топтық жобаларды қамтитын сыни ойлауды дамытуға арналған әдістемелік әдістер білім алуға ықпал етеді, мазмұнды тереңірек игеруді қамтамасыз етеді, білім алушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады, элеуметтік және жеке дағдыларды дамытады.

2. Проблемалық оқыту технологиясы қазіргі қоғам жағдайында білім алушыға әртүрлі деңгейдегі мәселелерді өз бетінше шеше алатын тұлға ретінде жоғары талаптар қойылуда. Білім алушыларда белсенді өмірлік ұстанымды, білім мен өзін-өзі тәрбиелеуге тұрақты мотивацияны, сыни ойлауды қалыптастыру қажеттілігі туындайды.

Осыған байланысты дәстүрлі оқыту жүйесінің проблемалық оқытумен салыстырғанда айтарлықтай кемшіліктері бар.

Бүгінгі таңда проблемалық оқыту деп оқытушының басшылығымен проблемалық жағдайларды құруды және студенттердің оларды шешу бойынша белсенді іс-әрекетін кездейтін оқу сабақтарын ұйымдастыру түсініледі [3].

Проблемалық оқыту технологиясын негізінен сабақтарда жаңа материалды зерттеу және бастапқы бекітуде қолдануға болады. Бұл технология мынандай мүмкіндік береді:

- ✚ сабақта білім алушылардың танымдық іс-әрекетін жандандыру, бұл өз кезегінде оқу материалының үлкен көлемімен күресуге мүмкіндік береді;
- ✚ тұрақты оқу мотивациясын қалыптастыру, ал құмарлықпен оқыту-денсаулықты сақтаудың жарқын мысалы;
- ✚ әр түрлі ақпарат көздерінен жаңа білім алу үшін алынған өзіндік жұмысты ұйымдастыру дағдыларын қолданыңыз;
- ✚ білім алушылардың өзін-өзі бағалауын арттыру, өйткені мәселені шешу кезінде кез-келген пікірлер тыңдалады және ескеріледі.

3. Ынтымақтастық педагогикасы

Ұжымдық оқыту әдісіне негізделген технологияларда оқыту динамикалық немесе статикалық жұптарда, динамикалық немесе вариациялық топтарда қарым-қатынас жасау арқылы жүзеге асырылады, мұнда әрқайсысы әрқайсысына сабақ береді, білім алушылардың жұмыс орындарын ұйымдастырудың нұсқаларына және осы процесте қолданылатын оқыту құралдарына ерекше назар аударылады. Мұндай технологияның артықшылықтары келесідей:

- ✚ ақыл-ой іс-әрекетінің дағдылары дамиды, есте сақтау қабілеті қосылады;
- ✚ алынған тәжірибе мен білім өзектендіріледі;
- ✚ әр оқушының жеке қарқынмен жұмыс істеу мүмкіндігі бар;
- ✚ ұжымдық жұмыстың нәтижесі үшін жауапкершілік артады;
- ✚ логикалық ойлау, материалды дәйекті түрде ұсыну дағдылары жетілдіріледі [3, 143б.].

4. Деңгейлік саралау технологиясы. Бұл технология білім алушылардың жеке дамуын жүзеге асыруға барынша ықпал етеді. Бұл педагогикалық технологияның негізгі міндеті-білім алушының даралығын ашу. Сараланған оқыту әр білім алушының қабілеттерін анықтауға және барынша дамытуға дейін азаяды. Оқу процесінің әртүрлі кезеңдерінде сараланған тәсілді қолдану нәтижесінде барлық білім алушылардың белгілі бір бағдарламалық білім, білік және дағдыларды игеруіне бағытталған.

Сараланған оқыту психикалық даму деңгейін, оқушылардың психологиялық ерекшеліктерін, ойлау түрін ескереді. Сараланған оқыту процесі-бұл білім алушылардың оқу мүмкіндіктерін, бейімділігін, қабілеттерін психологиялық-педагогикалық диагностикалау нәтижелері негізінде оқыту іс-әрекетінің әртүрлі нысандарын, әдістерін және ұйымдастырылуын кеңінен қолдану [3, 74б.].

Біз өз жұмысымызда жиі қамтамасыз ететін озық оқыту элементтерін қолдануға машықтанамыз:

- ✚ пәнге деген қызығушылықты сақтау және оны тереңірек зерттеу;
- ✚ материалды зерттеу сабақтастығы;
- ✚ материалды игерудің формальдылығын жою;
- ✚ білім алушылардың оқу-шығармашылық қызметке қатысу дәрежесін арттыру;

білім алушылардың өз мүмкіндіктерін объективті бағалау дағдыларын дамыту және соның салдарынан өзіне деген сенімділікті арттыру.

Озық жеке тапсырмалар технологиясында проблемалық оқытумен ынтымақтастық педагогикасы біріктіріледі, өйткені біріншіден, тапсырмалар уақыттан (бір күннен бірнеше күнге дейін) озып беріледі, бұл білім алушыға тақырыпты терең ойлауға мүмкіндік береді; екіншіден, оқытушы материалды өз бетінше табуы керек білім алушыға тақырыпты айтады; үшіншіден, білім алушы алынған тапсырма екінші мәселе емес, сабақтың басты мәселесі екенін түсінуі керек, сондықтан оны орындау жауапкершілігі артады [4].

Осылайша, білім беру ұйымын жетілдірудің перспективалық бағыттарының бірі озыңқы оқыту элементтерін пайдалану болып табылады, ол өз кезегінде әлеуметтік маңызға ие болады.

Қорытындылай келе, қазіргі уақытта дәстүрлі және инновациялық оқытудың көптеген педагогикалық технологиялары бар деп айтқым келеді. Олардың кейбіреулері жақсы, ал кейбіреулері нашар деп нақты айту мүмкін емес, оң нәтижелерге қол жеткізу үшін тек осы және басқа ешкімді пайдалану керек.

Біздің ойымызша, белгілі бір технологияны таңдау көптеген факторларға байланысты: сабақ тақырыбы, білім алушылар контингенті, олардың дайындық деңгейі және т.б., ең тиімді нұсқа-сабақтарда бірден бірнеше технологияны қолдану, біз оны кәсіби қызметімізде қолдануға тырысамыз.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Лихачев Б.Т. Педагогика : курс лекций / Б.Т. Лихачев ; под ред. В.А. Сластенина. — М. : Гуманитар, изд. центр ВЛАДОС, 2010. — 647 с
2. Лернер И. Я. Дидактическая система методов обучения. М.: Педагогика, 1981. 186 с.
3. Ф. Б. Бөрібекова, Н. Ж. Жанатбекова. Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар: Оқулық. – Алматы: 2014. – 360 бет.
4. Современные технологии на уроках математики [Электронный ресурс]. – Режим доступа:<https://kopilkaurokov.ru/vsemUchitelam/prochee/sovremiennyye-tiekhnologhii-na-urokakh-matiematiki>, свободный.

УДК 373.31

**БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА
ТОПТЫҚ ЖҰМЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ АРҚЫЛЫ КОЛЛАБОРАТИВТІ
ОРТАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ.****Едигенова Алма Жунусбековна**

п.ғ.к., тағылымдама жетекшісі Семей қ. Шәкәрім университеті,

Кожаметова Гульнара Кабдығалиевна

Әлкей Марғұлан ат. Павлодар педагогикалық университетінің магистранты,

Ғылыми жетекші: Жапарова Бағлан Мағауовна

Павлодар, Қазақстан

***Аннотация:** Бұл мақалада коллаборативті ортаны қалыптастыруға болатын әдіс-тәсілдер туралы, топтық жұмыс арқылы коллаборативті ортаны ұйымдастыру туралы, трансверсалды дағдыларды дамыту туралы айтылған.*

***Кілт сөздер:** коллаборативті орта, трансверсалды дағдылар, топтық жұмыс.*

Жылдам өзгертін әлем, ақпаратты қабылдаудың жаңа тәсілдері, мәдени әртүрлілік, ХХІ ғасырдағы ортаны технологияландыру оқыту мақсаттарын білім алушылардың метапәндік және жеке тұлғалық нәтижелерге қол жеткізуіне, олардың қабілеттері мен алған білімдерін қолдана отырып, нақты өмірдегі мәселелерді шешуге дайын болуына, цифрлық технологияларды қолдана отырып, өзекті ақпарат негізінде шешім қабылдауға баса назар аударуды қажет етеді.[1, 10 б.] Осыған орай бүгінгі білім берудің маңыздысы да бастауыш сынып оқушылары үшін олардың болашақ оқу және жеке табыстары үшін негіз болатын трансверсалды дағдылардың негізін дамытуға назар аудару.

Трансверсалды дағдылар – ХХІ ғасыр дағдылары, жұмсақ дағдылар (soft skills) [2] және ғаламдық дағдылар деп те қолданылады. Оларға: қарым-қатынас (өз ойын анық жеткізу, басқаларды мұқият тыңдау), топтық жұмыс пен коллаборация (топтық жұмысқа қатысуды ынталандыру), сыни тұрғысынан ойлау (проблемаларды шешу, шығармашылық пен ізденіс), бейімделу (жаңалық ашуға, өзгерістерге бейім болу), көшбасшылық, эмоционалдық интеллект (эмпатияны және басқалардың сезімін түсіну), ақпараттық-цифрлық құралдарды пайдалану сынды қабілеттерін құрайды. Бұл дағдылар «жеке тұлғаның дамуының негіздері» немесе білім мен дағдыларды қалыптастырудың маңызды бөлігі болып табылады. Сондықтан мұғалімдер мен ата-аналар осы дағдыларды нығайту мақсатында бастауыш сынып оқушыларының жан-жақты дамуына ықпал ету үшін бірлесіп жұмыс істейді. Бұл дағдыларды оқу бағдарламасына біріктіру мен оқушыларға әртүрлі контексттерде қабілеттерді тәжірибеде қолдануға және дамытуға мүмкіндік беретін қолайлы оқу ортасын құру маңызды. Ондай ортаны коллаборативті оқыту арқылы қалыптастыра аламыз.

«Коллаборативті орта» -(ағылшын тілінен аударғанда «ынтымақтастыру ортасы») немесе «коллаборативті оқыту» мәселені шешуде, тапсырманы орындауда немесе өнімді жасауда оқытушылар мен білім алушылар топтарының біріккен жұмысы деп түсінілетін білім беру мен оқытудағы оқыту тәсілі. Коллаборативті орта сапалық тәсілге, талдауға айрықша мән береді.

Коллаборативті оқытудың негізінде оқыту, өз сипаты бойынша – қатысушылары бір-бірімен ынтымақтасатын, ал оқыту үдерісі тілдесу арқылы жүзеге асырылатын әлеуметтік қызмет деген идея жатыр.

Коллаборативті оқыту жағдайында, білім алушылар құрдастарымен тілдесу, идеяларын ұсыну және қорғау, түрлі пікірлермен алмасу, басқа тұжырымдамаларға күмәндану, белсенді түрде қатысу мүмкіндіктеріне ие болады.[3, 4 б.] Коллаборативті

ортаны қалыптастырған кезде оқушылар сабақтың тақырыбына қатысты мақсаттары мен міндеттерін түсініп, серіктестерімен байланыс орнатуына және талқылау кезінде ортақ шешімді әзірлеуге және жариялауға, қызығушылықпен жұмыс істеуге көмектеседі.

Сондағы коллаборативті ортадағы топтық жұмыстың мақсаты – топтық жұмысты әр оқушының өз қызметін барынша түсініп, бойдағы қабілеттерін оятуына, уақыт ауқымында мүмкіндігінше нәтижелі жұмыс істеуіне жағдай тудыратын нағыз шығармашылық шеберханасына айналдыруға жағдай тудыру. Топтық жұмысты ұйымдастыру барысында сыныптың топта жұмыс істеу мүмкіндіктерін барынша саралап, зерделеп алу қажет. [4, 5б.]

Бастауыш сынып оқушылары үшін коллаборативті орта қалыптастыру топтық жұмысты, коммуникативті және трансверсалды дағдыларды оқудағы тәжірибелерін дамыту үшін өте маңызды. Оқыту мәселелерін шешуде оқушылар арасында бір-бірімен қарым-қатынас жасау қажеттілігі пайда болып, өзара тиімді ортақ мүмкіндіктер ашылады. Сонымен қатар сабақта топтық жұмысты ұйымдастыру барысында танымдық қызығушылығын арттыру мақсатында мұғалімнің түрлі стратегияларды қолдануына мүмкіндігі болады. Мысалы, бірлескен оқу тәжірибесіне тарту үшін «Ойлан-жұптас-бөліс», «Джигсо» сияқты бірлескен оқыту стратегияларын іске асыру арқылы мұғалім оқушыларды топтық жұмыс пен қатар ізденімпаздыққа, бір-біріне көмектесуге, тығыз қарым-қатынас жасауға, өзара ақпарат алмасу арқылы білімдерін шыңдауға көмектеседі. Сондай-ақ, коллаборативті ортаны қалыптастыру арқылы оқушылар әлеуметтік және эмоционалдық жағынан да дамып, құрдастарымен еркін қарым-қатынас жасауға, өз идеяларын айтып, оны қорғауға, өзгертіп түзетуге, пікір алмасуға, бағалауға және өзін-өзі бағалауға мүмкіндік алады.

Бастауыш сынып оқушыларына топтық жұмысты ұйымдастыру арқылы коллаборативті орта қалыптастыру үшін қолдануға болатын әдістер мен ойындарды қарастырдық. Мақсатымыз бастауыш сынып оқушылары үшін ынтымақтастықты қызықты, тартымды және мағыналы ету.

Әдістер:

❖ «Джигсо әдісі» арқылы сабақтағы тақырыпқа байланысты тапсырмаларды орындау үшін сыныптағы балаларды топтарға бөліп, әр топқа «сарапшы» болу үшін балалардың арасынан өздері бір-бір үміткер ұсынып, қалған топ мүшелері тапсырмалардың өз бөлігін орындап, басқа топтарға түсіндіру үшін жиналады.

❖ «Ойлан-жұптас-бөліс» арқылы сыныпқа сұрақ немесе проблема ұсынылады. Оны шешу үшін оқушыларға жеке ойлауға уақыт беріліп, өз ойларын талқылау үшін оларды жұптастырып, әр жұп ортақ шешіммен шығарған өз ойларын бүкіл сыныппен бөліседі.

❖ «Миға шабуыл» әдісін қолдану үшін балаларды шеңберге отырғызып, берілген тақырып төңірегінде өз ойларын ортаға салу ұсынылады. Ой тізбегі барлық оқушы айтып болғанда немесе белгіленген уақыт аяқталғанша жалғасады.

❖ «Бірлескен жоба» әдісін қолдану кезінде оқушыларға әр түрлі дағдыларды (сурет салу, жазу, зерттеу) қажет ететін жобаны ұсынамыз. Әрбір топ мүшесі белгілі бір аспект үшін жауап береді және жобаның қорытындысын жасау үшін өзі қарастырғанын ортаға салып біріктіреді.

❖ «Орындарымен ауыстыру». Әр топтың ішінде әр түрлі рөлдерді тағайындау (лидер, таймкипер, баяндамашы және т.б.). Жаңа тақырып немесе сабақ барысындағы тапсырмаға байланысты орындарымен ауыстыруға болады.

Ойындар:

✓ «Бөлмеден шығу сынақтары» квест ойынын құру. Белгілі уақыт шегінде «шығу» үшін топтар жұмбақтарды шешуі немесе сұрақтарға бірге жауап беруі тиіс квест тапсырмаларын жасау.

✓ Үстел үсті ойындары. Топтық жұмысты, шешім қабылдау мен стратегияны қажет ететін үстел ойындарын пайдалану. Мысалы, «Пандемия», «Тыйым салынған арал» немесе ағымдағы сабақ негізінде бірлескен ойын құру.

✓ «Әңгіме желісін құрастыр» ойыны. Әңгімені бастап, әр топқа бірлесе отырып сөйлем немесе абзац қосып, бірегей әңгіме құрастыруды ұсыну.

✓ «Құрастыру қиындықтары». LEGO кірпіштері немесе қолөнер бұйымдары сияқты материалдарды қолдана отырып, топтар бірігіп сабаққа немесе белгілі бір тақырыпқа қатысты зат құрастыру.

Оқушыларды сабақ барысында ғана емес, сабақтан тыс уақытта да коллаборативті орта принципімен жұмыс жасап, өзара қарым-қатынастарын ұлғайтып, бір-бірін жақсы тану үшін келесідей жұмыстарды ұйымдастыруға болады:

○ «Қоғамға қызмет жобасы». Топтарға қоғамда бар немесе балалар арасында жиі көрінетін мәселені таңдап, оны шешу үшін шағын жұмыстарды жоспарлау. Бұл мектеп саябағын тазалауды немесе сенбілік ұйымдастыру, қайырымдылық акциясын немесе ақпараттандыру науқандарын жасауды ұйымдастыру үшін бірігу.

○ «Кітап клубы». Оқушыларды оқу топтарына бөлу. Әр топ белгілі бір кітаптарды оқып, оның сюжеті мен кейіпкерлерін, тақырыптарын, ондағы негізгі ойды бірлесіп талқылайды. Әр топ өз қорытындыларын сыныпқа көрсетеді.

○ «Математикалық басқатырғыштарды» шешу үшін топтық жұмысты қажет ететін математикалық жұмбақтарды немесе есептерді беру. Топтағы әрбір оқушы проблеманы шешу процесінің әртүрлі аспектілеріне назар аудара алады.

Зерттеуді бастауыш сыныптары арасында жүргіздік. 2 сыныптың «Әдебиеттік оқу» пәнінен «Төрт түлік туралы жырлар» тақырыбын ашуға мысал келтірейік:

Психологиялық ахуалды «Жылы есім» тәсілімен «Ата-аналарың сендерді еркелетіп қалай атайды?» - деген сұрақ қою арқылы сабақ тақырыбымен байланыстыруға болады.

Топқа бөлу үшін төрт түлік малдың төлдері туралы өлең шумақтарын қиындыларға бөліп, балаларға таратып беру. Оқушылар мәтіннің мағынасына қарай өлең шумақтарын жинау керек.

Қара қозым, көз қозы,
Қоңыр қозы – көп қозы.
Көп қозының ішінде
Аласы, ағы, жоқ бозы.

Секеңдемей, лағым,
Енеңді тыңда, шырағым.
Тыңдау үшін жаралған
Тікірейген құлағың

Құру - құру, құлыншақ,
Жем - шөбіңді берейін.
Тұлпар болып өскенде,
Бәйгеге қосып жүрейін.

Джигсо әдісі арқылы «Құлын, қозы, лақ» ертегісін құрастырып, мәтін желісін өз қиялдарына қарай өзгерту.

ҚҰЛЫН, ҚОЗЫ, ЛАҚ.

Жаз. Өрісте   кездесе кетті. Іші пысқан олар бірігіп   -мақ болды. Әуелі нендей   қызық екенін талқыға салды. Сөзді ақ бастады.

-   -ның қызығы -ға шығу. Тастан секіру.

Әрі қан тарайды, әрі етті боласың.   -тың сөзін жаратпады.

- Секіріп, атылып ойнау емес. -ның қызығы қошқарға сарт-сұрт сүзгізу. Әрі -ің толады, әрі бұлшықетің қатаяды.

- Сендердің   -дарың көңілге қонбайды. -ған соң шапқылап жарысайық. Тұра қалып тебісейік, - деді

Үшеуі қызылкеңірдек болып ұзақ керісті. Ақыры алмай, әрқайсысы өз жөндеріне кетті.

Сабақтың қорытындысын шығаруға балалардың өзін-өзі бағалау үшін «Бес саусақ» әдісін қолдануға болады.

1. Өзімді қалай сезінемін? Маған ұнады ма?
2. Басқаларға көмегім тиді ме?
3. Бүгін көңіл-күйім қандай болды?
4. Бүгінгі сабақ ұнады ма? Не ұнады?
5. Бүгін не үйрендім?

Бүгінгі сабақта не алдыңыздар?

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. «2023-2024 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарындағы оқу-тәрбие процесінің ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хат
2. <https://www.linkedin.com/pulse/rising-importance-transversal-skills-challenges-young-vanessa-tierney#:~:text=Examples%20of%20transversal%20skills%20include,a%20wide%20range%20of%20fields.>
3. Керімбаева Д. Коллаборативті ортаның оқыту үдерісінде тиімді ықпалы., Жантану мәселелері, 2016 №4, 4-8б.
4. Қасымбаева Д. Топтық жұмысты ұйымдастырудың маңыздылығы., Білім технологиясы, 2016 №3, 3-6б.

УДК: 378.147

ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ РЕЧЕДЕЯТЕЛЬНОСТНЫЙ АСПЕКТ АКТИВНОЙ КОММУНИКАТИВНОСТИ

Уразбакова Улбала Темировна

Ст. преподаватель ЮКУ им. М. Ауэзова

Байтенова Раушан Мылтыкбаевна

Ст. преподаватель ЮКУ им. М. Ауэзова

Рыскелдиева Жамиля Алимбековна

Ст. преподаватель ЮКУ им. М. Ауэзова

Шымкент, Казахстан

***Аннотация:** Статья посвящена функциональному речедетельностному аспекту активной коммуникативности. Вопросы интенционального содержания, ситуативной мотивации речевых действий рассматриваются в рамках функционального подхода к коммуникативным функциям языка. Ситуативность, ситуативная адаптивность, интенциональность определяются как основа коммуникативной компетенции, действенный способ речевой стимуляции обучающихся языку.*

***Ключевые слова:** интенциональность, коммуникативная компетентность, функциональный, ситуативность, речевые действия.*

Развитие коммуникативной компетенции как совокупности конкретных навыков и умений – главная тенденция обучения русскому языку как второму неродному или иностранному. Коммуникативная цель определяется через коммуникативные задачи овладения русским языком как средством общения. Речь идет о функциональном подходе, который сводится к выделению важнейших сфер коммуникации, определяющих установление коммуникативных потребностей, отражающихся в определенных речевых интенциях, действиях. Усвоение знаний и коммуникативных умений тесно связано с их применением в различных учебных и жизненных ситуациях. Отметим, что во всех сферах общения, в том числе социально-бытовой, социально-культурной, общественно-политической и учебно-профессиональной ведущим является принцип коммуникативности.

Вопросам сущности и структуры коммуникативной компетенции посвящены работы В.Г. Костомарова, И.А. Зимней, А.Н. Шамова, В.А. Слостенина и др. Значительный вклад в развитие понятия успешного продуктивного общения внесли работы А.А. Леонтьева, Ю.Н. Емельянова, В.А. Артемова, Е.И. Пассова. Полностью согласимся с мнением В.А. Артемова, который отмечает «...особую плодотворность обучения устной речи, исходя из коммуникативных ситуаций» [1]. Именно коммуникативная компетенция, объединяя в сбалансированное целое разные аспекты использования языка, адекватно и достаточно полно отражает картину общения личности в коллективе, в данном национально-языковом сообществе. Поэтому коммуникативная компетенция личности выступает как динамическое интегративное продуктивное общение в разнообразных ситуациях межкультурного взаимодействия.

В данном контексте понятие «коммуникативная компетентность» используется нами в интерпретации Л.А. Петровской как «способность устанавливать и поддерживать необходимые контакты с другими людьми. В состав компетентности включают некоторую совокупность коммуникативных знаний и умений, обеспечивающих эффективное протекание коммуникативного процесса» [2].

Итак, ситуативность является главным условием развития речевых умений в зависимости от вида цели общения. Отметим, что цели общения подразделяются на прямые и косвенные. Так, к прямым, или непосредственным целям общения относятся такие интенции, как: получить информацию, побуждать к высказыванию, выяснить факты, поддержать позицию, мнение, обсудить проблемы, разъяснить позицию, одобрять, осуждать, сравнивать, оценивать... и другие информативные, регулирующие и оценочные интенции. В свою очередь, речевая ситуация диктует правила речевого общения и определяет формы его выражения в различных ситуациях.

Очень важно развить умение вести неподготовленную (спонтанную) речь - пользоваться иностранным языком в естественном общении, например, при беседе, разговоре. Так, неподготовленное, мотивированное выражение своих мыслей вырабатывает у говорящего речевую активность и самостоятельность, обеспечивает вербальное и структурное разнообразие используемого речевого материала. При данном устном способе коммуникации говорящий контролирует логико-композиционный, синтаксический и частично лексико-фразеологический уровни языка. Коммуникант выбирает соответствующие слова для адекватного выражения мысли, с учетом ситуации общения, чтобы его речь была логичной и связной. Речь идет об ассоциировании языковой компетенции коммуникативной, т.е. слова, их формы должны использоваться в соответствии с их речевой задачей. Это означает, что только ситуация, воображаемая или реальная, учет экстралингвистического контекста обеспечивает речевую реакцию, стимулируют обучаемого к общению. Полностью согласимся с мнением Екимова В.И., который считает, что «проигрывание и решение различных ситуаций, которые носят ярко выраженный практико-ориентированный характер, позволяет обучающимся чувствовать себя уверенней в повседневной действительности [3]. Отметим, что в данном контексте «под ситуацией необходимо понимать не совокупность экстралингвистических обстоятельств, а систему взаимоотношений собеседников, отраженную в их сознании. Ситуация есть такая динамичная система взаимоотношений обучающихся, которая благодаря ее отраженности в сознании порождает личную потребность в целенаправленной деятельности и питает эту деятельность» [4].

Как следует из вышеизложенного, составляющими речевого действия являются коммуникативная направленность и его интенции и поэтому в основу типологии речевых действий должно быть положено их интенциональное содержание, которое соотносится с коммуникативными функциями языка. Коммуникативный акт всегда подчинен интенциям коммуникантов. Поэтому именно интенции выступают как действенный способ речевой стимуляции в условиях активной коммуникативности. Отсюда следует, что коммуникативная интенция – это способ превращения коммуникативной стратегии в коммуникативную тактику; движущая опыта сила коммуникативного акта на пути к поставленной коммуникативной цели.

В процессе вступления в конкретную речевую ситуацию обучающиеся должны приобрести навыки вербально реализовывать изученные интенции, опираясь на такие принципы, как мотивированность, целенаправленность, ситуативность. Так, в рамках уровня В2 Типовой учебной программы общеобразовательной дисциплины «Русский язык» для организаций высшего и (или) послевузовского образования (Алматы, 2023) обучающиеся должны овладеть контактоустанавливающими, информативными, регулируемыми и оценочными интенциями в различных сферах общения. Например, в социально-бытовой сфере в рамках темы «Социальные роли мужчины и женщины» предполагается развитие у обучающихся таких контактоустанавливающих интенций, как вступать в коммуникацию, инициировать обсуждение проблемы социальной роли мужчины и женщины, приглашать к обсуждению, привлекать внимание, поддерживать; регулирующих интенций: побуждать собеседника к высказыванию позиции, выражать

согласие/несогласие, сомневаться; информативные интенции: запрашивать о фактах, причинах, целях, следствиях; условиях, объяснять, выяснять; оценочных: высказывать мнение, предположение, одобрять, осуждать, оправдывать, защищать, сравнивать социальные роли мужчин и женщин в западных и восточных странах. В сфере устной деловой коммуникации предполагается развитие следующих контактоустанавливающих интенций: вступать в коммуникацию, представлять другого человека, здороваться, прощаться, благодарить, извиняться, отвечать на извинения, привлекать внимание, переспрашивать, завершать беседы, выражать намерение, желание, просьбу. Из регулирующих интенций: выражать просьбу, предложение, пожелание, выражать согласие, возражать, заверять, давать гарантии. На формирование и развитие культуры профессиональной речи целеориентированы следующие интенции:

- контактоустанавливающие (вступать в научную коммуникацию, поддерживать беседу, привлекать внимание, представлять кого-либо);
- информативные интенции (запрашивать о фактах, возможностях, вероятности, необходимости, дополнять, выяснять, уточнять, расспрашивать);
- оценочные интенции: вступать в диалог в профессиональной сфере общения, сообщать о факте, времени и месте действия, выражать свое отношение в соответствии с требованиями профессиональной культуры речи.

Обратим внимание на то, что в вышеуказанных примерах интенции, содержащие формулирование коммуникативных задач, реализуются посредством ситуативных и микротемных высказываний, которые выражаются в таких речевых действиях как: достижение взаимопонимания; предметная и фактическая информация; речевой этикет; воздействие, убеждение; вступление и поддержание коммуникации. При этом должны учитываться мотивы, потребности и цели инициатора общения, статус и социальные роли коммуникантов и их взаимоотношения, морально этические и другие поведенческие нормы, а также соотношение интенций инициатора речи и ответной реакции собеседника в условиях активной коммуникации. Из вышеизложенного следует, что речедетельностная функция активной коммуникативности, ситуативная мотивация составляют основу коммуникативной компетенции. В данном аспекте ситуативность выступает как способ речевой стимуляции. Отсюда следует важность отбора и использования в речи языковых конструкций согласно принципу функциональности в соответствии с конкретной ситуацией и речевыми задачами. С целью реализации данной задачи по ситуативной мотивации речевых действий необходимо сформировать у обучающихся такие умения, как: передача информации о себе или другом лице; общение в различных ситуациях; вступление в социальные контакты и др. В данном аспекте целесообразно предложить коммуникативные ситуативные упражнения, направленные на интенциональное оформление учебных задач. Главное в них – наличие коммуникативной задачи. Так, упражнения по моделированию ситуации общения способствуют формированию и развитию таких умений диалогической речи, как: запрашивать информацию, адекватно реагировать на реплику собеседника, употреблять штампы диалогической речи, комбинировать реплики при построении диалога и др. Как известно, обмен репликами отражает логическое развитие коммуникации и реализацию речевых намерений всех участвующих в ней. Поэтому целесообразно предложить вопросные, констатирующие, побудительные, отрицающие установки, например: Выразите восхищение (удивление, сожаление, огорчение) по поводу того, что услышите. Опровергните мнение вашего друга или подтвердите его. Возразите другу (подруге). Подобные установки, хотя и носят учебный характер, приближают учебную деятельность к условиям реальной коммуникации, что способствует формированию как коммуникативных умений (речевые умения, умение получать обратную связь), так и интерактивных: умение строить общение, инициировать благоприятную атмосферу; умение организовать сотрудничество [5].

Формирование данных умений способствует успешному осуществлению коммуникативной деятельности в соответствии с ситуацией и поставленным задачам. Помимо того, формированию и развитию речевых умений в процессе общения, активизации и закреплению навыков употребления лексического материала, другими словами коммуникативной направленности речи способствуют и такие формы занятий, как дискуссия, обсуждение, ролевая игра, экскурсия, путешествие, «круглый стол», которые носят практико-ориентированный характер и представляют собой решение ситуационной задачи.

В данном аспекте ситуативность выступает и как способ речевой стимуляции, и как условие развития речевых умений, то есть речь идет о ситуативной адаптивности коммуникативной компетентности. Полностью согласимся с мнением М.Н. Вятютнева, который трактует коммуникативную компетентность как выбор и реализацию программ речевого поведения в зависимости от способности человека ориентироваться в той или иной обстановке общения; умение классифицировать ситуации в зависимости от темы, задач, коммуникативных установок [6].

Таким образом, активная коммуникативность предполагает развитие речевых умений по отбору и использованию в процессе общения языковых конструкций в соответствии с их интенциональным содержанием согласно принципу функциональности и ситуативной адаптивности. Коммуникативный акт всегда подчинен интенциям коммуникантов, поэтому интенции выступают как действенный способ речевой стимуляции.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Артемов В.А. Психология обучения иностранным языкам. – Москва, 1969.
2. Петровская Л.А. Компетентность в общении: социально-психологический тренинг. – М.: Издательство МГУ, 1998 – 348 с.
3. Екимова В.И. Кейс-метод в высшей школе: проблемы применения и оценки эффективности // Современная зарубежная психология. 2014. Т. 3. № 1. С. 86-97.
4. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. М.: Русский язык, 1989. -276 с.
5. Типовая учебная программа общеобразовательной дисциплины «Русский язык» для организаций высшего и (или) послевузовского образования.- Алматы, 2023.
6. Вятютнев М. Н. Коммуникативная направленность обучения русскому языку в зарубежных школах [Текст]/ М. Н. Вятютнев // Русский язык за рубежом. –1977. – № 6. – С. 38–45.

ӘОЖ 371.261

**СУММАТИВТІК БАҒАЛАУЫНДА КИНЕМАТИКА БӨЛІМІНІҢ ОҚУ
ЗЕРТТЕУЛЕРІН ҰЙЫМДАСТЫРУ****Искакова Ақжарқын Әнетқызы**

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің магистранты,
Ғылыми жетекші: Искакбаев Алибай – профессор
Қызылорда, Қазақстан

***Аңдатпа.** Мақалада оқушылардың білім жетістіктерін критериалды бағалау жүйесі мәселелері анықталды. Күнделікті оқу үдерісі кезінде жүргізілетін оқыту үшін бағалау (формативті) және оқыту, жиынтық бағалаудың (суммативті) мүмкіндіктері сипатталды. Суммативті бағалаудың құрылымдық элементтері көрсетілді. Жиынтық бағалауды жүзеге асырудың кинематика бөлімінен бағалау тапсырмалары көрсетілді. Ұсынылған тапсырмалардың дескрипторлары сипатталды.*

***Тірек сөздер:** критериалды бағалау, формативті бағалау, суммативті бағалау, дескриптор, кинематика.*

Кіріспе. Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде алдын-ала анықталған стандарттарға (критерийлерге) негізделген объективті, әділ бағалау жүргізілуде. Критерийлерге негізделген бағалау білім алушылардың оқу-танымдық құзыреттілігін дамытуға және білім алушыларды белгілі бір критерийлермен бағалауға бағытталған.

Бағалау – оқыту нәтижесін анықтау үшін қолданылатын тәсіл, оқушының берілген тақырыпты меңгерудегі кемшіліктерін жоюда, оның үлгерімінің нәтижелі болуына ықпал ететін фактор [1]. Бағалау оқушының өзінің таным үрдісін қызығушылығын арттырып, оны алуға жетелейді. Бағалаудың әр түрлі тәсілдерін, әдістері мен техникасын оқушылардың өтілген тақырыпты түсіну дағдыларын қалыптастыру дәрежесін анықтау мақсатында мәліметтер жинау үшін ұтымды қолдану мұғалімге оқытуды жүйелеуге мүмкіндік береді. Ал оқушыға алдағы өміріне қажетті өзінің білімін, жоғары құзіреттілігін қалыптастыруын бақылайды.

Оқушының білім алуындағы жетістіктерін тиімді бағалау мақсатында мұғалім бағалаудың диагностикалық, формативті (қалыптастырушы) және суммативті (жиынтық) түрлерін сәтті қолдануы тиіс. Солардың бірі 1999 жылдан кейін оқытуды, әдістерді жақсарту мүмкіндіктерін анықтауға бағытталған оқыту үшін бағалау түрлері қолданысқа енді [1-3]. Сондағы формативті (қалыптастырушы) бағалау оқушының жеке басының дамуы мен қалыптасуына көмектеседі. Бағалаудың бұл жүйесі оқушыға материалды тереңірек түсінуге көмектеседі, сонымен қатар сол материалды сараптап, өмірде қалай қолдануға болатындығы туралы ойлауын, яғни оқушының жеке басының дамуы мен қалыптасуына көмектеседі. Сонымен бірге, оқушыға өзінің білім алуына деген жауапкершілікті сезінуді жүктейді.

Зерттеушілердің жұмыстарын талдаудан шығатыны формативті бағалау отандық мектептерде де, шетелдік мектептерде де нәтижелік оқыту мақсатына ұйымдастырылады. [2-5] авторлардың жұмыстарында формативті бағалауының мазмұны әр түрлі әрекеттермен түсіндіріледі.

Келесі бір бағалаудың түрі ол суммативті (жиынтық, қорытынды) бағалау. Суммативті бағалау оқушылардың алған білімін қорытындылау, әрбір бөлім соңында қорытындылау оқушылардың жетістіктері туралы қорытынды пікір жасауға және қорытынды бағаны қоюға мүмкіндік береді. Оқу материалының мазмұнының ерекшелігіне байланысты қорытынды суммативті бағалау келесі құралдардың көмегімен жүргізілуі мүмкін: жазбаша жұмыстар, бақылау жұмысы немесе қорытынды сынақ жұмысы, жобалау

және зерттеу жұмыстары [2]. Көрсетілген оқу модулі үшін көзделген критерийлер жиынтығымен байланысты қосымша аралық суммативті бағалау жүргізуге болады.

Суммативті бағалаудың құрылымдық элементтерімен қорытынды суммативті бағалау мен аралық суммативті бағалау [2] мақалада айқындалған.

Жиынтық бағалаудың мақсаты – белгілі бір уақыт аралығында оқушының меңгерген білімінің, іс-әрекетінің, құзіреттілігінің қалыптасу деңгейін анықтау және алынған нәтижелердің стандарт талабына сай болуын анықтау.

Суммативті бағалау белгілі бір уақыт аралығында тақырыпты, белгілі бір бөлімді оқып болғаннан кейін оқушының білімін тексеру жұмыстарының нәтижелері бойынша жүргізіледі. Тексеру жұмыстарына қойылған бағалар қорытынды бағаны анықтауға негіз болады.

Суммативті бағалаудың жүргізілуі оқушылар үшін қабілеттілігіне қарай бөлімдердің ережесін, оқиғасын айқын есте сақтап, формулаларды қорытып шығаруға дағдыландырады. Оқушы фактілер мен идеяларды топтастыруға, одан кейін синтез жасап, қорытып түсіндіруге, қорытынды қандай болмасын, мәліметті жаңаша түсіндіріп немесе болжап кете алады.

Суммативті бағалауда бақылау – тексеру жұмыстарын әр түрлі түрде өткізуге болады. Ол пәнге байланысты бөлімдердің оқу бағдарламасына сәйкес болады.

[6] жұмысында критерийлерге негізделген бағалауда қолдануға болатын кейбір құралдар мен олардың негізгі мақсаттары қарастырылған. Мақалада презентация, портфолио технологиясын қолдану, критерийлерге негізделген тестілер мен жобалаудың негізгі принциптері мен әдістемелік мақсаттарын, психологиялық ерекшеліктеріне сәйкес келетін дидактикалық материалдарды таңдауға мүмкіндік беретін құралы ретінде талданған. Осындай түрдегі бақылау – тексеру жұмыстарын құруда оқушылардың тек қана фактілерді немесе өткен материалдарды есте сақтауына ғана емес, жоғары деңгейлі дағдыларын қалыптастыруға арналған сұрақтар мен тапсырмалардан тұруын ескеру қажет. Оқу пәндерін игеру нәтижелерін критериалды бағалаудың басқа құралдары оқытудың мақсаты ретінде қабылданатын күтілетін нәтижелер болып табылады.

Нәтижелер және талқылаулар. Суммативті бағалауда қорытынды тексеретін бақылау жұмысының түрлі тапсырмалары ұсынылған [1]. Осыларды негізге ала отырып, суммативті бағалауға кинематика бөлімін қорытындылауда мұғалімнің жоспарлауына, ұйымдастыруына және өткізуіне берілген әдістемелік нұсқаулықты ұсынайық. Ол 10-сыныптың жаратылыстану- математикалық бағытындағы физика пәнінің «Кинематика» бөліміне арналған.

Оқушылар кинематика бөлімі бойынша суммативті бағалауды тапсыру бойынша: дененің теңдемелі қозғалысы кезінде жылдамдықтың уақытқа тәуелділік графигін пайдалана отырып, орын ауыстыру формуласын қорытып шығаруды; сандық және графиктік есептерді шешуде кинематикалық теңдеулерді пайдалануды; инварианттық және салыстырмалы физикалық шамаларды ажырата білуді; есептер шығаруда орын ауыстыру мен жылдамдықтарды қосудың классикалық заңдарын пайдалануды; қисықсыздықты қозғалыс кезінде дененің тангенциалды, центрге тартқыш және толық үдеулерін, траекторияның қисықтық радиусын анықтауды; көкжиекке бұрыш жасай лақтырылған дененің қозғалысы кезінде кинематикалық шамаларды анықтауды; көкжиекке бұрыш жасай лақтырылған дене қозғалысының траекториясын зерттеуді біледі [8-11].

«Кинематика» бөлімі бойынша жиынтық бағалау

Пәні «Физика»

Сыныбы: _____

Оқу мақсаттары: 10.2.1.2 – Сандық және графиктік есептерді шығаруда кинематика теңдеулерін қолдану;

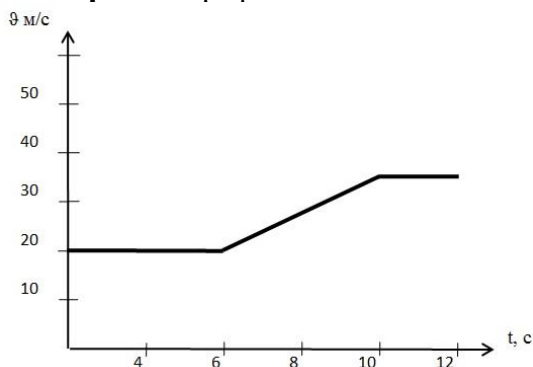
10.2.1.5 – Қисық сызықты қозғалыс

Ұзақтығы – 40 мин

Жалпы балы – 14 балл

Тапсырма 1. График бойынша дененің теңүдемелі қозғалыс уақытын табыңыз.

Тапсырма 2. Еркін түскен дене Жермен соқтығысарда жылдамдығы 48 м/с болса, құлау биіктігін табыңыз.

Тапсырма 3. Материялық нүкте радиусы 3 м шеңбер бойымен қозғалады. Ширек, жарты және бүтін айналым кезіндегі нүктенің жүрген жолын және орын ауыстыруының шамасын табыңыз.

Тапсырма 4. Мұздың бетіне 10 м/с жылдамдықпен лақтырылған тас бастапқы орнынан 45 м қашықтықта тоқтады. Тастың соңғы 5 с жүрген жолын табыңыз.

Критериялды бағалаудың негізгі бағалау құралы дескриптор болып табылады. [7] жұмысында альтернативті дескрипторларды дайындаудың бірнеше сипаттамасы көрсетілген. Осыларды негізге ала отырып, жоғарыда ұсынылған «Кинематика» бөлімі бойынша жиынтық бағалаудың дескрипторын көрсетейік (1-кесте).

Кесте 1. Суммативті бағалау кестесі

Бағалау критерийлері	Тапсырма нөмірі	Дескриптор	Балы
Теңүдемелі аймақты табады	1	Теңүдемелі уақытты табады	1
Дененің құлау биіктігін табады	2	Биіктің формуласын жазады	1
		Биіктікті есептейді	1
Материялық нүктенің жүрген жолын, орын ауыстыру шамасын табады	3	Ширек айналымдағы жолды табады	1
		Ширек айналымдағы орын ауыстыруды табады	1
		Жарты айналымдағы жолды табады	1
		Жарты айналымдағы орын ауыстыруды табады	1
		Бүтін айналымдағы жолды табады	1
		Бүтін айналымдағы орын ауыстыруды табады	1
Тастың соңғы 5 с жүрген жолын табады	4	Үдеуді анықтайды	1
		алғашқы секундтарда жүрген жолын табады	2
		Соңғы секундтардағы жүрген жолды табады	2
Жалпы балы:			14

Әрбір критерий бойынша оқушыларға баға қойылады, ол кейіннен балға ауыстырылады (өте жақсы – 11-14 балл, жақсы – 8-10 балл, қанағаттанарлық – 5-7 балл, қанағаттанарлықсыз – 4-0 балл).

Қорытындылай келе, оқушылардың физика пәнінен білімін бақылау және пысықтау бойынша дайындалған тапсырмалар кешенін талдау тек қана меңгерілген білімді бағалау үшін ғана емес, сонымен қатар сабақтың мазмұны мен формасын өзгерту, сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыруға негізделеді. Себебі, тапсырмалар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға арналады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Урмашев Б.А. Критериалды бағалау технологиясы: Оқу құралы. – Алматы: «ССК» баспасы, 2016. -140 б.
2. Нургабыл Д.Н., Шакен М.М. Моделирование формативного оценивания учебных достижений учащихся //Вестник Казахского национального женского педагогического университета. 2020, №4(84): 16-22 стр.
3. Блум Б. Таксономия педагогических целей. М: «Новая школа». –1997. - 62 с.
4. Anderson L.W., Krathwohl D.R., et al (Eds.) A Taxonomy for Learning, Teaching and Assessing: A Revision of Bloom’s Taxonomy of Educational Objectives. Allyn & Bacon, MA (Pearson Education Group), 2001.
5. Боженкова Л.И., Соколова Е.В. Критериальное оценивание как необходимое условие достижения предметных и метапредметных результатов в обучении геометрии // Преподаватель XXI века № 4, часть 2. 2014. – 126-135 с.
6. Алиева А.М., Сейдалиева Г.О. Критериалды бағалаудың негізгі құралдары және оларды оқу процесіне енгізу //Қыздар Ұлттық педагогикалық университетінің Хабаршысы №4 (92), 2022
7. Шмигирилова И.Б., Рванова А.С. Организация учебных исследований по математике в условиях критериального оценивания //Вестник Казахского национального женского педагогического университета. 2019, №4(80): 93-98 стр.
8. Құлбекұлы М. Жалпы физика: оқу құралы. - Алматы: Қарасай, 2017. - 448 бет
9. Абдулаев Ж. Физика: Жоғары оқу орынд. студ. арн. оқулық. - Алматы: Ғылым, 2011.- 376 б.
10. А.Т.Үргенішбеков, Ж.А.Айдарова, Т.Ж.Суханова, О.И.Тұрсыматова, Ш.А.Скакова, А.Б.Аймырзаева Физикадан есептер жинағы: Оқу құралы.- Қызылорда, 2011.- 256 б.
11. Бижігітов Т. Жалпы физика курсы: Оқулық.- Алматы: ЖШС "Экономика", 2013.- 890 б.

УДК 373.31

СВЯТЫ І АБРАДЫ ЯК СРОДАК ФАРМІРАВАННЯ МАЎЛЕНЧА-КАМУНІКАТЫЎНАЙ КАМПЕТЭНЦЫІ МАЛОДШЫХ ШКОЛЬНІКАЎ

Мурашка Наталля Уладзіміраўна

Аспірант Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя М. Танка
Навуковы кіраўнік – Турчанка Ірына Аляксееўна
Мінск, Рэспубліка Беларусь

***Анотацыя:** праблема фарміравання маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі малодшых школьнікаў выклікае неабходнасць пошуку новых сродкаў, якія б спрыялі эфектыўнаму засваенню ведаў і забяспечвалі дасягненне загадзя спраектаваных вынікаў на аснове ўзаемадзеяння суб'ектаў дзейнасці.*

***Ключавыя словы:** фальклор, маўленча-камунікатыўная кампетэнцыя, святы, традыцыі, звычай, абрад, купальскі квэст.*

Фальклор – гэта складанае, цесна звязанае з народным побытам, уяўленнямі і вераваннямі сінтэтычнае мастацтва, дзе спалучаюцца слова, музыка, тэатральнае дзеянне і танец. Фальклор кожнага народа інтэгруе культуру сваёй этнічнай групы на асаблівым этапе гістарычнага развіцця грамадства і таму з'яўляецца прадметам вывучэння не толькі такіх навук як мастацтвазнаўства, фалькларыстыка, этналогія, філалогія, але і гісторыя, псіхалогія і педагогіка.

Каштоўнасць фальклору як педагагічнага сродку вызначаецца натуральным, беспрымусовым уздзеяннем на дзяцей, даступнасцю для дзяцей з розным узроўнем развіцця, стымуляваннем развіцця творчых здольнасцей асобы.

Разгледзім святы і абрады, як сродак фарміравання маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі, якую мы вызначаем, як практычнае валоданне малодшымі школьнікамі ўсімі відамі маўленчай дзейнасці ў розных сітуацыях зносін на аснове набытых моўных ведаў і сфарміраваных камунікатыўных уменняў [1].

Святы – гэта «... найвышэйшы ўзровень развіцця духоўнай культуры» [2, с. 23] кожнага народа, праз якія «...адзначаюцца тыя ці іншыя моманты ў стане прыроды ці ў асабістым жыцці» [2, с. 23], дзе цесна параплятаюцца традыцыі, звычай, абрады. Размяжуем дадзеныя паняцці.

Традыцыі і звычай валодалі асаблівай сілай выхаваўчага ўздзеяння ў сістэме народнай педагогікі. Многія з іх перажылі сотні пакаленняў.

Традыцыі (от лат. traditio – перадача, паданне) ў шырокім значэнні трактуецца як «... спосаб быцця і ўзнаўлення элементаў сацыяльнай і культурнай спадчыны, які фіксуе ўстойлівасць і пераемнасць вопыту пакаленняў, часоў і эпох» [3], «... тое, што перайшло ад аднаго пакалення да другога, што атрымана ў спадчыну ад папярэдніх пакаленняў» [4, с. 2026]. Функцыі традыцый заключаны ў захоўванні ўзораў і навываў дзейнасці, якія гістарычна назапашаны ў культуры этнасу, і перадачы гэтых ведаў маладому пакаленню з дапамогай звычаяў, абрадаў, тэкстаў і знакаў. У больш вузкім значэнні традыцыя – гэта «... парадак, які ўсталяваўся ў паводзінах, у побыце» [4, с. 2026] пэўнага этнасу – народная традыцыя. Спецыфічнымі рысамі народных традыцый з'яўляюцца даўгавечнасць, устойлівасць і трываласць.

Звычай разумеецца як «... правілы паводзін, якія традыцыйна ўсталяваліся» [4, с. 1098] у грамадстве, як «стэрэатып», які пастаянна паўтараецца [5]. Даследчыкі называюць звычайем выпрацаваныя з часам паводзіны народа пад час якіх-небудзь падзей. Звычай, які захоўваецца стагоддзямі, становіцца традыцыяй.

Механізм перадачы традыцый і звычайў прадугледжвае камунікацыю паміж суб'ектам і аб'ектам, успрыманне, запамінанне, паўтарэнне і аднаўленне культурнай інфармацыі і, у выніку, стварае ўмовы для фарміравання маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі.

Такім чынам, традыцыі і звычайі з'яўляюцца сацыяльным механізмам духоўнай пераемнасці пакаленняў. У якасці сродку фарміравання маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі малодшых школьнікаў, яны ствараюць ўмовы для развіцця маўлення, спрыяюць засваенню сацыяльнага вопыту зносінаў, маюць простую форму камунікацыі.

Абрад – гэта «... комплекс дзеянняў, абумоўленых той ці іншай з'явай у прыродзе, станам яе або ўзростам чалавека» [2, с. 23], праз якія ўвасабляюцца бытавыя ці рэлігійныя традыцыі. Абрады разам з традыцыямі і звычаямі складаюць аснову святочнай культуры. Яны ўтвараюць народнае свята, з'яўляючыся яго часткай побач з песнямі, танцамі, гульнямі і тэатралізаванымі дзеяннямі. На сёняшні дзень каляндарныя і сямейныя абрады страцілі сваё магічнае значэнне і пераўтварыліся ў «традыцыйныя святочныя забаўкі» [2, с. 104], пры гэтым не страціўшы функцыю выхавання маладога пакалення. Так, спасцігаючы культуру свайго народа, дзіця засвойвае родную мову, а разам з гэтым яшчэ мноства паняццяў, стэрэатыпаў, пачуццяў і вобразаў. Аднаўленне абрадаў у дзіцячых калектывах стварае ўмовы для фарміравання маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі, паколькі ў працэсе творчай актыўнай дзейнасці праз узнаўленне тэкстаў развіваюцца слуханне і гаварэнне, засваюцца выканаўчыя каноны маўлення. Акрамя таго, такая дзейнасць развівае навучэнцаў творча, знаёміць з культурай народа і яго духоўным абліччам.

Такім чынам, абрад – гэта частка святочнага дзеяння, устаноўленага звычаем, функцыя якога на сёняшні дзень заключана ў захаванні культурнай спадчыны. З пазіцыі фарміравання маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі абрад можа разглядацца як тэатральная дзейнасць, накіраваная на фарміраванне маўлення.

У сучаснай школе на I ступені агульнай сярэдняй адукацыі работа настаўніка са святамі і абрадамі накіраваная на фарміраванне маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі можа ажыццяўляцца ў пазакласнай дзейнасці і быць разнастайнай:

1. *Разбор і абмеркаванне.* Работа з абрадам заўсёды пачынаецца са знаёмства з ім, абмеркавання і аналізу яго значэння.

2. *Творчая праца.* Маляванне, падрыхтоўка праектаў самастойна або з бацькамі. Такая праца развівае вучня, усталёўвае сувязь мінулага з сучаснасцю, спрыяе ўзаемадзеянню з дарослымі і з аднагодкамі, аб'ядноўвае.

3. *Драматызацыя.* Інсцэніроўка абрадаў або іх фрагментаў дапамагае развіваць гаварэнне і творчыя здольнасці дзяцей, развівае ўменне працаваць у групах, арыентавацца ў партнёрах і сітуацыях зносінаў.

4. *Расповід – наказ.* Пазакласнае мерапрыемства для бацькоў, дзе дзеці разам з настаўнікам аднаўляюць, раскажваюць і паказваюць які-небудзь абрад, традыцыі ці звычай.

5. *Квэст.* Правядзенне гульні з інтэрактыўнымі, спаборніцкімі, інтэлектуальнымі заданнямі на тэму беларускіх народных святаў і абрадаў.

У якасці прыкладу такой работы разгледзім больш падрабязна купальскі квэст «У пошуках папараць-кветкі» [6].

Квэст «У пошуках папараць-кветкі»

Мэта – абагульненне ведаў пра традыцыйнае народнае свята «*Купалле*».

Задачы: развіваць маўленне і пашыраць слоўнікавы запас вучняў; пашыраць уяўленні дзяцей аб традыцыйных беларускіх святах; выхоўваць павагу да традыцый беларускага народа.

Абсталёванне і матэрыялы: дадатак 3; прызы для ўдзельнікаў, цукеркі; таблічкі з назвамі станцый; суправаджальныя карты для груп; рэчы для заданняў: аркушы паперы, алоўкі, кветкі, зеляніна, красворд, дровы, крапіва, пальчаткі, вянок, тэкст з правіламі гульні «У русалку», малюнкi з выявамі раслін: васілёк, рамонак, крапіва, канюшына, званочак, мацярдужка, цімафееўка, мята.

Перад пачаткам квэста, неабходна прадумаць месца размяшчэння «*станцый*», на якіх удзельнікі будуць выконваць свае заданні і маршрут, па якім будуць рухацца групы, не

перасякаючыся адзін з адным. Дзеці дзеляцца на групы і выбіраюць капітанаў. Акрамя таго ў кожнай групе патрэбен быць адзін дарослы, які будзе суправаджаць іх і, пры неабходнасці, аказваць дапамогу ў выкананні заданняў.

Мэта квэста – пошук папараць-кветкі. Кожная група павінна будзе прайсці сем станцый і выканаць сем заданняў. Тая група, якая першай яе знойдзе, і будзе пераможцай.

Капітаны каманд атрымоўваюць суправаджальную карту з планам мясцовасці, якая дапаможа адшукаць патрэбныя станцыі (малюнак 1).

Малюнак 1. – Прыклад суправаджальнай карты

На кожнай з групы чакае кіраўнік станцыі, які расказвае, якое заданне неабходна выконваць. На выкананне кожнага задання даецца па 10 хвілін, за выкананне якога кіраўнік станцыі зафарбоўвае на карце адзін пярэтак і піша «сваю» літару. А яшчэ ён указвае куды неабходна ісці далей.

Кожная група праходзіць станцыі па сваім маршруце.

Станцыя «Чырвоная». На станцыі падрыхтаваны аркушы паперы і алоўкі.

Заданне: неабходна ўспомніць і запісаць галоўныя сімвалы Купалля, а таксама расказаць пра адзін з іх.

Калі заданне выканана, то размалёўвае адзін пярэтак **чырвоным** колерам піша на ім літару **Б**, калі заданне не выканана, то літара не пішацца.

Станцыя «Ружовая». На станцыі падрыхтаваны кветкі і зеляніна.

Заданне: сплесці купальскі вянок.

Калі заданне выканана, то кіраўнік размалёўвае адзін пярэтак **ружовым** колерам піша на ім літару **Ц**.

Станцыя «Сіняя». На станцыі падрыхтаваны красворд і алоўкі.

Заданне: разгадаць красворд.

1. Папараць – ...
2. Хто звычайна плёў вянкi?
3. У якім месяцы святкуюць Купалле?
4. Гарачы сімвал свята.
5. Галоўны сімвал свята.

Калі заданне выканана, то кіраўнік размалёўвае адзін пярэтак **сінім** колерам піша на ім літару **Я**.

Станцыя «Жоўтая». На станцыі падрыхтаваны дровы, крапіва і пальчаткі.

Заданне: скласці купальскае «вогнішча».

Праз 10 хвілін кіраўнік глядзіць як складзена «вогнішча», потым уключае запіс купальскай песні і дзеці скачуць праз «вогнішча».

Калі заданне выканана, то кіраўнік размалёўвае адзін пярэтак **жоўтым** колерам піша на ім літару **В**.

Станцыя «Фіялетавая». На станцыі падрыхтаваны малюнкi з выявамі наступных раслін: васілёк, рамонак, крапіва, канюшына, званочак, мацярдужка, цімафееўка, мята.

Заданне: з тых малюнкаў, што ляжаць на сталe, выбраць малюнкi з лекавымі раслінамі і назваць іх.

Калі заданне выканана, то кіраўнік размалёўвае адзін пярэтак **фіялетавым** колерам піша на ім літару **Е**.

Станцыя «Аранжавая». На станцыі падрыхтаваны тэкст с правіламі гульні «У русалку» і вянок.

Заданне: прачытаць правілы гульні «У Русалку», а потым расказаць і паказаць як у яе гуляць.

Гульня «У Русалку»: Русалкай выбіралі самую смелую дзяўчыну, распускалі ёй валасы і ўпрыгожвалі вянком. Пасля праводзілі русалку ў кола і ўцякалі ад яе, а яна спрабавала каго-небудзь злавіць.

Калі заданне выканана, то кіраўнік размалёўвае адзін пялёстак **аранжавым** колерам піша на ім літару **З**.

Станцыя «Зялёная».

Заданне: успомніць і расказаць мне пра правілы паводзін пад час святкавання Купалля.

Правілы паводзін: На Купалле трэба хадзіць толькі з дарослымі. Нельга блізка падыходзіць да вогнішча. Нельга блізка адыходзіць далёка ад бацькоў, лепей трымаць іх за руку. Нельга блізка падыходзіць да вады.

Калі заданне выканана, то кіраўнік размалёўвае адзін пялёстак **зялёным** колерам піша на ім літару **Д**.

Удзельнікі групы складаюць з літар **Б, Ц, Я, У, Е, З, Д** кодавае слова «**ДЗЕВЯЦЬ**». Пад гэтым нумарам на карце пазначана месца, дзе схавана папараць-кветка.

Удзельнікі, якія прайшлі ўсе станцыі і разгадалі кодавае слова, прыходзяць да месца, пазначаную на карце нумарам дзевяць. Тая група, якая прыйшла першай, прызнаецца пераможцам квэста. У награду ім дастаюцца памятны прыз і цукеркі, а астатнім удзельнікам – суцяшальныя прызы.

Такім чынам, на прыкладзе купальскага квэсту мы разгледзелі магчымасці выкарыстання беларускіх народных святаў як сродку фарміравання маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі. Сваты і абрады змяшчаюць у сябе моўны і маўлены матэрыял, вывучэнне якога спрыяе фарміраванню маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі, пашырае ўяўленню дзяцей аб традыцыйных беларускіх святах і робіць заняткі цікавымі і творчымі.

Артыкул падрыхтаваны пры фінансавай падтрымцы Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь (№ ГР1209).

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ:

1. Мурашка, Н. У. Сутнасць маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі: тэарэтычныя аспекты / Н. У. Мурашка // Пачатк. навучанне: сям'я, дзіцячы сад, шк. – 2023. – № 04. – С. 3–7.
2. Ліцьвінка, В. Д. Сваты і абрады беларусаў / В. Д. Ліцьвінка. – 3-е выд. – Мінск : Беларусь, 2001. – 188 с.
3. Новая философская энциклопедия [Электронный ресурс] : Интернет-версия издания: Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Институт философии РАН; Национальный общественно-научный фонд; Председатель научно-редакционного совета В.С. Степин. – 2-е изд., испр. и допол. – М. : Мысль, 2010. // Электронная библиотека ИФ РАН – Режим доступа : <https://iphlib.ru/library/collection/newphilenc/document/HASH0139aae275501c6d82199339>. – Дата доступа: 02.11.2023.
4. Толковый словарь русского языка : около 100 000 слов, терминов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов ; под общ. ред. Л. И. Скворцова. – 28-е изд., перераб. – М. : Мир и Образование : ОНИКС, 2020. – 1375 с.
5. Большой энциклопедический словарь : энциклопедия / гл. ред. А. М. Прохоров. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Большая Рос. Энцикл., 2004. – 1456 с.
6. Мурашка, Н. У. Выхаванне і навучанне фальклорам на I ступені агульнай сярэдняй адукацыі ў сучаснай школе на прыкладзе традыцыйнага свята «Купалле» / Н. У. Мурашка, А. С. Шылава // Пачатк. навучанне: сям'я, дзіцячы сад, шк. – 2020. – № 5. – С. 47–55.

АКТ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТАРИХТЫ ОҚЫТУДЫҢ НЕГІЗГІ ЭЛЕМЕНТІ РЕТІНДЕ

Мұсабекова Қундызай Әбиболлақызы

Тарих пәнінің оқытушысы, магистр

Т.Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы, мектеп – интернат

Алматы, Қазақстан

***Түйіндеме:** Мақалада білім берудегі қазіргі тенденциялар және тарихты оқытудағы ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың (АКТ) рөлі қарастырылады. Нәтижелерді талдау негізінде АКТ-ны оқу үдерісіне енгізу қажеттілігі және олардың оқудың тиімділігі мен оқушылардың мотивациясына оң әсері туралы қарастырылды.*

***Кілттік сөздер:** ақпараттық - коммуникациялық технология, инновация, тарих сабағы*

Бүгінде еліміз білім берудің жаңару кезеңіне аяқ басты. Бұл процесті түсіну және оған ену білім беру жүйесін реформалау кезінде болады. Республикада мындаған педагогтар жаңартылған білім беру мазмұнын енгізу бойынша курстарды аяқтады және әлі де өтуде. Осы оқиғаларды талдау маған және менің әріптестеріме уақыт тенденциясымен айқындалған жаңа әлеуметтік тәртіпті түсінуге негіз береді. Заманауи дүниенің жаһандану, ақпараттық кеңістіктің кеңеюі, компьютерлендіру, технологиялану процесі адамдардан ойлау икемділігін, бейімделу қабілетін, табандылығын, зерделілігін, табандылығын және сонымен бірге ынтымақтастық пен диалогқа дайын болуын талап етеді.

Менің ойымша, оқушылардың оқу үрдісіне деген ынтасының артуы болашақта тек кәсіби білімі ғана емес, сонымен қатар интеллектуалдық және рухани жағынан да жоғары білікті мамандарды беруге қабілетті, сапалы адами әлеуетті қалыптастыру шарттарының бірі болып табылады.

Осы мақсатқа жету жолында қазіргі заманғы мұғалімдердің өз арсеналында дәстүрлі оқыту әдістерінің көп жылдық тәжірибесі бар. Дегенмен, бар дағдылар жеткіліксіз. Тәжірибе көрсеткендей, репродуктивті әдіс тұлғаның өзін-өзі дамытуына жеткілікті еркіндік бермейді. Заманауи мектеп және ондағы жұмысымыз одан әрі оқушылардың табысты әлеуметтенуіне және олардың өмірде жүзеге асуына ықпал ететін білім мен дағдыларды дамытуға бағытталуы керек деп есептеймін.

Біз, ұстаздар, Қазақстанның бәсекеге қабілетті елдер тобына жетудегі қиын жолындағы рөлімізді түсінеміз. Мұндай серпіліс қазіргі заманғы ғылыми жетістіктердің, соның ішінде заманауи білім беру технологияларының ауқымды дамуының көмегімен ғана мүмкін болады.

Мұнда А.В.Хуторскойдың тұжырымы анық болады: «инновациялық оқытудың жаңа әдістері, сабақты ұйымдастырудың жаңа тәсілдері, білім беру мазмұнын ұйымдастырудағы жаңалықтар, пәнаралық бағдарламалар, білім беру нәтижелерін бағалау әдістері деп түсіну ұсынылады».[1]

Инновациялық оқытудың мақсаты – оқушылардың интеллектуалдық, коммуникативтік, тілдік және шығармашылық қабілеттерін дамыту, оқушылардың жеке қасиеттерін қалыптастыру, оқу-танымдық әрекетке әсер ететін дағдыларды дамыту және өнімді шығармашылық деңгейге көшу, оқушылардың негізгі құзыреттіліктерін қалыптастыру.

Бұл мақсаттар инновациялық оқытудың міндеттерін: оқу процесін онтайландыру, оқушы мен мұғалімнің ынтымақтастық ортасын құру, оқуға ұзақ

мерзімді оң мотивацияны дамыту және материалды және оны беру тәсілдерін мұқият таңдауды анықтайды.

Бүгінгі таңда білім беру қызметінің статистикалық мәліметтерін талдағанда, инновациялық үдеріс көбінесе келесі технологияларға негізделетінін аңғаруға болады: дамыта оқыту, проблемалық оқыту, сыни тұрғыдан ойлауды дамыту, «жобалық әдіс» технологиясы, сараланған тәсіл. деңгейлік курс бағдарламасының 7 модулі бойынша оқыту, сабақта жетістік жағдайын жасау және интеграциялық идеялар. Бұл технологияларды сабақта қолданудың пайдасы зор. Оқу үрдісі оқушы үшін қызықты болады, бұл оқушының белсенділігін арттырады және өзара әрекеттесу және іздену процесінде білімді өз бетінше алу дағдыларын қалыптастырады. Алған білімнің сапасы мен күші артады. Зерттеушілік дағдылары қалыптасады, оқушылардың аналитикалық қабілеттері қалыптасады. Оқыту үрдісімен қатар коммуникативті дағдылардың дамуы және тұлғаның көшбасшылық қасиеттерінің қалыптасуы жүреді. Алайда педагогикалық нарықтың технологиялық мүмкіндіктермен және оларды пайдаланудың тиімді әдістерін іздеу, яғни технологиялық перспективаны тарылыту қажеттілігі туындайды.

Тарих сабағында инновациялық технологияларды оқушылардың субъективті позициясын дамыту факторы ретінде АКТ (ақпараттық- коммуникациялық технологияны) тиімді пайдалану атты сауалнама жүргіздім.

1 сұрақ: Қандай пәндерді оқығанды ұнатасыз және қайсысы ұнамайды? Тарих пәнінен 15 оқушы оң жауап берді.

2 сұрақ жұмыстың қолайлы түрлерін анықтауға бағытталды: сізге сабақтағы жұмыстың қандай формалары ұнайды? Нәтижелер жұмыстың қолайлы түрлері ойын және сабақта АКТ-ны қолданудың әртүрлі формаларын пайдалану екенін көрсетті. Оқыту әдістерінің әртүрлерінің ішінде пайыздық көрсеткіш бойынша (53%), сыныпта АКТ - ы қолдану (72%) жауап берді, демек, АКТ жұмыс түрлерінің арасында басымдыққа ие болды.

Тарих сабағында АКТ-ны пайдалану, жұмыстың әртүрлі формаларын қолданудан тұрады: интернет сайттарымен жұмыс, PowerPoint бағдарламасында презентациялар, тест тапсырмалары, викторина, шығармашылық жұмыс және т.б. Сонымен қатар сабақтарда жұмыстың басқа да түрлері қолданылады: тарихи құжаттармен жұмыс, жұмыс парақтарын толтыру, Word бағдарламасында тесттер мен тапсырмалар, шығармашылық жұмыс (үй тапсырмасы), топпен шығармашылық жұмыс (шағын жоба). Мотивациялық әдістемелер жүйесін, мультимедиялық кітапхананы, интернетпен жұмыс жасау арқылы сабақтың қарқындылығы артырады.

Қазақстан тарихы сабағында бейнефильмдермен жұмысты ұйымдастыру үшін келесі тапсырмалар тиімді: фильмнің мазмұнын оқулық мәтінінің мазмұнымен салыстыру, фильмді көргеннен кейін алған әсерлері туралы әңгімелеу, фильмді көру барысында кестеден «Білдім. Білемін. Білгім келеді» деген тақырыпта бейнероликті көруге қатысты нақты сұрақтарға жауап беру, жобалық жұмысты дәлелдейтін фактілерді таңдау және т.б.

Оқу фильмдері мен мультимедиялық құралдарды пайдаланатын сабақтардың анықтығы өте жоғары, олар мазмұнды және серпінді болып келеді. Мысалы, «Спартак көтерілісі» фильмінің фрагменті «Спартак және оның көтерілісті ұйымдастырудағы рөлі» тақырыбында тәрбиелік пікірталас ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Сабақта фильмдерді пайдалана отырып, проблемалық тапсырмалар, салыстырмалы бейнелер, эстетикалық қабылдау арқылы аналитикалық ойлауды қалыптастыруға болады.

АКТ-ны тарих сабағында қолдану мұғалімнің шығармашылық жұмысымен қатар оқушылардың өздерінен де шығармашылықты талап етеді. Жобалық жұмыстың бірегейлігі – оқушылар компьютерлік технологияны пайдалана отырып, қызықты жоба жасай алады. Олар өздерінің шығармашылық қабілеттерін, ақпараттық және коммуникациялық құзыреттіліктерін көрсете алатын мұндай тапсырмаларды орындау материалды меңгеру ынтасына және сапасына жақсы әсер етеді деп ойлаймын. Жұмыстың бұл түрінде пән

бойынша білімі «қанағаттанарлық», сабақта үнсіз, бірақ компьютерде жақсы жұмыс істеуді білетін оқушылар өздерін көрсете алады. Бұл олардың өзін-өзі бағалауын көтеруге және сыныптастары арасындағы мәртебесін арттыруға мүмкіндік береді.

Пән бойынша білім деңгейін арттыру сабақта АКТ-ны қолданумен байланысты екенін атап өткен жөн. Бұл сауалнама нәтижесінде және рефлексия кезеңінде анықталды. Салыстыру үшін 8-сыныпта «Абылай тұсындағы қазақ хандығы» деген тақырыпта екі сабақ өткіздім. 8 «А» сабағында АКТ ны пайдаланып өткізілсе, 8 «Б» сабағы дәстүрлі форматта өткізілді. Өтілген материалды қайталау кезеңінде оқушыларға тест тапсырылды, оның нәтижесі бойынша әр түрлі формада берілген бір материалды әр сынып оқушылары әртүрлі дәрежеде сіңіреді деген қорытынды жасауға болады (1-кесте).

1 кесте. Тарих сабағында ақпараттық технологияны қолданудың тиімділігі

Тапсырма лар	8 «А»		8 «Б»	
	Ақпаратты алу әдістері	Тапсырм аны орындаушыла р %	Ақпарат ты алу әдістері	Тапсырм аны орындаушыла р %
Абылайдың балалық шағы қандай болды?	Фильм көру	87	Мұғалімнің түсіндіруі	45
Абылай қай жылы хан болып жарияланды?	Виртуалды саяхат	93	Иллюстрация	76
Ол қандай шайқастарға қатысады? (Картадан атақты Абылай саяхат жасаған елдер мен аймақтарды көрсетіңіз?)	Мультимедиялық карта	79	Оқулықтағы карта	54

Сабақтағы өзіндік жұмыс тапсырмаларындағы рефлексия кезеңінде 8 «А» сынып оқушыларынан «АКТ-ны қолдану материалды жақсы меңгеруге ықпал етті деп ойлайсыз ба?» деген сұраққа анонимді түрде жауап беру ұсынылды, мұнда 78% респонденттердің «Мен солай ойлаймын», 18% - «Маған жауап беру қиын» және 4% - «жоқ» деп жауап берді.

Өз кезегінде, 8 «Б» сынып оқушыларына анонимді түрде келесі сұраққа жауап беру ұсынылды: «Егер сабақта АКТ бар болса, сіз материалды жақсы немесе нашар меңгерер ме едіңіз?», мұнда респонденттердің 74%-і «Мен солай ойлаймын», 22% – «жауап беру қиын» және 2% – «жоқ» деп жауап берді.

Бұл нәтижелер оқушылардың өздері ақпараттық технологияны қолданудың мақсаттылығын білетіндігін көрсетеді. Оқушылардың ақпаратты әртүрлі нысандарда, атап айтқанда, АКТ-ны қолдану арқылы алуға деген ұмтылысын шынайы деп санауға

болады, өйткені қазіргі балалар үйдегі компьютерді әртүрлі мақсаттарда, ал мектепте жаңа ақпаратты алу тәсілі ретінде пайдалану мүмкіндігіне ие. Ал менің ұстаз ретіндегі міндетім – оқушылардың ақпараттық-технологиялық құзіреттілігін дамытуға ықпал ету, балаларды қазіргі заманның кең мүмкіндіктерін тәрбиелік тұрғыда пайдалана білуге үйрету [2, 165 б.].

Тарих сабағында АКТ қолданудың маңыздылығын түсіндім және нәтижесін көрдім деп айтуыма болады.

АКТ қолданудың артықшылықтары:

1. Ақпараттық технологиялар пәнді оқуға деген қызығушылықты арттыруға және ақпараттық өрісті кеңейтуге мүмкіндік береді.

2. Ақпаратты алу және пайдалану процесі жеделдейді, мектеп оқушыларының танымдық қабілеттері дамиды.

3. Мультимедиялық нұсқаумен қамтамасыз етілген сыныптардағы үлгерімі төмен оқушылардың саны күрт азайып келеді.

4. Компьютер сонымен қатар ақпаратты ұсынудың әртүрлі тәсілдерін біріктіру мүмкіндігі болып табылады.

Ақпараттық технологияның дамуымен бірге компьютерлік оқыту технологияларын дамыту үшін компьютердің беретін мүмкіндіктеріне көбірек көңіл бөлінуде. Бір интерактивті бағдарламалық қамтамасыз ету негізінде мәтін, графика, дыбыс, бейне және анимацияның интерактивті үйлесімі болып табылатын мультимедиялық технологияның әсіресе бай дидактикалық мүмкіндіктері бар [3].

Қазіргі қазақстандық мектептердің мұғалімдері қолданатын жұмыс түрлері мен формаларын көпке тізіп шығуға болар еді. «Ескі формат» мұғалімдері олардан қалай бас тартса да, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар біздің жұмысымыздың ғана емес, өміріміздің де ажырамас бөлігіне айналуға. Мультимедиялық бағдарламалар ақпаратты әртүрлі формада ұсынады және сол арқылы оқу процесі де тиімдірек болады.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Хуторской А.В. Педагогическая инноватика: методология, теория, практика: Научное издание. -М.: Изд. УНЦ ДО, 2005.

2. Мұғалімдерге арналған нұсқаулық. Үшінші (базалық) деңгей // «Назарбаев Зияткерлік мектептері» АҚ, 2012 ж.

3. Дайри Н.Г. Обучение истории в старших классах: познавательная активность учащихся и эффективность обучения. -М.: Просвещение, 1988. –с.256

СТУДЕНТТІК ОРТАЛЫҚТАНДЫРЫЛҒАН ОҚЫТУДЫ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Өмірзақ Айдана Жеңісқызы

Педагогика және психология мамандығының магистранты,
М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Университеті,
Ғылыми жетекші: Усенова Аккенже Мукановна
Шымкент, Қазақстан

Аннотация: мақалада ЖОО жүйесіне студентке орталықтандырылған оқытуды (СОО) ендірудің ерекшеліктері, оны трансформациялау мәселесі қарастырылған. Цифрлық ортада СОО-ды трансформациялау негізінде болашақ мұғалімнің кәсіби даярлығын жетілдіруді теориялық-практикалық тұрғыдан негіздеудің қажеттігі мен маңыздылығын негіздейді.

Тірек сөздер: педагогикалық білім беру, болашақ мұғалімнің кәсіби даярлығы, студентке орталықтандырылған оқыту, студентке орталықтандырылған оқытуды трансформациялау.

Педагогикалық кадрларды даярлау жүйесін жетілдіру екі басым бағытқа (оқыту және тәрбиелеу) негізделетіні ақиқат. Осыған орай "Мәңгілік Ел" ұлттық идеясы аясындағы педагогикалық білім берудің мақсаты – ұлттық сана-сезімі, кәсібилігі мен бәсекеге қабілеттілігі жоғары дамыған қоғамның әлеуметтік белсенді мүшелерін, мұғалімдердің жаңа буынын тәрбиелеу. Отандық ғылымда жоғары педагогикалық білім беруді дамыту "Қазақстан Республикасында үздіксіз кәсіби педагогикалық білім беруді дамыту тұжырымдамасында", "Қазақстан Республикасының жоғары педагогикалық білім беру тұжырымдамасында" (Н.Д.Хмель, К.К.Жампеисова, А.А.Әбішев, А.А.Бейсенбаева, Ж.И.Намазбаева және т.б.) жан-жақты қарастырылып, ондағы идеялар теориялық тұрғыдан зерделеніп, практикалық жүзеге асырылуда. Болашақ мұғалімнің цифрлық құзыреттілігі мен ақпараттық мәдениетін қалыптастыру; кәсіби іс-әрекетінде электрондық және мобильді технологияларды тиімді пайдалану (Е.Ы.Бидайбеков, К.М.Беркимбаев, Д.М.Джусубалиева, С.Лактионова, Е.В.Артыкбаева және т.б.); болашақ мамандарды білім беруді ақпараттандыру жағдайында кәсіби даярлау (Ж. А.Тусельбаева, Д.Е.Сагимбаева, У.Т.Нурманалиева және т.б.) мәселелері де зерделенген. Осы айтылғандар болашақ мұғалімнің кәсіби даярлығын жетілдіруде ҚР ЖОО жүйесіне студентке орталықтандырылған оқытуды (СОО) ендірудің ерекшеліктері, оны трансформациялау мәселесі қарастырылмағанын байқатты.

Алайда әлемдік білім беру кеңістігінің қалыптасуымен мәдени алмасуының кеңдігі, ортақ ізденістер қарқындылығы мен білім беру практикасына СОО-дың ендірілуі университеттік білім берудің өзекті нысандары мен мазмұнын қайта қарастыруды талап етеді. Ал Қазақстандағы цифрлық экономика дәуірі талаптары университеттік білім берудің түбегейлі өзгеру қажеттігін айқындай түседі. Цифрлық экономика ЖОО профессорлық-оқытушылар құрамынан инновациялық және коммуникациялық технологияларды пайдаланудың тиісті дағдыларын сапалы меңгеруге бағдарланған өзгеше трендтегі мамандарды даярлауға сәйкес болуын талап етеді. Сондықтан қазіргі педагогты кәсіби даярлау үдерісінде СОО-ды трансформациялау аса қажет. Цифрлық орта жағдайында студентке орталықтандырылған тәсілді трансформациялау – бұл жоғары білікті маманды қалыптастыру үшін маңызды және қажетті деңгей. Өйткені оның маңыздылығы проблемалық оқытуды, жобалық оқытуды қамтуымен, интерактивті технологияларды қолдануымен және оқытудың дербестендірілген траекториясын құруымен ғана шектелмей,

сондай-ақ бітірушінің болашақ қызметіне қажетті кәсіби-тұлғалық құзыреттерін игеруіне мүмкіндік беруімен айқындалады.

Оның үстіне білім беру бағдарламаларын реформалау жоғары сапалы, студентке орталықтандырылған және дербестендірілген білім беру траекторияларының мүмкіндігін қамтамасыздандыруы тиіс [1].

Дербестендіру СОО-дың негізі тұрғысынан студенттің асқан жауапкершілігі мен одан күтілетін күшті және әлсіз жақтарын саралай отырып барлығының бірдей оқуға тартылуының жоғары деңгейін болжайды, содан кейін осы қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін мазмұнды қалыптастырады. Оқытудың дербестілігі әдістемелік, ұйымдастырушылық қамтамасыздандыруды дамытуға, сондай-ақ оқытушының рөлін өзгертуге мүмкіндік жасайды. Санчес Дж., Салинаса А. студенттердің цифрлық ортада дербестендірілген оқыту кезінде психологиялық-педагогикалық қолдаудың қажеттілігін көрсетеді [2]. Осы ойды С.Л.Логинованың "студенттерге арналған оқу жетістігінің маңызды факторы болып оқытушыларды эмоциялық қолдау және психологиялық сүйемелдеу табылады" деген тұжырымдары дәлелдей түседі [3]. Ал бұл болса, бізге цифрлық ортада СОО-ды трансформациялауда болашақ маманның тұлғалық қалыптасуы мазмұнын толықтыруды, рефлексиялық, психологиялық-педагогикалық сүйемелдеумен қамтамасыздандыруды зерттеу қажеттілігін көрсетті.

СОО-дың теориялық және ғылыми-практикалық негіздеріне арналған зерттеулер:

1. "Education International" анықтамасында СОО – ЖОО-ның ойлауы мен мәдениетінің бет-бейнесі, сондай-ақ оқыту әдісі [4];

2. "Білім берудегі жаңа парадигма уақыты: студентке орталықтандырылған оқыту" Еуропалық жобасында СОО-дың тұтас құрылымы, оның Болон процесі контекстіндегі студенттер мен оқытушылар үшін артықшылықтары ұсынылған[5];

3. Лондондық коммюнике (*communique*)– СОО-ды еуропалық жоғары білім кеңістігіне арналған басымдықтардың бірі тұрғысынан атап көрсеткен;

4. Білім министрлерінің Бухарест коммюникесі – СОО-ды дамыту үшін жағдай жасау, барлық деңгейлердегі білім беру бағдарламаларын басқаруға студенттерді, оқытушыларды тарту, инновациялық әдістерді қолдану және оқыту ортасын қолдау қажеттігін көрсеткен [5];

5. Еуропалық сапа стандарттарында ЖОО білім беру бағдарламаларын жобалау мен жүзеге асыруда студенттердің белсенді рөлін қамтамасыздандыру ұсынылады [6];

Ғылыми еңбектерде СОО – «ортада білім алушы назарға алынатын оқу және оқыту әдісін» білдіреді [7]. Зерттеудің теориялық-әдіснамалық негіздерін мынадай еңбектер құрайды:

- СОО тұжырымдамасы (К.Роджерс, М.Ноулз, Ж.Пиаже т.б.) [8,9,10]; студентке орталықтандырылған тәсіл (Л.С.Выготский, В. В.Давыдов, П.Я.Гальперин, В.И. Байденко т. б.);

- оқытудағы құзыреттілік тәсіл тұжырымдамасы (И.А.Зимняя, А.П.Тряпицына, А.В.Хуторской т. б.);

- заманауи университеттік білім беру мәселесі (В. А.Анищенко, Е. И.Тихомирова, В.А.Якунин т.б.);

- ЖОО жағдайында мамандар даярлаудың теориялық және технологиялық негіздері (С.Д.Қаракөзов, Г.З.Әділғазин, Г.К.Нұрғалиева, Д.М.Джусибалиева т. б.);

- Цифрлық дәуірдегі білім беру (А.Марей, Т.В.Никулина, А.Б.Соболев, Н.Ю. Игнатова және т. б.) [11,12,13,14];

Сонымен қазақстандық ғалымдар зерттеулерінде СОО-ды трансформациялау – арнайы зерттеу нысанына алынбаған. Әрине, СОО контекстіндегі педагогикалық шеберлік (Ж.С.Нұрғожин); цифрландыру – білім беру мазмұнын жаңарту шарты ретінде (А.К.Жаркенов) сияқты кейбір мақала, баяндамаларды жоққа шығаруға болмайды [16,17].

Ал бұл болса, цифрлық ортада СОО-ды трансформациялау негізінде болашақ мұғалімнің кәсіби даярлығын жетілдіруді теориялық-практикалық тұрғыдан негіздеудің қажеттігі мен маңыздылығын арттырады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020 – 2025. Постановление Правительства Р.К. от 27 декабря 2019 года № 988.
2. Sánchez J., Salinas A., Contreras D., Meyer E. Does the new digital generation of learners exist. A Qualitative Study [Electronic resource] // British journal of educational technology. 2011. № 42 (4). P. 543–556. Accessmode: <https://www.researchgate.net/publication/227793574>
3. Логинова С.Л. Цифровизация высшего образования: основные противоречия // Непрерывное образование: теория и практика реализации. Материалы II Международной научно-практической конференции. Екатеринбург, 2019. С. 104—107
4. The European Higher Education Area in the new Decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, available at: https://www.eurashe.eu/library/modernisingphe/Bologna_2009_Leuven-Communique.pdf (accessed 17.06.2017).
5. Коммюнике Конференции министров Европейского пространства высшего образования, г. Бухарест, Румыния, 26–27 апреля 2012 года [Электронный ресурс]. URL: <http://www.bs.u.by/Cache/Page/172203.pdf> (дата обращения: 17.06.2017).
6. Report of the European Commission «Improving the quality of teaching and learning in Europe's higher education institutions», available at: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/library/reports/modernisation_en.pdf (accessed 17.06.2017).
7. Анжеле Атгард, Эмма ди Иорио, Коен Гевен, Роберт Санти «Студентоцентрированное обучение. Глубинное понимание теории и практики.// перевод на русс. яз. Научный редактор Каланова Ш.М. – Астана. НКАОКО – IQAA, 2017. – с. 55
8. Rogers C. R. Freedom to Learn for the 80's. Columbus Charles Merrill Publishing Company, 1983. 312 p.
9. Knowles M. S. Self-Directed Learning: a Guide for Learners and Teachers. N. Y.: Association Press, 1975. 135 p.
10. Пиаже Ж. Психология интеллекта. М.: Питер, 2004. 192 с
11. Марей А. Цифровизация как изменение парадигмы [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.bcg.com/ru-ru/about/bcg-review/digitalization.aspx>.
12. Никулина Т. В. Информатизация и цифровизация образования, понятия, технологии, управление / Т. В. Никулина // Педагогическое образование в России. 2018
13. Соболев А. Б. Меняйся или уходи. Цифровое образование бросает вызов преподавателям вуза [Электронный ресурс] / А. Б. Соболев // Электронная газета «Поиск». 2018. № 1-2. Режим доступа: <http://www.poisknews.ru/theme/edu/31969/>.
14. Игнатова Н. Ю. Образование в цифровую эпоху: монография / Н. Ю. Игнатова. Нижний Тагил: НТИ (филиал) УрФУ, 2017. 128 с.
15. Бондаревская Е. В. Личностно-ориентированный подход как технология модернизации образования // Методист. 2003. № 2. С. 2–6.
16. Нургужинов Ж.С. Актуальные вопросы социального партнерства "вуз-работодатель" в Казахстане // Высшее образование в России, 2016. - № 3
17. Жаркенов А.К. Цифровизация как условие обновления содержания образования // Педагогическая наука и практика. 2018. № 3 (21). С. 27—31.

КӨШБАСШЫЛЫҚ МӘСЕЛЕСІНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ
АСПЕКТІЛЕРІ

Толенкулова Ұлпан Қуатқызы

7M01101 – «Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты,
М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті,
Ғылыми жетекші: Айтенова Эльмира Абдикалиевна
Тараз, Қазақстан

Аннотация: мақалада көшбасшылық теориялардың (болмыс теориясы, жағдаяттық теория, лидер рөлін анықтау теория, кешенді теория және т.б.) педагогикалық-психологиялық аспектілері қарастырылған. Көшбасшы – топты біріктіретін, бағыттайтын, қолдайтын, қабылдайтын, жетелейтін оның беделді мүшесі. Көшбасшылық – топты мақсатына жеткізудегі топ мүшесінің лидер рөліндегі іс-әрекетіне байланысты әлеуметтік-психологиялық құбылыс.

Тірек сөздер: көшбасшы, көшбасшылық қасиеттер, көшбасшылық теориялар, жоғары сынып оқушылары.

Көшбасшы – қоғамдастықтың мүдделерін қанағаттандыруға бағытталған бірлескен іс-әрекетті біріктіру үшін басқаларға әсер ете алатын тұлға. Қоғамдық өмірде көшбасшы белгілі бір адамдар тобындағы біріктіретін, ең беделді тұлға ретінде іс-әрекеттің кез-келген түрінде және тарихи кезеңде ерекшеленуі мүмкін.

«Көшбасшы» ұғымында екі негізгі мағынаны ажыратуға болады:

- топ тұрғысынан айқын, маңызды қасиеттерге ие адам, оның көмегімен іс-әрекет мүмкіндігінше нәтижелі болады. Бұл жағдайда көшбасшы – топтың қалған мүшелері қосылатын рөл үлгісі. Оның әсері көрінетін субъективтіліктің психологиялық құбылысына негізделген;

- қоғам топ үшін ең маңызды шешімдер қабылдау құқығын анықтайтын тұлға. Бұл жағдайда көшбасшының беделі ортақ мақсатқа жету үшін басқаларды біріктіру қабілетіне негізделген. Көшбасшы топтағы қатынастарды реттейді, топтар арасындағы қарым-қатынаста оның құндылықтарын қорғайды, топ ішіндегі құндылықтардың қалыптасуына әсер етеді.

Көшбасшылық ұғымы әлеуметтану, саясаттану, психология және адам мен қоғам туралы басқа ғылымдарда бар. Бұл құбылысты зерттеу тікелей практикалық бағытқа ие. Бұл тиімді көшбасшылық әдістерін, сондай-ақ көшбасшыларды тандау үшін маңызды. Көшбасшылық әлеуметтік құбылыс ретінде күрделі ұйымдастырылған жүйелердің белгілі бір объективті қажеттіліктеріне негізделген: өзін-өзі ұйымдастыруда, жүйенің жеке элементтерінің өмірлік және функционалды қабілетін қамтамасыз ету үшін мінез-құлқын реттеуде.

«Көшбасшының ерекшеліктері теориясы» негізінде көшбасшылар туралы түсініктер мен теориялардың пайда болғанын айтады. Жетекші орынға ие болуға және көшбасшы рөлін алуға жүйке процестерінің күші мен қозғалғыштығы, экстраверттік, эмпатия – жаңашыр қабілеті, эвристикалық және интеллектуалдық қабілеттер сияқты белгілі бір туа біткен қасиеттер мен жеке қасиеттер мүмкіндік береді. Бірақ нақты өмірде көптеген жағдайлар бар, ал ол жағдайларда көшбасшылық қабілеті жоғары болса да кейбір адамдар көшбасшы бола алмайды. Е.Дженнингс әрбір топта ақыл-ойы, қабілеті бойынша көшбасшылардан жоғары, бірақ көшбасшылық мәртебесі жоқ мүшелер бар деп санайтынын жеткізеді [1].

«Көшбасшы белгілерінің теориясы» біртіндеп көшбасшылықты топтың функциясы ретінде болжайтын тағы бір тұжырымдамамен алмастырылады. Оның авторлары Р.Крачфилд, Д. Креч, Г. Хоменс болды. Сондай-ақ, Р.Бэйлс, Т.Ньюком, А.Харе негізін қалаған «Көшбасшылық теориясы жағдайдың функциясы ретінде» еңбектері танымал болды [2].

Ол көшбасшылық феномені топ ішіндегі дамудың нәтижесі деп тұжырымдады және топтың барлық мүшелері осы процестің қатысушылары болып табылады, сәйкесінше көшбасшы – бұл топтың нормалары мен құндылықтарын дәйекті түрде ұстанатын ең жоғары мәртебеге ие топтың мүшесі екені анық [2, 19 б.]. Бүгінгі таңда бұл теория ең көп таралған болып келеді. Әр түрлі топтардағы бірдей балалардың әртүрлі әлеуметтік және тұлғааралық рөлдерді ойнау арқылы әртүрлі позицияға ие болуын бақылау ғалымдарды көшбасшылық әр түрлі факторлар мен жағдайлардың күрделі және жан-жақты әсерінің нәтижесі деген қорытындыға келді.

Жеке тұлғаға ол қабылдаған рөлдер тұрғысынан қарау әр түрлі факторларда (жағдайларда) көшбасшыны ұсыну басталатын сәттер ретінде қарастыруға себеп болды. Н.С.Жеребова көшбасшылықтың жағдай мен рөлдің функциясы ретіндегі ерекшелігі – рөл көшбасшыға «берілмейді», бірақ оны өзі «алады» деп санайды [3]. Көшбасшы – бұл белгілі бір жағдайда топтық тапсырмаларды орындау үшін басқаларға қарағанда үлкен жауапкершілік алатын адам.

Мектеп сыныбында әрқашан мәдени, әлеуметтік пайдалы және басқа да мәселелерді басқаларға қарағанда жақсы ұйымдастыра алатын балалар бар. Кейде топта әмбебап көшбасшы пайда болады, бірақ көбінесе әртүрлі жағдайларда әртүрлі көшбасшылар пайда болады.

Р.Бэйлс әр топта көшбасшылардың кем дегенде екі түрі бар: эмоционалды және аспаптық. Топтағы психологиялық климат эмоционалды көшбасшыға байланысты, тұлғааралық қатынастарды оңтайлы реттеу туралы қамқорлық. Инструменталды көшбасшы нақты іс-әрекет түрлерінде бастамашыл және мақсатқа жету үшін жалпы күш-жігерді сәтті үйлестіре алады.

Осындай тұжырымдарды басқа Американдық ғалымдар өз зерттеулерінің нәтижесінде жасай алды. Отандық зерттеушілер, атап айтқанда Л.Г.Сорокова: лидер психологиялық тұрғыдан топтың үміттерін қанағаттандыруы керек деп санайды [4].

Н.С.Жеребова ұйымдастырған көшбасшылықты зерттеу белгілі бір іс-әрекет саласы, мысалы, оқу, әлеуметтік пайдалы жұмыс және т.б. олардың аспаптық (ситуациялық) көшбасшысын ұсынатындығын дәлелдеді. Осыған ұқсас мәліметтер В.В.Шпалинскийдің жетекшілігімен жүргізілген зерттеуде алынды. Оқушылар мен еңбек ұжымдарын зерттеу кезінде, әдетте, осы төрт саладағы көшбасшылар әртүрлі адамдар болып келді. Бір тұлғадағы көшбасшылардың толық сәйкестігі тек оқшауланған жағдайларда болды. Тиісінше, ұсынған көшбасшының анықтамасы ерекше назар аударуға тұрарлық. Б.Д.Парыгин: «Көшбасшы – белгілі бір, нақты, әдетте жеткілікті маңызды мәселе жағдайында бейресми көшбасшы рөліне өздігінен ұсынылатын топтың мүшесі, ол ортақ мақсатқа тез және сәтті жету үшін адамдардың бірлескен ұжымдық іс-әрекетін ұйымдастыруды қамтамасыз етеді» [5].

Көшбасшылық – топты оның мүшелерінің іс-әрекеті, қарым-қатынасы және өзара әрекеттесуі нәтижесінде саралаудың бір тәсілі. Бұл топтағы адамдардың қарым-қатынасы мен өзара әрекеттесуінің нәтижесі ретінде пайда болады. Көшбасшылық сонымен қатар психологиялық, әлеуметтік және таптық мәні бар топтық дамудың маңызды сипаттамаларына назар аударатын және көрінетін күрделі әлеуметтік - психологиялық құбылыс.

Осылайша, көшбасшылық-бұл топтық дамудың күрделі әлеуметтік-психологиялық процесі, нәтижесінде топтық құрылым пайда болады және сараланады, оны оңтайландыру және үздіксіз жетілдіру жүреді. Психологиялық әдебиеттерде көшбасшылықтың әртүрлі түрлері бар. Мысалы, «ресми» және «бейресми» көшбасшылықты ажыратамыз.

Көшбасшының қалыптасуы және топтың дамуы үздіксіз және ажыратылмайтын процесс. Көшбасшы – бұл топтағы адамның мәртебесі. Ал белгілі бір адамның мәртебесі өзгереді. Тұлғааралық қатынастардың нәтижесінде оның әр мүшесінің мәртебесі және сонымен бірге олардың топқа әсері анықталады.

Бірқатар зерттеулерге сәйкес, 70-ке жуық көшбасшылық қасиеттер анықталды. Бірақ мұндай қасиеттерді бәрін толық қалыптастыру мүмкін емес. Тиісінше, көшбасшы болудың 80%-ына әсер ететін 20% маңызды, яғни, ең маңыздыларын дұрыс таңдау маңызды. Нәтижесінде 12 негізгі көшбасшылық қасиеттер анықталды. Олар шартты түрде 3 топқа бөлінді: жүйелік, коммуникативті және ішкі.

Жүйелік: көру, мақсат қою, мақсатқа міндеттерді қою және табандылық, икемділік.

Коммуникативті: әдептілік, ынталандыру және шабыттандыру қабілеті, ұйымшылдық, қолдау.

Ішкі: ішкі тұтастық, сенімділік, белсенділік, өзін-өзі басқару.

Көшбасшылық мәселесін зерттеу ежелгі философиядан басталды (Аристотель, Платон) және орта ғасыр философтарының діни білімінде жалғасты. Олар тек Құдайдың нақты белсенділігі бар және адам өз бастамасы бойынша әрекет ете алмайды дейді. Қайта өрлеу дәуірінде Гегель жеке тұлғаның көшбасшылық ұстанымын бостандықтың қайнар көзі ретінде қарастырды және ол адамға өз мақсаттарына жету үшін әрекет етуге мүмкіндік береді деп сенді. Сол кездегі ойшылдар Гельветиус пен Дидро көшбасшылықты адамның өзіне деген сүйіспеншілігі мен жеке қызығушылығын арттырудағы жеке іс-әрекеттің қоздырғышы ретінде қарастырды.

«Көшбасшылық» феноменінің дербестігі көптеген теориялық тұжырымдамалардың пайда болуына әкелді. Көшбасшылықтың алғашқы теорияларының бірі ХХ ғасырда пайда болды. Оның пайда болуы ағылшын антропологы, психолог Ф.Галтонның шығармаларымен байланысты. Ол көшбасшылық феноменін тұқым қуалаушылықпен түсіндіреді. Теорияның жақтаушылары адам жаяу жүруден гөрі көшбасшылықпен туылады деп санайды [6]. Мұнда көшбасшылық ұғымы психологиялық құбылыс тұрғысынан түсіндіріледі.

ХХ ғасырдың 30-жылдарында батыстық әлеуметтік психологиядағы бұл құбылысқа көп көңіл бөлінді. Америка Құрама Штаттарының ғалымы К.Левин бастаған топ «көшбасшы» және «көшбасшылық» ұғымдарын әлеуметтік психологиядағы динамикалық тұтас ретінде қарастырды. Олар мінез-құлық адамның өзара әрекеттесуі мен жағдайының нәтижесі екенін түсіндірді [7].

Бұл пікір көшбасшының туа біткен болмауын ғана емес, сонымен қатар оны топта тәрбиелеу мүмкіндігін де білдіреді. Демек, көшбасшылық – әлеуметтік-психологиялық құбылыс.

Осыған байланысты ғылыми әдебиеттерде көшбасшылықтың әлеуметтік-психологиялық теориялары қалыптасты. Олардың ішінде біз болмыс теориясын (харизматикалық тәсіл), көшбасшы рөлін анықтау теориясын, ситуациялық теорияны және күрделі теорияны қарастырамыз (1-кесте).

Кесте 1 – Көшбасшы теориялары

Теориялар атауы	Теориялар мазмұны	Теория негізін салушы
1. Болмыс теориясы (харизматикалық тәсіл)	Көшбасшы болып адам туылады Лидерлікке тұқым қуалаушылық тән	Ф.Гальтон
2. Көшбасшы рөлін анықтау теориясы	Көшбасшы – бұл ерекше рөлді қабылдаушы (біріншісі – кәсіби рөл, екіншісі – әлеуметтік-эмоционалдық рөл)	Р.Бейлз
3. Жағдаяттық теориясы	Лидерлік – топтағы құрылған жағдайдың өнімі, белгілі бір жағдаяттабеделдікке ие болған адам, лидер болады	Ф.Фидлер
4. Кешенді теориясы	«Болмыс теориясын», «жағдаяттық теориясын» және «лидер рөлін анықтау теориясын» бірге қосқан кешенді теория. Лидерлік - бұл тұлғааралық қатынастарды ұйымдастырушы үрдіс, ал лидер - осы үрдісті басқарушы субъект	В. Белл

Сонымен, көшбасшы, көшбасшылық мәселесі қарастырылған психологиялық-педагогикалық еңбектерге жасаған талдау лидер, лидерлік феноменінің әдебиеттерде жан-жақты талданғанын, бірқатар көшбасшылық теориялардың (болмыс теориясы, жағдаяттық теория, лидер рөлін анықтау теория, кешенді теория және т.б.) қалыптасқандығын көрсетті. Көшбасшы мен басшының арасында ұқсастықтармен қатар негізгі айырмашылықтардың бар екендігін және оларды оқушылар арасындағы лидерлік мәселесін зерттеп-тануда есепке алу керектігін танытты. Балалардың лидерлігін дамытуда педагогикалық қолдаудың қажеттілігін, оқушыны лидерлікке даярлауда алдымен оқушы-лидер тұлғасының сипаттамасын анықтау керектігін, оны анықтауда олардың жас кезеңдеріне сәйкес даму ерекшеліктерін есепке алудың, лидерліктің типі мен стильдерін, рөлдерін талдаудың, лидерлік сапаларын анықтаудың қажеттілігін көрсетті.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Лидерство в командах / Перевод с англ. – М.: ГИППО , 2004. – 122 с.
2. Психологическая характеристика лидерства. Теоретическая психология. – М., 2011. – 345 с.
3. Бодренкова Г. П. Системное развитие добровольчества в России: от теории к практике/ учебно-методическое пособие. – М.: АНО «СПО СОТИС», 2013. – 320 с.
4. Менегетти А. Психология лидера. – М.: Онтопсихология, 2012. – 208 с.
5. Эмоциональное лидерство. Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта /Сост. ДэниелГоулман, Ричард Бояцис, Энни Макки. – М.: Когито-Центр. – 2015. – 109 с.
6. Гальтон Ф. Наследственность таланта, её законы и последствия / пер. с англ. – СПб., 1875. -299 с.
7. Левин К. Разрешение социальных конфликтов / пер. с англ. - СПб.: Речь, 2000. - 408 с.

ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ОҚУДА/ОҚЫТУДА ОҚУ МАҚСАТТАРЫН АЙҚЫНДАУ МӘСЕЛЕСІ. БЛУМ ТАКСОНОМИЯСЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ДЕҢГЕЙЛЕРІ

**Батаев Дулат Алшынбаевич,
Шатаева Айгерим Муратбековна**

Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті
Шымкент, Қазақстан

***Аннотация:** В статье рассматриваются теоретические материалы в соответствии с таксономией Блума, в которой задания классифицируются на 6 уровней: первый уровень – «Знания», второй уровень – «Понимание», третий уровень – «Применение», четвертый уровень – «Анализ», пятый уровень – «Синтез», шестой уровень – «Оценивание». Таксономия Блума – вариант классификации педагогических целей. Предложена группой ученых под руководством Бенджамина Блума в 1956 г., написавшего в том же году книгу «Таксономия образовательных целей: сфера познания».*

***Тірек сөздер:** интербелсенді, таным, мақсат, әдіс, тәсіл, оқу, таксономия.*

Бенджамин Блум – америкалық оқыту әдістемесінің психологы, Блум таксономиясының авторы. Блум таксономиясы сын тұрғысынан ойлауды қарастыруға болатын ойлау дағдыларының кеңінен қолданылатын иерархиялық моделі болып табылады. Блум таксономиясының мақсаты – оқытудың неғұрлым тұтас нысанын құру.

Интербелсенді әдістеме оқу мақсаттарын екі бағытта нақтылауды талап етеді:

1. Студенттердің оқу материалын меңгеру деңгейін (сапасын) бақылау.
2. Әр студенттің дамуын қадағалау.

Оқу мақсаттары өлшенбелі және нақты, айқын түрде келтірілген (мәселен, кез келген студент пен оқытушының тануына тұрарлықтай) оқу нәтижелері арқылы көрсетілуі керек. Ал өз кезегінде оқу нәтижелері студенттердің әрекеттері арқылы құрастырылады. Мұнда мақсаттарды нақтылаудың келесідей басты талабын орындау керек: мақсаттар оқу процесі нәтижесінде үйренушінің *не жасай алатындығын* (нақты әрекеттерді) көрсететін етістіктер арқылы сипатталуы керек.

Оқу мақсаттарын бұлайша құрастыру оңай емес, өйткені дәстүрлі оқытуда оқытушы оқу мақсаттарын бірінші мезетте өзінің жоспарлауы тұрғысынан түсініп, оларды «оқушыларды/студенттерді үйрету, оқыту, түсіндіру» сияқты жалпылама етістіктер көмегімен құрастырған. Мұндай мақсаттар студентке, оның әрекеттері мен дамуына бағытталмаған, сондықтан да олардың тиімділігі мен нәтижелігін айқындау да қиыншылықтар туғызады.

Сол себепті бұл проблеманы мақсаттардың нақты жүйесін, педагогикалық таксономияларды құрастыру арқылы шешу керек. Бұған қоса мұндай жүйенің ішінде мақсаттардың ерешеліктерін көрсететін категориялар (түрлер) мен деңгейлерді анықтау керек.

«Таксономия» ұғымы биологиядан алынған. Ол күрделілігінің өсуі бойынша (яғни, иерархия бойынша) бірінен соң бірі орналастырылған және өзара тығыз байланыстағы объектілерді жіктеу (классификация) және жүйелеуді білдіреді.

Осы тұрғыдан білім беру жүйесінде кеңінен тараған педагогикалық идеялардың бірі - америкалық ғалым Бенджамин Блумның таксономиясын келтіруге болады. Б.Блум бір топ әріптестерімен бірге 1956 жылы «Таксономияның» танымдық (когнитивтік) саладағы мақсаттарды сипаттайтын бірінші бөлімін жарыққа шығарса (№1 кесте), кейінірек Д.Кратволь және басқа ғалымдар «Таксономияның» аффективтік (эмоционалды-құндылықтық) және психомоторлық салалардағы мақсаттарды қамтитын екінші бөлімін құрастырған.

Таксономия идеялары бүкіл әлем педагогикалық жұртшылығында таным және ойлау әрекеттерінің деңгейлерін, оқу мақсаттарын айқындауда кеңінен қолданыс тапты.

Кесте № 1

Деңгейлер	Көрсеткіштер
1. Білім	Ақпаратты, оқу материалын (қажетті деректерді, нақты фактілерді немесе бүтін теорияларды) есте сақтау мен қайталау (репродукция).
2. Түсіну	Оқу материалын бір формадан екінші формаға, бір белгі жүйесінен басқа жүйеге түрлендіру (интерпретация), ауыстыру, оқу мәліметін өздігінше игеру, салдары мен нәтижелерінің қандай болатындығы туралы алдын-ала болжау, жорамалдау. Мысалы, сөздерді математикалық формулаға түсіру немесе схема, кесте түрінде көрсету; өз сөзімен түсіндіріп беру, қысқаша сипаттау.
3. Қолдану	Оқу материалын жаңа жағдайлар мен ситуацияларда қолдану. Мәселен, ережелерді, формулаларды, түсініктерді, заңдарды, теорияларды, қағидаларды қолдана отырып қандай да бір проблеманы шешу.
4. Талдау (анализ)	Оқу материалын құрамдас бөліктерге жіктеп, олардың арасындағы байланыстарды анықтау, бүтіннің қалайша құралатындығын түсіну және түсіндіре білу.
5. Синтез	Оқу материалын пайдалана отырып, шығармашылық тұрғыдан жаңа мазмұн құрастыру. Мәселен, баяндама немесе эссе жазу, жоспар немесе схема құрастыру.
6. Бағалау	Оқу материалының мағызын бағалау: салыстыру және айырмашылықтарын айқындау, дәлелдеу арқылы шешім қабылдау. Мұнда тұжырымдар нақты талаптар (критерийлер) тұрғысынан болуы керек. Бұл критерийлер үйренушінің өмірлік тәжірибесі мен ұстанған көзқарастарына негізделетін немесе ұстаздың ұсынысынан туындайтын болуы керек. Бағалау алдыңғы деңгейлердің нәтижелеріне жету мүмкіндігін береді.

Когнитивтік (танымдық) салаға оқу бағдарламалары, оқулықтар, ұстаздардың күнделікті практикасында келтірілетін мақсаттар кіреді. Мұндағы мақсаттар игерілген оқу материалын есте сақтау мен оны қайта келтіруден басталып, оларды өздігінше түсініп, солардың негізінде жаңа білім құрастырып (идеялар, әдістер, тәсілдер, әрекеттер, т.б.), сол арқылы қандай да болмасын проблемаларды шешуді қарастырады.

Когнитивтік мақсаттар сабақ барысындағы үйренушілердің әрекеттері ретінде келтіріледі, сол себепті де оларды педагогикалық диагностикада қолданған тиімді.

1) Білім

Қайталау немесе тану арқылы мәліметтердің есте қалай сақталғанын тексеру, мағлұмат пен деректерді еске түсіру арқылы жүзеге асырылатын категория. Бұл деңгейде *тестілеу, қалдырып кеткен белгілерді орнына қою, анықтамалар мен атауларды жаттау немесе қайталау, процестердің өрбу немесе орын алу тәртібін қайталау* сияқты тапсырмалар қолданылады. Оларды орындағанда студенттер оқу материалын оқытушының лекциясында немесе оқулықта берілген күйде бұлжытпай қайталап беруге тырысады. Олардың басты мақсаты – ақпаратты жадында сақтау және іздеу болып табылады.

«Білім» деңгейі – таным мен ойлаудың басқа деңгейлерінің негізін құрайды, өйткені онсыз қалғандарының болуы, жүзеге асырылуы екіталай. Мәселен, көбейту кестесін немесе қажетті формулаларды жатқа білмей, есеп шығарумен айналысуға болмас; Абайдың өлеңін жатқа білмей оның көркемдік ерекшеліктері мен оқырманның ішкі жан дүниесінде қандай сезімдер тудыратындығы туралы ой толғап немесе шығарма жазу мүмкін емес.

Алайда педагогтар бұл деңгейге асыра назар аударып, оны оқу процесінің, оның ішінде сабақтың негізіне айналдырады. Зерттеушілердің айтуы бойынша, орташа есеппен алғанда сабақтың 80% есте сақтау мен жаттау, қайталау мен тану тапсырмалары құрайды екен. Ал бұл жәйт келесі проблемаларға алып келеді:

1. Қайталау немесе жаттау тапсырмалары негізінен үйренушілерден белсенді әрекеттерді талап етпей, олардың сабақтағы бәлсенділігіне (пассивтігіне) жол береді.

2. Үйренушілер сабақ тақырыбына ынта мен қызығушылық танытпайды, демек олар сабақтың нәтижелеріне де құлықсыз болады. Сол арқылы олар өз біліміне, өздерінің парасаттық дамуына деген жауапкершілікті көрсетпейді.

3. Бұл деңгейдегі сұрақтардың бір ғана дұрыс жауабы бар болғандықтан, олар үйренушілерден ой толғау, пікірлесу мен пікірталасты қажет етпейді. Бұл жәйттің үйренушілердің ойлау қабілеті мен коммуникативтік дағдыларының дамуына кері әсер келтіретіндігі сөзсіз.

4. Бұл деңгейде берілген тапсырмаларды орындау қайталауға негізделгендіктен, үйренушілер өзіндік ой мен идея, пікір мен көзқарас, тұжырым мен дәлелдерді ізденуге ұмтылмайды. Ал өз кезегінде бұл жәйт олардың дербес тұлға ретінде дамуына қолғабыс тигізбейді.

2) Түсіну

Түсіну дегеніміз мәліметті таныс, анық күйге (формаға) ауыстыру арқылы өзіндік түсінік қалыптастыру. Бұл деңгейде үйренушілер мағлұматты тек есте сақтамайды, олар оның ауқымы мен көлемін ұлғайтпаса да, сол берілген мөлшерде басқаша қылып көрсетеді. Олар мәліметтерді басқа таныс жүйеге түрлендіреді, есте сақталған мағлұматты басқаларға жеткізу жолдарын айқындайды, ұқсастықтар пен айырмашылықтарды анықтайды, салыстырады, нәтижелерді суреттейді. Мәселен, мектепте жиі қолданатын «Шығарманы (анықтаманы, ережені) өз сөздеріңізбен айтып (түсіндіріп) беріңіздер» тапсырмасы түсінік деңгейін көрсетеді.

Бұл деңгейдегі тапсырмалар «Білім» деңгейімен салыстырғанда, үйренушілерден белсенділікті талап етеді. Олар ақпаратты өздеріне таныс жүйеге көшіріп, түрлендіреді де, сол арқылы оны есте сақтауды едәуір жақсартады. Ал түсінік бірінші мезетте бірлескен әрекеттер негізінде (талқылау, пікірлесу, алмасу, ортаға салу) құралады.

Түсіну категориясын төрт топқа бөлуге болады (Некоторые вопросы образования, 6-8).

1. Түсіндірме (интерпретация) – үйренушілердің қарым-қатынас барысында негізгі идеяларды анықтауы және олардың өзара байланыстарын келтіруі. Әдетте екі объектінің ерекшеліктерін салыстырғанда, ұқсастырғанда немесе бір-біріне қарсы қойғанда, үйренушілер оларға белгілі бір мағына беру арқылы өздерінің түсінігін көрсетеді.

Түсіндірме әдетте «Қалай?» «Неліктен?» сұрақтарына жауап беру мен «Салыстырыңыздар», «Айырмашылығын көрсетіңіздер» тапсырмалары арқылы жүзеге асырылады.

2. Аударма (трансформация) – мағынасын сақтай отырып, үйренушілердің идеяларды қандай да бір белгілеу жүйесінен өздеріне таныс жүйеге немесе формаға ауыстыру.

Мұнда келесідей тапсырмаларды келтіруге болады: график немесе функцияны оқып беру, математикалық формуланы сөзбен келтіру, теореманы формуламен көрсету, суретті немесе схеманы түсіндіру, мәліметті өз сөзімен мазмұндау немесе қысқаша келтіру, сөзбен берілген мәліметті кесте (таблица), график, диаграмма түрінде көрсету.

3. Мысалдар - мәліметті, ойды дұрыс түсінгендікті көрсету үшін практикадан алынған фактілерге жүгіну, соларды келтіру.

Әрине, үйренушілер мысалдар келтіргенде, лекция мен оқулықтарда көрсетілгендерден басқаларын айтқаны дұрыс, өйтпеген жағдайда олар қайтадан «Білім»

деңгейіне оралады.

4. Анықтамалар – атау немесе түсініктің мағынасын өз сөзімен жеткізу, таныс және түсінікті сөздермен анықтама түрінде тұжырымдау.

Мұнда да үйренушілер оқулықта немесе сөздікте берілген анықтаманы жатқа айтпай, өзіндік тұрғыдан ұғым немесе құбылыстың анықтамасын өздеріне таныс әрі түсінікті сөздермен құрастырады.

3) Қолдану

Қолдану - қандай да бір проблеманы (мәселені) шешу үшін мәліметті іс жүзінде қолдану, жүзеге асыру. Бұл деңгейде студенттер оқытушының көмегінсіз таныс емес проблеманы өздігінше шешуі керек. Мұнда қорытынды нәтиже (мысалы, проблеманың шешімі) маңызды мәселе болып қалмай, сонымен бірге шешім іздену процесінің өзі де маңызды болып танылады: үйренушілердің мәселені шешу жолы шешімнің өзінен де маңызды болуы мүмкін.

Қолдануда үйренуші тарапынан келесі әрекеттер атқарылады:

1. Проблемамен танысады.

Проблема мүлдем таныс болмағандықтан, ол жан-жақты қарастырылады. Бұл әрекет «Білім» деңгейіне сәйкес келеді.

2. Проблеманың ерекшеліктерін анықтайды.

Проблема басқа да ұқсас мәселелермен салыстырылып, сол арқылы оның ерекшеліктері айқындалады. Бұл әрекет «Түсіну» деңгейіндегі қимылдарға ұқсас.

3. Шешім қабылдайды.

«Қалай жасаймын?», «Не істеу керек?» деген сұрақтарға жауап беріледі.

4. Шешімді жүзеге асырады, қолданысқа түсіреді.

Бұл шешім анықтама, ереже, формула, теңдеу күйінде келтірілуі мүмкін.

Мысалы, үйренушілер қандай да бір мәліметті (ереже, анықтама, формула) жатқа біледі («Білім» деңгейі). Олар мәліметті өз сөзімен түсіндіріп немесе оны басқа формада көрсетіп беріп (ауызша болса – кесте не график түрінде, формула болса – ауызша түсіндіріп), оның басқалардан айырмашылығы мен ұқсастықтарын айқындайды («Түсіну» деңгейі).

Енді үйренушілер осы мәліметті нақты бір қолданыста көрсетеді: ереже, формула немесе анықтаманы қолданып есеп шығарады, жаттығу орындайды, проблема шешеді.

Бұл деңгейге келесідей тапсырмалар мен сұрақтар жатады:

- *Қалай қолдануға болады?*

- *Өздеріңіз жасап көріңіздер.*

- *Не білгіңіз келеді?*

- *Қалай жасау керек?*

- *Таблица, кесте, график жасаңыздар.*

4) Талдау

Егер «Қолдану» деңгейі шешім қабылдау үшін құрамдас бөліктерді біріктіруді меңзесе, «Талдау» деңгейі, керісінше, бүтін, тұтас нәрсені оның қалайша құрылғандығын түсіндіру мақсатында құрамдас бөліктерге бөлуді нұсқайды. Бұл деңгейде зерттеу нысанасының (күрделі процесс немесе объект) әртүрлі бөлшектері белгілі бір нәтижеге жету үшін қалайша бірге жұмыс істейтіндігін көрсету қажет. Үйренушілер жауап беру үшін ой қозғап, өз жауаптарының логикалық тұрғыдан мінсіз болғандығын қадағалау керек. Бұған қоса олар құрамдас бөліктердің байланыстарының қозғаушы күштерін (мотивтерін) анықтайды.

«Талдау» деңгейінің «Түсіну» деңгейіне ұқсастықтары бар (Некоторые вопросы образования, 12). Алайда түсінумен салыстырғанда талдау мәліметті терең өңдеумен, игерумен ерекшеленеді. Түсінік – нәтижені суреттеу, сипаттау, ал талдау – нәтижеге қалайша жеткендікті түсіндіру.

Талдау сұрақтары мен тапсырмаларының түрлері келесідей болады (Некоторые вопросы образования, 13-14):

1. Негізін тану – ауқымды әрі бүтін құрылымды құрамдас бөліктерге жіктеу, сол арқылы берілген мәліметті әрі қарай дамыту.

Мұнда мәліметтің негізгі бөлімдері арасындағы қатынастарды көрсету үшін оның берілген ауқымынан, шеңберінен тыс шығу керектігі меңзеледі. Бұл үшін алдымен мәліметті (ақпарат, проблема, ұғым, құбылысты) құрамдас бөліктерге жіктеп, оларды бір-бірімен салыстырып, айырмашылығын айқындау керек. Осыдан кейін әрбір бөліктің ерекшелігі, мақсаты мен міндеті анықталып, оларды белгілі бір сипаттар не талаптар бойынша түрлерге (кластарға) ажыратады.

Талдаудың бұл түріне келесі тапсырмалар жатады:

- Процестің қай кезеңдері нәтиже тұрғысынан маңызды болғандығын көрсетіп, дәлелденіздер.
- Өз әрекеттеріңізді тағы да сараптап, қай жерлерде ұтымды болғандығын анықтаңыздар.
- Өз қателеріңізді анықтап, оларды түзетіңіздер.
- Құрамдас бөліктердің өзара қатынасын сипаттап, олардың әрқайсының алатын орны мен маңызын анықтаңыздар.
- Құрамдас бөліктерді сипаттап, олардың қалайша бүтін құрастырып, қорытынды нәтиже сомдайтындығын дәлелденіздер.

2. Астарлы мағынаны ажырату - екі тұжырымның өзара қатынасын көрсету. Бұл қатынастар тура көрсетілмеген немесе айтылмаған тұжырымдарды, ассоциацияларды, нәтижелер мен салдарды келтіру арқылы көрсетіледі. Мұнда мәліметтің жасырын, астарлы ұғымы мен мағынасын айқындау керек.

Мәселен, «Біз бәріміз де Көксерекпіз!» деген ұстаным қалайша түсінесіздер?» деген сұраққа жауап беру үшін үйренушілер М.Әуезовтың «Көксерек» повесінің астарлы, жасырын мағынасын түсінуі керек. Бұл шығарманың бірден көзге түсетін проблемасы «Адам және табиғат». Ал шындығында Мұхтар Әуезов мұнда келесі сұраққа жауап беруге тырысқан сияқты: «Көксерек бұл дүниеге келгенде, көзі ашылмаған бөлтірік еді: пәк еді, бейкүнә еді. Кейіннен ол тажалға айналды. Адам да өмірге бейкүнә нәресте ретінде келеді. Алайда кейінірек ол да тажалға айналады. Неліктен? Кім кінәлі бұған: қоғам мен орта ма, әлде адамның өзі ме?» Үйренушілер шығарманың осы секілді тұспалды, көзге көрінбейтін мәнін анықтау керек.

Астарлы мағынаны ажырату айсбергтің (мұзды таудың) су астында жатқан оннан тоғыз бөлігін айқындаумен бірдей.

3. Мотивация – «Неліктен? Не себепті?» деген сұрақтарға жан-жақты жауап беру арқылы қозғаушы күштер мен себептерді айқындау.

Үйренушілер оқиғалар мен әрекеттер туралы өздері пайымдаған қосымша мағыналарды пайдалана отырып, олардың тура және жасырын (астарлы) мағыналарын таниды, өз ойларын дәлелдер арқылы қорғайды.

Мәселен, «Неліктен әлемдік экономикалық дағдарыстың себебін ипотекалық несиелеумен байланыстырады?» деген сұраққа жауап беру үшін үйренушілер дағдарыстың себеп-салдарын айқандауы керек.

5) Синтез

Синтез - жаңа мазмұн мен бүтін ұғым (түсінік, құбылыс, құрылым) тудыру мақсатында жеке бөліктерді (элементтерді) шығармашылықпен біріктіру.

Синтез шығармашылық процестерді білдіреді. Мұндағы зерттеу жұмыстары «Қолдану» деңгейіне де, синтезге де жатуы мүмкін. Бірақ «Қолдану» жаңа ұғымды құрастыруды талап етпейді, ал синтез үйренушінің жеке тәжірибе негізінде жаңалық енгізуді, жаңаша шешімді келтіруді меңзейді. Синтез - «жинақтау» деген ұғым, ол болжау,

шарттылық, мүмкіндік ұғымдарын қолданып, құрамдас бөліктердің қалайша бірігіп, жаңа мазмұн, құрылым, модель құрайтындығын көрсетеді.

Синтездің келесідей түрлері болады (Некоторые вопросы образования, 15-16):

1. Шығармашылық жанрлар – эссе, өлең, жоба, баяндама, шығарма, шешендік (ораторлық) сөз, сценарий, компьютерлік бағдарлама, т.б.

2. Жоспар құрастыру, әрекеттердің тәртібін келтіру немесе тәжірибе өткізу.

3. Абстрактылы қатынастармен көрсетілетін нәтижелер.

Мәселен, әртүрлі құбылыстарды бақылау нәтижелерінің негізінде жаңа моделдер құрастыру: бұл қандай да бір ғылыми болжам келтіретін гипотеза болуы мүмкін.

б) Бағалау

Бағалау – күмәнді, даулы және пікірталас туғызатын мәселелер бойынша шешім қабылдап, оны нанымды дәлелдер арқылы айғақтау. Мұнда да шығармашылық әрекеттердің маңызы зор.

Бұл деңгейде үйренушілер өз жауаптарында дәлдік, нақтылық, логикалық жүйе, дәйектілік секілді талаптарды қолданады, сөйтіп олар өздерінің таңдау жасап, шешім қабылдай алатындығын көрсетеді.

Бағалауда үйренушілер алдымен өз ойлары, идеялары, пайымдаулары қандай талаптар (критерийлер) негізінде құрастырылатындығын анықтап, содан кейін осы талаптарды қолдана отырып, өз ойларын келтіреді. Бұл талаптар үйренушілердің 1) қандай мәдени және элеуметтік құндылықтар таңдағанына, 2) діни-рухани және тарихи идеалдарына, 3) жеке басының тұлғалық ерекшеліктері мен құндылықтарына негізделеді.

Мәселен, «Үйрету мүмкін емес, үйрену ғана ықтимал» деген тұжырыммен келісесіз бе?» деген сұраққа әртүрлі жауап алуға болады, өйткені үйренушілердің сенімдері мен ұстанған құндылықтары, түсініктері мен көзқарастары біркелкі емес.

Үйренуші бағалау» тапсырмаларын орындауда келесі әрекеттерді атқарады (Некоторые вопросы образования, 17):

1. Өз позициясының (идея, пікір, түсінік) дұрыс-бұрыстығын анықтап, оны жан-жақты пысықтайды.

2. Өзінің дербес көзқарасын қалыптастырып, тұжырым ретінде келтіреді.

3. Өз пікірін негіздейді, жақтайды: дәлел келтіреді, сілтеме жасайды, қорғайды.

Бағалау «Сіздің ойыңызша бұл дұрыс па, бұрыс па (маңызды ма -маңызды емес пе, жақтайсыз ба - қарсысыз ба)?» деген пікірталас пен дау-дамай туғызатын сұрақтар арқылы жүзеге асырылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Әлімов А. Интербелсенді әдістерді жоғары оқу орындарында қолдану. Оқу құралы. – Алматы: баспасы, 2009. - 263 бет.

2. Болонский процесс: середина пути/Под ред. В.И.Байденко. - М.: Исслед. центр проблем

качества подготовки специалистов. – Астана: Национальный аккредитационный центр Министерства образования и науки Республики Казахстан. 2007. – 400 с.

3. Жанпейісова М. Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде. /Аударған Д.А.Қайшыбекова/. - Алматы, 2002. - 180 б.

4. Ирсадиев С. Внешнее оценивание в системе образования США. Слайды. - Алматы, 2006.

КӨМЕКШІ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЖАЗУ ДАҒДЫЛАРЫН МЕНГЕРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

**Керимбекова Жанат Умирбековна,
Мамбетова Алтынай Токмуратовна,
Аширбаева Айнаш Болатовна**

Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті
Шымкент, Қазақстан

***Аннотация:** В статье рассмотрены особенности овладения навыками письма учащимися вспомогательной школы. В современной логопедии исследование процесса формирования письма учащимися вспомогательной школы с трудностями обучения продолжает оставаться актуальной проблемой, так как его специфические нарушения оказываются одними из основных причин стойкой школьной неуспеваемости.*

***Тірек сөздер:** дыбыс, әріп, жазу, қате, дисграфия, орфография.*

Қай пенде болмасын бірден дұрыс жазып немесе оқып кете алмайтыны бізге мәлім. Алғашқы оқу мен жазуды үйренгенде олар көптеген қателер жібереді. М.Ф.Гнездилов, М.Ф.Дульнев, Г.М.Лубовский, В.И.Петрова, М.П.Феофанов сияқты белгілі шетелдік зерттеушілер жалпы мектеп оқушылары мен ақыл – ойы кем оқушылардың сөйлеу тілінің бұзылысын зерттеді. Оларға тән нәрсе олардың таным әрекеттерінің дамымауы болып табылады. Мектепте жазуда қате жіберетіндердің саны біртіндеп азайса да, тіпті жоғары сыныптарда оқушылардың 30% да бұл кемістік қалуы мүмкін.

- Жазуда кездесетін қателердің бірнеше түрлері бар:
- Дыбыс құрамындағы қателер
- Сөздің лексикалық – грамматикалық жағдайындағы қателер
- Графикалық қателер
- Орфографиялық қателер
- Дыбыстық құрамындағы қателер

Бұл қателер сөйлеу мүшелерінің және әуезінің нәзік белгілерімен ғана айыруға болатын бір топқа жататын дыбыстарды айыруының жеткіліксіздігін көрсетеді. Бұған ысқырық және ызың, ұяң, қатаң, жуан және жіңішке, Р және Л дауыссыз дыбыстарды алмастыру және орындарын жаңылыстыру. Сонымен бірге дауысты дыбыстарды да алмастыру жатады.

Бұл қателер жазудың грамматикалық жағынан қалыптасу барысының жеткіліксіздігін көрсетеді. Бұған жалғаулықтардың, көмекші сөздердің, септік жалғауының түсіп қалуы немесе дұрыс қолданылмауы, сөздердің дұрыс қиылыспауы, меңгерудегі қателер жатады. Атап айтқанда жоғарыда жазылған қате түрлерінің ерекшелігі баланың дисграфиясын анықтауға мүмкіндік береді, сондықтан оларды деректі белгілер деп атайды. Балалардың дисграфиялық ерекше қателерінен басқа, балалардың барлығына тән қасиет дұрыс жазуға қалыптасып дағдылануының жеткіліксіздігінен болатын қателерде бар.

Дисграфияға ілеспелі қателерге жататындар:

1. Орфографиялық қателер

Жазу сауатын әлі толық меңгермеген балаларға қарағанда дисграфия балардың дұрыс жазу ережесіндегі қателер әлде қайда көп және мұндай қателер екпін түспейтін дауысты дыбыстарда, айтылмайтын дауыссыздарда, ұяң және қатаң дыбыстар сөздің аяғында жазылғанда, ұяңданған дауыссыз дыбыстарда көбірек жіберіледі.

2. Графикалық қателер

Мұнда әріптер жазылуындағы бойынша и-дің орнына ш және керісінше л-ның орнына м жазылады.

Р.Е.Левинаның, Н.А. Никулинаның, Л.Ф.Спированың зерттеулеріндегі көрсеткендері бойынша мектеп жасындағы тіл кемістіктері бар балалардың талдауға дайындығы дұрыс сөйлейтін балаға қарағанда әлде қайда нашар. Сол себептен сөйлеу тілінің түрлі кемістіктері бар балалар жалпы мектептегі оқытудың жағдайындағы жазуды және оқуды толық меңгеріп кетуге шамалары келмейді.

С.Болерь – Мезонни, О.А.Токарева әріпті ауыстыру негізінде естіп қабылдауының нашарлығымен дыбысты есту машықтануының дамымауы жатыр деген пікір айтылады.

Ал, Е.Ф.Соботович, Е.М. Гопиченко әріптердің алмастыруын фонемді тануда балалар дыбыстың артикулярлық белгілеріне сүйеніп, естіп қадағалауын қолданбайтындығымен байланыстырады. Бұған қарама-қарсы пікірлерді Р. Беккер және А.Кассовский әріпті алмастырудағы негізгі механизм , кинестетикалық талдаудың қиыншылықтары дейді.

И.Н.Садовникованың зерттеулері бойынша жазудағы ерекше қателерге тоқталайық:

- Әріп және буын деңгейіндегі қателер
- Сөйлем деңгейіндегі қателер
- Сөз деңгейіндегі қателер
- Әріп және буын деңгейіндегі қателер

Көмекші мектеп оқушыларының жазуындағы қателер көбінесе әріп пен буынды тастап кету. Ол оқушылардың сөздің барлық дыбыстық компоненттерін бөлмеуімен байланысты болады. Екі және одан да көп әріптерді тастау – дыбыстық терең бұзылуы болып табылады: Дыбыстық талдаудың қалыптаспауы жазуда келесі қате түрлерімен сипатталады. Тастап кету, орын ауыстыру, әріп және буын қосу. Тастап кету – оқушы сөз құрамындағы дыбыс компоненттерін анықтамайды. Мысалы: кесе – кісе, домбыра – домба.

Әріп және буынды тастап кетуге келесі позициялық жағдайлар әсер етеді:

А) Бір сөзбен екінші сөздің арасындағы әріптер бірдей болған жағдайда .

Б) Бірдей әріптерден тұратын буындардың көршілестігі, әдетте дауыстылар, кейде дауыссыздар.

Фонематикалық қабылдауындағы қателер.

Бұдан акустикасы-артикуляциясы ұқсас формаларды машықтандырудағы қиыншылық жатады. Бұндай жағдайда әріпті шатастыру кездеседі. Әріпті шатастыру жазушы сөз құрамында дыбысты анықтады, бірақ оған сәйкес емес әріпті таңдады. Ол мына жағдайда орын алады:

Фонеманың графемамен тұрақты сәйкеспегендігінен, әріптің мағынасымен көру бейнесі сәйкеспеуі.

Акустикалық – артикуляциялық ұқсастығы бар адамдардың нақты ажыратылмағандығы .

Акустикалық-артикуляциялық ұқсас келесі фонемаларды шатастыру жатады:

- Жұп-ұяң-қатаң дыбыстар (д-т,з-с,б-п).
- Тіл арты (г-к-х)
- Лабилденген дауыстылар
- Африкаттар (ч-щ,ч-ц,ч-т,ц-т,ц-с)
- Сенсорлы (р-л, й-л)
- Ысқырық ызың дыбыстар (с-ш,з-ж,с-ш)

Кинетикалық ұқсас буындарды шатастыру. Ұқсастығы бар әріптердің қалдық шрифтері:

- Оптикалық (е-е, о-е, у-д-з, л-и, м-ш, в-д)
- Кинестетикалық (а-б, д-и-у, у-ц, п-т, л-м, н-ю)
- Сөз және сөйлем деңгейіндегі қателер

Сөз және сөйлем деңгейіндегі қателер аграмматизмдерде байқалады, яғни сөз байланысынан басты сөзді бөле алмау сөйлемдегі сөздің абайсызда байланысуына алып келеді. Н.И.Жинкинаның теориясы бойынша қате деңгейде сөйлеу тілін ерікті басқару сөз құрай алатын элемент қоры құрылады. Ауызша сөйлеу тілінің дамуы әлсіреген кезінде оқушылар көмекші сөздерді қолдануда қиындықтарды сезінеді, тастап кетеді немесе ауыстырады.

Грамматикалық материалды толық меңгермегеннен кейін оқушылардың сауатты жазуы төмендейді. Сонымен дисграфия мынадай бірнеше түрлерге бөлінеді :

- артикуляция – акустикалық дисграфия
- аграмматикалық дисграфия
- оптикалық дисграфия
- тілдік талдау, жинақтау бұзылыс дисграфиясы

Жазуға үйретудің бастапқы кезеңінде сөзге фонетикалық талдауды қиындықпен меңгеретін балалар бөлініп шығады.

Фонетикалық фонематикалық жетіспеушілігі бар балалар жазу процесінде сөздің дыбыстық жағын дұрыс айтпай «графикалық бақылауды» жоғалтады.

Графикалық қатенің көру – қозғалыс типі ұқсас элементтерден тұратын әріптердің орнын ауыстыру, әріп элементтерінің формасын, көлемін алмастыру, қосымша элементтерді жазу. Мысалы: шар-иар, з-е, ц-щ, ж-х, д-б, о -а, а-у.

Каллиграфиялық қателер – графикалық дағдылардың, әріп элементтерінің кезектілігі сапалылығының бұзылуы: көлемі, биіктігі.

Осы қатенің екі түрі жазушы қолдың қозғалысының күрделі жүйесін басқарудың көру – қозғалыс механизмінің қалыптаспауымен және мұғалімнің жазу кезінде оқушылардың санитарлық – гигиеналық нормасын сақтауды қадағаламаумен түсіндіріледі.

Әріпті графикалық сызуға үш процесс қатысады: оптикалық, қол қозғалысы, сөйлеу тілі. Осындай тіл процесі графикалық дағдыны дамытуда бірінші орынға ие. Осыған байланысты Ресейдің еңбек сіңірген мұғалімі В.А.Илюхинаның жұмыстарын қарастыратын болсақ, ол негізгі назарды әріп элементтерінің параллельдігіне бөледі. Оның әдістемесінің негізінде – математикалық есеп жатыр.

Каллиграфиялық жұмысты белсендіру үшін әріптерді және одан құралатын элементтерді көріп қабылдауды ұйымдастыру қажет.

Бәрімізге белгілідей оқу мен жазу бір – бірімен тығыз байланысты. Жазу процесінде жазушы жазатынын оқиды. Содан кейін өзінің жазғанын бақылайды. Жазудан бұрын оқиды. Сондықтан жазуындағы кемістіктер оқуында да қатар жүреді. Жазуға үйрету – күрделі ұзақ процесс. Көмекші мектепте көшіріп жазуға онша көп көңіл бөлінбейді. Жазудың бұл түрі көшіріп жазу көмекші мектептегі оқыту процесінің кең қолданылады, яғни бұл ақыл-ойы кем балаларға сай емес делінеді.

Қозғалыс кезінде дыбыстық жазу толық анықталған. Л.С.Выготский, А.Р.Лурия, Р.Е.Левина, Л.В.Занкев, М.Ф.Гнездилов зерттеулерінде жазуды сөйлеу тіл әрекеті ретінде қарастырылған. Р.М.Боскис, Р.Е.Левина, А.Р.Лурия, А.В.Занкев және т.б зерттеулері жазу процесінің механизмін ашты.

Көмекші мектепте оқитындарда дыбысты айту бұзылысына қарағанда жазудың бұзылуы жиі кездеседі. Мұнда басқа ақыл-ойы кем оқушыларда көру қабылдаулары, елестетулері зақымдалған, сондай-ақ қимыл қозғалыстың бұзылуы мұның бәрі – қолдың ұсақ моторикасының жетілмеуіне әкеледі. Оларға тән қателесулер мектепті бітіруге дейін байқалады. Фонематикалық қабылдауы жеткілікті қалыптастырған оқушыларға мынадай қателер тән:

А) Дауысты және әр түрлі топтағы ұқсас дауыссыздардың алмасуы

Б) Әріптердің түсіп қалуы, жиірек күрделі сөздегі дыбыстар кездеседі.

В) Артық дыбыстар қосу дауыстылардың дауыссыз дыбыстармен қосылуында болады.

Г) Сөзді бөліп дұрыс қабылдамауына байланысты сөзді қосып жазу.

Қимыл қозғалысы жеткілікті дамымаған балалардың жазу техникасын игеруде қиындықтар болады. Олардың жұмыстарындағы қате түрлері, тастап кету, алмастыру, қосу.

Оқушыларда бағытталған әрекеттің бұзылуы зейіннің тұрақсыздығынан көптеген қателер жібереді. Мұндай қателерді анықтау өте күрделі, себебі олар әр түрлі фонематикалық талдаудағы тағы бір қиындық дыбыстарды бөліп және оларды танығаннан кейін бірінші тұратын қатарды дұрыс қоя алмайды. Бұл жазудағы әріптердің орнын ауыстыруына алып келеді, яғни сөздің құрылуы бұзылады. Ақыл-ойы кем оқушыларда қимыл - қозғалыс сфераларының бұзылыстары бар. Себебі, ұсақ бұлшықет координацияларының дамымауы қол бұлшықет, саусақтардың тұрақсыздығы кедергі болады. Оқушылар әрекеті қай жерден бастап жазу керектігін, қай жерге дейін екенін түсіну ұзақ уақыт болады. Әріптерді жазуда ерекше қиындық көңіл – күй бұзылысында болуы мүмкін. Олардың әр элементтері әдемі болмайды. Ретті үлгіге сәйкес келмейді. Сол қатар әріптің бейнесін игеруге көптеген қиындықтар кездеседі. Психикалық процестердің бұзылуы жазуға әсер етеді.

Егер баланың айтылуындағы ақаулықтарды түзетсек онда оның жазуындағы кемістіктерді жою оңай болады. Сонымен қатар жазуындағы кемістіктер барлық дыбыстарды дұрыс айтатын балаларда да кездесетіндігі байқалады.

Жазуындағы кемістіктерді ауызекі сөйлеу тілінің дамымауымен байланысты емес, өз алдына бөлек ақаулық деген бұрынғы көзқарастар қате болып танылады.

Сонымен қатар дисграфияға шалдыққан балалардың мәтінді қатесіз көшіріп жазатындықтарынан сөзді құрап тұрған әріптердің орналасу тәртібін көзбен шамалап, кеңістікті бағдарлай алатындықтарынан қиналмайтындықтары дәлелденді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Гнездилов М.Ф. «Развитие письменной речи умственно отсталого школьника» М – 1974г.
2. Жинкин, Н.И. Развитие письменной речи учащихся 3 – 7 классов / Н.И.Жинкин.– М. Издательство Известия АПНРСФСР, 2006 – 286 с
3. Собонович Е.Ф., Гопиченко Р.М. «Фонетические ошибки в письме умственно отсталых детей младших классов» М – 1969г.
4. Кукушкина О.И. «Текстовые редакторские средства развития письменной речи детей» Москва 2003г.

ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ РЕСЕЙДЕ
ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДА ДАМУЫ

Мамбетова Алтынай Токмуратовна,
Керимбекова Жанат Умирбековна,
Аширбаева Айнаш Болатовна

Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті
Шымкент, Қазақстан

Аннотация: В статье описан исторический очерк развития психодиагностики в Казахстане и России. Психодиагностика в мире как наука имеет небольшую историю – около 100 лет развития. В Казахстане диагностическое направление психологической науки бурно развивается последние три десятилетия.

Тірек сөздер: психология, психодиагностика, ғылым.

Қазақстанда іргелі ғылыми зерттеулердің дені соңғы жетпіс жыл көлемінде өркен жайып, дами бастағаны белгілі. Бұл жағдай, әрине, психология ғылымына да ортақ. Әрине, ғылымның біртіндеп қанатының қатаюына бірсыпыра алғы шарттар сонау ерте заманнан (Әл-Фараби, Абай, Шәкәрім психологиялық ілімдері) Қазан төңкерісіне дейінгі кезеңдерде, сондай-ақ, 20-жылдарда М. Жұмабаев, Ж. Аймауытов еңбектерінде біршама жасалынған болатын. 20 Мәселен, Бөкей Ордасында шыққан «Мұғалім» журналында, Н. Құлжанованың «Мектепке дейінгі тәрбие», «Ана мен бала» деген кітаптарында да адамның жан-дүниесі жөнінде біршама пікірлер қозғалған еді. 20-жылдары өлкедегі тәлім-тәрбие ғылымының ірге тасының қалануында орыс ғалымдары өз үлестерін қосты. Мәселен, сол кездері Орынбордағы Қазақ ағарту институтында ұстаздық етіп, сол оқу орнын біраз жыл басқарған, сөйтіп жаңа типті қазақ мұғалімдерінің қалыптасуына жәрдем еткен профессор В.Я. Струминский болатын. 1923 жылы диалектикалық материализм тұрғысынан баяндалған ғылыми психологияның негізгі мәселелерін қарастырған «Психология» еңбегі болды. Сонымен қатар ол мұғалімдерге арнап «Еңбек мектебінің қызметкерлері үшін кітап», «Орынбор 1-басқыш мектебі шәкірттерінің сөйлеу ерекшеліктері» дейтін еңбегі жарық көрген болатын.

Қазақстанда отызыншы жылдары қызмет еткен, аты бүкіл әлемге әйгілі, Ресейдегі педагогикалық психологияның негізін салушылардың бірі – А.П. Нечаев елужылдан астам психология саласында белсенді қызмет еткен әлемге белгілі ғалым болатын. Ғалым көп жылдар бойына адамның еске сақтау ерекшеліктерін эксперимент жүзінде тексеріп, оны мектеп практикасына енгізуді көздеді, яғни психологияның қолданбалы салаларын (жас, педагогикалық, медициналық, т.б.) дамытуға зор еңбек сіңірді. Ол елуден астам ғылыми еңбектің, жүздеген ғылыми мақалалардың авторы. Олардың кейбірі: «Қазіргі эксперименттік психология және оның мектеп ісіне қатысы», «Кітапхана ісінің психологиялық мәселелері», «Дене тәрбиесінің психологиясы», «Шахматшы ойынының психологиясы», «Техникалық өнертапқыштардың психологиясы», «Ес және оны тәрбиелеу» және т.б. Сонымен бірге қырық жылдық еңбегінің нәтижесі ретінде «Психофизиологиялық синдромдар жүйесі» атты ғылыми еңбегін атап көрсетуге болады. Бұл еңбекті көрнекті психологтар Д. Н. Узнадзе мен К. Н. Корнилов өте жоғары бағалады. Осы еңбектің нәтижесінде педагогика ғылымдарының докторы ғылыми дәрежесі берілген болатын.

Қазақстанда психология ғылымдарының өркен жаюына ғалымның қосқан үлесі зор болды. Ресей психологиясы саласында қарастырылған өзекті проблеманың бірі даралылық болды. Орыс психологы А.Ф. Лазурскийдің зерттеулері даралық айырмашылықтардың теориялық негізіне мінез және темпераментті адамның жалпы даралық сипаты ретінде зерттеуді ұсынды. А. Ф. Лазурский адам өмірі мен тәжірибесіне жоспарлы түрде араласуға болатын табиғи экспериментті жақтады. Оның тәжірибесінде жекелеген психикалық процестер ғана емес, психикалық функциялар және тұлға толығымен зерттелді.

А.Ф.Лазурский тұлға қасиеттерін түсіндіруде психоморфологиялық орнына

нейродинамикалықты қойды. «Жалпы және эксперименталды психология» атты дәріс курсына психикалық шындықтың екі аймағы жайлы идеясын ұсынды, яғни, эндопсихика және экзопсихика. А. Ф. Лазурскийдің пікірінше, темперамент және мінез эндопсихиканы, яғни тұлғаның тума қасиетін құрайды. Экзопсихикалық тұлғаның қоршаған өмірге қарым-қатынас жүйесін білдіреді. Осы негізде оның тұлғаны топтастыру жүйесі құрылды. С. Л. Рубинштейн даралылықты комплексті түрде, яғни психикалық қасиеттер мен процестердің өзара әрекеттесу барысында қарастыруды ұсынды. Л. С. Рубинштейн көзқарасы Б. Г. Ананьев еңбегінде қарастырылды. Ол даралықты ашық және жабық түрде қарастыруды ұсынды. «Егер тұлға – адам қасиеттері құрылымының «шыңы» болса, ал даралық – тұлға мен іс-әрекет субъектісінің «тұңғиығы» деп көрсетті». Б. Г. Ананьев 1968 жылы комплексті зерттеу жолын ұсынды. Оның пікірінше, даралылық күрделі (ол көп баспалдақты, көп деңгейлі) құрылымға ие: I-ші деңгейдегі индивидтің ерекшеліктері:

- жыныс, жас конституциясы, нейродинамикалық қасиеттер;
- психофизиологиялық қасиеттер және органикалық қажеттіліктер;
- нышан және темперамент II-ші деңгей іс-әрекет субъектісі;
- когнитивті сипаттар, коммуникативтік қасиеттер, еңбекке қабілеттілік;
- қабілеттер. II-ші деңгейдегі тұлғалық көрсеткіштер:
- статус, әлеуметтік рөл, құндылықтар құрылымы;
- жүріс-тұрыс мотивациясы;
- мінез және бейімділік.

А. Н. Леонтьевтің ойынша, индивид (организм) – бұл генотиптік пайда болу, филогенетикалық және онтогенетикалық дамудың өнімі, адамның биологиялық ұйымдасуы. А. Н. Леонтьев тұжырымы бойынша, тұлғаның даралық ерекшеліктері қоғамдық негізінде туындайды. В. С. Мерлиннің пікірінше, даралық – бұл материяның барлық деңгейлерінің иерархиялы реттескен қасиеттер жүйесі, яғни физикалық, биохимиялық, физиологиялық, нейродинамикалық, психодинамикалық тұлғалық және т.б. қасиеттер.

Қазіргі кезде Ресейде және шетелдерде даралықты зерттеудің бірнеше орталықтары бар. Пятигорск психологиялық мектебінде В. В. Белоустың басшылығымен даралықтың полиморфты мәселесі зерттеледі. Онда қазіргі кезеңде даралықтың интегралдылығы жайлы теориялар қарқынды дамуда. Пермь қаласындағы ғылыми орталық даралықты зерттеудің негізгі орны болып табылады. Орталықтың негізін салушы профессор В.С. Мерлин. Қазіргі кезде орталықтағы даралық мәселесімен айналысушы зерттеушілер Л. Я. Дорфман, Б. А. Вяткин, А. И. Щебетко. Даралықты құрылымдық зерттеуде Л.Я. Дорфман интегралды даралықтың ерекшеліктеріне, иерархиялы тәсіліне, көп деңгейлі интеграция мен дифференциация процестерінің бірлігіне, даражүйелер арасындағы көп және бірімәнділік байланыс икемділігіне талдау жасады. Ол метадаралық және интрадаралық иерархиялы деңгейлері мен олардың арасындағы байланысты да қарастырды. Даралықты зерттеу ғалым В.М. Русаловтың басшылығымен қарқынды жүргізілді. Зерттеудің өзіндік сипаты даралық-психологиялық айырмашылықтың негізгі детерминанты жоғары жүйке жүйесінің қасиеттерін жалпы психометриялық тәсілдермен өңдеуге баса назар аударды.

В.М. Русалов адамдардың дифференциалдық психофизиологиялық даралығын екі деңгейге бөліп қарастырды:

- бірінші, төменгі деңгей – организмнің биологиялық қасиеттері;
- екінші, жоғары деңгей – тұлғалық, индивидтік және басқа әлеуметтік-мәдени құрылымдар.

Ресейде психофизиологиялық қабілеттер зертханасында ғалым Э. А. Голубеваның басшылығымен қабілеттердің табиғи алғышарттарын зерттеу жұмыстары жүргізілді. Э. А. Голубева даралық құрылымдағы физикалық және тұлғалық деңгейлерді атап көрсетті. Л.С. Выготский, Б.Т. Ананьев, В. Крутецкий, Н.С. Лейтес, В.М. Теплов және т.б. психологиялық тұжырымдарында қабілеттің құрылымдық компоненттері мәселелері қарастырылды. Ал, дарындылық мәселелері шетел ғалымдары Ф. Гальтон, Э. Мейман, Э. Торндайк, В. Штерн және т.б. зерттеулерінде қарастырылды. Қабілеттілік және дарындылық мәселесін кеңес

психологиясында 40-50 жылдары Б.М. Теплов ерекше зерттеді. Ол қандай да бір күрделі іс-әрекеттің орындалуы үшін, тек қана қабілеттілік емес, оның мүмкіндігі қажет екенін дәлелдеген. Іс-әрекеттің табысты орындалу мүмкіндігіне тәуелді болатын қабілеттіліктің сапалы байланысын, ғалым дарындылық деп атады. Б.М. Теплов 23 «дарындылық» мәселесін зерттей отырып, табиғи нышан болмысына ерекше көңіл аударды. Л.А. Рудик «дарындылық» қабілеттіліктің дамуына алғышарт болып табылатын туа біткен қабілеттілік, Н.Д.Левитов аналитикалықфизиологиялық нышанды бейнелейтін қабілеттіліктің табиғи қоры, Г.И. Иванов даму барысындағы қабілеттілікте байқалатын туа біткен ерекшеліктер мәселелерін қарастырды.

В.А.Крутецкий өзінің математикалық қабілеттіліктің құрылымын зерттеу еңбектерінде былай дейді: «Егер «қабілеттілік» деп белгілі психикалық қасиеттерді айтатын болсақ, дарындылық деп адам қабілетінің өзіндік байланысын, бірлігін айта аламыз». Ол сонымен қатар, бұл феноменді зерттеу кезінде іс-әрекеттегі қоғамдық – тарихи өзгерістерді және олардың табыстылығын бағалауды ескеру керек деген. А.Т. Асмолов еңбектерінде дарындылық мәселелеріне жан-жақты түсінік берілген. Ғалым бұл феноменнің табиғатын түсіндіруге баса назар аударған. А.Т. Асмоловтың ғылыми зерттеулері бұл мәселе төңірегінде үш жақты көзқарас бар екенін көрсетеді, яғни гендік, әлеуметтік, «тарихи – эволюциялық қатынас». Отызыншы жылдардағы психологиялық зерттеулер қазақ ғалымдары Ш. Әлжанов, М. Әуезов, С. Балаубаев, Ә. Сыдықов, Т. Тәжібаев, А. Темірбеков, Қ. Жарықбаев, С. Бабаев, А. Құдиярова, Х. Т. Шерьязданова еңбектерімен байланысты. ХІХ ғасырдың ІІ-ші жартысында психодиагностикада бақылау, сауалнама, құжаттарға талдау жасау сияқты зерттеу әдістері кеңінен қолданыла бастады. Бұл кезеңдерде әдістемелерді қолданудың сапалық мазмұнына көңіл аударылды. Вундтың басшылығының дүние жүзінде бірінші эксперименталдықпсихологиялық құбылыстарды байқау мүмкіндіктері де ашылды. ХІХ ғасырдың аяғына дейін адамның түйсігін, сезім мүшелерін зерттеу практикалық психодиагностиканың зерттеу нысаны болып келді.

Қазіргі психодиагностикалық әдістер жеке адам мәселелері және оның қасиеттері мәселелерін қарастырады. Жеке адамды зерттеудегі теориялық ізденістер мен қолданбалы зерттеулер, атап айтқанда, математикалық, статистикалық өңдеулер, басқа да ғылыми көрсеткіштерге сүйенеді. Психодиагностика теорияларына негізделі жасалған математикалық статистика нәтижелері биология, экономика, медицина және т.б. ғылымдарда да қолданылады. 30-40-шы жылдары психологияға қатысты зерттеулерді қазақ 24 ғалымдары Ш. Әлжанов, С. Балаубаев, С. Қожахметов, Ә. Сыдықов, Т. Т. Тәжібаев, А. Темірбеков және т.б. ғалымдардың еңбектерінде қарастырылып келді. Ұлы Отан соғысы жылдарынан отандық психология қолданбалы аспектіде де елеулі қарқынмен дами бастады. Мәселен, 1946 жылы Абай атындағы Қазақ педагогикалық институтында тұңғыш рет психология кафедрасы, 1947 жылы Қазақ Мемлекеттік Университетінде логика және психология мұғалімін даярлайтын арнаулы бөлім ашылды. 1951-1953 жылдары осы бөлімді жүзден астам түлектер бітіріп шығып, олардың көпшілігі психология мамандығын иеленіп, еліміздің оқу орындарында ғылыми мекемелерде қызмет етіп келеді. Осы жылдары Республика үшін психологтар даярлауда профессор Т. Тәжібаев зор үлесін қосты. Бұл кезеңде психология ғылымынан бірнеше диссертациялар қорғалды. Соңғы 50 жыл ішінде көптеген ғылыми еңбектер, оқулықтар мен оқу құралдары жарық көрді. Солардың қатарына М. Мұқановтың «Ақыл ой өрісі», Қ. Жарықбаевтың «Қазақстанның психологиялық тарихы» Т. Жүкештің «Ұлттың психологияның сипаты», Р. Ильясованың «Медициналық психология», Ә. Алдамұратовтың «Қызықты психология», Ғ. Досболовтың «Алдын ала тергеу психологиясы», В.Яковлевтің «Діндар адамның жан дүниесі» еңбектері психодиагностика саласын дамытудың теориялық негізі деп есептелді. 1988 жылдан бастап елімізде практикалық психология қызметін, оның ішінде, психодиагностика саласын дамытуда психологтар даярлау ісі қолға алынуы маңызды шараға айналды.

Белгілі ғалым Қ. Жарықбаев өз еңбегінде қазақ жерінде бұл ғылым саласының дамуы жөнінде төмендегідей баға береді: «Міне, осындай мәселелерде дұрыс, толық шешілген қазақ психологиясы түбінде әлемдік деңгейге көтеріліп, ұлтымыздың мерейін өсірсе, ал екінші жағынан, әрбір адамға, қоғамға, мемлекетке алға қойылған ұлы мақсатқа тез жетуіне зор

ықпалын тигізеді» дейді. Бұл мәселелерді шешу үшін ғылымның қай саласы болмасын өзінің өткен тарихын саралап, салмақтап, таразыға салуы керек. Өткен кезеңдерде жіберілген кемшіліктерді ескере отырып, ғылым жаңалықтарын есепке ала туындаған сұрақтардың шешімін тапса, оның қорытындысында үлкен маңыз болатынын ғалым атап көрсетеді. Бұл жерде Ж. Аймауытовтың «Жан жүйесі және өнер таңдау» атты еңбегінде ғылыми психологияда кең тараған анкета, байқау әдістері арқылы сол кездегі қоғамдық өмірдің ақиқатын ашуға мүмкіншілік беретін ұлт, әлеумет ерекшеліктерін ескере отырып, олардың мамандық таңдау жолындағы талпыныстарын анықтай түскендігін көрсеткен зерттеулерін психодиагностика саласындағы жетістік ретінде атап көрсетуге болады. Зерттеудің негізгі мақсаты – жаңа дүниенің есігін айқара ашқан жастарға мамандықты дұрыс таңдай білуге жәрдемдесу.

Мамандық таңдауда адамның жеке қасиеттері мен кейбір туғаннан берілетін ерекшеліктерді (темперамент, нышан және т.б.) ескеру қажеттігін, бұл жерде кісі өзін-өзі басқарып, жеке басын жетілдіруге, кісілікке ұмтылуға ерекше мән берудің маңыздылығын жалықпай қайталап айтып отыр. Адам өз бойында қандай талант, зеректік, қабілет, бір сөзбен айтқанда, қандай қасиет бар екендігін білуі шарт, яғни, өзін-өзі тануы қажет. Өзін-өзі танымаған өзгені тануға шорқақ болады дейді автор. Ж. Аймауытов зерттеулерінің ғылымилығын арттыра түсіретін нәрсе еуропалық психолог ғалымдар жүргізген зерттеу жұмыстарына ерекше көңіл бөліп, солармен салыстыра, сабақтастыра баяндауы. Сонымен бірге, отандық ғылыми психологиялық терминдердің алғаш жүйеге келуі Ж. Аймауытов есімімен тығыз байланысты. Қай кезеңде де термин сөздерге салмақ жүктелген, өйткені жекелеген ғылымның өзіндік ерекшелігі, сыр-сипаты болады. Ал Ж. Аймауытов еңбектерінің негізгі мәні ұлттық үлгі термин жасау қағидасы болды. Мәселен, оның туындыларында кездесетін ерік – воля, елігу – влечение, еліктеу – подражание, ілілік – ассоциация, рух-дух 27 және т.б. көптеген психологиялық ұғымдар күні бүгінге дейін төл оқулықтарымызда ешбір өзгеріссіз ұлттық терминология қорында орын алып келеді.

Ж. Аймауытовтың «Психология» кітабында сурет, кесте, нұсқа және т.б. иллюстрацияларға ерекше мән берілген. Оқулықта классикалық ғылыми психологиядан түпкілікті орын тепкен, күні бүгінге дейін қолданыста мәнін жоймаған түрлі – прибор, аспап – құралдардың (спимограф – тамырдың

өте нәзік айырмасын табу және қызметі түтікпен қозғалатын аспап; гемограф, кардиограф – жүректің қозғалысын анықтайтын құрал; пинеймограф – қанның көлемі мен қан сауыттарының өзгеруін білдіретін аспап және т.б.), сондай-ақ көптеген нұсқа, кестелердің суреттері жүйке жүйесінің бөліктері, ми жарты шарларының құрылысы, есту, сипай – сезу мүшелері – көз, құлақ, тері, жүйке талшықтары және т.б. орын тепкен. Осы иллюстрациялардың қазіргі психология оқулықтарының деңгейінде табылатындығын айрықша атап өтуге болады. Сондықтан жан дүниенің небір терең сырлары мен қырларын зерттейтін қиын да қызық ғылымда ана тілімізде алғаш сөз еткен авторды да, оның тамаша төл туындыларын да қазіргі ұрпақ игілігіне айналдыру – кезек күттірмейтін шұғыл істердің бірі болғандықтан, қазіргі жоғары оқу орындарында оқулықтары кеңінен қолданылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Төребаева К. Ж., Есенғұлова М. Н. Психологиялық-педагогикалық диагностика: Оқу құралы. Алматы, 2012. – 304 бет.
2. Бөлеев Қ. Болашақ мұғалімдерді оқушыларға ұлттық тәрбие беруге кәсіби дайындау: теориясы мен практикасы. – Алматы: Нұрлы әлем, 2004. – 304 б.
3. Жақыпов С. М. Жалпы психологияға кіріспе. – Алматы «Қазақ университеті», 2007. – 230б.
4. Жақыпов С. М. Жалпы психологияға кіріспе. – Алматы «Қазақ университеті», 2007. – 230б.

УДК 378.147:811.111

**DEVELOPING CRITICAL THINKING AS IMPORTANT COMPONENT OF
PROFESSIONAL COMPETENCE OF UNIVERSITY STUDENTS****Nasharbekova I.S., Baizhakanova A.K.**Senior teacher, Karaganda University named after E.A. Buketov
English teacher, specialized school-lyceum-boarding named after N. Nurmakov

Annotation: *Critical thinking is paramount for students because it equips them with the ability to independently analyze, evaluate, and form logical conclusions from the vast information they encounter. Critical thinking fosters allied life skills such as organizational skills, planning, open-mindedness, communication skills among others. Being a life skill by itself, critical thinking enables you to take on challenges in the personal and professional world with ease.*

Key words: *professional education, competencies, critical thinking, activities.*

The new development paradigm of Kazakhstan determines the development and functioning of the education system in conditions of aggravation contradictions which has a socio-economical nature, and adequately reflected in education. The level of education clearly influences the level of modernization of socio-economic transformations in Kazakhstan, which indicates the need to train such specialists, which are most necessary for the implementation of innovations in our country. However, these new requirements were not clearly formulated either state that has chosen this vector of economic development of the Kazakhstan, nor by employers who classify their production as innovative, nor educational institutions that should prepare new specialists for the labor market. Resolving these contradictions requires restructuring of the educational system, because only high-quality education can prepare professionally competent specialists, mobile, responsible, creative, ready to self-development and self-improvement in their professional work. In connection with this one of the main tasks, along with the formation of harmonious developed personality, is the task of preparing professionally competent specialist. Preparation of a graduate proficient competencies, i.e. what he can do, what way of activity mastered what he is ready for is called the competency-based approach.

From the competency-based approach, learning outcomes defined as a person's ability and willingness to work effectively, based on knowledge, abilities, skills and practical experience. One of the main requirements necessary for future specialists is ability for self-development and self-education. In the higher professional education system there is a need to create conditions for the development of professional competence of students, the mechanism of which is critical thinking. Critical thinking in modern society is essential condition for successful adaptation of a person to changing life circumstances. In forming a professionally competent specialist in the educational process of a university we need to pay attention to the development of critical thinking of students. Professional sphere of any activity of modern man is characterized as dynamically changing, which, of course, is reflected in changes requirements for a modern specialist, graduate and professional. Leading factor in the development of modern professional education is the transition from knowledge goals to installations on formation of the ability and readiness of specialists effectively and independently solve professional problems in various situations within the framework of the implementation of the competency-based approach.

Let us consider the content of the concept of "critical thinking" in modern science. Khachumyan considers "critical thinking – as a special type of mental activity, the characteristic features of which are to develop strategies for choosing the right way to solve any tasks based on hypothesis, analysis, information processing, implementation reflexive actions (analytical, testing, controlling, evaluative); balanced analysis of various opinions and views, manifestation own position, objective assessment of the process and results as own and third-party activities" [1]. D. Kluster considers critical thinking to be independent, social thinking, which begins with asking questions and understanding the problems that need to be solved; critical thinking, according to his opinion, strives for convincing argumentation [2]. L. Terletskaia in her definition gives the main qualities inherent this type of thinking: "Critical

thinking is the kind of thinking which is characterized by depth (the ability to penetrate into the essence of things), consistency (the ability to follow logical rules), independence (the ability to ask questions, find new approaches to them clarification), flexibility (the ability to change the way to solve a problem), speed (ability to quickly cope with a task) [3]. A. Ivanova talks about critical thinking as a process, during which a person can properly comprehensively characterize phenomenon or object, express your attitude towards it through polemics or reasoning your own opinion, finding a way out of any situation [4].

Summarizing various approaches to understanding the essence and content of critical thinking, we can say that critical thinking is evaluative and reflective activity aimed at assessing results and the process of mental activity through reflection; for justification the truth of the put forward assumptions, conclusions, conclusions, in accordance with the laws and rules of logic and as conscious control over the course of intellectual activity, the essence of which is the correlation controlled with samples. The result of this activity is the assimilation disciplines in educational programs, acquisition of knowledge, methods of activities, formation of a high level of scientific culture, thinking competencies that form the basis of professional competence. In the professional competence of higher education students, critical thinking is manifested through the formation of needs for new assumptions, ideas, solutions, foresight performance results, in planning ways to solve problems, searching new information, through control of cognitive activity and verification reliability of knowledge. A professionally competent specialist must have the qualities of a critical thinker: willingness to plan; flexibility; persistence; willingness to correct your mistakes; awareness and analysis of one's own reasoning; search for compromise solutions.

The activity basis of higher educational institutions students' professional competence constitute reflective skills monitoring cognition, research culture skills, ability find alternative ways to solve problems, integrative and analytical skills, ability to find alternative ways problem solution; ability to evaluate correctness, reliability, thoroughness of judgment; skills and abilities of dialogue communication. Thus, based on the understanding of professional training as process of professional development, mastering the experience of future professional activity, we can say that multidimensionality critical thinking, its phenomenality allow us to develop professional competence of the future graduate. Competent specialist is focused on the future, anticipates changes, focused on independent education. An important feature of professional human competence is that competence is realized in present, but focused on the future. Therefore, university graduates possessing critical thinking will be able to effectively solve professional problem situations, capable of learning new information, drawing conclusions, implementing probabilistic assessment and decision making.

BIBLIOGRAPHY:

1. Khachumyan T. I. The concept of "critical thinking" and its essence in psychological and pedagogical science // Theoretical issues of culture, education and upbringing: collection. Sci. etc. Vol. 24, part 2. – Kyiv: Publishing center KNLU, 2003. – pp. 171–177.
2. Kluster D. What is critical thinking // International a magazine about developing critical thinking through reading and writing. – 2001. – No.4. – pp. 36–37.
3. Terletskaya L. Critical thinking as a means of developing skills students analyze and apply information // Materials international scientific and practical conference "Development of skills critical thinking." – Moscow: MGIMO-University, 2015.– 364 p.
4. Ivanova A. Teaching to think critically // Open lesson: developments, technology, experience. – 2007. – No.2 – P. 8–16.

ҚАТТЫ ДЕНЕ ФИЗИКАСЫН ТЕРЕҢДЕТІП ОҚЫТУДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Дүйсенбек Еркеназ Малдыбекқызы

«Сәрсен Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті» КЕАҚ
IT және жаратылыстану ғылымдары жоғары мектебінің
7M01502 «Физика» БББ магистранты.

Ғылыми жетекші: Ерболатұлы Досым, ф.-м. ғ.к., қауымдастырылған профессор.
Өскемен, Қазақстан

Аннотация: Мақалада ақпараттық технологияларды пайдаланып қашықтықтан оқытуды дамытудың мүмкіншіліктері көрсетілген. Еліміздегі қашықтықтан оқытуға үлес қосу, қазақ тіліндегі жобаларды дамыту мақсатында шыққан жаңа платформа және онда жарияланған алғашқы курстың педагогикалық сценарийі айтылады.

Тірек сөздер: АКТ, платформа, видеодәрістер, виртуалды зертханалық жұмыс, қашықтықтан оқыту, онлайн.

Қоғамды ақпараттандырудың қарқынды дамып келе жатқан жағдайында аудиториялық жұмыстарды ұйымдастырудың тиімді әдістерінің бірі ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) пайдалану болып табылады. Қашықтықтан оқытуға көшу кезінде білім беру мекемелерінің алдында тұрған өзекті мәселе – студенттер мен оқытушылардың өзара әрекеттесу алаңын таңдау. Бүгінгі таңда жоғары оқу орындарына арналған дайын курстары бар ресурстар өте көп. Бірақ дұрыс платформаны таңдау үшін сіз одан не қажет екенін нақты түсінуіңіз керек [1].

Әлемде 800-ден астам қашықтықтан оқыту жүйесі бар. Еліміздегі қашықтықтан оқытуға үлес қосу, қазақ тіліндегі жобаларды дамыту мақсатында жаңа платформа жарыққа шықты, жобаның атауы MegaPhys.Online. Жобаның жетекшісі: С. Аманжолов атындағы ШҚУ оқытушысы, профессор Ерболатұлы Досым, жоба авторлары: аталған университеттің магистранттары Айтбаев Саят және Дүйсенбек Еркеназ.

MegaPhys.Online платформасының басты бетінің көрінісі 1 суретте сипатталады:

✓ Уатқа қызмет ету білімінен емес, міндетен!

Көңіл-күйің қалай?

Әлихан Бөкейханов

①

Сурет 1 – MegaPhys.Online қашықтықтан оқыту платформасы

MegaPhys қашықтықтан оқыту платформасы – курстарды құрастыру және оны жариялауға арналған білім беру порталы. Платформада дәрістер мен бейнедәрістерді, арнайы тапсырмалар мен тест жұмыстарын, виртуалды зертханалық жұмыстарды орындауға, әр тақырып бойынша сабақ соңында оқытушылармен кері байланыс жасау мүмкіндігін береді. Сонымен қатар, оқытушыларға өз пәндері бойынша курстар құрастырып, сабақ барысында қосымша ретінде пайдалану арқылы бірнеше қиындықтарды шешуге болады [2].

MegaPhys.Online платформасын дамыту, әрі көпфункционалды ету мақсатында сайтқа әртүрлі онлайн қызмет көрсетулер қосылда. Олар:

- Онлайн кітапхана;
- Фильмдер мен бейнематериалдар;
- Ойындар.

MegaPhys платформасында ең алғаш жарияланған онлайн курс “Қатты дене физикасы” тақырыбында болды. Курста 10 сағаттық лекциялар, жаттығулар мен өзіндік жұмыстарға арналған тапсырмалар, сонымен қатар оқытушылармен кері байланыс қарастырылған. Курста әр тақырып бойынша дәрістер, бейнедәрістер, презентациялар, арнайы тапсырмалар мен тесттер енгізілген.

Мұндай курс қатты дене физикасы бойынша білімін жетілдіргісі келетін студенттерге, сондай-ақ студенттерін оқыту үшін қосымша ресурстарды іздейтін мұғалімдерге пайдалы болуы мүмкін. Қатты денелер физикасы- физиканың ең кең және күрделі бөлімі.[3] Бұл пән физиканың әртүрлі салаларында объектілер мен жүйелерді құру кезінде конденсацияланған ортаның қасиеттерін саналы және мақсатты қолдану үшін ғылыми негіздерді қалыптастыруға, кристалдардың симметриясы мен тұрақты жағдайын, кристалл торының, фонндардың тербелу ерекшеліктерін, кристалдағы бір электрон күйін, қатты денедегі электрондардың статистикасын, қатты денедегі оптикалық жұтылу ерекшеліктерін зерттеуге бағытталған.[4]

Аталған онлайн платформаны физика пәнін қашықтықтан оқыту барысында оқытушы мен оқушыға қосымша құрал ретінде пайдалану ұсынылу себебі, бұл оқу нәтижелерін көтеруде келесідей мүмкіндіктерді береді:

- сабаққа келмеуді азайту, өйткені өткізіп алған тақырыптар студенттердің өз бетімен оқуына мүмкіндік алады;
- студенттердің өз бетінше, соның ішінде бірнеше рет практикалық жаттығуларға арналған материалдармен жұмыс жасау арқылы оқыту сапасын арттыруға мүмкіндік беру;
- білімдегі, оның ішінде сабақтас пәндердегі олқылықтарды бағдарлама талаптарына сәйкес қалпына келтіруге;
- білім алушылардың толық өзіндік жұмысын ұйымдастыруға;
- студенттердің танымдық белсенділігін дамыту, оқытылатын пәнге деген қызығушылықтарын арттыру.
- Виртуалды оқыту ортасында жұмыс істеу – біздің болашағымыз, өйткені күндізгі дәстүрлі оқытумен салыстырғанда қашықтан оқыту бір жерде жинақталған және дәлелденген ресурстарды пайдалана отырып, кез келген уақытта оқуға мүмкіндік беруі арқылы ерекшеленеді [5].

«Қатты дене физикасы» онлайн курс келесі тақырыптар бойынша әрекет етеді:

1. Кристалдық және аморфтық денелер. Кристалдық торлар.
2. Кристалл торларының ақаулары.
3. Жазық және көлемдік ақаулар. Оптикалық микроскопия.
4. Қатты денедегі диффузия. Қатты денелер термодинамикасы. Фазалардың тепе-теңдігі. Фазалық ауысулар.

5. Қатты күйдегі фазалар. Рентген фазалық талдау.
6. Қатты ерітінділер, химиялық қосылыстар, механикалық қоспа.
7. Балқыту. Заттың кристалдануы. Кристалдану процесінің механизмдері.
8. Деформация және механикалық қасиеттер. Серпімді және пластикалық деформация. Асқынпластикалық эффектiсi.
9. Материалдардың қаттылығы мен тозуға төзімділігі.
10. Беттік өңдеу.

Нақтылай айтар болсақ, MegaPhys.Online платформасында жасалған қатты дене физикасына арналған онлайн курс арқылы білім алушылар қатты дене физика курсының алғышарттарынан бастап, күрделі тақырыптарда еркін есеп шығаруға дейін үйрене алады. Физика пәнінің қоршаған ортамен және ғылыммен байланысын нақтылау арқылы, физиканың күнделікті өмірде маңыздылығын түсіне алады.

MegaPhys.Online қашықтықтан оқыту платформасында алғаш ұйымдастырылған онлайн курс - «Қатты дене физикасы» онлайн курсы. Қатты дене физикасы аралас оқыту курсы мынадай қосымшалардан тұрады:

- Дәрістер
- Бейнедәрістер
- Тапсырмалар
- Тест жұмыстары
- Виртуалды зертханалық жұмыстар

1. Қашықтықтан оқыту жүйесіндегі дәрістер – білім алушы өз бетімен оқуы тиіс қажетті оқу материалы бар парақтар (баспа немесе электронды) жиынтығы. Көбінесе дәріс аудио немесе бейне файл түрінде беріледі. Екі жағдайда да студент пен мұғалім арасындағы тікелей байланыс болмайды. Дәрістер бөлімі Д. Ерболатұлы, Г.У. Ерболатова, Е.М.Дүйсенбек «Қатты дене физикасы» электрондық оқулығынан таңдалып алынды.

2. Бейнедәріс дегеніміз – оқытушының жаңа материалды түсіндіру барысы, яғни ол кезде оқытушы тек бір өзі тақтаның немесе интерактивті тақтаның алдында сабақты түсіндіру барысын бейнетаспаға түсіреді, ол жерде білім алушының болуы міндетті емес. Бейнедәрістер қашықтықтан оқитын студенттерге оқытушылардың өз мамандығына қажетті дәрістерін тыңдауға мүмкіндік береді.

3. Тапсырмалар - студенттердің өз білімін пайдалануы мен іс-әрекеттерін ұйымдастырудың негізгі түрі. Сонымен бірге, студенттердің қол жеткізген оқу нәтижелерін қадағалаудың өзі де, олардың тапсырма орындай алатынына келіп тіреледі. Курстың кез-келген тақырыбын оқу барысында студенттерге осы тақырып бойынша зерттеу жүргізуге тапсырма беріледі. Студенттер тақырыпты дәрісте ұсынылған бастапқы дереккөздерді қолдана отырып оқиды.

4. Тест тапсырмалары — бұл ақпараттық материалды бекіту деңгейі мен сапасын анықтауға мүмкіндік беретін құрал. Студенттердің білімін бақылау күйін тестметрлердің көмегімен зерттеу тестілерді қолдану кезінде белгілі бір мәселелерді анықтағанын атап өту керек: тест тапсырмаларының мазмұнының жеткіліксіз сапасы мен негізділігі, тест нәтижелерінің сенімсіздігі, сәйкес нәтижелерді өңдеудегі кемшіліктер тесттердің классикалық теориясы, есептеу технологиясын қолдана отырып тест материалдарын өңдеудің қазіргі заманғы теориясының қолданылмауы. Тест нәтижелерінің жоғары өлшеу қателігі өлшеу нәтижелерінің жоғары сенімділігі туралы айтуға мүмкіндік бермейді. Тақырып бойынша тест тапсырмалары Google Form қосымшасында жасалды. Әрбір тақырыпта дәріс бойынша 10 тест жұмысы орындалады. Тест нәтижелері оқушыға тест соңында автоматты түрде көрсетіледі. Әрбір сұрақ бойынша нәтижелерді қайта қарап, оқытушымен кері байланыс жасалады.

5. Физикадағы виртуалды жұмыс – виртуалды эксперименттер мен модельдеулерді құру үшін компьютерлік бағдарламаларды пайдаланатын оқыту әдісі. Бұл студенттерге физиканы интерактивті және қауіпсіз ортада оқуға мүмкіндік береді, онда олар жарақат алу немесе жабдықты зақымдау қауіпсіз эксперименттер жүргізіп, нәтижелерді бақылай алады.

АКТ мақсат ретінде емес, сабақтың мақсатына жетуге ықпал ететін тағы бір педагогикалық құрал ретінде қолданылады. Өзіндік іс-әрекетті ұйымдастыруда АКТ-ны қолдану бірқатар артықшылықтарды береді:

- қашықтықтан оқыту және бақылау мүмкіндігі;
- дербес іс-әрекетті ұйымдастыруды автоматтандырады;
- алған білімдерін кеңейтуге, бекітуге және тереңдетуге ықпал етеді;
- мәселелерді шешуге шығармашылық көзқарасты дамытады;
- студенттердің ақпараттық-коммуникациялық құзыреттіліктерін қалыптастырады.

Жалпы, АКТ студенттердің өз бетінше жұмыс істеуіне, шығармашылық, сыни тұрғыдан ойлауын және өзін-өзі ұйымдастыру дағдыларын дамытуға көптеген мүмкіндіктер береді. Олар табысты оқу және болашақ кәсіби қызмет үшін маңызды құзыреттер болып табылатын оқудағы белсенділігін, дербестігі мен бастамасын ынталандырады. Сонымен, білім беру қызметінің заманауи даму дәуірі ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың басымдылығымен айқындалады, оған себеп білім берудің дәстүрлі түрі мен әдістерін мейлінше қарқынды етуі. Көптеген адамдар азғантай уақыт мезетін жұмсап барынша көп білім алғысы келеді, өйткені өмір қарқыны дәстүрлі күндізгі оқуға уақытты тым аз қалдыруда. Осы бағытта аралас оқыту технологиясын білім беруде қолдану өзекті болып табылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қашықтықтан оқыту платформасы. [Электрондық ресурс] / - Кіру режимі: <https://prezi.com/p/vfa-ffjgfdh/presentation/>
2. Что такое blended learning (Смешанное обучение)? [Электрондық ресурс] Кіру режимі: https://kpfu.ru/portal/docs/F1827481577/Chto.takoe.BlendedLearning._smeshannoe.obuchenie_.pdf
3. Д. Ерболатұлы Б.Қ.Ахметжанов, Г.У. Ерболатова, А.М. Жилкашинова, Б.Т. Туякбаев Материалтанудың физикалық негізі және жаңа материалдар технологиялары/ оқу құралы/ ШҚМУ - Өскемен, 2018.-186 б.
4. Алипбаев Қ.А., Наурызбаев Г.Қ. Қатты денелер физикасы. Алматы 2022-3с.
5. [Электрондық ресурс] / - Кіру режимі: <https://likefilmdb.ru/list/filmy-pro-fizikov/>

УДК 372.853

ПО СТРАНИЦАМ ШКОЛЬНОГО УЧЕБНИКА ФИЗИКИ

Ашикпаева Сауле Имангалиевна

магистрант физико-математического факультета ЗКУ им. М. Утемисова,
Научный руководитель – Кушеккалиев Алман Нысанбаевич
Уральск, Казахстан

***Аннотация:** В данной статье анализируется содержательное наполнение учебников физики основной школы. Обращено внимание на изложение и структуру материала.*

***Ключевые слова:** учебник физики, содержание, изложение, задания*

Достижение всех актуальных в настоящее время результатов образования является непосредственной задачей учителя. Ее решение большинством учителей видится в применении в обучении новых технологий. Но решение задачи обучения и развития учащихся только через применение образовательных технологий предполагает выполнение учителем огромной индивидуальной работы, на которую у него подчас не хватает времени и сил ввиду большой загруженности, а нередко и недостает методического опыта. Практически педагогу необходимо выстроить индивидуальную работу с разными группами учащихся, обладающими разной мотивацией, различным уровнем базовых знаний и познавательными потребностями. И здесь ему может помочь учебник, если грамотно учесть его текстовую структуру и содержание.

Учебник – это книга, содержащая в себе научное, последовательное, доступное для учащихся изложение содержания учебного предмета, соответствующее программе и требованиям дидактики. В рамках реализации программы по физике в курсе основной школы, в классах с русским языком обучения на 2023 – 2024 учебный год были рекомендованы следующие учебники, представленные в таблице 1[1].

Таблица 1

7кл				
№	Наименование издания	Автор (ы)	Год издания	Издательство
1	Физика. Учебник	Кронгарт Б., Токбергенова У.	2017	Мектеп
2	Физика. Учебник	Башарұлы Р.	2017	Атамұра
3	Физика. Учебник	Закирова Н., Аширов Р.	2017	Арман-ПВ
8кл				
1	Физика. Учебник	Кронгарт Б., Насохова Ш.	2018	Мектеп
2	Физика. Учебник+CD	Закирова Н., Аширов Р.	2018	Арман-ПВ
9кл				
1	Физика. Учебник+CD	Закирова Н., Аширов Р.	2019	Арман-ПВ

1) Физика. 7-9классы, авторы Закирова Н.А, Аширов Р.Р., изданный издательством Арман-ПВ.

Учебники рассчитаны на учащихся общеобразовательных школ, приступающих и продолжающих изучение физики.

В изложении материала учтены возрастные особенности учащихся, соблюдены принципы научности и доступности, логика раскрытия учебного материала.

К особенностям учебников относится двухуровневое изложение материала (первая часть параграфа адресована всем учащимся, вторая тем, кто заинтересован); представление значительной части материала в виде подробно решенных задач; все упражнения в учебнике делятся на две части: первая предназначена для выполнения в классе, вторая – для индивидуальной самостоятельной работы дома; наличие многочисленных цветных иллюстраций; описание большого числа опытов.

После каждого параграфа включены контрольные вопросы, упражнения, экспериментальные и творческие задания. Контрольные вопросы необходимы для закрепления изученного материала темы, а экспериментальные задания способствуют приобретению навыков исследовательской работы.

В учебнике 8 класса в конце каждой главы есть задания «Физика в нашей жизни», которые представляют собой задачи в формате международных исследований (TIMSS, PISA).

Лабораторные работы, табличные величины, ответы к упражнениям представлены в конце учебника. Учебник содержит много полезной информации, которая оформлена в виде различных рубрик. Так, в рубрике «Кусочки науки» приведены научно-познавательные факты, в рубрике «Интересно знать!» представлена дополнительная информация, относящаяся к содержанию новой темы, рубрика «Обратите внимание!» включает в себя материал, вызывающий затруднение при выполнении упражнений, а рубрики «Вспомните!» и «Запомните!» содержат сведения для повторения пройденного и запоминания изученного материалов.

В учебниках 7-8 классов по окончании главы учащийся может пройти контрольный тест для самопроверки. Кроме того в этих учебниках, включая и за 9 класс, в конце главы имеется рубрика «Итоги главы», где представлены основные формулы и глоссарий по изучаемым темам.

Рубрика «Творческие задания», представленная в конце изучаемого параграфа, способствует реализации творческих способностей. [2,3,4]

1) Физика. 7класс, автор Кронгарт Б.А., Токбергенова У.К., изданный издательством «Мектеп». К особенностям учебника относится двухуровневое изложение материала; представление значительной части материала в виде подробно решенных задач; разделение вопросов и заданий на два уровня сложности; наличие многочисленных цветных иллюстраций; описание большого числа опытов; включение рубрики «Практические задания», которые предполагают проведение опытов и наблюдений. Учащиеся учатся самостоятельно выполнять практические задания, которые будут для них источником знаний. [5]

2) Физика 7класс, автор Башарұлы Р., изданный издательством «Атамұра».

К особенностям учебника относится двухуровневое изложение материала; представление значительной части материала в виде подробно решенных задач; разделение вопросов и заданий на два уровня сложности; наличие многочисленных цветных иллюстраций; описание большого числа опытов; включение рубрики «Практические и экспериментальные задания», которые предполагают проведение опытов и наблюдений. Рубрика «Теоретическое исследование» предполагает теоретическое рассуждение ученика и выдвижение гипотезы. Рубрика «Из истории развития науки и техники» посвящена исторической справке, связанной с изучаемой темой. [6]

3) Физика. 8класс, авторы Кронгарт Б.А, Насохова Ш.Б, издаваемое издательством «Мектеп». Данный учебник также имеет двухуровневое изложение материала; представление значительной части материала в виде подробно решенных задач; разделение вопросов и заданий на два уровня сложности; вопросы и задания имеют разный уровень сложности, что способствует развитию критического мышления; изучение теоретического материала сопровождается дополнительным историческим материалом, а также

интересными фактами. Для этого включены рубрики «Это интересно», «Это вы знаете», «Запомните». С целью развития конструкторских навыков предлагаются задания по изготовлению самодельных приборов из подручных средств. Для систематизации знаний в конце главы учащиеся могут повторить изученное в разделе «Самое главное», в котором изложена квинтэссенция материала темы. Лабораторные работы представлены в конце учебника. В конце каждого параграфа представлена таблица «Что вы усвоили по данной теме?» - это в помощь учителю для проведения рефлексии в конце урока. [7]

Учебники рассчитаны на учащихся общеобразовательных школ, приступающих и продолжающих систематическое изучение физики. Авторы используют классическую последовательность изложения курса физики — начиная с механики, что соответствует логической структуре физики, как науки, и отвечает наиболее распространенным методикам ее преподавания. Изложение теоретического материала в 7 классе строится на базе курса «Естествознание» для 5–6 классов, но не повторяет этот курс, а развивает его. В учебниках 8 и 9 классов продолжено изучение курса в простой и доступной форме, с использованием понятных моделей, в учебниках представлены знания, создающие целостную непротиворечивую картину окружающего мира на основе современных научных представлений.

Учебники отличает логическая последовательность и корректность в изложении теоретического материала.

Особое внимание уделяется формированию умений учащихся применять полученные знания, в том числе для решения задач. Подробно рассмотрены алгоритмы решения типовых задач по курсу механики. Учебники создавались как разноуровневые, одинаково интересны и для обычных учащихся, и для интересующихся физикой учеников. В содержание параграфов включены комментарии, вспомогательные тексты и разнообразная справочная информация. Все учебники 7 класса разных авторов изучение физики начинают с понятия природных явлений, физических явлений. В учебниках авторов Закирова Н.А. и Кронгарт Б.А. вводится понятие физического тела, вещества, материи. В учебнике Башарулы Р. таких понятий не дается. Целесообразно все-таки эти понятия ввести, даже если они это знают, напомнить, для дальнейшего лучшего понимания.

В упражнениях учебника 8 класса приводятся данные температур, зарегистрированных в Казахстане. [3] Некоторые сведения по топливной энергетике Казахстана представлены в теме «Энергия топлива, удельная теплота сгорания топлива» [3]. Также в учебниках 8, 9 классов [3,4] представлены творческие задания, включающие в себя материал и вопросы, касающиеся отечественного производства, природы, промышленности и космонавтики. Это способствует воспитанию патриотизма и понимания роли своей страны в мировом сообществе.

Анализируя учебники основной школы авторов Закировой Н.А. и Аширова Р.Р, следует отметить наличие внутри самого параграфа очень большое количество вопросов, расположенных на полях учебниках. Многие из них можно использовать для актуализации знаний, а некоторые для развития критического мышления, или для рефлексии знаний.

В перечисленных учебниках в соответствии с идеей интеграции к физическому материалу добавлен астрономический компонент. Например, в учебнике 7 класса автор Закирова Н.А. в 2 параграфе [2, с.11] приводятся сведения по открытию планеты Нептун, а также в экспериментальном задании [2, с.12] приводится задание, связанное с суточным движением Солнца. В параграфе 8 «Прямолинейное равномерное и неравномерное движение» [2, с.43] в материале для дополнительного чтения представлено движение планет Солнечной системы. В учебнике 7 класса автора Кронгарта Б.А. на странице 37 приведены сведения в рубрике «Обратите внимание»: «Форма траектории зависит от выбора системы отсчета. Например: траектория Луны относительно Земли и относительно Солнца».

В учебнике 7 класса автора Башарулы Р. астрономическая компонента начинается с первого параграфа [6, с.8], где показана тесная связь физики и астрономии. Люди в старину, наблюдая за небом, делали различные предположения, например о том, что Солнце движется вокруг Земли; в действительности Земля движется вокруг Солнца; пугались такого явления как затмение Солнца. Развитие науки помогло ученым объяснить многие явления с научной точки зрения.

Обратим внимание и на математический аппарат, который представлен в учебниках физики 7 класса. Тема «Точность измерений и вычислений. Запись больших и малых чисел», есть в учебниках трех вышеуказанных авторов: запись числа в стандартном виде позволяет учащимся вспомнить действия чисел со степенями, имеющих одинаковое основание. Очень хорошо правила, и примеры представлены в учебнике автора Закировой Н.А., а также Кронгарта Б.А.. В учебнике автора Башарулы Р. хорошо представлена запись десятичных дробей 0,1; 0,001; 0,001 и т.д. Умение учащихся записывать большие и малые числа в стандартной записи делает вычисления удобными и способствует развитию быстроты мышления.

Внимание к математическому аппарату обращено и в учебниках 9 класса: при изучении 3 параграфа «Векторы и действия над ними, проекция вектора на координатные оси» обращается внимание на теорему Пифагора, правила сложения векторов по правилу многоугольника, вертикальную и горизонтальную составляющую вектора [4, с.13,17]. При изучении темы «Видимое движение светил на различных географических широтах» [4, с.64] обращается внимание на теорему об углах с соответственно перпендикулярными сторонами. На странице 94 в рубрике «Кусочки науки» приведены сведения из геометрии о тригонометрических функциях синус и косинус. [4]

Обратим внимание на тему 8 класса «Температура и способ ее измерения». Автор Кронгарт Б.А. подчеркивает, что дать четкое и простое определение температуры не так-то просто. Приводя различные рассуждения в учебнике Кронгарта Б.А. и Закировой Н.А., температурой называют – физическую величину, характеризующую тепловое состояние тела. В учебнике Кронгарта Б.А. выделено и второе определение температуры как меры средней кинетической энергии теплового движения молекул. Сравнивая сведения о температурных шкалах, отметим, что в учебнике автора Закировой Н.А. нулевому значению температуры в шкале Кельвина соответствует такое состояние вещества, при котором все частицы прекращают двигаться. В учебнике Кронгарта Б.А. нулевая точка описана как точка, которой соответствует предельная степень холода.

В заключении хотелось бы подчеркнуть необходимость наличия в учебниках нормы оценок устных и письменных работ, лабораторных работ, контрольных работ, что существенно помогло бы учителю при оценивании учащихся и значительно сократило время проверки.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

- 1.«Об утверждении перечня учебников для организаций среднего образования, учебно-методических комплексов для дошкольных организаций, организаций среднего образования, в том числе в электронной форме» (приказ МОН РК от 22.05.2020 г. № 216)
- 2.Закирова Н.А., Аширов Р.Р. Физика: учеб. для 7 кл. Астана: Издательство «Арман-ПВ», 2017. – 240 с.
- 3.Закирова Н.А., Аширов Р.Р. Физика: учеб. для 8 кл. - Астана: «Арман-ПВ», 2018. – 304 с.
- 4.Закирова Н.А., Аширов Р.Р. Физика: учеб. для 9 кл.- Нур-Султан: «Арман-ПВ», 2019.- 272с.
- 5.Кронгарт Б.А., Токбергенова У.К. Физика: учеб. для 7 кл. – Алматы: Мектеп, 2017-208с.
- 6.Башарулы Р. Физика: Учебник для 7 кл.- Алматы: Атамұра, 2017.-192с.
7. Кронгарт Б.А., Насохова Ш.Б., Физика: учеб. для 8 кл. - Алматы: Мектеп, 2017-232с.

ӘОЖ 373

**БАСТАУЫШ МЕКТЕП МАТЕМАТИКАСЫН ОҚЫТУ НӘТИЖЕЛЕРІН
ДИАГНОСТИКАЛАУ****Каржаспаева З.М.**

Студент магистрант, Ә.Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті,
Ғылыми жетекші: Жапарова Б.М., п.ғ.к., доцент
Ә.Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті,
Павлодар, Қазақстан

***Аннотация:** Бұл мақалада педагогикалық диагностиканың маңыздылығы, оны қолданудың әдістері қарастырылды. Сонымен қатар бастауыш мектеп математикасындағы оқыту нәтижелерінің диагностикасы тәжірибе жүзінде іске асырылды. Жұмыстың мақсаты болып диагностика арқылы оқушылардың білім сапасын тексеру болып айқындалды. Өткізілген диагностика арқылы оқытудың қаншалықты тиімді екенін анықтадық.*

***Тірек сөздер:** диагностика, педагогикалық диагностика, жаңартылған білім беру бағдарламасы*

Қазақстан Республикасының жалпыға міндетті білім беру стандартында берілгендей, "Бастауыш білім берудің мақсаты мынадай кең ауқымды дағдылар негіздерін меңгерген білім алушы тұлғасының үйлесімді қалыптасуы мен дамуына қолайлы білім беру кеңістігін жасау болып табылады: білімді функционалдықпен және шығармашылықпен қолдана білу; сын тұрғысынан ойлау; зерттеу жұмыстарын жүргізе білу; ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдана білу; коммуникацияның түрлі тәсілдерін, оның ішінде тілдік дағдыларды меңгеру; топпен және жеке жұмыс істеу дағдылары" болып табылады. Сондықтан оқушыларға қазіргі заман талабына сай, сапалы білім беру – әр мұғалімнің негізгі міндеті [1].

Оқушылардың жақсы білім алуы үшін біз еңбектеніп, әр оқушының білім деңгейін әрдайым қадағалап отыруымыз қажет. Мақсатты талдаусыз және нақты бағалаусыз баланың дамуында көрінетін білім беру қызметінің нәтижелерін елестету мүмкін емес. Бұл кезеңде бізге педагогикалық диагностиканың беретін мүмкіндіктері шексіз.

Педагогикалық диагностика – оқу-тәрбие процесін тиімді ету немесе оның нәтижесінің қоғам үшін маңызды екенін негіздеу мақсатымен оқу-тәрбие процесінің барысында оның алғы шарттары, жағдайы және нәтижесі зерттелетін іс-әрекет; оның нәтижелерінің жағдайының себептерін анықтайтын іс-әрекет [2].

Педагогикалық диагностика – оқушылардың жеке қажеттіліктерін анықтау және тиімді білім беру стратегияларын әзірлеу мақсатында олардың білім деңгейі, дағдылары мен қабілеттері туралы ақпаратты жинау, талдау және түсіндіру процесі. Педагогикалық диагностиканың негізгі міндеті-әр оқушының жеке ерекшеліктерін, оның үлгерімін, қызығушылықтарын, оқу стилін және оның білім беру процесіне әсер етуі мүмкін басқа факторларын анықтау. Бұл мұғалімдерге оқыту әдістерін әр оқушының қажеттіліктеріне бейімдеуге және олардың әлеуетін барынша дамытуға жағдай жасауға мүмкіндік береді.

Педагогикалық диагностика оқушылардың негізгі білімі мен дағдыларын анықтау үшін оқытудың басында да, қойылған мақсаттарға қол жеткізуді бақылау үшін оқыту процесінде де жүргізілуі мүмкін. Ол әртүрлі әдістермен жүзеге асырылуы мүмкін: тестілеу, бақылау, әңгімелесу, сауалнама және т.б.

Диагностика білім беру процесін мақсатты және тиімді жүзеге асыру үшін үлкен маңызға ие болып келеді. Бұл тәрбие мен оқытудың бүкіл жүйесін және оның құрамдас

бөліктерін бақылау және түзету арқылы балаларды тәрбиелеу, оқыту және дамыту процесін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Мұғалімнің қызметі мен диагностикалық қызметі ажырамас процесс. Өздеріңіз білетіндей, кез-келген педагогикалық араласудың (оқыту немесе тәрбиелеу) алдында диагностика болуы керек, сондықтан әр мұғалім педагогикалық диагностиканы меңгеруі керек [3].

Бастауыш мектепте математиканы оқыту нәтижелерін диагностикалауды тиімді ұйымдастыру үшін бірнеше негізгі аспектілерді ескеру қажет:

1. Стандартталған тесттер:

-Білімді бағалау және математикалық ұғымдарды түсіну үшін стандартталған тестілерді үнемі өткізу.

-Сыныптағы жалпы тенденцияларды және оқушылардың жеке қажеттіліктерін анықтау үшін нәтижелерді талдау

2. Формативті бағалау:

-Формативті бағалауды оқу процесіне, оның ішінде тұрақты тесттер мен сабақтардағы тапсырмаларға біріктіру.

-Материалды түсінуді түзету және қиындықтарды анықтау үшін оқушылармен кері байланыс.

3. Практикалық тапсырмалар мен жобалар:

-Оқу бағдарламасына математикалық білімді практикалық қолдануға бағытталған практикалық тапсырмалар мен жобаларды енгізу.

4. Ұжымдық жобалар мен жарыстар:

-ұжымдық ынтымақтастық пен шығармашылықты ынталандыратын жобалар мен жарыстарды ұйымдастыру.

-ұжымдық іс-шаралар коммуникативті және әлеуметтік дағдыларды дамытады, сонымен қатар математикаға деген қызығушылықты қолдайды.

5. Интерактивті технологияларды қолдану:

-неғұрлым тартымды оқыту үшін заманауи білім беру бағдарламалары мен ойындарын біріктіру.

-технология оқуды қызықты әрі тартымды ете алады, бұл материалды тереңірек игеруге ықпал етеді.

6. Қателерді талдау және кері байланыс:

-орындалған тапсырмалардағы қателіктерді мұқият талдау және егжей-тегжейлі кері байланыс беру.

-бұл студенттерге өз қателіктерін түсінуге, көзқарасты түзетуге және болашақ тапсырмалар үшін сабақ алуға мүмкіндік береді.

7. Оқыту әдістерін есепке алу:

-оқу әдістерінің сәйкестік үшін бағалау әдістерімен байланысы.

-оқыту кезінде қолданылатын әдістерді қолдана отырып, бірыңғай білім беру тәжірибесін және дәлірек бағалауды құру.

Ұсынылған әдістер мен тәсілдерді математиканы оқыту нәтижелерін диагностикалаудың кешенді жүйесін құру, жеке прогресті қолдау және әр оқушының материал туралы түсінігін арттыру үшін білім беру процесіне біріктіруге болады. Математикадағы оқу нәтижелерін диагностикалауды тиімді ұйымдастыру осы әдістердің жиынтығын қамтиды, бұл оқушылардың жетістіктерін дәлірек бағалауға және оқу процесін олардың қажеттіліктеріне сәйкес бейімдеуге мүмкіндік береді [4].

Сапалы білім беру арқылы біз оқушыларға әлемнің терезесін ашып береміз, сондықтан айқын, нақты білім беру – біздің міндет. Қалай білім беріп жатқамызды тексеру мақсатында біз тәжірибемізді Чернорецк 2 жалпы білім беретін мектебі өткіздік. Тәжірибеміздің негізгі мақсаты – оқушылардың алған білімдерін тексеріп, оқытудың әлсіз

жерлерін көріп, оны қалыпқа келтіру болып табылады. Тәжірибеге 1А сынып оқушыларының 18 оқушысы математика сабағынан қатысты.

61 сабақ, пысықтау сабағы. Сабақтың мақсаты "Алған білімді пайдала алу". Оқу бағдарламасы бойынша 1.1.3.5 циферблат бойынша уақытты 12-сағаттық форматта анықтау: сағат /уақытты бағдарлау: минут, сағат, күн, апта, ай, жыл 1.1.3.1* уақыт шамаларын ажырату; оларды өлшеу үшін өлшемдер мен құралдарды таңдау, өлшемдер жүргізу 1.1.3.2* өлшем бірліктерді (сағ) қолданып өлшеу [5].

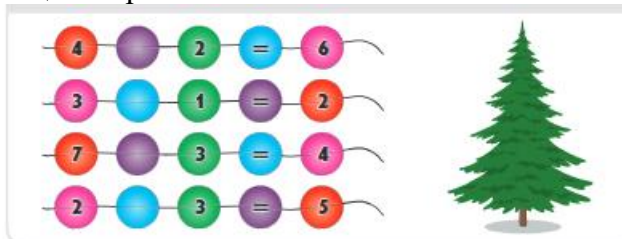
1 тапсырма. Сағат қай уақытты көрсетіп тұр? Осы уақыттарда жолды қардан тазалайтын техникалар не істеді? Суреттегі іс-әрекеттердің арасында неше сағат өтті?

1-сурет

1 тапсырма бойынша сыныптың барлық оқушылары толық дұрыс жауап берді.

2 тапсырма. Өзіндік жұмыс. Шыршаға арналған ойыншықтарды тіз. Қандай амалдар таңбасын қою керек?

2-сурет

Бұл тапсырмада да барлық оқушылар дұрыс жауап берді.

3 тапсырма. Фигуралардың қайсысы артық? Неге екенін түсіндір. Фигураларды ойша бір бағытқа бұрып, оларды салыстыр.

3-сурет

3 тапсырма бойынша 16 оқушы дұрыс орындап, қай фигураның неге артық екенін дәлелдей алды. Ал қалған 2 оқушы неге сондай таңдау жасағанын айта алмады.

Диагностика қорытындысы бойынша 18 оқушыдан тек 2 оқушы ғана қателескенін байқадық. Оқушыларға қай тапсырманы орындауда қиындық туғанын немесе мүлдем түсінбегенін біліп, өзімізге қай жерде жұмыс жасау керектігін түртіп алдық. Осы кішігірім тәжірибе арқылы 1 сынып оқушыларына әлі де салыстыру туралы мағлұматты айтып, оны сабақта қолданып, машықтандыру қажеттілігін көрдік. Диагностика оқытудың мықты және әлсіз жақтарын көрсетіп, білім берудің тиімді болуы үшін қажетті мәлімет береді.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты, Қазақстан Республикасы Ғылым және білім министрінің 2018 жылғы 31-қазандағы бұйырығына 2-қосымша.
2. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Педагогика / О 74 Жалпы редакциясын басқарған экономика ғылымдарының докторы, профессор Е. Арын - Павлодар: "ЭКО" ҒӨФ. 2006. - 482 бет.
3. https://kopilkaurokov.ru/nachalniyeKlassi/prochee/diagnostika_znani_i_umenii_uchashchikhs_ia_na_urokakh_matematiki
4. Жалпы педагогика: Оқулық – Алматы: «Нұр-пресс», 2005 – 228 бет.
5. Жалпы білім беретін мектептің 1-сынып оқушыларына арнаған оқулық. 1-бөлім. /Ә.Б.Ақпаева, Л.А.Лебедева, М.Ж.Мыңжасарова, Т.В.Лихобабенко. Алматыкітап баспасы, 2021.-140 б, суретті.

**МЕКТЕП ФИЗИКА КУРСЫНДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР
АРҚЫЛЫ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ**

Бердіхан Балзира Қалдыханқызы,
Алматы, Қазақстан

***Түйіндеме:** бұл мақалада физика сабақтарында инновациялық әдістерді қолдану жолдары қарастырылады. Жаратылыстану (математика) саласындағы физика ғылымын оқыту әдістемесі қарастырылған. Жаратылыстану-ғылыми білім беру саласында физиканы оқытуда жаңа педагогикалық технологияларды қолданудың қажетті теориялық әдістері, демек, студенттердің ғылыми ойлауы мен дүниетанымын қалыптастыру қарастырылған.*

***Кілт сөздер:** инновациялық технологиялар, инновациялық әдістер, инновациялық процестер, оқушылардың физикалық рухани және интеллектуалдық мүмкіндіктері.*

КІРІСПЕ

Еліміздің білім беру саласындағы басты міндеттерінің бірі-қазіргі заманғы талаптарға сүйене отырып, қоғамымыздың барлық салаларында бәсекеге қабілетті кадрларды даярлау, қызмет көрсету және оқытудың негізгі міндеттерінің бірі. Соңғы жылдары оқу процесін ұйымдастырудың дәстүрлі және дәстүрлі емес тәсілдерін дамыту, мұғалімдердің біліктілігін арттыру және сол арқылы білім беру сапасын арттыру бойынша бірқатар реформалар жүргізілді.

Сондықтан қазіргі білім беруде жүйелі, технологиялық көзқарас пен инновациялық педагогикалық технологиялар кеңінен қолданылуымен және кепілдендірілген нәтижелерімен сипатталады. Сондықтан әрбір мұғалім бұл процестің мәні мен мақсатын жақсы біледі, оны дәстүрлі оқытудан айырмашылығы оқушыларға жеке көзқараспен ынталандыра алады, оларды өз бетінше оқытуға ғана емес, сонымен қатар еркін оқытуға да үйрете алады. сыныпта. ойлау қабілетіне ие болу. Бұл білім беру саласында жұмыс істейтін профессордан жаңа педагогикалық технологияларды, заманауи ақпараттық-

коммуникациялық технологияларды, оқытудың жаңа интерактивті әдістерін оқыту тәжірибесін жетік білуді талап етеді.

Соңғы жылдары елімізде әлеуметтік-экономикалық дамудың басымдықтары мен халықаралық стандарттарға сәйкес келетін жоғары білім беру жүйесін құру бойынша ауқымды жұмыстар жүргізілуде. Сонымен қатар, жоғары оқу орындарында білім беру сапасын арттырудағы инновациялар, инновациялық идеялар, инновациялық технологиялар сияқты ұғымдар елімізде жүзеге асырылып жатқан ауқымды реформалар, әлеуметтік-экономикалық реформалар туралы айтады. Әлемдік ғылым мен инновацияның жетістіктерін қазіргі жағдайда кеңінен қолдану қоғамдық және мемлекеттік өмірдің барлық салаларын дәйекті және тұрақты дамытудың, елдің лайықты болашағын қалыптастырудың маңызды факторы болып табылады. Білім беру сапасын арттыру және Олардың елімізде Президент Тоқаев жүзеге асырып жатқан ауқымды реформаларға белсенді қатысуын қамтамасыз ету бойынша қосымша шаралар. бұл шешімдер де ерекше атап өтілді.

Қазіргі білім берудің міндеті- оқушыларға дәтүрлі емес, инновациялық технологиямен оқытып, жеткізу. Білімді әлемге шығармашылық тұрғыдан зерттеу құралына айналдыру ғана емес, оқушының жеке қасиеттерін сақтау мен дамытуға, оның шығармашылық әлеуетін дамытуға, құндылық бағдарларына қойылатын талаптар бірінші орынға шығады.

Психологиялық-педагогикалық зерттеулердің нәтижелері оқушылардың жаңа білімдерін аддитивті түрде де, алдыңғы білімдерін қайта қарау, жаңа сұрақтар мен гипотезалар қою арқылы да қалыптастыруға болатындығын көрсетеді. Бұл жағдайда оқушылардың білімі маңызды рөл атқарады және оны қоршаған процестер мен құбылыстарды түсіндіру үшін оқушының өмірінде сұранысқа ие болады. Оқушының интеллектісін, шығармашылық ойлауын мақсатты түрде қалай дамытуға, ғылыми дүниетанымын, белсенді өмірлік ұстанымын арнайы педагогикалық құралдармен қалыптастыруға болады деген сұрақ ашық күйінде қалып отыр. Бұл заманауи инновациялық ізденістердің бірінші мәселесі.

Инновациялық процестер заманауи білім беруді дамытуда табиғи болып табылады. Олардың пайда болуы дәстүрлі білім беру аясында мұғалімдер мен әдіскерлердің ізденістері негізінде пайда болды. Салыстырмалы педагогикалық зерттеулердің деректері мектеп жүйелеріндегі және оқу бағдарламаларының мазмұнындағы айырмашылықтарға қарамастан, әлемнің әртүрлі елдеріндегі дәстүрлі білім беру процесі туралы жалпы идеялардың ұқсас ерекшеліктері бар екенін көрсетеді, сондықтан инновациялық ізденістерде ортақ тенденцияларды байқауға болады.. Инновациялық процестерде оқытудың мақсаты студенттердің шығармашылық және сыни тұрғыдан ойлауды қалыптастыруға негізделген жаңа тәжірибелерді игеру мүмкіндіктерін дамыту, әркімге өз әлеуетін ашуға және толық жүзеге асыруға мүмкіндік беретін осындай дамуға жағдай жасау болып табылады олар: физикалық, рухани және интеллектуалдық.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСІ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ

ФОИТ (физиканы оқытудың инновациялық технологиялары) Физика сабақтарында инновациялық оқытудың интеграцияланған жүйесін қолдану осы оқытудың жалпы механизмдерін білмей, физика бойынша мектеп бағдарламасының әртүрлі бөлімдерін зерттеу кезінде олардың жұмыс істеу мүмкіндіктерін зерттемей мүмкін емес. Инновациялық оқыту жағдайларын анықтау бізге оқыту нәтижелерінің жоғары тиімділігін қамтамасыз ететін процестердің механизмін ашуға және технологиясын әзірлеуге мүмкіндік береді. Ғалымдардың, жаңашыл педагогтардың қызметі және оның қазіргі заманғы дене тәрбиесінің дамуы физикалық заңдылықтарды игерудің сапалық деңгейіне теріс әсер ететін бірқатар елеулі қайшылықтарды анықтады.

Білім берудегі инновациялар педагогикалық технологияларды, әдістердің, қабылдағыштар мен оқыту құралдарының жиынтығын жетілдіру процесі ретінде түсініледі. Қазіргі уақытта Инновациялық педагогикалық қызмет кез-келген білім беру мекемесінің білім беру қызметінің маңызды компоненттерінің бірі болып табылады. Және бұл кездейсоқ емес. Бұл білім беру қызметтері нарығында оқу орнының бәсекеге қабілеттілігін қалыптастыруға негіз құрып қана қоймай, сонымен қатар мұғалімнің кәсіби өсу бағытын, оның шығармашылық ізденісін анықтайды, сонымен қатар оқушылардың жеке өсуіне ықпал етеді. Осылайша, инновациялық қызмет оқытушылардың ғылыми-әдістемелік қызметімен және студенттердің оқу-зерттеу қызметімен тығыз байланысты.

Іздеу нәтижесінде физика бойынша білім беруді жаңа сапалы деңгейге көшіру жолдары белгіленді: барлық оқушыларды физика сабағында құрылған эмоционалды өрісті шебер құру және оны басқару арқылы білімді қалыптастырудың белсенді процесіне және қызметтің жалпыланған тәсілдеріне қосу үшін жағдайлар жасау, студенттердің ішкі мотивациясының максималды резервтері, бұл оқу процесіне ерікті сипат береді. Қазіргі жағдайда тұлғаға бағытталған оқытуға көшудің негізі физиканы оқытудың инновациялық технологиялары (ФОИТ) болуы мүмкін, бұл баланың жеке басын оқытудың жанама өнімі ретінде емес, жеке дамуға назар аударуды қажет етеді.

Білім берудегі инновациялар туралы әдістемелік әдебиеттердің кендігіне қарамастан, көп жағдайда проблемалар тек оларды шешудің маңыздылығы тұрғысынан тұжырымдалатынын атап өткен жөн. Физика сабақтарында оқушының шығармашылық оқу-танымдық іс - әрекетін ұйымдастырудың негізделген әдістерінің болмауы, сабақтың әртүрлі дидактикалық мәселелерін шешуде оқытудың зерттеу және пікірталас технологияларын қолдануда мұның бәрін физиканы ғылым ретінде оқыту әдістемесін оқыту тәжірибесінің маңызды бағыты деп санауға болады.

ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ

Инновациялық технологияларды қолдану студенттердің жаңа білімді өз бетінше меңгеру, қажетті ақпаратты жинау және талдау дағдыларын, гипотезаларды алға жылжыту, қорытынды жасау және қорытынды жасау қабілеттерін қалыптастыратын педагогикалық процесте өзекті болады. Бұл технологиялар педагогикалық іс-әрекеттің нәтижесіне тиімді қол жеткізуді қамтамасыз ететін мұғалімдер мен оқушылардың өзара әрекеттесуінің түбегейлі жаңа тәсілдерін, әдістерін қамтиды және жүйелік-іс-әрекеттік тәсілге негізделген, дамытушылық оқытуды жүзеге асырады, білім берудің тиімсіз ауызша әдістерін болдырмайды. білім беру нәтижелеріне кепілдік беретін мұғалім мен оқушының өзара әрекеттесуін ынталандыру.

Қазіргі уақытта мұғалім балаға танымдық іс-әрекеттің осындай технологияларын, жаңа білімді кез келген нысанда және түрде меңгеру қабілетін үйрету мәселесіне тап болып отыр. ол алған ақпаратты тез және, ең бастысы, тиімді өңдей алатындай етіп, оны іс жүзінде қолдана алады. тапсырмалардың (және тапсырмалардың) әртүрлі түрлерін шешу, жеке жауапкершілікті және оқу процесіне қатысуды сезіну, одан әрі практикалық жұмысқа және үздіксіз білім алуға дайындалу.

Жаңа білімді игеруге, танымдық іс-әрекет технологиясын игеруге деген қызығушылықтың жоғалуына әкелетін бірнеше себептер бар (және нәтижесінде пәнге деген қызығушылықтың жоғалуы):

- шектеулі уақыт ішінде ақпарат ағынын арттыруға арналған дәстүрлі оқытуды қолдану, бұл студенттердің шығармашылық әлеуетін толық ашуға мүмкіндік бермейді.

- зерттеу элементтері физиканы оқытуда, зертханалық және практикалық жұмыстарда маңызды құрамдас бөлік ретінде толық қолданылмайды: жабдықтың жеткіліксіздігіне немесе эксперименттік модельдің өзін жеңілдетуге байланысты,

студенттердің қажетті мәндерді есептеуге көп уақыт жұмсауы және өлшеу қателіктері, мүмкін еместігі әртүрлі параметрлермен экспериментті қайталап қайталау және т.б.;

- физикалық есептерді шешудің формальды тәсілі (оларды тек қағаз жүзінде шешу және нәтижені іс жүзінде тексере алмау); - қаржыландырудың жеткіліксіздігіне байланысты демонстрациялық жабдықтардың нашар болуы;

- мүмкін еместігі мектеп жағдайында кейбір физикалық эксперименттерді көрсету, олардың қымбаттығына немесе жоғары қауіптілігіне байланысты және т.б.;

Физиканы оқытудағы екі негізгі мәселені қарастырыңыз:

1) мектептегі физика кабинеті жағдайындағы көптеген құбылыстарды көрсету мүмкін емес. Мысалы, бұл микрокосмстың феномендері, не жылдам қозғалатын процестер, не кеңседе жоқ құрылғылармен эксперименттер. Нәтижесінде студенттер оларды оқуда бірқатар қиындықтарға тап болады, өйткені олар оларды ойша елестете алмайды. Компьютер мұндай құбылыстардың үлгісін жасап қана қоймайды, сонымен қатар процестің шарттарын өзгертуге, ассимиляцияға арналған оқу материалын оңтайлы көрсетумен "айналдыруға" мүмкіндік береді.

2) Физика-эксперименттік ғылым. Физиканы зертханалық жұмыссыз оқуды елестету қиын. Өкінішке орай, физикалық бөлменің жабдықталуы әрдайым күрделі зертханалық жұмыстарға мүмкіндік бермейді, неғұрлым күрделі заманауи жабдықтарды қажет ететін ғылыми-зерттеу жұмыстарын енгізуге мүлдем мүмкіндік бермейді. АКТ көмекке келеді, бұл өте күрделі зертханалық жұмыстарды жүргізуге мүмкіндік береді. Оларда студент өз қалауы бойынша эксперименттердің бастапқы параметрлерін өзгерте алады, нәтижесінде құбылыстың өзі қалай өзгеретінін бақылай алады, көргендерін талдай алады және тиісті қорытынды жасай алады.

Жаңа ақпараттық технологиялар оқуды қызықты процеске айналдырады, оқушылардың зерттеушілік дағдыларын дамытуға ықпал етеді және оқытушыларды ғылыми-зерттеу жобалау әдістерін меңгеруге ынталандырады. ФОИТ оқу процесін жекелендіруге, сабақты дайындау мен өткізуде қиын оқушылардың белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді. ФИЗИКА сабақтарында АКТ - ны қолдану пәнді оқуға деген қызығушылықты арттырады, виртуалды кескіндерді қолдану арқылы эксперименттерді көрсету мүмкіндіктерін кеңейтеді.

ФОИТ оқыту құралдары ақпараттық-коммуникациялық, тұлғаға бағытталған технологияларды шығармашылық және ізденушілік қызмет әдістерімен органикалық түрде үйлестіруге мүмкіндік береді. АКТ – ны сыныпта қолдану мұғалімге жұмыстың анықтығы мен жылдамдығына байланысты материалды оқу уақытын қысқартуға, оқушылардың білімін интерактивті режимде тексеруге мүмкіндік береді, бұл оқытудың тиімділігін арттырады, тұлғаның әлеуетін толық іске асыруға көмектеседі-танымдық, адамгершілік, шығармашылық, коммуникативті және эстетикалық, оқушылардың интеллектісін, ақпараттық мәдениетін дамытуға ықпал етеді.

Акт әр түрлі мақсаттарда және сабақтың әр түрлі кезеңдерінде қолданылады:

1. материалды иллюстрациялық, көрнекі түсіндіру;
2. мұғалімнің іс-әрекетінен бас тарта отырып, өз бетінше оқыту;
3. педагог-консультанттың көмегімен өз бетінше оқу;
4. ішінара ауыстыру (фрагментті, қосымша материалды іріктеп пайдалану);
5. оқыту (оқыту) бағдарламаларын қолдану;
6. диагностикалық және бақылау материалдарын қолдану;
7. өзіндік және шығармашылық үй тапсырмасын орындау;
8. есептеу, диаграмма жасау үшін компьютерді пайдалану;
9. эксперименттер мен зертханалық жұмыстарды модельдейтін бағдарламаларды қолдану;
10. ойын және ойын-сауық бағдарламаларын пайдалану;

11. ақпараттық-анықтамалық жүйелерді пайдалану;
12. студенттердің жобалық қызметін ұйымдастыру;
13. қашықтықтан оқыту.

Компьютерлік модельдер (КМ) - қазіргі мектепте оқыту құралдары жүйесін байытқан білім беру объектілерінің жаңа түрлерінің бірі. Құрылған сәттен бастап компьютерлік модельдер физикадағы барлық дерлік цифрлық білім беру ресурстарының бір бөлігіне айналды. Көрнекіліктің жаңа құралы ретінде нақты объектілер мен процестердің жоғары сапалы физика-математикалық модельдеріне негізделген білім берудің компьютерлік модельдері тиімділігі жағынан кез-келген басқа сандық объектімен салыстыруға келмейді.

Нақты объектілердің материалдық немесе материалдандырылған модельдерін қолдану әрқашан өте орынды оқыту әдістемесі болып саналды, өйткені ол құбылыстағы басты нәрсені тереңірек меңгеруді қамтамасыз етеді. КМ бұл мағынада ерекшелік емес. Компьютерлік модельдердің артықшылықтары айқын.

Компьютерлік модельдер мүмкіндік береді:

- физикалық құбылыстар мен техникалық объектілерді түсінуге қол жетімді деңгейде зерттеу, көптеген егжей-тегжейлердің жиі ауыр сипаттамасына жүгінуді және күрделі математикалық есептеулерді талдауды қоспағанда; құбылысты және мультимедиялық эффекттерді ұсынудың жеңілдетілген формасының арқасында оның мазмұнындағы негізгі (маңызды) нәрсеге назар аудару;
- құбылысты оның "таза" түрінде зерттеу, оның пайда болуының қажетті жағдайларын дәл көбейту;
- құбылысты динамикада бақылаңыз (яғни оның кеңістіктегі және уақыттағы дамуын жазып алыңыз);
- модель жұмысын динамикалық графиктер, диаграммалар, диаграммалар және т.б. түрінде зерттелетін жүйенің параметрлері арасындағы тұрақты қатынастарды визуалды түсіндірумен сүйемелдеу;
- іс жүзінде мүмкін емес операцияларды орындау, атап айтқанда: құбылыстың кеңістіктік және уақыттық шкалаларын өзгерту; зерттелетін объектілер жүйесінің параметрлерін оның жағдайынан, сондай-ақ қоршаған ортаның қауіпсіздігі мен сақталуынан қорықпай орнатыңыз және өзгертіңіз.

Оқушылардың компьютерлік модельмен жұмысын ұйымдастыруда жалпыланған жоспарларға назар аудару өте маңызды, өйткені ол студенттерге автор енгізген ең толық білім беру ақпаратын алуға мүмкіндік береді. Мұндай нұсқаулықтармен қысқа мерзімде жұмыс істеу компьютерлік модельме зерттеуге (зерттеуге) жалпы көзқарастарының қалыптасуына және жалпыланған дағдылардың қалыптасуына әкеледі. Оқушылардың тиісті жалпыланған жоспарлар негізінде компьютерлік модельді қамтитын мәтін негізінде өз бетінше жауап құру қабілетін мақсатты түрде дамыту және жауап беру барысында сызбалар түрінде модельдер жұмысының маңызды кезеңдерін жаңғырту маңызды..

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану, егер олардың дидактикалық рөлі мен сабақтағы орны дұрыс анықталса, қолданудың оңтайлылығы мен орындылығы бағаланса, студенттер арасында шынайы қызығушылық тудырса, студенттерді ынталандырса, барлығын жұмысқа тартады, мүмкіндік береді. сабақ уақытын тиімдірек пайдалану, оқушылармен кері байланысты жылдам орнату, бағалаудың субъективтілігін жеңу. Ақпараттық технологиялар сабақтың ақпараттылығын, оқытудың тиімділігін арттырады, сабаққа динамизм мен мәнерлілік береді. Бірақ физика сабағын "механикалық" компьютерлендіру кезінде физикалық шындықты оның әртүрлі білім беру көріністеріндегі компьютерлік модельдер мен ұқсастықтардың жалған шындығымен алмастырудан және сынып іс-әрекетінің ұжымдық сипатын бұзудан сақ болу керек.

Қазіргі білім беру жағдайында жоғары оқу орындары студенттерінің өзіндік жұмысын арттыру, олардың шығармашылық қабілеттерін дамыту озық педагогикалық технологиялар мен кейінгі ұрпақтың оқу әдебиеттерін пайдалануды талап етеді. Сонымен қатар, қазіргі кезде ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың пайда болуы білім берудің жаңа формалары мен құралдарын жасауды талап етеді.

Жаратылыстану ғылымдарында физиканы оқытудың нақты талаптары мен шарттары бар екенін атап өткен жөн. Жаратылыстану ғылымдары бойынша білім беру топтарында физиканы оқыту оқушының ғылыми ойлауын дамытуға бағытталуы керек. Оқу жоспарында теориялық материал және студенттерге физиканы өз бетінше оқуға және олардың физикасын оқуға мүмкіндік беру үшін қажетті тапсырмалар жүйесі болуы керек [6]. Жаратылыстану ғылымдары бойынша физиканы оқытуда жоспарланған нәтижелерге қол жеткізу үшін қажетті жағдайлар:

- физика пәні мұғалімінің жаратылыстану сабақтарында физиканың негізгі оқу бағдарламасын орындай алу қабілеті мен қабілеті;

- * студенттер оқитын тақырыптарды саналы түрде қабылдау;

- * физика пәнінен сабақ өткізу кезінде мемлекеттік білім беру стандарттарының талаптарына сәйкес келетін оқу-әдістемелік пакеттердің болуы.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, біз жаратылыстану ғылымдары саласындағы топтар үшін дене белсенділігінің мазмұнын таңдау принциптерін және олардан туындайтын критерийлерді қарастырамыз:

1. Физика курсының мазмұны пән бойынша міндетті минималды біліммен анықталуы керек. Мұғалім дене бітімін қалыптастыра білуі керек

эксперименттік тәжірибе мен зертханалық жұмыстарды көрсету арқылы студенттердегі түсініктер.

2. Материалды тапсыру кезінде мұғалім осы фактілерді түсіндіру үшін ұсынылған гипотезаны, теорияларды, салдарларды және эксперимент нәтижелерін зерттеу үшін қолданылатын қолданыстағы эксперименттік фактілерді, модельдерді ұсына білуі керек.

3. Студенттердің жаратылыстану саласындағы зертханалық жұмыстары жалпыға бірдей білім беру іс-әрекетінің негізінде жатқан өзіндік және шығармашылық іс-әрекеттерді құруға бағытталуы маңызды. Зертханадағы жұмысты жекелендірудің мүмкін нұсқасы-шығармашылық сипаттағы стандартты емес тапсырмаларды таңдау, және олар жобалық іс-шараларға немесе ақпараттық технологияларды қолдануға байланысты [2].

Жаратылыстану ғылымдары бойынша физика сабақтарын өткізу кезінде оқушылардың ойлау ерекшеліктерін ескерген жөн: көптеген заңдар формуласыз оқытылады (студенттерге қорытынды формулалар беріледі), күрделі есептеу есептерін бермей. Макро-және микро-процестердің күрделі схемаларын, техникалық құрылғыларды жобалау және пайдалану принциптерін, бейнефильмдердің үзінділерін, бірегей фотосуреттерді, графиктерді, формулаларды көрсетуді, зерттелетін процестер мен оқиғалардың анимациясын, қозғалыс және даму объектілерін пайдалану қажет. Мысалы, ядролық өзгерістерді, магнит өрісіндегі электрондарды тікелей бақылау мүмкін емес, сондықтан мұндай құбылыстар мен тәжірибелерді модельдеуге болады. Оқушылар көрнекі құралдармен белсенді және мазмұнды, бұл олардың ақыл-ой дамуына және оқу материалдарын алуға әсерінің тиімділігін арттырады.

Кейде экспериментті анимациямен қайталау және оның негізінде ережеден немесе заңнан қорытынды жасау қажет. Презентация әдісі жаңа материалды түсіндіру үшін кеңінен қолданылады, онда сызбаларды, графиктерді, ұғымдарды немесе заңдылықтарды, формулаларды, тақырыптық тапсырмалар мен қорытындыларды көрсетуге болады.

ТАЛҚЫЛАУ

Жұмыстың нәтижесі-студенттердің физикалық құбылыстардың мәнін тереңірек түсінуі, мәселені өз бетінше қою және оны шешу жолдарын табу, гипотезаларды алға жылжыту және оларды эксперименталды түрде сынау қабілеті. Физика сабақтарында заманауи АКТ-ны қолдану жаңа оқу мүмкіндіктерін ашады, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін

дамытуға, танымдық белсенділігін арттыруға және оқуға деген ынтасын арттыруға мүмкіндік береді, сонымен қатар олардың жеке басының даму перспективаларын, болашақ ересек өмірінің стратегияларын анықтайды.

Ең үлкен педагогикалық нәтижеге мұғалім студенттерге оқу материалын жақсырақ меңгеруге және түсінуге, сондай-ақ жеке білім беру бағытын таңдауға мүмкіндік беретін Шын мәнінде қажетті және әдістемелік қамтамасыз етілген профессорлық-оқытушылық құрамды (бағдарламалық және педагогикалық құралдар) Itf таңдаған кезде қол жеткізіледі..

Компьютерлік курспен жүйелі түрде жұмыс істегенде, компьютерлік зертхананы сұрақтар мен тапсырмалар күрделілігіне қарай реттелген ойлап тапқан тапсырмалардан жұмыс істеуге мәжбүрлеудің мағынасы бар.артады. Бұл іс-әрекет көп уақытты қажет етеді, бірақ дәл осындай жұмыс үлкен тәрбиелік нәтиже береді.

ҚОРЫТЫНДЫ

ФОИТ-тың білім берудегі соңғы ақпараттық технологиялары жетекші университеттер мен институттардың ғылыми және білім беру әлеуетін белсенді пайдалануға, қашықтықтан оқыту курстарын құруға үздік оқытушыларды тартуға және студенттер аудиториясын кеңейтуге мүмкіндік береді.

ФОИТ қолдану оқушылардың білім сапасы мен әдістемелік құзыреттілігіне айтарлықтай әсер етеді, егер инновация принципіне сәйкес келетін технологиялар диагностикалық түрде анықталса, олардың шығармашылық және интеллектуалдық қабілеттерін дамытуға ынталандырады; бұл технологиялар сабақта оқу материалының мазмұнына және сабақтың мақсаттарына сәйкес қолданылады.

Инновативтілік дидактиканың ең маңызды қағидасы ретінде оқытудың тұлғаға бағытталған тәсілін жүзеге асыру үшін физика сабақтарында инновациялық оқыту технологияларын қолданудың объективті мүмкіндігі мен қажеттілігін растайды.

Физиканы оқытудың инновациялық технологиялары (зерттеу, ойын, пікірталас және т.б.). Сабақтағы субъективті ұстанымымен сипатталатын студенттік іс-әрекеттің түрлерін қамтуы керек, өйткені сабақтағы оқушылардың белсенділігі физикалық білімнің мазмұны мен құрылымымен ғана емес, сонымен бірге анықталады.олардың жеке қажеттіліктері мен қызығушылықтары. Физиканы оқытудың инновациялық технологияларын қолдану әдістемесі, егер олар оқушылардың танымдық іс-әрекетке толық қатысуын қамтамасыз етсе, тиімді болады.сабақта, нәтижелерді өз бетінше алу және талдауды, ұйымдастырушылық іс-әрекеттің адиалогформасын, оқушылардың сабақтың мазмұнына деген оң эмоционалды көзқарасын және олардың оқу іс-әрекетінде табысқа жетуге бағдарлануын қамтиды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТ:

1. Ш.Мирзиевтің 2017 жылғы 20 сәуірдегі "Жоғары Білім Беру Жүйесін Одан әрі Дамыту Шаралары туралы"Қаулысы.
2. Ш.Мирзиевтің 2018 жылғы 5 маусымдағы "Жоғары Оқу Орындарындағы Білім Сапасын Жақсарту Және Олардың Елдегі Ауқымды Реформаларға Қатысуын Қамтамасыз ету Жөніндегі Қосымша Шаралар туралы"Қаулысы.
3. Дьякова К.а. оқу материалын таңдау және түзету Мәселелері; гуманитарлық сабақтарға арналған физика курсы. "Жас Ғалымдардың Университетаралық Зерттеулерінің нәтижелері, 1990 ж., 56-67 беттер.
4. Капралов А.И., Шефер О. Р. негізгі мектептер физикасындағы оқу-әдістемелік құралдардағы тарихизм принципін Жүзеге асыру. Білім берудегі инновация. - 2017. - №4. -Б.46-57.
5. Кудрявцева К.д. гуманитарлық бейін бойынша физика бойынша білім берудің жоспарланған нәтижелеріне қол жеткізу шарттарын Талдау.Ғылым, білім, қоғам. - 2016. - №4.С-45-48.
6. Усова А.в. физиканы оқыту процесінде оқушылардың танымдық дербестігі мен шығармашылық белсенділігін дамыту. - Челябинск: Алау, 1996 .- 126 б.

УДК: 681,142,37:371,127

**РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГОВ С ПОМОЩЬЮ
ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ.****Хошимова Ферузахон Баходировна**Преподаватель “University of Economics and Pedagogy”,
Докторант Андижанского государственного
педагогического института.
Андижан, Узбекистан

***Аннотация** Развитие творческой деятельности педагогов с помощью цифровых технологий является актуальной темой в современной образовательной среде. Цифровые технологии предоставляют педагогам новые возможности для творческого подхода к обучению и развитию учащихся. В данной статье рассмотрим некоторые способы, которые помогают педагогам развивать свою творческую деятельность с использованием цифровых технологий.*

***Ключевые слова:** Развитие творческой деятельности, цифровых технологий, творческое мышление, креативные навыки, комбинировать различные методы интерактивный урок.*

Развитие творческой деятельности педагогов с помощью цифровых технологий является актуальным и перспективным направлением в современной образовательной среде. Цифровые технологии предоставляют педагогам множество возможностей для творческого развития, обогащения учебного процесса и повышения эффективности обучения.

Одним из основных преимуществ цифровых технологий для педагогов является доступ к разнообразным образовательным ресурсам и инструментам. Интернет предлагает широкий выбор электронных книг, журналов, видеоматериалов, интерактивных образовательных игр и прочих образовательных ресурсов, которые педагоги могут использовать в своей работе. Это позволяет создавать интересные и разнообразные уроки, индивидуализировать обучение и расширять знания учащихся.

Кроме того, цифровые технологии предоставляют педагогам возможность использования различных программ и приложений, которые помогают стимулировать творческое мышление и развивать творческие навыки учащихся. Например, существуют приложения для создания мультимедийных презентаций, видеомонтажа, аудиозаписей, программы для создания и редактирования графики и многое другое. Использование таких инструментов позволяет педагогам стимулировать творческую активность учащихся и развивать их креативные способности.

Важно отметить, что цифровые технологии также позволяют педагогам работать в сетевом пространстве, обмениваться опытом и идеями с коллегами, принимать участие в онлайн-курсах и вебинарах, а также создавать и распространять свои собственные образовательные материалы. Это способствует профессиональному росту педагогов, обогащению их методического арсенала и повышению качества образования.

Однако, при использовании цифровых технологий в образовании необходимо учитывать и некоторые ограничения. Во-первых, не все педагоги обладают достаточной компьютерной грамотностью и навыками работы с цифровыми инструментами. Поэтому важно проводить систематическое обучение педагогов использованию цифровых технологий и поддерживать их в процессе их применения.

В заключение, развитие творческой деятельности педагогов с помощью цифровых технологий предоставляет множество возможностей для инноваций в образовании. Это

позволяет педагогам создавать интересные и эффективные уроки, стимулировать творческое мышление учащихся и развивать их креативные навыки. Однако внедрение цифровых технологий требует соответствующей подготовки и поддержки педагогов, а также учета индивидуальных особенностей учащихся.

Существует несколько эффективных методов обучения педагогов использованию цифровых технологий, которые могут помочь им освоить новые навыки и успешно интегрировать их в образовательный процесс. Вот некоторые из них:

Профессиональное развитие и обучение: Организация специальных курсов, семинаров и тренингов по цифровым технологиям может помочь педагогам овладеть необходимыми навыками. Это могут быть как очные, так и онлайн-обучение. Важно, чтобы такие курсы были практически ориентированы и предоставляли возможность педагогам непосредственно применять полученные знания и навыки.

Мастер-классы и обмен опытом: Организация мастер-классов и семинаров, где опытные педагоги, уже успешно использующие цифровые технологии в своей работе, делятся своими знаниями и практическими навыками, может быть очень полезным для других педагогов. Это позволяет не только получить новые идеи и конкретные примеры применения технологий, но и создать сеть поддержки и обмена опытом.

Индивидуализированное обучение: Поскольку у педагогов могут быть разные уровни компьютерной грамотности и опыта использования цифровых технологий, важно предоставить индивидуализированную поддержку и обучение. Это может включать индивидуальные консультации, руководства по использованию конкретных инструментов и приложений, а также поддержку со стороны технических специалистов.

Педагогические сообщества и онлайн-ресурсы: Существуют различные онлайн-ресурсы и сообщества, где педагоги могут получить информацию, обменяться опытом и задать вопросы. Такие ресурсы предоставляют доступ к образовательным материалам, учебным программам, форумам и блогам, где педагоги могут найти полезную информацию и поддержку.

Практическое применение в учебной деятельности: Наконец, одним из наиболее эффективных методов обучения является практическое применение цифровых технологий в учебной деятельности. Педагоги должны быть поощрены и поддержаны в экспериментировании с новыми инструментами и методами, чтобы они могли увидеть прямую пользу и эффективность цифровых технологий в своей работе.

Важно комбинировать различные методы обучения и поддержки, чтобы обеспечить максимальную эффективность обучения педагогов использованию цифровых технологий. Каждый педагог имеет свои индивидуальные потребности и предпочтения, поэтому важно предоставить им разнообразные возможности для обучения и развития.

Развитие креативности педагогов с помощью цифровых технологий является актуальной темой в современном образовании. Цифровые технологии предоставляют педагогам новые возможности для развития своей креативности и применения инновационных подходов в образовательном процессе.

Одной из таких технологий, которая может способствовать развитию креативности педагогов, является виртуальная реальность (VR). С помощью VR-технологий педагоги могут создавать интерактивные и иммерсивные образовательные среды, которые позволяют учащимся более глубоко погрузиться в изучаемый материал и развивать свою креативность [2].

Применение VR в образовании позволяет педагогам создавать виртуальные симуляции, где учащиеся могут экспериментировать, исследовать и решать проблемы в интерактивной и безопасной среде. Это способствует развитию креативности, поскольку учащиеся могут применять свои знания и навыки в новых и нестандартных ситуациях [2].

Кроме VR, существуют и другие цифровые технологии, которые могут помочь педагогам развивать свою креативность. Например, использование цифровых инструментов для создания мультимедийных презентаций, видеороликов или интерактивных заданий может позволить педагогам выразить свою креативность и сделать учебный материал более привлекательным и интересным для учащихся [3].

Важно отметить, что развитие креативности педагогов с помощью цифровых технологий требует не только технических навыков, но и педагогической компетентности. Педагоги должны уметь адаптировать цифровые технологии к своим учебным целям и создавать инновационные образовательные сценарии, которые способствуют развитию креативности учащихся [2].

Цифровые технологии предоставляют педагогам множество возможностей для развития креативности учащихся. Вот несколько примеров:

Видео и мультимедиа: Использование видео и мультимедийных материалов позволяет педагогам создавать интерактивные уроки, которые стимулируют креативное мышление учащихся. Это может быть использование видеороликов, анимаций, презентаций и других мультимедийных средств для визуализации и объяснения учебного материала [4].

Веб-инструменты и приложения: Существует множество веб-инструментов и приложений, которые помогают педагогам создавать интерактивные задания, проекты и игры. Например, можно использовать онлайн-платформы для создания цифровых портфолио, коллаборативных проектов или даже виртуальных экскурсий [4].

Кодирование и робототехника: Изучение программирования и робототехники стимулирует креативное мышление и способствует развитию проблемно-ориентированного мышления учащихся. Существуют специальные программы и платформы, которые помогают педагогам внедрить эти технологии в учебный процесс [4].

Виртуальная и дополненная реальность: Использование виртуальной и дополненной реальности позволяет создавать учебные ситуации, которые требуют творческого подхода к решению задач. Например, можно создать виртуальные лаборатории, симуляции или даже виртуальные музеи, где учащиеся могут исследовать и экспериментировать [4].

Онлайн-коллаборация: Использование онлайн-платформ и инструментов для коллаборативной работы позволяет учащимся сотрудничать и обмениваться идеями, что способствует развитию креативности. Например, можно использовать онлайн-доски для мозгового штурма, веб-конференции для обсуждения проектов или коллективное создание цифровых продуктов [4].

Развитие творческих способностей учителей начальных классов в условиях цифровизации является актуальной задачей, которая требует совершенствования методики обучения. В связи с внедрением цифровых технологий в образование, учителям необходимо развивать свои творческие способности, чтобы эффективно использовать цифровые инструменты и ресурсы в учебном процессе.

Вот несколько методик, которые могут помочь учителям начальных классов развивать свои творческие способности в условиях цифровизации:

Исследовательский подход: Учителя могут применять исследовательский подход в своей работе, позволяя учащимся самостоятельно исследовать различные темы с использованием цифровых инструментов. Это поможет учителям развивать свою творческую мысль и находить новые способы преподавания [5].

Коллаборативное обучение: Учителя могут активно использовать цифровые платформы и инструменты для организации коллаборативного обучения. Это позволит им развивать свои творческие способности через сотрудничество с коллегами и обмен опытом [5].

Создание интерактивных уроков: Учителя могут использовать различные цифровые инструменты, такие как интерактивные доски, презентации, видеоуроки и онлайн-игры, для создания интерактивных и увлекательных уроков. Это поможет им развивать свою творческую мысль и находить новые способы преподавания [5].

Профессиональное развитие: Учителям следует постоянно совершенствовать свои навыки и знания в области цифровых технологий и методик обучения. Они могут посещать профессиональные тренинги, семинары и конференции, а также обмениваться опытом с коллегами [5].

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. ПФ-5712 от 29.04.2019. Об утверждении Концепции развития системы народного образования Республики Узбекистан до 2030 года
2. Практика развития креативности будущего учителя начальных классов в современной цифровой образовательной среде с помощью технологии виртуальной реальности Иванов Динар Валерьевич, Власова Вера Константиновна Казанский (Приволжский) федеральный университет <https://doi.org/10.30853/ped20230052>
3. Развитие креативности у детей с помощью ChatGPT: инновационные виртуальные тренинги. <https://ya.zerocoder.ru/>
4. Селиванова Елена Анатольевна, кандидат психологических наук Статья "Современные технологии и методы развития креативного мышления" на сайте Челябинского института развития образования.
5. Развитие творческих способностей учащихся начальных классов как средство активизации учебной деятельности, <https://nsportal.ru/>

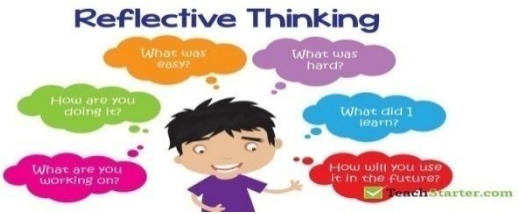

DAYS OF THE WEEK

Didarbekova Ulbolsyn

Unit 3: Time		Lesson 19	
Teacher name:		Didarbekova Ulbolsyn Bakhytzhanovna	
Date:			
Grade: 3		Number present:	absent:
Lesson title	Days of the week		
Learning objectives	3.1.7.1 use contextual hints to predict the content of small dialogues with support on general and educational topics; 3.2.2.1 ask questions to identify existing experience within a limited range of general and educational topics; 3.3.1.1 recognize, identify and pronounce with support a limited number of familiar words in simple sentences		
Lesson objectives	Learners will be able to: - develop listening and reading comprehension skills through a story; - practise talking about daily routines; - learn how to distinguish between and pronounce the \s\ and \z\ sounds.		
Value links	Fairness – If you value fairness, you might be highly sensitive to situations at school or in the workplace where a teacher or a peer has exhibited favoritism or allowed someone to get away with living by a different set of rules to everyone else.		
Plan			

Stages / Time	Teachers actions	Students actions	Assessment criteria	Resources
<p>Beginning of the lesson</p> <p>Warming-up</p> <p>3 min</p> <p><i>Pre-learning «Brains forming» method</i></p> <p>7 min.</p>	<p>Organization moment :</p> <p>1. Greeting. Ask about the weather. The teacher sets the lesson objectives, letting students know what to anticipate from the lesson.</p> <p>Warming up Where are you from? How old are you? What color is it? How many students are there in class? What day of the week today?</p> <p>revise the vocabulary from the previous</p> <p>Lead – In</p> 	<p>.</p> <p>The aim: To develop pupils speaking skills and create friendly atmosphere</p> <p>Efficiency: By wishing each other they feel better and feel the support of others</p> <p><i>Students of the class are listed.</i></p> <p><i>Students' attention is drawn to the lesson.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Learners remember previous lesson vocabulary <p><i>Determines the topic and purpose of the lesson</i></p> <p><i>Students say different words from the picture</i></p>	<p>The teacher to assess learners for their ability. “Good job! Well done!”</p> <p><i>Formative Assessment</i></p> <p><i>Good job!</i></p> <p>Descriptor: - can tell the time</p> <p>Point 1</p> <p>Assessment criteria - Learners have met the learning objectives if they can talk about days of the week;</p>	<p><i>Pictures</i></p> <p><i>worksheet</i></p> <p><i>Picture</i></p>
<p>Middle of the lesson</p> <p>Present part.</p> <p>30 min</p>	<p>Ex:9 P: 38</p> <ul style="list-style-type: none"> Go through the pictures of the story and set the scene by asking the pupils questions about what they can see in the pictures. <p>Teacher: (pointing to Liam in picture 1) Get up, Liam. It's time to go to school. (pointing to the clock in picture 1) What is it? Class: It's a clock. etc</p> <p>Ex: 10 P: 39</p> <ul style="list-style-type: none"> The pupils read the story 	<p>Pupils listen and read.</p> <p>ANSWERS</p> <p>Pupils own answer</p> <p>Pupils read the story and complete.</p> <p>ANSWERS</p> <p>1 eight 2 shower 3 teeth 4 breakfast 5 school</p>	 <p>Descriptor: - read and understand general idea Total: 1 point</p> <p>Descriptor: - read the story silently</p>	 <p>Card Worksheet</p>

	<p>silently and complete the summary. Check their answers.</p> <p>Ex: 11 P: 39</p> <ul style="list-style-type: none"> • Explain the activity. Allow the pupils some time to look at the picture, read the sentences and complete the activity. Check the pupils' answers. <p>Ex: 13 P: 39</p> <ul style="list-style-type: none"> • Refer the pupils to the picture and the dialogue. Play the CD. The pupils listen and follow along. Pause the CD for the pupils to repeat, chorally and/or individually. The pupils, in pairs, act out similar dialogues about themselves. Go around the classroom providing any necessary help. Ask some of the pairs to come to the front of the classroom and act out the dialogue • If you wish, write the following on the board so the pupils can refer to it while doing the task. <p>Conclusion during the lesson some tasks differentiated by outcomes of the students and by their abilities.</p>	<p>Pupils choose the right sentence.</p> <p>ANSWERS</p> <p>3 Where are you going?</p> <p>Pupilstalking point. Listen and read. Make a new dialogue with your friend.</p> <p>ANSWERS</p> <p>Zhaniya: What time do you get up, Gulnara? Gulnara: I get up at six. What about you? Zhaniya: I get up at seven. What do you do then? Gulnara: I have a shower and then I have breakfast. What about you? Zhaniya: I have breakfast and then I brush my teeth. What time do you go to bed? Gulnara: I go to bed at ten.</p>	<p>- complete the summary Total: 1 point</p> <p>Descriptor:</p> <ul style="list-style-type: none"> - read the sentences - complete the activity <p>Total: 1 point</p> <p>Descriptor:</p> <ul style="list-style-type: none"> -read and understand general idea-1point. -create dialogue- <p>-Make CCQ questions Yes / No</p> <p>pupils are evaluated by collecting pencils</p>	
<p>End of the lesson 5 min</p>	<p>FEEDBACK</p> <p>Learners provide feedback on what they have learned at the lesson.</p> <p>Ex: Home task:</p>	<p>Reflective Thinking</p> 	<p>Poster Success</p> 	

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАМАНДЫҚ СТУДЕНТТЕРІНЕ ТҰРАҚТЫ ЖӘНЕ АЙНЫМАЛЫ КОЭФФИЦИЕНТТЕРІ БАР ЕКІНШІ РЕТТІ СЫЗЫҚТЫҚ ДИФФЕРЕНЦИАЛДЫҚ ТЕНДЕУЛЕРДІ ОҚЫТУ

Талапова Гульзат Талғатқызы

М.Өтемісұлы атындағы БҚУ физика-математика факультетінің магистранты,
Ғылыми жетекші-Сартабанов Жайшылық Алмағанбетұлы
Орал, Қазақстан

Аннотация. Мақалада жоғары кәсіптік білім берудің мемлекеттік білім беру стандартының талаптарын ескере отырып, «Дифференциалдық теңдеулер» курсының құру мәселесінің кейбір аспектілері, сонымен қатар материалды меңгеру процесін жақсарту және студенттердің білімін арттыру үшін компьютерлік математикалық бағдарламалық қамтамасыз етуді пайдалану қарастырылады. Өз бетінше оқыту. Мақалада «Математика және экономика» және «Информатика және экономика» оқу бағдарламалары аясында математика факультетінің студенттеріне арналған «Дифференциалдық теңдеулер» курсының интеграциялау мысалы келтірілген. Курстың құрылымы «Дифференциалдық теңдеулер» оқытылатын курстың негізгі мақсаттары мен міндеттерін көрсете отырып, элементтер бойынша сапалы түрде талданады. 15 оқу аптасына арналған «Дифференциалдық теңдеулер» курсының нақты мазмұны, сондай-ақ оның Федералдық мемлекеттік білім стандартына сәйкестігі қарастырылады. Тәжірибелік сабақтар мен зертханалық жұмыстардың толық жоспары олардың мазмұны мен тақырыптарының қысқаша сипаттамасымен ұсынылған.

Негізгі сөздер: компьютерлік технология, дифференциалдық теңдеулер, зертханалық практикум, мемлекеттік білім стандарты.

Педагогикалық салада мамандарды дайындайтын университеттер «Математика және экономика» және «Информатика және экономика» жаңа білім беру бағдарламаларын әзірледі, олар математиканың классикалық дәл ғылым ретінде экономикамен интеграциясын ең жақсы түрде сипаттайды, рационалдық ережелерді зерттейді. Субъектінің (адамның, компанияның немесе мемлекеттің) қаржылық қызмет шеңберіндегі мінез-құлқы. Аталған бағдарламалар жаңа 128 отандық білім беру жүйесіне арналған, бірақ айта кету керек, математикалық фактілер көбінесе экономика саласында нақты қолданылады. Бұл жағдайды ЖОО-да математикалық пәндерді оқытудың мазмұнын таңдау кезінде ескеру қажет, яғни математикалық пәндердің дәстүрлі мазмұнымен қатар, экономикалық теорияның кейбір фактілері, соған сәйкес есептерді де ескеру қажет. Осылайша, математикадан алған теориялық білімнің практикалық бағыттылығын көрсетеміз. Сонымен қатар, бұл тәсіл мүмкіндік береді оқытудың кәсіптік бағдар принципін жүзеге асыру. Сіз сондай-ақ талаптарды ескеруіңіз керек оқыту бағдарламаларының өзін ғана емес, сонымен қатар жеке пәндер бойынша бағдарламаларды әзірлеудегі білім. Жаңа «Математика және экономика» және «Информатика және экономика» мамандықтары үшін «Дифференциалдық теңдеулер» курсының бағдарламасын құрастырамыз. Бұл бағдарламалардың айрықша ерекшелігі – барлық талаптарды ескеру, сонымен қатар компьютерлік математикалық жүйелер саласында заманауи АКТ әзірлемелерін қолданатын зертханалық семинарларды кеңінен қолдану.

Дифференциалдық теңдеу x тәуелсіз айнымалысын, қажетті y функциясын және оның туындыларын немесе дифференциалдарын байланыстыратын теңдеу болып табылады.

Қажетті функция бір тәуелсіз айнымалыға тәуелді болса, дифференциалдық теңдеу қарапайым деп аталады.

Дифференциалдық теңдеудің шешімі бұл теңдеуді сәйкестікке айналдыратын функция болып табылады.

Дифференциалдық теңдеудің реті осы теңдеуге енгізілген ең жоғары туындының реті болып табылады

Мысалдар.

1. Бірінші ретті дифференциалдық теңдеуді қарастырыңыз

Бұл теңдеудің шешімі $y = 5 \ln x$ функциясы болып табылады. Шынында да, теңдеудегі y' орнына сәйкестендіруді аламыз.

Ал бұл $y = 5 \ln x$ функциясы осы дифференциалдық теңдеудің шешімі екенін білдіреді.

2. Екінші ретті дифференциалдық теңдеуді қарастырайық $y'' - 5y' + 6y = 0$.

Дифференциалдық теңдеулерді интегралдау – дифференциалдық теңдеулердің шешімдерін табу процесі.

Дифференциалдық теңдеудің жалпы шешімі теңдеудің реті сияқты көптеген тәуелсіз тұрақтыларды қамтитын түрдегі функция болып табылады.

Дифференциалдық теңдеудің белгілі бір шешімі - тәуелсіз тұрақтылардың әртүрлі сандық мәндері үшін жалпы шешімнен алынған шешім. Ерікті тұрақтылардың мәндері аргумент пен функцияның белгілі бір бастапқы мәндерінде табылады.

Дифференциалдық теңдеудің белгілі бір шешімінің графигі интегралдық қисық деп аталады.

Мысалдар:

1. Бірінші ретті дифференциалдық теңдеудің нақты шешімін табыңыз

$x dx + y dy = 0$, егер $x = 3$ кезінде $y = 4$ болса.

Шешім. Теңдеудің екі жағын да интегралдасақ, аламыз

Түсініктеме. Интегралдау нәтижесінде алынған ерікті C тұрақтысы әрі қарай түрлендіруге ыңғайлы кез келген формада көрсетілуі мүмкін. Бұл жағдайда шеңбердің канондық теңдеуін ескере отырып, еркін C тұрақтысын түрінде көрсету ыңғайлы.

- дифференциалдық теңдеудің жалпы шешімі.

$x = 3$ кезінде $y = 4$ бастапқы шарттарын қанағаттандыратын теңдеудің нақты шешімі бастапқы шарттарды жалпы шешімге ауыстыру арқылы жалпысынан табылады: $3^2 + 4^2 = C^2$; $C=5$.

Жалпы шешімге $C=5$ -ті қойып, $x^2 + y^2 = 5^2$ аламыз.

Бұл берілген бастапқы шарттарда жалпы шешімнен алынған дифференциалдық теңдеудің нақты шешімі.

2. Дифференциалдық теңдеудің жалпы шешімін табыңыз

Бұл теңдеудің шешімі түрдегі кез келген функция болып табылады, мұндағы C - ерікті тұрақты. Шынында да, теңдеулерге ауыстырсақ, біз мынаны аламыз: , .

Демек, бұл дифференциалдық теңдеуде шешімдердің шексіз саны бар, өйткені C тұрақтысының әртүрлі мәндері үшін теңдік теңдеудің әртүрлі шешімдерін анықтайды.

Мысалы, тікелей алмастыру арқылы функциялардың теңдеудің шешімі екенін тексеруге болады.

$y(x_0) = y_0$ бастапқы шартын қанағаттандыратын $y' = f(x,y)$ теңдеуінің белгілі бір шешімін табу талап етілетін есеп Коши есебі деп аталады.

$y(x_0) = y_0$ бастапқы шартын қанағаттандыратын $y' = f(x,y)$ теңдеуінің шешімі Коши есебінің шешімі деп аталады. Коши есебінің шешімі қарапайым геометриялық мағынаға ие. Шынында да, осы анықтамалар бойынша Коши есебін $y' = f(x,y)$ $y(x_0) = y_0$ шартында шешу $y' = f(x,y)$ теңдеуінің арқылы өтетін интегралдық қисығын табуды білдіреді. берілген $M_0(x_0, y_0)$ нүктесі.

II. Бірінші ретті дифференциалдық теңдеулер

Бірінші ретті дифференциалдық теңдеу $F(x,y,y') = 0$ түріндегі теңдеу болып табылады.

Бірінші ретті дифференциалдық теңдеу бірінші ретті туындыны қамтиды және жоғары ретті туындыларды қамтымайды.

$y' = f(x,y)$ теңдеуі туындыға қатысты шешілген бірінші ретті теңдеу деп аталады.

Бірінші ретті дифференциалдық теңдеудің жалпы шешімі бір еркін тұрақтыдан тұратын түрдегі функция болып табылады.

Мысал. Бірінші ретті дифференциалдық теңдеуді қарастырыңыз. Бұл теңдеудің шешімі функция болып табылады.

Шынында да, бұл теңдеуді оның мәнімен ауыстырсақ, біз аламыз яғни $3x=3x$

Демек, функция кез келген тұрақты C үшін теңдеудің жалпы шешімі болып табылады.

Бұл теңдеудің $y(1)=1$ бастапқы шартын қанағаттандыратын белгілі бір шешімін табыңыз Теңдеудің жалпы шешіміне $x = 1, y = 1$ бастапқы шарттарын қойып, $C = 0$ аламыз.

Осылайша, біз осы теңдеуге ауыстыру арқылы жалпыдан белгілі бір шешім аламыз, алынған мән $C = 0$ нақты шешім болып табылады.

Бөлінетін айнымалылары бар дифференциалдық теңдеулер

Бөлінетін айнымалылары бар дифференциалдық теңдеу мына түрдегі теңдеу болып табылады: $y'=f(x)g(y)$ немесе дифференциалдар арқылы, мұнда $f(x)$ және $g(y)$ функциялар берілген.

$y'=f(x)g(y)$ теңдеуі y айнымалысы тек сол жағында, ал x айнымалысы тек оң жағында болатын теңдеуге эквивалентті. Олар: « $y'=f(x)g(y)$ теңдеуінде айнымалыларды бөліп алайық» дейді.

Түрдегі теңдеу бөлінген айнымалы теңдеу деп аталады.

Теңдеудің екі жағын x -ке қатысты интегралдасақ, $G(y) = F(x) + C$ – теңдеудің жалпы шешімін аламыз, мұндағы $G(y)$ және $F(x)$ сәйкесінше функциялардың кейбір қарсы туындылары, және $f(x)$, C – ерікті тұрақты.

Екінші ретті дифференциалдық теңдеу – екінші реттіден жоғары емес туындылары бар теңдеу. Жалпы жағдайда екінші ретті дифференциалдық теңдеу былай жазылады: $F(x,y,y',y'') = 0$

Екінші ретті дифференциалдық теңдеудің жалпы шешімі екі еркін C_1 және C_2 константаларын қамтитын түрдегі функция болып табылады.

Екінші ретті дифференциалдық теңдеудің белгілі бір шешімі - C_1 және C_2 еркін константаларының белгілі мәндері үшін жалпы шешімнен алынған шешім. Тұрақты коэффициенттері бар екінші ретті сызықтық біртекті дифференциалдық теңдеулер.

Тұрақты коэффициенттері бар екінші ретті сызықтық біртекті дифференциалдық теңдеу $y'' + py' + qy = 0$ түріндегі теңдеу болып табылады, мұндағы p және q тұрақты шамалар.

Тұрақты коэффициенттері бар біртекті екінші ретті дифференциалдық теңдеулерді шешу алгоритмі

1. Дифференциалдық теңдеуді $y'' + py' + qy = 0$ түрінде жазыңыз.
2. y'' -ді r^2 , y' -ді r , y -ді 1-ге белгілейтін оның сипаттамалық теңдеуін құрастыр: $r^2 + pr + q = 0$
3. $D = p^2 - 4q$ дискриминантын есептеп, сипаттамалық теңдеудің түбірлерін табыңдар; және егер:
 - а) $D > 0$; сондықтан сипаттамалық теңдеудің екі түрлі нақты түбірі болады. Дифференциалдық теңдеудің жалпы шешімі былай өрнектеледі, мұндағы C_1 және C_2 ерікті тұрақтылар.
 - б) $D = 0$; сондықтан сипаттамалық теңдеудің нақты түбірі тең болады. Дифференциалдық теңдеудің жалпы шешімі мына түрде өрнектеледі
 - в) $D < 0$; сондықтан сипаттамалық теңдеудің күрделі түбірлері бар. Дифференциалдық теңдеудің жалпы шешімі былай өрнектеледі

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. 050100 Педагогикалық білім («бакалавр» біліктілігі (дәрежесі)) кадрларды даярлау саласындағы жоғары кәсіптік білімнің федералдық мемлекеттік білім беру стандарты (РФ Білім және ғылым министрлігінің 2011 жылғы 17 қаңтардағы № 46 бұйрығымен бекітілген).) (Ресей Федерациясы Білім және ғылым министрлігінің 2011 жылғы 31 мамырдағы № 1975 бұйрығымен енгізілген өзгертулермен).
2. Асланов, Р.М. Дифференциалдық теңдеулер бойынша зертханалық практикум: оқулық [Мәтін] / Р.М. Асланов, Н.Д. Адам, А.В. Синчуков. – Архангельск: ҚИРА, 2011. – 203 б.
3. Матросов, В.Л. Дифференциалдық және дербес дифференциалдық теңдеулер. Университеттерге арналған оқулық [Мәтін] / В.Л. Матросов, Р.М. Асланов, М.В. Топунов. – М.: Владос, 2011. – 76 б.
4. Эдвардс, Г. Дифференциалдық теңдеулер мен шекаралық есептерді модельдеу және Mathematica көмегімен есептеу,

УДК: 614.253.52:378.147

АНАЛИЗ УДОВЛЕТВОРЕННОСТИ СТУДЕНТОВ КАЧЕСТВОМ ОБУЧЕНИЯ ПО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЕ «ПРИКЛАДНОЙ БАКАЛАВРИАТ СЕСТРИНСКОГО ДЕЛА»

Касымова Аида Алимжановна

Магистрант НАО «КазНМУ имени С.Д. Асфедиярова»,

Научный руководитель - Аликеева Галия Маратовна

Алматы, Казахстан

***Аннотация:** в настоящее время в нашей стране происходит реформирование системы здравоохранения, где хотят повысить уровень медицинских сестер и разграничить их функциональные обязанности и зависимость от врача. Современная тенденция развития сестринского дела отражает значительную роль медсестры в современной системе здравоохранения Республики Казахстан. Основная цель программы обучения: подготовка практико-ориентированных специалистов сестринского дела, способных критически анализировать информацию, эффективно управлять ресурсами и осуществлять безопасный пациент-центрированный уход на основе доказательной сестринской практики. [1]*

***Ключевые слова:** бакалавриат, образование, обучение медсестер, удовлетворенность студентов, сестринское дело.*

В настоящее время в нашей Республике подготовку по специальности «Сестринское дело» квалификация «Прикладной бакалавриат» осуществляют 39 Высших медицинских колледжей (наибольшее количество высших медицинских колледжей расположены в Алматинской и Туркестанской, а также в Карагандинской и Восточно-Казахстанской областях). [1]

В 2018 году КГП на ПХВ «Высший медицинский колледж» УОЗ г. Алматы присвоен статус «высший» для осуществления подготовки студентов по программе «прикладного бакалавриата» по специальности «Сестринское дело». [2]

Сегодня студенты, основная аудитория высшего образования, их удовлетворенность обучению высшему сестринскому делу важна для системы здравоохранения. [3]

Исследование было проведено в КГП на ПХВ «Высший медицинский колледж» УОЗ г. Алматы. Исследование является качественным, данные собраны с помощью анкетирования респондентов, для анализа данных использован статистический метод расчета

Результаты исследования показали, что в целом студенты удовлетворены качеством образовательной программы и компетенцией преподавателей. Наиболее важными причинами неудовлетворенности студентов являются высокая учебная нагрузка студентов. Согласно выводам исследования, необходимо реформировать и модернизировать образовательную систему.

Целью исследования было изучить удовлетворенность студентов качеством обучения.

В целом в анкетировании приняло 100 студентов 2 курса Прикладного бакалавриата сестринского дела из 106 человек.

Согласно результату анкетирования студенты отмечают: удовлетворенность составлением расписаний занятий по дисциплинам 47% - удовлетворены, 19% - скорее удовлетворены, 14% - затрудняются ответить, 12% - скорее не удовлетворены и 8% - не удовлетворены (рисунок 1).

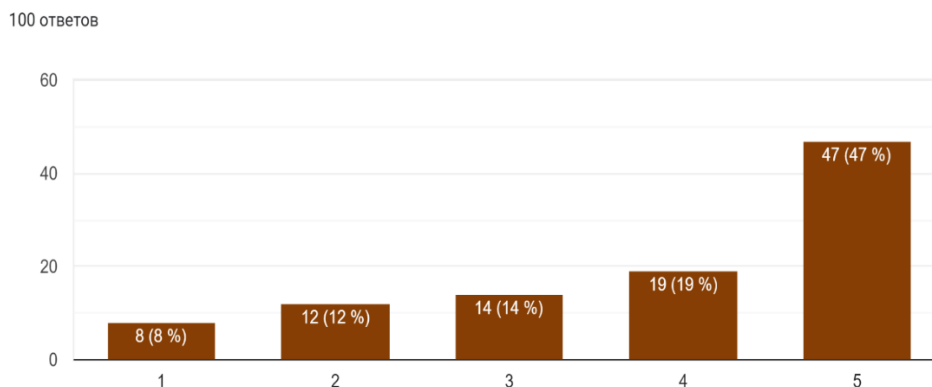

Рисунок 1

Доступностью современных информационных технологий - 49% - удовлетворены, 27% - скорее удовлетворены, 12% - затрудняются ответить, 7% - скорее не удовлетворен и 5% - не удовлетворены (рисунок 2).

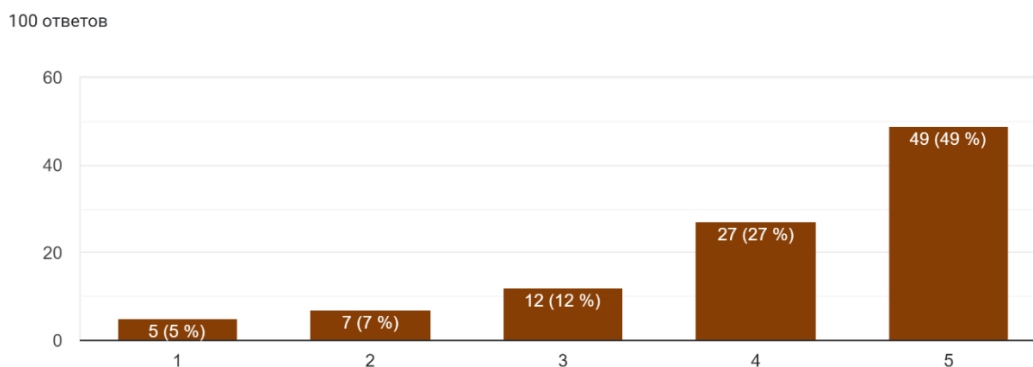

Рисунок 2

На вопрос использования интерактивных методов обучения, респонденты ответили: – 27% постоянно используют, 34% - часто используют, 22% - иногда используют, 10% - редко используют, 7% - никогда не используют (рисунок 3).

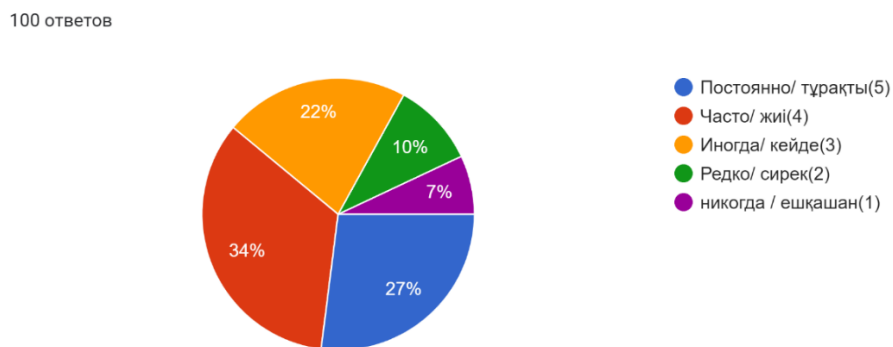

Рисунок 3

При анализе анкетирования по применению интерактивных методов обучения: работы в малых группах используются -51% постоянно, а дебаты 26% редко (Рисунок 4)

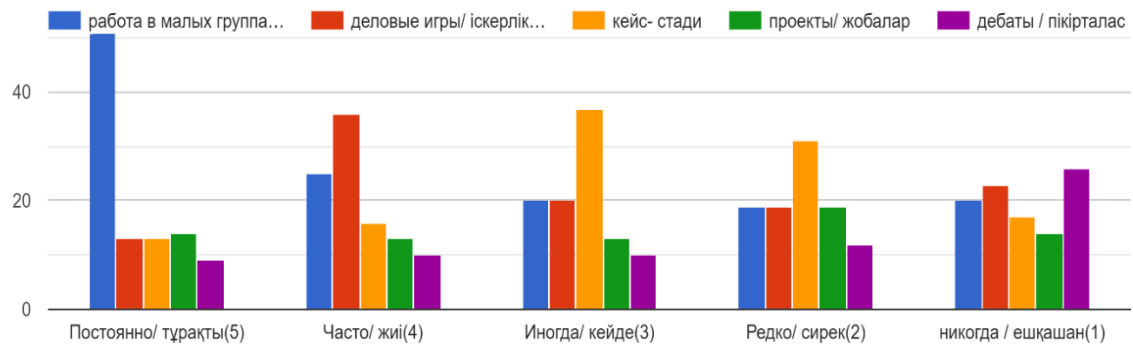

Рисунок 4

Заключение

По мнению большинства опрошенных, практически все опрошенные удовлетворены образовательной программой Прикладной бакалавриат сестринского дела, выявлена высокая удовлетворенность качеством образовательной программы и компетенцией преподавателей. Однако, отмечаются причины неудовлетворенности студентов: недостаточное использование интерактивных методов обучения на практических занятиях для эффективного освоения дисциплин.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Образовательная и научная деятельность в области здравоохранения
<https://www.gov.kz/memleket/entities/dsm/activities/98?lang=ru>
2. Наш колледж — Высший Медицинский Колледж УОЗ г. Алматы
<https://medcollege.kz/ru/about-us/>
3. RU_PDF_Promoting the Innovation Capacity of Higher Education in Nursing_2021.pdf
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/409068/RU_PDF_Promoting%20the%20Innovation%20Capacity%20of%20Higher%20Education%20in%20Nursing_2021.pdf

УДК 37.02

ИНТЕРФЕРЕНЦИЯ РОДНОГО ЯЗЫКА ПРИ ИНОЯЗЫЧНОЙ ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ

Искакова Алия Орынбасаровна

доцент Казахской национальной академии искусств имени Т.Жургенова
Алматы, Казахстан

***Аннотация:** В статье рассматривается проблема возможности минимизации интерференции родного языка в процессе иноязычной подготовки студентов. Стандартный подход аналогии и сопоставления иностранного и родного языка создает необходимость постоянного преодоления специфических затруднений, связанных с различием языковых структур. Подобные проблемы можно свести к минимуму если ввести в процесс изучения языкового материала когнитивные концептуальные понятия, лежащие в основе той или иной лексемы.*

***Ключевые слова:** иностранный язык; интерференция; родной язык; лексема; когнитивная лингвистика; интерферирующее влияние; ментальная картинка; иноязычная подготовка; концепты; аналогия; структура языка; причины языковых явлений; факты языка; правила языка.*

Всякий учебный процесс с необходимостью базируется как минимум на одном субъективном элементе – на уже имеющемся запасе знаний, в случае изучения иностранного языка – на уже имеющемся языковом опыте. Субъективно мы считаем новый язык тем труднее, чем больше в нем отклонений и чем меньше аналогий с родным языком.

Язык – это сложная структура, состоящая из множества мелких деталей (звуки, слоги, буквы, слова), которые находясь во взаимодействии, подчиняются определенным законам.

При обучении иностранному языку сразу же возникает обстановка двуязычия и интерференции родного языка избежать невозможно. Процесс обучения непременно сопровождается сопоставительной типологией с родным языком обучающегося и внутренний перевод с родного языка на иностранный. Наблюдая за фактами языка, обучающийся «видит правило» и пытается сделать «перенос» знаний и умений, приобретенных при изучении родного языка. Такое своеобразное «привлечение» родного языка неизбежно. Зарубежные ученые-лингвисты определяют это явление как *transferring* – перенос-влияние уже имеющегося языкового опыта на новые языковые знания. С появлением когнитивной лингвистики появляется возможность уменьшить подобный перенос и увеличить эффективность иноязычной подготовки.

Когнитивный подход предполагает не просто внутренний перевод одной лексемы на родной язык и наоборот, а имеет в виду их восприятие и на основе конструирования понятийной системы определенных концептов, говоря словами Р.Гиббса, увязывание языковых явлений и фактов с когнитивными структурами. [6]. Большинство лингвистов, психологов, методистов (Белявская Е.Г., Карпова И.В., Бабинская П.К. и другие) считают, что существует необходимость создания когнитивной модели переработки языковой информации. При таком подходе обучение языку сводится не только к восприятию и механическому переносу на родной язык новых языковых знаний, а с необходимостью опирается на умственные процессы, связанные с пониманием и использованием данного языкового явления как концепта.

Российский ученый-когнитивист Бабинская П.К. отмечает, что «...когнитивность подразумевает использование закономерностей формирования сознания индивида и

мыслительных процессов (восприятия, мышления, познания, понимания и объяснения) в процессе коммуникативно-познавательной деятельности» [3, 4].

Собственно говоря, эта деятельность опирается на неразрывную связь знаний, заложенных в языке субъектом восприятия, познания, мышления, и фиксирование его в языке в виде понятий, представлений, образов, концептов и моделей. В процессе этой деятельности происходит соотнесение языковых форм с ментальными репрезентациями и с тем опытом, который они в качестве структур знания отражают. Беляевская Е.Г. отмечает, что это знание, эта информация особым образом структурированы благодаря концептуальной структуре семантики слова и тем самым «формирует своеобразный концептуальный «скелет» обозначаемого фрагмента действительности, превращая его в лексико-семантический вариант многозначного слова в отдельное однозначное слово». [1,2].

При таком подходе когнитивные основания семантики слов представляют собой целостные картинки, которые остаются в вашей голове. При использовании таких «когнитивных картинок» в процессе обучения иностранному языку имеет своим следствием, что обучающийся при поиске нужного слова обращается к этой ментальной картинке у него в голове, а не ищет эквивалент лексемы из родного языка. Таким образом, процессы интерференции неизбежны при изучении иностранного языка минимизируются и коммуникация осуществляется более успешно.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Беляевская Е.Г. Три парадигмы семантических исследований (чем отличается когнитивный подход к лексической семантике от традиционного) // На стыке парадигм лингвистического знания в начале XXI века: грамматика, семантика, словообразование: Материалы международной конференции. Калининград: Изд-во КГУ, 2003. С.60 – 72.
2. Беляевская Е.Г., Маляр Т.Н. Принципы минимизации интерференции родного языка при обучении иностранному языку (концептуальные структуры пространства и времени в английском и русском языках). – М.: ИПК МГЛУ «Рема», 2011.
3. Бабинская, П. К. Коммуникативность и когнитивность - основные категории современной методики обучения иностранным языкам / П. К. Бабинская // Непрерывное обучение иностранным языкам: методология, теория, практика : материалы докл. Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 23-24 дек. 2003 г. : в 3 ч. / МГЛУ ; редкол.: Н. П. Баранова [и др.]. - Минск, 2003. - Ч. 1. - С. 3-5.
4. Қазақ грамматикасы. Астана, 2015.
5. Карпова, И. В. Коммуникативно-когнитивный подход к обучению реферированию студентов на продвинутом уровне в неязыковом вузе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / И. В. Карпова. - М., 2005.
6. Gibbs R.W. Irony in Language and Thought: A Cognitive Science Reader. N-Y, 2007

САҲМИ КОНСТАНТИН ДМИТРИЕВИЧ УШИНСКИЙИ ДАР РУШДИ НАЗАРИЯ ВА АМАЛИЯИ ПЕДАГОГИКАИ ХАЛҚИ РУС

Ҳабибова О.М., Сатторов А.

Омӯзгорони кафедраи педагогикаи умумии ДДОТ ба номи С.Айнӣ
Душанбе, Таджикистан

Ислоҳоти системаи маорифи ҷомеаи муосир моро водор месозад, ки барои ҳалли масъалаҳои таълиму тарбияи насли наврас дар замони ҳозира аз андешаҳои ақидаҳои педагогон ва донишмандон истифода бурда, дар ташаккули шахсияти онҳо тарбияи миллиро ба роҳ монда, ба мақсади рушди ҳамҷонибаи тарбия онро ба маҷрои дуруст равона созем.

Махсусан, дар ин самт мо такя ба яке аз шахсиятҳои барҷастаи халқи рус Константин Дмитриевич Ушинский менамоем. Ушинский К.Д. дар дилу дидаи на танҳо халқи рус, балки дар дилу дидаи ҷаҳониён ҷойгузин аст. Педагоги барҷастаи рус барои хонандагони сини хурди мактабӣ ва бачагони синни томактабӣ ҳамчун “нависандаи бачагона”, барои омӯзгорон — “муаллими халқ” ва барои ҳар яки мо “муаллими муаллимони рус” шинохта шудааст.

Фаъолият ва хизматҳои шоёни Константин Дмитриевич Ушинскийро дида олимони адабон баҳогузори намудаанд, аз қабиле Л.Н. Модзалевский “ин муаллими ҳақиқатан халқии мост”, Ломоносов “олими халқи мост”, Суворов “фармондеҳи халқи мост”, Пушкин “шоири халқии мост” ва Глинка “композитори халқии мост” [2, с. 502] Ушинский К.Д. асосгузори илми педагогикаи халқи рус, ташаккулкунандаи назарияи таълиму тарбияи синфҳои ибтидоӣ, асосгузори ғояҳои милли ва инчунин маорифпарвари халқи рус ба шумор меравад.

Фаъолияти педагогии Ушинский К.Д. аз моҳи августи соли 1846 ба литсей Демидови Ярославск таъин карда шуд, оғоз шуда буд. Педагоги бузурги рус Ушинский дар Ярославск ба вазифаи профессори илмҳои камералӣ ба муҳлати се сол то сентябри соли 1849 дарс дода ва барои ислоҳи курси кӯхнашудаи таълим боиси норозигӣ баъни профессорон гардид.

Ушинскийро ба «худсарона» тағйир додани барномаи таълим, барои «руҳияи худхоҳӣ ва итоат накардан ба ҳукуматдорон», «барои озодии фикр ва ба ихтиёри хонандагони литсей додани инҳо» айбдор карданд.

Соли 1948 аввалин асари илмӣ худ «Дар бораи тарбияи камералӣ»-ро нашр карда буд, ки дар он масъалаҳои муҳими методӣ ҷойи дода шуда буд. Ушинский дар он системаи таълимӣ омӯзиши фанҳоро дар донишкадаҳои олии системавӣ саҳт танқид карда, принсипи тараққиёти пешқадами ҷамъиятро ба миён гузошт. Ушинскийро бо сабаби ибрази андешаҳои пешқадамонааш аз литсей озод намуданд.

Моҳи ноябри соли 1854 Ушинский бо даъвати директори институти یتимхонаи ба номи Ганчинский ба ҳайси муаллими калони адабиёти рус ва фанҳои ҳуқуқӣ таъин карда шуда буд. Пас аз шаш моҳи фаъолияти худ ӯ дар институт ба вазифаи инспектори синфӣ таъин шуд. Ин донишкадаи ба номи Ганчинский муассисаи калони таҳсилоти миёнаи касбии ҳуқуқӣ буда, зиёда аз 600 нафар шогирдонашонро барои вазифаҳои гуногун дар идораҳо ва вазоратҳо омода мекарданд.

Аввалин мақолаҳои педагогии худро Ушинский дар ин институт бо номи — «Дар бораи манфиатҳои адабиёти педагогӣ», «Се унсури мактабҳо», «Дар бораи халқият, дар тарбияи ҷамъиятӣ»-ро рӯйи қалам оварданд, ки онҳо дар рӯзномаи «Халқ» ба таърифи расидаанд.

К. Д. Ушинский дар асарҳои худ меҳнат ҳамчун асоси тарбия, дар бораи нақши забони модарӣ дар таълим, дар бораи алоқаи назария ва амалия, дар бораи педагогика ва алоқаи он бо дигар илмҳо, дар бораи тарбия ва тарбияи ахлоқ, дар бораи таълими занон ва инчунин дар бораи шахсияти омӯзгорон фикру андешаҳои хешро баён намудааст. Дар ин самт мо пеш аз ҳама албатта, идеяҳои тарбияи миллӣ, ислоҳоти мактаби давлатӣ, коркарди барномаҳои таълимӣ, тарбия дар руҳияи башардӯстона ва ғояҳои ватанпарастии меҳнатдӯстии Ушинскиро, ки ақидаҳои асосии педагогии ӯро ташкил медиҳанд, номбар кардан мумкин аст.

Идеяи тарбияи миллии Ушинский, ки асоси назарияи пешқадамонаи педагогӣ дар мубориза барои ислоҳоти маорифи халқ гардида, чунин навиша буд: «Маориф, ки худи халқ ба вучуд овардааст ва ба принципҳои халқӣ асос ёфтааст, он қувваи тарбиявие дорад, ки дар беҳтарин системаҳои ба ақидаҳои абстрактӣ асосёфта ё аз дигар халқҳо гирифта нашудааст». Педагоги барҷастаи рус талаб намуда буд, ки кори маорифро ба дасти чамбият гузоштан лозим аст, зеро мактаб бояд ба ташаббуси омма ва кори чамбиятӣ масъалаи таълимро тавассути омӯзиши фанҳои таълимӣ ба роҳ монда, ҳисси муҳаббат ба Ватан, ҳисси миллии хонандагонро бедор намуда, ба воситаи меҳнат тарбия ёбанд, зеро меҳнат асоси тарбия ба шумор рафта, рушди сифатҳои шахсият дар он ташаккул меёбад. «Одам барои меҳнат таваллуд меёбад ва меҳнат саодати зиндагӣ, меҳнат беҳтарин сифатҳои ахлоқи инсонӣ, меҳнат бояд тарбиятгари инсон бошад», — мегӯяд К.Д. Ушинский.

Қайд намудааст, муаллими бузург, — ҳеч як омӯзгор, мураббӣ набояд фаромуш кунад, ки вазифаи асосии онҳо ба хонандагон таълим додани шуурноқӣ мебошад, меҳнат ва уҳдадорӣ аз додани худи объект муҳимтар аст.

Дар таълим ва тарбия хусусияти ҳар як халқ, яъне урфу одат, география ва хусусиятҳои таърихиро ба назар гирифтани лозим аст. Педагоги барҷастаи халқи рус К.Д. Ушинский қайд карда буд, ки «Миллат – омӯзиш ва эҳтиром ба забони модарӣ ва таърих дорад ва чунин тарбия дар бачагон ҳисси ватандӯстӣ, ҳифзи Ватан ва ифтихори миллиро ташаккул медиҳад. Забон воситаи муоширати байни одамон «Забон алоқаи зиндатарин, фаровонтарин ва пойдортаринест, ки наслҳои куҳан зинда ва ояндаи халқро ба як бутуни бузурги ҳаётии таърихӣ мепайвандад ва на танҳо қувваи зиндаи халқро ифода мекунад, балки маҳз ҳамин ҳаёт аст», - гуфта буд, педагоги бузурги халқи рус К.Д. Ушинский. [3] Ушинский дар мақолаи худ «Дар бораи дарсдиҳии ибтидоии забони русӣ» (соли 1864) чунин гуфта буд: Дарс мувофиқи методи таълим бояд аз се вазифа иборат бошад:

1. Инкишофи нутқи бача.
2. Бачагонро роҳнамун намудан ба ҳри азхудкардани забони модарӣ
3. Аз худ кардани мантиқи забон.

Ҷу методи овози аналитикӣ-синтетикӣ, ҳатгӣ хонишро тавсия намуда буд, ки аввалин дарсхояшон аз рӯйи китоби таълифнамудааш «Қаломӣ модарӣ» («Родное слово») ба роҳ монда шуда буд.

Дар системаи педагогии Ушинский назарияи «Халқият» гузошта шуда, дар мақолаи соли 1857 ба таъб баровардааш «Дар бораи халқият ва тарбияи ҷамъиятӣ» зикр карда буд: «Барои ӯнама танҳо як майли умумии модарзодӣ мавҷуд аст, ки тарбия ӯнамеша ба он така карда метавонад», вай ӯнамон чизи халқ ба вуҷуд оварда ва бунёдёфта мебошад, ко мо онро халқияти тарбия меномем. Дар зери мафҳуми халқият хусусиятҳои ба тараққиёти таърихӣ, шароитҳои географӣ ва табиӣ вобаста будани ӯнар як халқро мефаҳмид. Ӯ таълими амики тарбияи франсузӣ, англисӣ, немисӣ ва америкоиро дода, исбот кардааст, ки таълими педагогикаи онҳо ба таври механикӣ ба Руссия мутлақо ба мақсад мувофиқ нест.

Дар илми педагогика ҳар як омӯзгор на танҳо ба таҷрибаи хеш, балки ба таҷрибаҳои дигарон низ така карда, дар таълиму тарбияи наслҳои наврас ва ҷавонон принсипи алоқаи назарияро бо амалия мепайвандад. «Ҳар гуна санъат, он омодагии дуру дарози махсуси назариявӣ ва амалиро талаб мекунад, санъати таълиму тарбия хусусияти ба худ хос дорад, ки раванди таълиму тарбия амалияро талаб менамояд».

Таълиму Ушинский К.Д. ҳамчун як қисми санъат нишон дода, робитаи назария ва амалияро дар раванди мураккаби омӯзиш муттаҳид сохтааст.

«Муаллимон набояд дар як вақт дар ду ҷой, дар дигар донишгоҳҳои таълимӣ кор кунанд, балки зарур аст, ки ба корҳои семинарияҳои муаллимон машғул шаванд ва ин семинарияҳо дар тамоми шаҳру ноҳияҳо ташкил намудан лозим аст», - Ушинский дар мақолаи «Лоиҳаи семинарияи муаллимон» (соли 1861) нақшаи барои мактабҳои ибтидоӣ тайёр кардани муаллимонро тартиб дода, ин андешаҳоро баён намуда, пешниҳод карда буд.

«Агар дар мо факултетҳои тиббӣ бошанду педагогӣ не, ин маънои онро дорад, ки мо аз саломатии маънавиямон ва тарбия, саломатии танамонро бештар медонем», - дар бораи ташкили факултетҳои педагогика қайд карда буд, Ушинский К.Д.

Ақидаҳои дидактики Ушинский аз дигар системаи таълимии олимони фарқ дошта, бо чунин тартиб пешниҳод шуда буд:

1. Ташкил таълим аз рӯйи ба ҳисоб гирифтани давраҳои инкишофи синнусоли бачагон ва хусусиятҳои психологӣ онҳо;

2. Пешниҳоди ду намуди диққат дар омӯзиш: Фоҳол - яъне ихтиёрӣ ва ғайрифоҳол, яъне ғайриихтиёрӣ;

3. Низомии таълим аз рӯйи принсипҳои мувофиқи инкишофи ҷисмонӣ ва фикрии бача давра ба давра;

4. Истифодаи усулҳои нави методикаи таълими айёни (дар асоси таҷҳизонидани синф бо аёнӣҳои таълимӣ).

5. Коркарди методикаи такрори маводи таълимӣ, дар заминаи алоқамандии мавзӯи нав бо маводи гузашта.

Ушинский раванди омӯзишро ба ду давра тақсим кардаст:

Давраи якум - бачагон дар ин давра бо роғбарии омӯзгор ашёҳо ва ӯдисиҳо мушофида карда, дар бораи онҳо тасаввуроти умумӣ ҳосил мекунад ва ин давра се зинаро дар бар мегирад:

Зинаи якум - дарки ашё ва ӯдисиҳо таҳти роғбарии муаллим;

Зинаи дуюм – дастрасии маълумот тавассути таассурот ва муқоиса оиди ашё ва ӯдисиҳо;

Зинаи сеюм – комил кардани дониши хонандагон ба воситаи шарҳу эзоҳи омӯзгор;

Давраи дуюм - ҷамъбаст ва мустақкам намудани донишҳои азхудкардаи хонандагон.

Ушинский муқобили тақсим кардани вазифаҳои тарбия дар байни тарбиятгар ва омӯзгор буда, таълиму ҳамчун муъимтарин воситаи тарбия мешуморид.

Ушинский дар системаҳои педагогӣ ба шакли асосии таълим, яъне ба дарс эътибори ҷиддӣ додан лозим аст ва омӯзгори пӯхтакор машғулиятҳои таълимиро бо роғҳои гуногун ташкил намояд: додани донишҳои нав, машқҳо, такрори мавзӯҳои гузашта, ба ҳисоб гирифтани донишҳои, корҳои хаттӣ ва дуруст тақсим кардани лаъзаҳои дарс. Ёар як дарс бояд мақсади муайян, вазифа ва хусусияти тарбиявӣ дошта бошад.

Инчунин педагогӣ бузурги рус дар мактаби ибтидоӣ аз таърих, география, табиатшиносӣ, дар дарсҳои забони модарӣ бо роғи хониши эзоҳӣ, маълумоти сода доданро тавсия додааст. Дар раванди хониши эзоҳӣ калимаҳои ибораҳои нофаҳмо ва амали онҳо бояд шарҳ дода шаванд.

Асоси системаи педагогии Ушинскийро демократикунони системаи таълиму тарбия ташкил медиҳад. «Агар педагогика одамро аз ҳар чихат тарбия карданӣ бошад, пас вай бояд пеш аз ҳама вайро ҳам аз ҳар чихат шинохт». Ушинский чунин мешуморад, ки назарияи педагогика бояд ба қонунҳои фалсафа, психология, анатомия ва физиология асос ёбад ва инчунин бо ин илмҳо алоқаи ногусастанӣ дорад ва тарбияро раванди бошууронои мутаносибаи шахсият муайян кардааст. Асоси тарбияро дар инсондӯстӣ ва эҳтироми шахсият медонад. «Таълим санъат аст, вале санъати осон нест»,-қайд кардааст, К.Д.Ушинский.

Ӯ худписандӣ, мансабпарастӣ, бекорхӯчагӣ, ғарзнокӣ, мунофиқӣ ва айбҳои дигари амсоли инро ба зери тозиёнаи саҳти танқид гирифтааст. Ушинский асоси тарбияи инсонро тарбияи ахлоқӣ ташкил медиҳад гуфта ва тарбия бояд дар бача хислат ва иродаи мустақкам, табоварӣ, устуворӣ ва ҳисси вазифашиносиро парварад.

Тарбияи ахлоқӣ дар сифат ва хусусиятҳои инсон интизомнокӣ, инсондӯстӣ, поквичдонӣ, меҳнатдӯстӣ ва хоксорино ташаккул медиҳад. Тарбияи маънавӣ бояд дар бачагон нисбат ба одамон ҳурмату эҳтиром, муҳаббат ва ба онҳо муносибатҳои самимона, харӣхоҳона ва одилонро инкишоф диҳад.

Воситаҳои тарбияи ахлоқиро Ушинский дар тарбияи ин намунаи шахсии омӯзгор, бовар кунонидани маҳорати педагогӣ, чораҳои пешгирӣ, ҳавасмандкунӣ ва чазо муайян кардааст. Ушинский воситаҳои тарбияи маънавино аз инҳо иборат мебуд:

- 1) Таълим (дар ин бобат китобҳои таълимии ӯ хеле аҷоиб мебошад, ки дар онҳо инкишофи нутқ, донишдихӣ ва тарбияи маънавии хонандагон бо ҳамдигар моҳирона мутобиқ кунонида шудаанд);
- 2) Намунаи шахсии омӯзгор (бо ифодаи образноки ӯ “ин шуои самарабахш офтоб барои дилҳои ҷавон мебошад, ки бо ҳеч чиз иваз кардан номумкин аст);
- 3) Эътиқод, ки ба он ӯ аҳамияти хеле калон додааст;
- 4) Бо хонандагон моҳирона муомила кардан (одоби педагогӣ);
- 5) Чораҳои пешгирӣ кардан;
- 6) Ҳавасноккунӣ ва танбеҳдихӣ.

Ушинский К. Д. нисбати тарбияи занон чунин андеша дорад, ки «Зан барандаи «муваффақиятҳои илму тамаддун дар одоб ва ҳаёти ҷамъият» мебошад, пеш аз ҳама, дар симои зан шахсеро мебинем, ки аз ҳама чихат бо мард баробар аст, пас назарҳо дар бораи тарбияи занон гуногун хоҳад буд», - қайд кардааст ӯ. Ушинский К.Д. дар бораи фаъолияти педагогӣ ва мақоми омӯзгор андешаҳои ҷолиби хешро баён намуда, қайд карда буд, ки омӯзгор бояд руҳи кӯдакро бо тамоми зуҳуроташ дарк карда, дар бораи мақсад, мазмун, роҳ ва воситаҳои тарбия андеша кунад. «Дар таълим ҳама чиз бояд ба шахсияти омӯзгор асос ёбад, зеро қувваи тарбиявӣ танҳо аз сарчашмаи зиндаи шахсияти инсон сарчашма мегирад. Омӯзгор бояд нерӯи ғайриоддии маънавӣ дошта бошад». Ягон барнома ва дастур дар масъалаи тарбия ҷойи инсонро гирифта наметавонад. Идеяҳои Ушинский ба омӯзгорони бузурги гузашта илҳом бахшида, дар системаи маориф аҳамияти худро гум накардаанд.

«Тарбиягар санъаткор аст, — асари бадеӣ, мактаб устохонаест, ки дар он аз порчаи ноҳамвор аз мрамор тасвири худро ба вучуд меояд», - қайд кардааст, Ушинский К.Д.

Ушинский ба муқобили интизоми кӯркурони химчаю калтак эътроз карда, навишта буд: «Интизом дар мактаби кӯҳна дар асосҳои ниҳоят ғайритабиӣ - аз муаллимӣ муқофот ва чазо тақсимкунанда доимо дар тарсу ҳарос будан асос ёфта буд. Ин тарсу ҳарос бачагонро на танҳо дар ваъияти ба онҳо хос набуда, балки барои онҳо зарарнок: ба беҳаракатӣ, дар доираи синф хафаю зик будан ва дуруягӣ водор мекунонд». «Таҳсил ин меҳнат аст ва бояд меҳнат боқӣ монад, аммо меҳнати пурмазмун бояд шавад».

Системаи олии педагогиро педагоги барҷастаи рус ба вучуд овард, ки масъалаҳои асосии таълиму тарбияро дар бар мегирад.

Асар ва мақолаҳои асосии таълифнамудаи педагоги бузурги рус: – мақола «Дар бораи манфиатҳои адабиёти педагогӣ» (1857); – мақола «Дар бораи миллат дар маорифи халқ» (1857); – мақола «Дар бораи воситаҳои паҳн кардани маориф тавассути савод» (1858); – мақола «Меҳнат ба маънои руякӣ ва тарбиявии он» (1860); – «Олами бачагон». (1861); – мақола «Асарҳои педагогии Н.И. Пирогов» (1862); - «Каломи модарӣ» барои соли 1 ва 2 таҳсил (1864); – мақола «Дар бораи таълими ибтидоии забони русӣ» (1864); – «Дар бораи зарурати русӣ гардондани мактабҳои русӣ» (1867); – «Инсон ҳамчун предмети тарбия». «Таҷрибаи антропологияи педагогӣ» ҷилди I (1868), ҷилди II (1869); – «Назари умумӣ дар бораи пайдоиши мактабҳои халқии мо» (1870); - «Каломи модарӣ» барои соли 3-юми таҳсил бо «Роҳнамо»-и он (1870) аҳамияти таълимию тарбиявӣ дошта, то ҳол қимати худро гум накарданд.

Хулоса, барои тараққиёти ҷамъиятии Россия ва дигар кишварҳои ҷаҳон фикру мулоҳизаҳои дидактикию тарбиявии педагоги барҷастаи рус К.Д.Ушинский аҳамияти муҳим дорад. Махсусан, дар масъалаи тарбияи оилавӣ, ки ба падару модарон зарурати азхуд кардани асосҳои донишҳои педагогию психологиро тавсия додааст. Ушинский ба падару модарон пешниҳод намудааст, ки адабиёти педагогиро бошуурона омӯзанд, барои фарзандонашон беҳтарин омӯзгорон ва тарбиятгаронро интихоб кунанд, роҳи зиндагиро баҳри онҳо муайян намуда, мусоидат намоянд.

Дар пешрафти илми педагогика ва мактаб нақша Ушинский хеле бузург аст, педагоги барҷастаи рус, асосгузори мактаби халқӣ дар Россия, эҷодкори системаи педагогӣ, муаллифи китобҳои дарсӣ, ки тавассути он даҳо миллион одамон дар Россия ва дигар кишварҳо таълиму тарбия гирифтаанд. Ба шарофати хизматҳои К.Д.Ушинский дар рушди маориф аз 25 майи соли 1946 «Медали Ушинский» барои мукофотонидани «муаллимон ва ходимони намоёни соҳаи илмҳои педагогӣ» ва идропули бо номи ӯ таъсис дода шуд.

АДАБИЁТ:

1. Князев, Е. А. Россия: от смуты к реформам (XVII-XIX вв.). Курс лекций. — М., 2009.- 384 с.
2. Латышина, Д. И. История педагогики (История образования и педагогической мысли М.: Гардарики, 2005. — 603 с.
3. Серова, А. А. «К. Д. Ушинский о роли русского языка в воспитании человека». <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2009/2/Serova/>.
4. Водовозова, Е.Н. На заре жизни. Т.1. М., 1964.
5. Ушинский, К.Д. Собрание сочинений в 11 тт. Под ред. Егорина, М. М- Л., 1948-1952 гг.
6. Ушинский. Под ред. Лебедева П.А. М., 1998.
7. Ананьев Б.Г. Педагогическая антропология. К. Д. Ушинский и ее современное значение. Статьи: //Вопросы психологии, 1969, №2

МОНИТОРИНГ – КАК СПОСОБ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОЦЕССА ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИИКАЦИИ ПЕДАГОГОВ

К.И.Ахметова

преподаватель кафедры «Педагогика и психология» института ТМС

***Аннотация:** В целях изучения эффективности функционирования системы повышения квалификации как своеобразной педагогической системы необходимо обеспечить сбор, хранение, распространение информации о ее деятельности, что создает условия для непрерывного изучения особенностей ее состояния и прогнозирования развития. Мониторинг мы рассматриваем как целостный системный процесс на уровне решения практических задач и теоретического анализа информационного обслуживания. В данной статье рассматриваются вопросы применения мониторинга процесса повышения квалификации, направленный на повышение эффективности этого процесса.*

***Ключевые слова:** мониторинг, образование, система повышение квалификации, процесс повышения квалификации, эффективность, алгоритм мониторинга.*

В современном мире растет значение образования как важнейшего фактора формирования нового качества не только экономики, но и общества в целом. Образование становится открытой для общества сферой деятельности, необходимой для повышения качества человеческого капитала.

Сегодня получение качественного образования во многом определяет востребованность специалиста на рынке труда, его конкурентоспособность в быстро изменяющихся социально-экономических условиях. В конечном счете, качество образования имеет определяющее значение для построения личной профессиональной траектории развития специалиста. Только самостоятельный и творческий профессионал, активный субъект на рынке образовательных услуг, обладающий индивидуальным стилем профессиональной деятельности, умеющий распоряжаться своим интеллектуальным потенциалом, постоянно развивающий свою педагогическую компетентность, способен к претворению в жизнь современных идей.

Сегодня современному обществу нужны образованные, нравственные, предприимчивые люди, профессионалы, которые могут самостоятельно принимать ответственные решения в ситуациях выбора, способные к сотрудничеству, отличающиеся мобильностью, динамизмом, обладающие развитым чувством ответственности за судьбу страны.

Поэтому наиболее принципиальное значение в настоящее время придается повышению образовательного и профессионального уровня преподавателей. Это обусловлено тем, что только самостоятельный и творческий профессионал, активный субъект на рынке образовательных услуг, обладающий индивидуальным стилем профессиональной деятельности, умеющий распоряжаться своим интеллектуальным потенциалом, постоянно развивающий свою педагогическую компетентность, способен реализации современных идей приоритетных направлений социально-экономического развития нашей страны.

Актуальным вопросом на сегодняшний день является повышение образовательного и профессионального уровня преподавателей и оценка его результатов с помощью мониторингового исследования. В профессиональной педагогике отдельные системообразующие элементы мониторинга нашли свое отражение в работах Беспалько В.П., Голиш Л.В., Ахметовой К.И., Майорова А.Н., Силиной С.Н., Симонова В.П. [1-5] и других авторов. Исследованием установлено, что повышение эффективности процесса повышения квалификации неразрывно связано с разработкой и внедрением мониторинга

его результатов. На основе имеющихся исследований в области теории и методологии мониторинга, учитывая различные толкования понятий «мониторинг» и «мониторинг качества процесса повышения квалификации» мы сформулировали их рабочие определения.

Мониторинг системы образования – это систематическое стандартизированное наблюдение за состоянием образования и динамикой изменений его результатов, условиями осуществления образовательной деятельности, контингентом обучающихся, учебными и внеучебными достижениями обучающихся, профессиональными достижениями выпускников организаций, осуществляющих образовательную деятельность, состоянием сети организаций, осуществляющих образовательную деятельность.

Мониторинг осуществляется в целях информационной поддержки разработки и реализации государственной политики Узбекистана в сфере образования, непрерывного системного анализа и оценки состояния и перспектив развития образования (в том числе в части эффективности деятельности организаций, осуществляющих образовательную деятельность), усиления результативности функционирования образовательной системы за счет повышения эффективности принимаемых для нее управленческих решений, а также в целях выявления нарушения требований законодательства об образовании.

Мониторинг эффективности процесса повышения квалификации представляет собой систему сбора, обработки, хранения и распространения информации о деятельности системы, а также об удовлетворенности внутренних и внешних потребителей образовательных услуг. Исходя из этого, мы можем с точностью утверждать, что мониторинг эффективности повышения квалификации педагогических кадров — это научно обоснованный метод непрерывного, контрольно-оценочного, диагностико-прогностического отслеживания хода процесса повышения квалификации и тенденций его развития. Его целью является строго определенные по времени оценка и фиксация эффективности процесса повышения квалификации, осуществляемые в сравнении с нормативно заданными параметрами государственных требований посредством специального инструментария.

Содержательную сторону мониторинга эффективности повышения квалификации педагогических кадров можно представить в двух аспектах:

- во-первых, как содержание исследовательской деятельности на разных этапах мониторинга: определение целей отслеживания повышения квалификации педагогических кадров; анализ содержания программ повышения квалификации; определение критериев, показателей, индикаторов, методов оценки сформированности востребованной компетентности, а также педагогических условий, влияющих на ее становление; проектирование исследовательской ситуации; внедрение результатов исследования в практику; параллельное проведение лонгитюдных исследований; корректировка содержания повышения квалификации и постановка целей для реализации новых векторов развития;

- во-вторых, как содержание педагогических и управленческих условий, реализуемых в ходе повышения квалификации. Эти условия включают в себя: теоретический модуль повышения квалификации, практический модуль, технико-технологическое содержание повышения квалификации и научно-методическое обеспечение образовательной деятельности. Отметим, что фактическая реализация теоретического и практического модулей повышения квалификации может осуществляться в ходе реализации инвариантной и вариативной части модульной программы повышения квалификации на курсах в системе повышения квалификации.

Содержательный аспект мониторинга определяет конкретную структуру информационного поля: объект изучения, уровни изучения объекта, субъект мониторинга,

источники информации, методы мониторинговых исследований, средства и технологии мониторинговых исследований, формы предоставления результатов и управленческое решение.

Процессуальная сторона мониторинга эффективности повышения квалификации педагогических кадров представляется:

- в действиях на каждом этапе мониторинга;
- в действиях, связанных с построением модулей, инструментария, технологий реализации педагогических условий.

Именно структурирование информации и своевременный анализ динамики и состояния образовательного процесса на курсах повышения квалификации позволяют обеспечить его эффективность и тем самым повысить качество профессиональной подготовки педагогических кадров.

Итак, мониторинг, по своей сути явление особенное, он многомерен, непрерывен, объективен, интегративен и обладает следующими *дидактическими особенностями*:

> *Валидность мониторинга.* Это означает полное всестороннее соответствие предъявляемых контрольных заданий содержанию исследуемого материала, четкость критериев измерения и оценки, возможность подтверждения позитивных или негативных результатов, получаемых разными способами контроля.

> *Надежность мониторинга.* Она заключается в устойчивости результатов, получаемых при повторном контроле.

> *Систематичность мониторинга.* Данная особенность мониторинга заключается в реализации мониторинговых процедур в определенной последовательности и системе.

> *Гуманистическая направленность мониторинга.* Она предполагает создание обстановки доброжелательности, доверия, уважения к субъектам мониторинга, обеспечение максимально благоприятных условий, положительного эмоционального климата в процессе мониторинга. Результаты мониторинга не могут быть использованы для применения каких-либо репрессивных мер, а должны носить только стимулирующий характер в качественном изменении отношения субъектов мониторинга к своей образовательной и общественно полезной деятельности.

> *Учет психолого-педагогических особенностей.* Суть данной особенности мониторинга заключается в изучении уровня образования, профессионализма, общего развития, индивидуальных особенностей объекта мониторинга, а также условий и конкретных ситуаций проведения обследования, что предусматривает дифференциацию контрольных и диагностических процедур в процессе мониторинга.

Мониторинг в образовании, эффективность осуществления которого зависит от целого ряда объективных и субъективных факторов, призван выполнять более широкий спектр предназначений, чем в других областях. Вместе с тем иногда на мониторинг ошибочно возлагают целый ряд несвойственных ему обязанностей (методическую, воспитательную, консультативную, пропагандистскую и т. д.), расширяя границы его предназначения за счет педагогических и управленческих функций других субъектов и структур.

В научных работах выделяются множество разнообразных функций мониторинга: *адаптационная* (А.А. Орлов и др.), *диагностическая* (В.И. Андреев, А.С. Белкин и др.), *интегративная, компаративистская, прагматическая* (В.Г. Попов и др.), *формирующая, системообразующая* (Г.Т. Емельянова, С.Н. Силина и др.) и другие функции.

Мониторинговые исследования эффективности процесса повышения квалификации, по нашему мнению, реализуют следующие функции:

- информационная – регулярное в соответствии с программой и графиком отслеживания хода (результатов) процесса повышения квалификации на основе их постоянной фиксации, оценки и соответствии с заданными критериями;
- организационная – целенаправленный сбор, обобщение, систематизация и анализ информации для принятия решений об оптимальном выборе образовательных целей и средств их решения или коррекции выполняемых задач, или прогнозирования тенденций развития системы повышения квалификации;
- контрольно-оценочная – оперативный контроль и оценка эффективности проведенных педагогических действий и полноты реализации конечных целей системы повышения квалификации педагогических кадров;
- обучающая – вскрытие причин недостатков в педагогической работе, определение конкретных путей и средств обеспечения качества процесса повышения квалификации; учить педагогов глубокому пониманию стоящих перед ними задач, уметь настойчиво и последовательно претворять их в практической деятельности, глубоко анализировать и самокритично оценивать ее результаты;
- развивающая – расширение кругозора преподавателей, рост общей культуры, развитие интеллектуальных, нравственных качеств.
- коррекционная – оперативный поиск и уточнение причин сложившегося положения и при необходимости поправка выполняемых задач;
- диагностико-прогностическая – своевременное выявление изменений, происходящих в процессе повышения квалификации, в частности и в системе повышения квалификации педагогических кадров, в целом, постановка педагогического диагноза, установление причинно-следственных зависимостей и оперативное прогнозирование их дальнейшего развития.

В процессуальном аспекте реализация данных функций осуществляется пооперационально, то есть посредством последовательного выполнения «операций мониторинга», которые образуют определенный алгоритм. Схематично мы представляем его на рис.1.

Рис.1. Алгоритм педагогического мониторинга

Таким образом, можно утверждать, что все функции и принципы мониторинга подчинены одной общей цели – повышению эффективности процесса повышения квалификации педагогических кадров и направлены на обеспечение научного подхода в управлении образовательным процессом.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Белкин А.С., Силина С.Н. Профессиографический мониторинг подготовки специалиста в системе высшего педагогического образования. Вып.4. Шадринск, 1999. - С.86-92.
2. Веснина Л. В. Тенденции изменений в современном образовании // Вестн. Томского гос. пед. ун-та. 2010. № 2. С. 17-23.
3. Гаргай В.Б. Повышение квалификации учителей на Западе: новые подходы. //Педагогика. №2. 2003. -С.75-77.
4. Голиш Л.В., Ахметова К.И. Мониторинг – это актуально, это важно, это просто //Касб-хунартаълими. 2001. №3.
5. Голиш Л.В., Ахметова К.И. и др. Педагогический мониторинг: проектирование и реализация. /Экспресс-пособие -Т.: 2001. -С.31.
6. Димура И. Н., Майоров А. Н. Мониторинг в образовании: социологический, психологический и педагогический. СПб.: Образование и культура, 1998. Кн. 2. Опыт проведения и результаты - 1992-1996 гг. 439 с.
7. Кальней, В.А. Технология мониторинга качества обучения в системе «ученик-учитель». [Текст] / В.А.Кальней. - М.:Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1999.- С. 104-184.
8. Коротков, Э.М. Управление качеством образования: учеб.пособие для вузов [Текст]/ Э.М.Коротков.- М.: Академический Проект: Мир,2006 .- 320 с.
9. Майоров, А.И. Элементы педагогического мониторинга и региональных стандартов в управлении [Текст]/ А.И.Майоров, А.Б. Сахарчук, А.В.Сотов.- СПб.: Наука, 1982.- 211 с.
10. Сенашенко В., Ткач Г. Болонский процесс: о сопоставимости квалификаций // Высшее образование в России. 2003. № 3. С. 25-34.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОСТИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ АКМЕОЛОГИИ

Тажиева Шахноза Мамарежабовна
старший преподаватель
Образовательный университет Ренессанс

***Аннотация:** Данная статья посвящена вопросам, которые связаны с педагогическими основами развития креативности в профессиональной акмеологии. В статье рассматриваются основные подходы к исследованию креативности. Креативность исследуется как личностное качество, как самореализация и саморазвитие личности студента, так же раскрываются педагогические основы развития креативных качеств в профессиональной акмеологии.*

***Ключевые слова:** образование, личность, креативность, творчество, способности, развитие творческих способностей, творческое мышление.*

Трудоемкость многих проблем теории и практики образования на рубеже XXI века в новых условиях социально-экономического и информационно-культурологического развития общества породило ряд интегративных наук об образовании. Это однозначно, потому что образование, как особую сферу жизнедеятельности человека, нельзя рассматривать исключительно как педагогическую реальность и сводить проблемы образования лишь к педагогическим аспектам. Так как система образования в любом обществе характеризуется многоаспектными связями с различными науками и социумом и выступает средой функционирования научного знания.

Большинство вопросов, которые касаются образования, представляют собой комплексные междисциплинарные проблемы, требующие для их анализа и решения интеграции гуманитарных и специальных знаний. Подобные проблемы становятся сердцевинной новых научных дисциплин, основой конструирования научных областей познания «двойного подчинения», который возникает на стыке педагогического и другого познания.

Одной из таких научных областей стала акмеология образования - психолого-педагогическая наука, интегрирующая знания о развитии человека в образовательной среде, о достижении им вершин в жизнедеятельности и развитии в условиях образовательной деятельности в различных типах и видах образовательных систем. С позиций акмеологии в качестве цели образования рассматривается целостное развитие человека, индивидуальность которого выступает как высшая ценность.

Акмеология является молодой отраслью гуманитарного знания, которая интенсивностью своего развития отвечает на актуальные вопросы модернизации нашего современного общества, изменения во взглядах на человека и его роль в обществе и государстве. Данная наука возникла на стыке естественных, общественных, гуманитарных и технических дисциплин, исследует феноменологию, закономерности и механизмы развития человека на ступени его зрелости и особенно при достижении им наиболее высокого уровня в этом развитии.

Акме (др.греч. «акме» - высшая точка, вершина) – это соматическое, физиологическое, психологическое и социальное состояние личности, которое характеризуется зрелостью ее развития, достижением наиболее высоких показателей в деятельности и творчестве. Предметом акмеологии является многомерное состояние взрослого человека, охватывающее значительный этап его жизни и показывающее условия достижения им высокого уровня продуктивности в профессиональном плане, личной жизни.

Основными условиями достижения человеком «пика» в своем развитии, который обозначается как его «акме», являются не только результат воздействия макро-, микро-, мезофакторов, но, и главным образом, активная креативно-творческая деятельность, потребность в активном саморазвитии, самообучении и самореализации и активное удовлетворение этих потребностей.

Основным критерием самосовершенствования человека является успешность его самопроявления и самоутверждения в обществе [2]. Отсюда исходят главные свойства «акме» человека такие как, профессионализм и креативность (способность к творчеству). Креативность выражается в творческой направленности личности на созидательную деятельность.

Именно активная креативно-творческая деятельность дает возможность человеку достигнуть совершенства и способствует максимальной самоактуализации.

Исследователи проблем креативности и акмеологии в первую очередь, уделяют внимание следующим вопросам образования и науки:

- проблемы становления, развития и совершенствования акмеологии профессионального образования;
- актуальные проблемы акмеологии, в том числе: педагогической акмеологии, управленческой акмеологии, военной акмеологии и др.;
- ценностно-смысловые аспекты акмеологии педагогического профессионализма;
- проблемы развития креативности личности;
- современные педагогические технологии акмеологии и креативности¹.

Формирование образовательной среды как системы может быть достигнуто на основе разработки и реализации целостной акмеологической концепции, которая включает:

- закономерности и принципы, совокупность акмеологических механизмов;
- варианты акмеологического подхода к построению алгоритма, модели, выбору критериев, показателей для диагностики достижения уровней оптимального функционирования среды;
- акмеологические технологии формирования среды [6].

Утверждается, что акмеологический подход обосновывает образовательную среду как:

- потенциальную возможность оптимизации процесса личностно-профессионального развития будущего специалиста в её составе и границах;
- сочетание акмеологических условий и факторов креативно-профессионального и личностного развития специалистов;
- совокупность акмеологических механизмов формирования, поэтапно дополняемых в системе подготовки креативно-востребованных специалистов.

В качестве акмеологических технологий, которые способствуют личностно-профессиональному развитию субъектов в образовательной среде, выступают профильная технология организации базовой фундаментальной подготовки, педагогическое проектирование, саморегулируемое обучение, акмеологические технологии формирования коммуникативной направленности. В качестве вектора оптимизации качества подготовки креативного специалиста выступает формирование ключевых компетенций.

Степень реализации творческого потенциала субъекта, который характеризует уровень развития креативности будущего специалиста в процессе личностно-профессионального развития в образовательной среде. Критерий устанавливается через такие показатели, как способность преодолевать стереотипы, развитие ассоциативного мышления, способность предложить новый способ решения проблемы, оригинальность

¹Шпилькин Ю.И. Акмеология креативного образования //Научное обозрение. Педагогические науки. – 2016. – № 2. – С. 133-142

мышления, способность к генерированию идей, развитое воображение, познавательная активность, потребность в познании, инициативность, самостоятельность, независимость суждений.

Внешние критерии креативно-продуктивного уровня развития будущего педагога-психолога заключаются в:

- наличии возможностей корректировки индивидуальной траектории обучения;
- переходе от когнитивной к личностно-ориентированной парадигме, построения образовательного процесса;
- осуществлении проектов интеграции с другими образовательными учреждениями; появлении возможности выбора образовательных сред;
- появлении планов согласования целей подготовки специалиста с актуальными потребностями рынка труда;
- осуществлении процесса координации информационных ресурсов;

К внутренним критериям можно отнести:

- развитие акме-мотивации субъекта, реализация самосовершенствования на локально-моделирующем уровне;
- формирование креативности в процессе саморазвития; проявление таких качеств как, инициативность, самостоятельность и независимость суждений;
- формирование ценностей саморазвития; появление направленности на самосовершенствование в системе ценностных ориентаций.

Итак, исследование формирования образовательной среды по внешним критериям и развития субъекта по внутренним критериям позволило сделать следующие выводы: разноплановое влияние среды на личностно-профессиональное развитие будущего специалиста происходит в зависимости от саморазвития, продуктивности Я-концепции.

Личность, которая имеет твёрдую установку на развитие, способен реализовать её в среде низкого уровня, сформированное за счёт компенсаторных механизмов самообразования, реализации рефлексивной саморегуляции деятельности [6]. Так же, отсутствие стремления саморазвития у субъекта становится препятствием для фиксации корреляционных связей между высоким уровнем сформированности среды и его личностно-профессиональным развитием.

Для формирования образовательной среды необходимы такие акмеологические условия как, учёт широкого социокультурного контекста жизнедеятельности и будущей профессиональной деятельности субъектов, реализация компетентностного профессионального образования, ориентация на успешность и результативность деятельности (придание обучению характера достижений посредством использования кредитно-рейтинговой системы), регулирование информационных потоков в образовательной среде.

Так же, в состав акмеологического фактора формирования образовательной среды входят такие факторы как:

- *объективные факторы* - особенности государственного и социального заказа в системе высшего образования;
- *объективно-субъективные факторы* – поэтапное развитие профессионально-личностных характеристик; готовность будущего специалиста к разнообразию сфер труда, их интеграция на мировоззренческом уровне;
- *субъективные факторы* – гетерохронность личностно-профессионального развития субъектов в среде, стремление к имманентной всесторонней самоактуализации.

Акмеологический подход способствует преодолению противоречий, интегрированию компонентов образовательной среды на основе закономерностей взаимозависимости достижения акмеологического уровня среды и стремления саморазвития включённых

субъектов, субъектно-направленной динамики Я-характеристик, креативности, коммуникативной направленности личности.

На сегодняшний день, в период современных экономических и социокультурных условиях спрос на творческого, конкурентоспособного специалиста чрезвычайно велик и он будет постоянно возрастать. Образование может способствовать становлению человека как конкурентной личности в том случае, если оно перейдет в самообразование, а развитие – в креативно-творческое саморазвитие и креативную самореализацию личности.

Профессиональная компетентность которая требуется обществом достигается на определенно сформированной профессиональной позиции специалиста. Именно в подобной позиции выражается отношение человека к делу и уровню своей активности по задействованию собственного творческого потенциала. Принципиально новый уровень профессионализма при выработке твердой профессиональной позиции достигается при выработке такой характеристики, как акмеологические инварианты. Они представляют специалисту возможность изыскать те его внутренние резервы, позволяющие ему на высоком инновационно-творческом уровне выполнять деятельностные функции. Именно акмеологические инварианты побуждают и направляют специалиста к профессионализму высокого класса.

Исходя из вышеизложенного, мы можем утверждать, что важной задачей акмеологии при изучении труда профессионалов высокого класса в разных областях деятельности является поиск общих моментов, которые их объединяют и раскрытие содержания явления высокого профессионализма, и выработка соответствующих понятий.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Абульханова-Славская К.А. Акмеологическое понимание субъекта // Общая и прикладная акмеология / Под ред. А.А.Деркача. М.: РАГС, 2001. -С.175-187.
2. Акмеологические основы профессионального самосознания личности. / Под ред. А.А.Деркача, О.В.Москаленко, В.А. Петина, Е.В. Селезневой Астрахань: Изд-во Астрахан. гос. пед.ун-та, 2000. - 330 с..
3. Богданов Е.Н., Зызыкин В.Г. Введение а акмеологию.- Калуга,2000.
4. Богоявленская Д.Б. Что выявляют тесты интеллекта и креативности?// Психология. Журнал Высшей школы экономики. Том 1, №2, 2004. С.54-66.
5. Деркач А.А., Селезнева Е.А. Акмеологическая культура личности: содержание, закономерности, механизмы развития М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж:Издательство НПО «МОДЭК», 2006-496.
6. Кузьмина Н.В. Творческий потенциал специалиста: Акмеологические проблемы развития // Гуманизация образования 1995 - №1.
7. Морозов А.В., Чернилевский Д.В. Креативная педагогика и психология.- М.: Академический проект, 2004.
8. Степанова Е.И. Психология взрослых: экспериментальная акмеология /Е.И. Степанова. СПб.: Алетейя, 2000. - 288с.
9. Шпилькин Ю.И. Акмеология креативного образования //Научное обозрение. Педагогические науки. – 2016. – № 2. – С. 133-142

УДК 378.4.011.3:316.628.2:811.161.1]-054.6

СТРАТЕГИЯ ФОРМИРОВАНИЯ МОТИВАЦИОННОЙ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТА

Мишонкова Надежда Алексеевна

Гродненский государственный медицинский университет,
факультет иностранных учащихся

***Аннотация.** В статье рассмотрены основные аспекты формирования мотивации обучения у иностранных студентов, а также методы и приемы, способствующие активизации их образовательной деятельности в процессе обучения. Анализ будущего исследования позволит выявить ключевые факторы, влияющие на успешное освоение русского языка, а также предложить практические рекомендации по разработке персонализированных стратегий обучения иностранных студентов по РКИ.*

***Ключевые слова:** мотивация, иностранные студенты, русский как иностранный язык, стратегии обучения, образовательная деятельность, персонализированное обучение.*

Современный подход к процессу обучения, при котором преподаватель выбирает, разрабатывает и реализует определённую стратегию, направленную на свободное ориентирование учащихся в иноязычной среде: профессиональное общение, адекватное реагирование в различных жизненных и профессиональных ситуациях. Важная задача, которая стоит перед преподавателем, дать учащимся основные профессиональные знания, развивать познавательные способности, прививать ключевые компетенции, которые будут необходимы для дальнейшего обучения и самообразования.

В процессе обучения центре внимания всегда учащийся, его личность, его менталитет, поэтому основная задача - выбрать формы и методы организации учебной деятельности, которые будут соответствовать поставленной цели, конечной целью которой будет свободное владение русским языком [1].

Впервые значение слова «стратегия» определялось как «искусство ведения крупных военных операций и войны в целом». Сегодня мы слышим использование этого термина в таких формах, как «стратегия новая, маркетинговая, стратегия развития, поведения, действия» и т.д. Но нас интересует стратегия обучения - основа умения учиться. Стратегия, моделирующая общение, направленная на создание психологической, мотивационной и языковой готовности к общению, на сознательное осмысление материала и способов действий с ним [2].

Основной целью обучения является стратегия формирования лексической компетенции иностранных учащихся при обучении практическому овладению русским языком, развитие коммуникативной культуры. Работая в группах с иностранными студентами, мы стараемся создать все условия для практического овладения языком, выбираем такие методы обучения, которые позволят каждому учащемуся проявить свою активность и индивидуальность.

Мотивация успеха иностранных учащихся – это успех усвоения русского языка и языка профессионального общения. Под мотивацией понимается система побуждающих импульсов, направляющих учебную деятельность, в случае положительной установки преподавателя, на более глубокое изучение иностранного языка, его совершенствование и стремление развивать потребности познания иноязычной речевой деятельности.

Модернизация содержания образования на современном этапе связана с инновационными процессами в организации обучения русскому языку иностранных учащихся. Преподаватель помогает учащимся овладеть основными универсальными

учебными действиями: регулятивными, коммуникативными, познавательными; способами деятельности, применяемыми в рамках образовательного процесса.

Активные методы обучения решают учебно-организационные задачи:

1) подчинить процесс обучения управляющему воздействию преподавателя; 2) обеспечить активное участие в учебной работе как подготовленных студентов, так и не подготовленных; 3) установить непрерывный контроль за процессом усвоения учебного материала. Разработкой классификации активных методов обучения занимались такие исследователи, как Ю.С. Арутюнов, М.М. Бириштейн, Н.В. Бурков, А.А. Вербицкий, С.Р. Гидрович, Р.Ф. Жуков, В.М. Ефимов, Л.Н. Иваненко, В.Ф. Комаров, А.Л. Лившиц, В.И. Маршев, Ю.М. Порховник, В.И. Рыбальский, Т.П. Тимофеевский и др. [3].

Классификация методов обучения, предложенная учёными – вербальные, наглядные, практические методы обучения; аналитико-синтетические, индуктивные, дедуктивные методы; объяснительно-иллюстративный, проблемно-развивающие методы обучения способствуют преодолению стереотипов в обучении, выработке новых подходов к профессиональной деятельности. Использование активных методов обучения помогает студентам совершенствовать навыки общения как на общеупотребительную тематику, так и на медицинскую. Учебный процесс преподаватель дополняет поддержкой мультимедийными ресурсами, аудио- и видеоматериалами, постепенно увеличивая сложность материала. Эффективному усвоению новой информации способствует систематическое повторение пройденного, что повышает уровень познавательной самостоятельности студентов (задействованы репродуктивные, продуктивные, эвристические методы обучения). Уровень познавательной самостоятельности студентов может быть классифицирован несколькими категориями в зависимости от методов обучения: репродуктивные методы ориентированы на запоминание и воспроизведение информации и включают повторение, чтение и мнемотехники. Но в этом случае студенты фиксируют предоставленные факты без глубокого понимания.

Продуктивные методы подразумевают активное использование студентами усвоенных знаний, которые они применяют в ходе обсуждений, написания эссе, создания проектов. Эвристические методы способствуют развитию критического мышления и решения проблем: студенты активно исследуют тему, принимают решения и формулируют собственные выводы. Использование разнообразных методов в обучении позволяет стимулировать различные аспекты познавательной самостоятельности студентов, способствуя более глубокому и устойчивому усвоению материала.

Преподаватель русского как иностранного языка (РКИ) может также использовать метапредметные компетенции в обучении иностранных студентов для помощи им в эффективном освоении русского языка. Способы, которые преподаватель может интегрировать метапредметные компетенции в учебный процесс: а) саморегуляция (планирование учебных задач, контроль за своими действиями и оценкой своего прогресса в изучении языка), б) критическое мышление (поощрение студентов к анализу информации, выявлению причинно-следственных связей, формулированию собственных мнений и аргументации своих точек зрения на языковые темы), в) коммуникация (стимулирование к активному общению на русском языке, развивая навыки устной и письменной речи, а также способность эффективно взаимодействовать с другими людьми на языке обучения), г) работа с информацией (обучать работе с различными источниками информации на русском языке, помогая им критически оценивать и использовать полученные знания для достижения учебных целей), д) творческое мышление (поощрять студентов к творческому подходу к изучению русского языка, через создание собственных текстов, выступлений или проектов на русском языке). Использование метапредметных компетенций в обучении РКИ поможет студентам не только освоить языковые навыки, но и развить общие умения и навыки, которые будут полезны им в различных сферах жизни.

Преподаватель может комбинировать различные методы изложения и организации учебной деятельности, учитывая индивидуальные потребности студентов и цели обучения, эти методы эффективны, но при определенных условиях. В своей педагогической деятельности преподаватели используют такие технологии, как: обучение в сотрудничестве; учебные дискуссии; метод междисциплинарного семинара (темы профессиональной направленности); метод проектов; кейс-технологии; деловая игра «врач-пациент» [4, 5, 6]; научные и интеллектуальные встречи за «круглым столом»; новые информационные технологии с использованием Интернет-ресурсов [7]. Например, метод проектов способствует развитию активного самостоятельного мышления учащихся и ориентирует их на совместную исследовательскую работу [7]. Типы проектов: монопроекты, коллективные, устно-речевые, видовые, письменные и Интернет-проекты, смешанные проекты. Метод проектов формирует коммуникативные навыки учащихся, культуру общения, умения кратко и доступно формулировать свои мысли, грамматически правильно строить фразы. Работа над проектами даёт возможность учащимся глубже подходить к изучению языка, больше читать, заниматься поиском нужной информации, слушать и говорить, опираясь на грамматику.

Развитие новых технологий предполагает постоянное увеличение объема новой информации, которую нужно запомнить. В связи с этим необходимо сформировать такие качества мышления, которые позволят учащимся самостоятельно находить и усваивать новую информацию. В своей работе мы используем такие методы, которые повышают познавательную активность иностранных учащихся. Например, такие задания, как: озвучить видеоролик «врач-пациент», придумать развитие сюжета в зависимости от заболевания, системы органов, поставить предполагаемый диагноз и т.д. Такая работа помогает учащемуся самостоятельно или под руководством преподавателя заняться поиском решения поставленной проблемы, а именно: группировка и поиск слов вокруг ключевых сценариев, представленных фреймами [8.], а для этого, конечно, потребуется знание русского языка, медицинской лексики. Такие задания помогают расширить лексический запас, правильно использовать лексику и выражать свои мысли на иностранном языке, развивают воображение, творческое мышление, самостоятельность и другие личностные качества [4, 5, 6]. Грамотность для иностранных учащихся также может включать в себя умение понимать и применять культурные особенности языка, чтобы стать эффективным коммуникатором на иностранном языке. Вышеперечисленные технологии помогают реализовать лично-ориентированный подход в обучении, обеспечивают индивидуализацию и дифференциацию обучения с учетом способностей, уровня обученности иностранных учащихся.

Формирование мотивации и образовательной деятельности иностранного студента - это важная задача, которая требует специального подхода. Стратегии, которые могут быть полезны при работе с иностранными студентами:

1. Для успешной адаптации иностранных студентов необходимо создать поддерживающую образовательную среду, учитывая их особенности, потребности и культурные различия. Культурное адаптирование помогает студентам узнать о культуре и традициях страны, в которой они обучаются.

2. Важно предоставлять студентам информацию и поддержку на всех этапах обучения, начиная с поступления и заканчивая завершением учебной программы. Учитывать индивидуальные потребности и интересы каждого студента, помогать им определить свои цели и мотивации для обучения.

3. Стимулирование мотивации иностранных студентов играет ключевую роль в их успешном обучении. Поддержка, поощрение и создание условий для развития мотивации помогает студентам преодолевать трудности и достигать целей.

4. Разнообразные методы обучения, поддержка языкового обучения, обратная связь и содействие самостоятельности способствуют эффективному обучению иностранных студентов – это доступ к языковым курсам и ресурсам для улучшения их навыков владения языком, необходимых для успешного обучения.

5. Преподаватель поддерживает студентов, помогая им увидеть свой прогресс и достижения, чтобы стимулировать их мотивацию к обучению, поощрять к самостоятельному изучению материала, развивать навыки самоорганизации и самодисциплины.

6. Участие иностранных студентов в конференциях и различных проектах помогает студентам чувствовать себя частью учебного процесса и развивать свои навыки, что также укрепляет их мотивацию и интерес к обучению.

Используемые нами стратегии обучения создают условия для формирования мотивации изучения русского языка и закрепления профессиональных знаний, умений и навыков иностранных учащихся, обучающихся в медицинском университете; оказывают большое влияние на подготовку к будущей профессиональной деятельности и развитие творческих способностей учащихся. Эти стратегии создают поддерживающую и стимулирующую образовательную среду, повышают мотивацию студентов к учебе и успешное освоение образовательной программы способствуют их успешной адаптации и обучению.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Азимов, Э. Г., Щукин, А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). – М.: Издательство ИКАР, 2009. – 448 с.
2. Лебединский, С.И. Стратегическая теория овладения русским языком как иностранным и стратегии обучения / С.И. Лебединский. – Минск : Белорус. гос. ун-т, 2019. – 422 с.
3. Фокина, И.С. Активные формы и методы обучения в вузе. <https://rep.bsatu.by/bitstream/doc/14734/1/Fokina-I-S-Aktivnye-formy-i-metody-obucheniya-v-vuze.pdf> [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://otherreferats.allbest.ru/pedagogics/00519517_0.html. - Дата доступа: 10.10.2021
4. Вербицкий А.А. Деловая игра как метод активного обучения // «Современная высшая школа». - 2005. - №3. - С.23-28.
5. Шаброва, Л. Е. Деловая игра как составляющая обучения РКИ / Л. Е. Шаброва // Национальная Ассоциация Ученых. – 2018. – № 13-1(40). – С. 21-22
6. Мишонкова, Н.А. Игра как эффективный метод обучения языку специальности иностранных учащихся / Н.А. Мишонкова // Методология и технологии довузовского образования: материалы II Международной научно-практической конференции, Гродно, 16-17 ноября 2017 г.- Гродно, 2018.- С.148-150
7. Мишонкова, Н.А. Современные технологии при обучении русскому языку иностранных учащихся медицинского вуза / Н.А. Мишонкова // Лингводидактика. Новые технологии в обучении русскому языку как иностранному: сб. науч. ст.- Минск, 2016.- С.73-75.
8. Лукьяненко, И. Фреймовый подход к обучению лексике на уроке рки .- 2015. 74-78 с. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/freymovyy-podhod-k-obucheniyu-leksike-na-uroke-rki>. Дата доступа: 14.07.2022

УДК81

АҒЫЛШЫН ТІЛІН АНА ТІЛІМЕН БАЙЛАНЫСТЫРА ОҚЫТУ

Миркенова Гульмира Кубеновна

Лектор, магистр педагогика . АТУ

Тұрлығожа Шолпан Айдынкызы

студент 1 курса, ФДТТиО. АТУ

***Тірек сөздер:** Біз бұл мақалада қазақ тілі, Қазақстандағы шет тілдер және оларды оқытудың негізгі мәселелері қарастырылған. Жалпы тіл мәселесі көтерілген. Жастардың өз тіліне де өзге тілге де қызығушылығын арттырудың жолдары сарапталған. Қазақ тіліндегі мәселе және шет тілдерін үйренудегі басты мәселелер мен оның шешілу жолдары зерттелген.*

Бүгінгі таңда егемен еліміз әлемдік өркениетті елдердің қатарына қосылып, өзге елдермен саяси, экономикалық, мәдени және достық қарым-қатынастарын нығайтып, әлемдік қауымдастықта ықпалы артып отыр. Осы орайда қазіргі өмір талабына сай бәсекеге қабілетті, көптілді тұлға қалыптастырып, көп тілді жетік меңгерген маман даярлау және шетел тілін оқытуды жаңа сатыға көтеру мәселесі еліміздің білім жүйесіндегі іргелі міндеттің біріне айналды.

Қазақстанда шет тілдерді меңгерудегі қолайсыздықтарға дейін, балаларға өзіміздің ана тілін меңгерудегі жасайтын қателіктеріміз көп. Алғаш мектеп табалдырығын аттаған бала ана тілін түсініп, ана тілінде сөйлей алады, бірақ ол сөйлеу әрекеттерінің ішіндегі оқылым және жазылым әрекеттерін 1-сыныпта мектепте меңгереді. Яғни сөйлеу әрекеттерінің ішіндегі ең маңыздысы әрі ең қиыны оқылым және жазылым әрекеттерін меңгерту барысында оларға орыс тілін, онымен қоса ағылшын тілін үйрету оларды «көптілді» тұлға емес, «мәңгүрттікке» апарады. Сол себепті өз ана тілін енді үйреніп жүрген балаларға орыс тілін жағаластырудың өзі миға қонымсыз. Яғни әлі ана тілін меңгермеген, ана тілінде ойын еркін, ашық жеткізуді үйренбеген балаға орыс тілі мен ағылшын тілін бір мезгілде үйретуге тырысамыз. Соның салдарынан, бала ана тілімен қатар, орыс және ағылшын тілдерін жетік үйрене алмайды. Ана тілін толыққанды меңгермеген бала шет тілі тұрмақ, басқа пәндерді де түсіну үлкен қиындық туғызады. Көптілді тұлға қалыптастыру үдерісінде тұлғаның ана тілін меңгеруі оның тілдік құзыреттілігін арттырып қана қоймай, оның іскерлік қарым-қатынас тілін дамытып, қоғамның лингвистикалық, интеллектуалдық әлеуетін арттыруға өз үлесін қосатынын ұмытпауымыз керек. Бала қазақ тілінде еркін сөйлеп, өз ойын ашық, еркін жеткізе алатын дәрежеге жеткеннен кейін ғана оған шетел тілін үйрету керек. Бала алдымен ана тілін білуге тиіс. Басқа тілдерді сол тілдің айнасынан қарағаны жөн. Тұлға болып қалыптаспай, ұлты мен мемлекетін танымай, басқа тілді үйренгені дұрыс емес.

Қазіргі уақытта бірнеше тілді меңгерген жастарымыз күн санап артуда. Бұл – қуанарлық жайт. Бірақ бірнеше шетел тілін меңгеріп, өкінішке қарай, ана тілімізде сөйлей алмайтын немесе сөйлемейтін жастар қатары көбейіп барады. Олар қазақ тілін шетел тілі ретінде үйреніп жүр немесе үйренуді ойламайды. Қазіргі таңда ғаламтордың қарқынды дамуымен балалардың дені мультфильмдерді, өзге де танымдық дүниелерді гаджеттер арқылы көреді, тындайды. Ғаламтордағы түрлі-түсті әлем кішкентайларды жылтырағымен баурап алады, көрген сайын қызығушылықтары артады, іс-қимылдары арқылы түсінуге бейімделе бастайды. Сөйлеу тілі де соған орай қалыптасады. Бұл оларды сол тілде ойлауға, сол тілде сөйлеуге бейімдейді. Жастардың қазақ тілін оқуға, үйренуге зейінінің жоқтығы, қазақ тілінің дамымағанының, жастарды қызықта алмағанының және бала кезден бастап сол тілде тәрбиелеп, үйретпегенінің белгісі. Қазақ тілін дамыту үшін бұл тілге жастар

қызығушылық танытуы керек. Оны біз Қазақстандағы бағдарламаларды, ән мен фильмдерді сапалы, қызықты және әрине қазақ тілінде жасауымыз керек. Тек өз тілін жетіп білген бала өзге тілді де жақсы үйрене алады.

Ұзақ уақыт отар болып, өз тілін ұмыта бастаған кейбір елдерде отарлаушы елдің тілі мемлекеттік тіл болып бекітілген. Мемлекеттік тіл – көпұлтты (көптілді) мемлекетте халықтың ұлттық құрамына қарамай іс қағаздарын, мектеп пен жоғары оқу орындарында оқыту, мәдениет, баспасөз бен байланыс орындарында, құқық қорғау мен әскер бөлімдерінде, сот істерін жүргізу т.б. Міндетті деп саналатын саяси-құқықтық қасиеті бар мәртебелі тіл. Ресей империясының қол астынан босап, еркіндік алып енді дамып келе жатқан елге бірнеше ғасыр басқа тілде сөйлеп, тұрмыста сол тілді қолдануға үйренген халыққа туған тілін үйреншікті етіп бірден сіңіру қиындық туғызады. Сол себептен Қазақстанда екінші тіл бар. Бұл-орыс тілі. Қазіргі таңда едімізде қазақ тіліне қарағанда орыс тілі көп қолданыста. Бұл КСРО-ның бідің елімізде қалдырған үлкен ізі. Қазақ тілді ортаның қалыптасуына кедергі болатын бір нәрсе, орысша сөйлейтін қазақтар «біз қазақпыз ғой, қазақша қатесіз сөйлеуіміз керек» деп өздеріне қатаң талап қояды немесе өз тілінен ұялып бас тартады.

Екінші тілде сөйлеу дегеніміз-жаңа таңбалы білім алудың жаңа жолдарын игеру деген сөз. Ол жаңа өмірге, жаңа әлемге деген үлкен қадам. Өзге тілді үйрену, оны жетік меңгеру – бұл ең алдымен халықаралық қатынастар кезінде айрықша рөл атқаратыны баршамызға аян. Тіл – халықпен бірге өмір сүріп дамиды. Сол себепті көп тіл білетін адамның орны айтарлықтай ерекше болады.

Қазіргі таңда біз үштілдікті дамыту қарқынын үдетіп отырмыз. Сол себепті тіл үйретуді алдына қойған мамандар мен сол тілді меңгерушілер, тіл үйренудің оңай әрі қарқынды жолын іздестіреді.

Қазақстан Республикасы Тұңғыш президенті Н.Ә.Назарбаев бұл туралы «бүгінгі күрделі әлемде біздің балаларымыз өздерін «судағы балықтай» сезінуі керек, біз соған жағдай жасап жатырмыз» -деді.

Ағылшын тілін үйрету қиын да, қызықты жұмыс. Оқыту процесінде тілді дұрыс үйрету ауызша сөйлеу, сауатты жазу, мәнерлеп оқыту өте маңызды. Студенттердің ағылшын тілін біліп ғана қоймай, оның тарихын, ұлттық мәдениетін білуге көп көңіл бөлінеді. Ағылшын тілін оқытудағы білімділік мақсаты – шетел тілінде сөйлеуді үйрету, байланыста бола алу мен ортақ тіл табысып, қарым-қатынасты нығайтуға ұмтылу болса, тәрбиелік мақсаты – өзге адамдарды тыңдау мәдениетін қалыптастыру негізінде өз пікірін айта алу және қорғауға алуы қалыптастыру.

Ағылшын тілін үйрену мынадай 3 түрлі әдіспен жүзеге асады.

Лексикалық жұмыс.

Грамматикалық жұмыс.

Фонетикалық жұмыс.

Тілді меңгеруде ең маңыздысы – лексика. Тілдік қарым-қатынас кезінде сөйлеушінің сөзінде грамматикалық қателер кездескенімен, айтылған сөздің мағынасын түсінуі мүмкін. Сонымен қатар лексика грамматиканың негізгі базасы болып табылады. Грамматикалық категорияларды сөздің грамматикалық өзгерістерін, түрленуін, бір сөз бен екінші сөздің байланысын-оның негізгі объектісі болатын-сөзден бөліп қарауға болмайды. Айтушының не айтқысы келгенін тыңдаушы түсінеді, бірақ бұл жерде грамматиканың атқарар маңызы зор. Кей студент сөздің қазақ тіліндегі эквивалентін білсе де ол сөзбен сөйлем құрастыра алуы қажет. Егер лексиканы оқытып үйрету дағдысына келіп тоқталатын болсақ, ол 3 түрлі топқа бөлінілетінін көреміз: нақты сөздер, абстрактілі мағыналы сөздер және құрылымдық сөздер.

Нақты мағыналы сөздерді суреттер, зат, макет арқылы түсіндірген жөн. Нақты мағыналы сөздерді абстрактілі мағыналы сөзді түсіндіруге қарағанда жеңілдеу. Абстрактілі мағыналы сөзді түсіндіру үшін аударманы қолдану және тіл көрнекілігі арқылы түсіндіру қажет. Ал тіл көрнекілігі дегеніміз – сөздің мағынасын контекст арқылы, синонимдер мен антонимдер, сөздің құрамдас бөліктерін талдау арқылы түсіндіру. Құрылымдық сөздерді түсіндіру бұлардан да қиынырақ болады. Контекст терде грамматикалық құрылым, ондағы жаңа сөзбен басқа

сөздердің барлығы студенттерге бұрыннан таныс болуы қажет. Студентті тілді оқып-үйрету мақсатына жеткізу үшін, оқытушы жөн сілтеп тіл үйренудегі қиындықты жеңе білуге талпындыру қажет.

Тіл үйренуде диалогтың да берері мол. Диалог – сөйлесудің ең негізгі түрі болып саналады. Адамдар арасындағы қарым-қатынас амандасудан басталады. Оқытушы сабаққа кіргеннен студенттермен диалогта болады. Тіл меңгеріп жүрген адамға белгілі бір тақырыпта тапсырмалар беру арқылы сұхбаттар құрылады. Диалогтік сөйлесуді естіп-тыңдаумен біртұтас та, жекелей де пайдалануға болады. Мақсатты ұйымдастырылған жағдаяттар арқылы ауызекі сөйлесуге үйрету – тіл үйренушіні де қызықтырады. Диалогтік сөйлеу коммуникативтік оқытудың негізгі ұстанымына сәйкес келеді.

Ауызша жатталған сөздер енді көру арқылы есте сақтау қабілетінің дамуы. Ол сөзді контекстан табу, жаңа сөз құрамдарыны жасау болып табылады. Сөз құрамдары көп болса лексикалық дағды нақты қалыптасады.

Соңында сөзді жеке сөйлем құрастыру, әр түрлі жағдайларда қолдана білу, өз ойын асыра білу дағдысы қалыптасады. Белсенді сөйлеу әрекетін ұйымдастыруда ауызекі жауаптасу мен мәтін бойынша жұмыс негізгі құрал болып табылады. Сонымен қатар, ақпараттық оқу құралдары (компьютер, аудио-визуалды құралдар) бойынша да студенттер белсенді коммуникацияға түсе алады. Ауызекі сөйлеу тілін қалыптастыруда сөздер мен сөз тіркестерінің қолданылуын, сөйлем құрастыруды, тұрақты сөз тіркестерін қолдануды, сұрақ қоюдың барлық түрлерін үйрену тиімді. Меңгерушінің сөйлеу дағдылары ауызекі сөйлеу жүйесінен, сұраққа қысқа да толық жауап қарастыра алуынан, оқығандарын ауызша да, жазбаша да мазмұндап беретіндей дағды-машықтарынан, шығарма, хат жазу дағдыларынан құралады. Ағылшын тілін оқытуда ең алдымен тәжірибелік мақсат қойылады, оған студенттердің сөздік қорларын байыту, сауатты жазуға үйрету, сөйлесуге, көргендерін, естігендерін әңгімелеп беруге үйрету қажет. Ал бұл іс-әрекеттерді сауатты да дұрыс жүзеге асыру үшін грамматикалық жұмыс жүргізілуі керек.

Грамматикалының қолданылуы сол өтілген сабаққа байланысты болуы керек. Тілді оқып үйренуде грамматиканың ролі өте зор болмақ. Адам ешқашан сөздерді жеке айтып түсіндіре алмайды. Бұл жағдайда грамматиканың атқарар ролі зор болмақ. Сөзбен сөзді байланыстырудың негізі грамматиканы дұрыс қолдану арқылы іске асырылады. Белсенді сөйлеу әрекетін ұйымдастыруда ауызекі жауаптасу мен мәтін бойынша жұмыс негізгі құрал болып табылады. Сонымен қатар, ақпараттық оқу құралдары (компьютер, аудио-визуалды құралдар) бойынша да студенттер белсенді коммуникацияға түсе алады. Ауызекі сөйлеу тілін қалыптастыруда сөздер мен сөз тіркестерінің қолданылуын, сөйлем құрастыруды, тұрақты сөз тіркестерін қолдануды, сұрақ қоюдың барлық түрлерін үйрену тиімді.

Ағылшын тілінде сөйлеуге, қарым-қатынас тіліне үйретуде студенттерді өз бетімен жұмыс істеуге, өзі ізденіп білім алуға дағдыландыруы керек. Бұл қазіргі уақыт талабы. Сабақ бір сарында өтпеу үшін студенттердің қызығушылығын арттыратын сабақ арасындағы топқа бөлініп белгілі бір мәселені талқылау, өз ойларын айту, сол мәселе бойынша диалог құрастыру жұмыс түрлері үлкен роль атқарады. Топтық жұмыстар сабақтың тиімділігін, сапасын арттырумен бірге студенттердің оқу белсенділігін, шығармашылық ойлау қабілетін дамытады. Сондай-ақ топтық жұмыстар студенттердің сөйлеу қабілеті әрекетін тездетеді, танымын күшейтеді. Осы тұрғыдан берілген тапсырмалар студенттердің білім деңгейі мен мүмкіншілігіне сай және тәрбиелік, дамытушылық мәні зор болуы тиіс. Диалог арқылы студенттердің сөйлеуге деген ішкі жан дүниелік ынтасы, іздену дағдысы қалыптасады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қазақстан мектебі. – 2002. – №3, №10.
2. Қазақстан Республикасының Президентінің 2011 жыл 29 қаңтардағы Қазақстан халқына жолдауы / [www. Google// 2011_doc//](http://www.Google/2011_doc/)
3. <https://ru.m.wikipedia.org/wiki/>.
4. Нұрбекова Оразкүл. Ағылшын тілі сабағында оқытудың тиімді жолдары. [Kenester.kz//](http://Kenester.kz/)
5. Ағылшын тілі мектепте. – 2010. – №1; 2009. – №1.

**СЫНЫПТАРДА ОЛИМПИАДАЛЫҚ ЭКСПЕРИМЕНТ ҰЙЫМДАСТЫРУ
АРҚЫЛЫ ОЛИМПИАДАЛЫҚ ЕСЕПТЕР ШЫҒАРУҒА БАУЛУ****Тілембай А.М.**

М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университетінің 2-курс магистранты ,
Ғылыми жетекшісі: ф-м.ғ.к., қауымдастырылған профессор (доцент) Кушкимбаева Б.Ж.
Тараз, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада олимпиада есептерінің маңызы мен шығару жолдары қамтылған. Олимпиада есептерінің негізгі сипаттамалық ерекшелігі - оның стандартты еместігі, яғни типтік есептерге сыртқы ұқсастығы. Олимпиаданың көптеген мәселелерін шешу үшін физикаматематика мектептерінің оқу бағдарламаларында қарастырылмаған материалдарды білу талап етілмейді. Алайда, олимпиаданың физика есептерін шешу физикалық модельдерді құра білуді, физикалық заңдылықтарды терең түсінуді, оларды әртүрлі жағдайларда өз бетінше қолдана білуді, сондай-ақ математикалық аппаратта еркін сөйлеуді қажет етеді

Кілттік сөздер: физиканы оқыту әдістемесі, физиканы оқытудың техникалық құралдары, оқу процесі, пәнаралық байланыстар, өлшеулер жүргізу, есептеулер.

Олимпиада есептерін шешу мектептегі шешетін өте күрделі есептерден түбегейлі ерекшеленеді. Бұл ең алдымен олимпиадаларда дәстүрлі түрде қарастырылатын бөлімдерді таңдаумен байланысты. Физика бойынша мектеп курсына ойын теориясы, графиктер, қарапайым формулалар бойынша шығатын есептер және т.б. қарастырылмайды, яғни стандартты емес тәсілді есептерді қажет етеді. Мектеп олимпиадаларының негізгі мақсаты дарынды оқушылар анықтау, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін және ғылыми-зерттеу жұмыстарына қызығушылығын дамыту, дарынды балаларды қолдау үшін қажетті жағдайлар жасау, оқушылар арасында ғылыми білімді тарату. Оқушының физикалық олимпиадаға сәтті қатысуына қалай қол жеткізуге болады? Жарыста жақсы нәтижелерге қалай жетуге болады? Бәсекеге қабілеттілікті физикада жетістікке жету үшін, әрине, тапсырмаларды орындай білу керек. Табыс тек қабілеттермен ғана емес, сонымен қатар классикалық олимпиадалық мәселелерді білумен де байланысты. Сондықтан олимпиадаға тыңғылықты дайындық қажет. Олимпиадаға тиімді дайындалу үшін олимпиаданы бір реттік шара ретінде қабылдамай, жүйелі жоспар бойынша жұмыс атқару қажет. Олимпиадаға дайындық оқу жылының басынан бастап жүйелі болуы керек. Элективті курстарды теориялық мәселелерді талқылау үшін емес, балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін пайдалану керек;

Олимпиадада кездесетін есептер мектеп көлемінде нақты оқылмайды, сондықтан оған қосымша ізденіп, еңбектену керек. 9-сынып бойынша олимпиада есептерін шығарудың әдістері. Ғарыштық жылдамдықтар, ғарыштық объектілердің аспан денелері мен олардың жүйелерінің гравитациялық өрістеріндегі қозғалыстарының ерекше сындарлы жылдамдықтары ретінде қолданылады. Үшінші ғарыштық жылдамдық, зымыран Күн жүйесі шеңберін тастап, шексіздікке кетіп қалуы үшін, оған Жерге қатысты берілетін минимальды жылдамдық болып табылады. Зымыран, Жердің Күннің айналасындағы орбиталдық қозғалысының бағытына θ бұрыш жасай отырып, жердің тартылысы әсер ететін аймақтан шығады деп ұйғарайық. Үшінші ғарыштық жылдамдықтың жуық мәнін табыңыз. Зымыранға Жер мен Күннен басқа ешбір денелер әсер етпейді деп есептеңіз. Жердің массасы мен радиусының сандық мәндері сәйкесінше, $M_{\text{жер}} = 5,97 \cdot 10^{24}$ кг, $r_{\text{жер}} = 6400$ км, зымыранның Күнге қатысты қозғалысының айналмалы жылдамдығының мәні $V_{\text{айн}} = 29,8$ км/с, $G = 6,67 \cdot 10^{-11}$ гравитациялық тұрақты [6]. Есепті шешу үшін оқушының

жасайтын іс-әрекеттерінің алгоритмі: 1) есептің мазмұнын сауатты оқып, болып жатқан физикалық құбылысты-зымыранның қозғалыс сипатын ойша елестетіп, суретін салуына да болады. Бұл-оқу сауаттылығы. 2) Зымыран қозғалысының сипатына қарай қандай заңдар мен заңдылықтарды қолдану қажеттігін айқындайды. Механикалық энергияның сақталу заңын, бүкіләлемдік тартылыс заңын, ЖЖС-нің қозғалысын білу- бұл-ғылыми-жаратылыс тану сауаттылығы. 3) Формулаларды қорытып шығару үшін жай алгебралық өрнектерді түрлендіру, қысқаша көбейту формулалары, тригонометриялық өрнектерді түрлендіру, тригонометриялық функциялардың әр түрлі бұрыштарға сәйкес мәндерін табу сияқты математикалық сауаттылықтар қажет болады. Шешуі: Жерге қатысты жылдамдықтарды кіші әріптермен, Күнге қатысты жылдамдықтарды үлкен әріптермен белгілейміз. Зымыранның қозғалысын екі кезеңге бөлеміз. Бірінші кезеңдегі қозғалысты қозғалмайтын Жермен байланысқан санақ жүйесінде қарастырамыз. Жуықтап алғанда, Жер центрінің үдемелі қозғалысынан пайда болатын инерция күші Күннің гравитациялық тартылыс күшімен толықтай компенсацияланады деп есептейміз. Жердің массасы M зымыран массасымен m салыстырғанда шексіз үлкен деп есептеп, энергияның сақталу заңына сәйкес теңдеу

$$\frac{m\vartheta^2}{2} - G \frac{Mm}{r} = \frac{m\vartheta_\infty^2}{2}$$

Мұндағы, ϑ_∞ - зымыранның Жердің тартылыс аймағынан шыққан мезеттегі жылдамдығы. Параболалық жылдамдық, ол зымыранның айналмалы қозғалысының жылдамдығы бүкіл әлемдәк тартылыс заңынан, болғандықтан, жоғарыдағы энергия теңдеуі түрде жазылады. Осыдан, . Зымыран Жердің тартылыс өрісінен шыққаннан бастап, қозғалыстың 2 кезеңіне өтеді. Тыныштықтағы Күнмен байланысқан санақ жүйесіндегі зымыранның жылдамдығы ϑ айналмалы қозғалысының және жер өрісінен шығар мезеттегі жылдамдықтарының

векторлық қосындысына тең.
$$\vec{\vartheta} = \vec{\vartheta}_{\text{айн}} + \vec{\vartheta}_\infty$$

Бұл жылдамдықтың қозғалыс бағытындағы проекциясы:

$$\vartheta^2 = \vartheta_{\text{айн}}^2 + 2\vartheta_{\text{айн}}\vartheta_\infty \cos\theta + \vartheta_\infty^2$$

3-ші ғарыштық жылдамдықты анықтау үшін зымыранның Күнге қатысты жылдамдығы немесе параболалық жылдамдығы мен айналмалы жылдамдығы арасындағы байланысты ескереміз. ; Мұндағы, $\vartheta_{\text{п}}$ – параболалық жылдамдық, ал $\vartheta_{\text{айн}}=29,8\text{км/с}$ - зымыранның Күнге қатысты айналмалы қозғалысының жылдамдығы немесе Жердің Күнді айналу жылдамдығы [7]. Сонда, зымыранның жылдамдығын анықтайтын жоғарыдағы өрнек мынадай түрде жазылады.

$$2\vartheta_{\text{айн}}^2 = \vartheta_{\text{айн}}^2 + 2\vartheta_{\text{айн}}\vartheta_\infty \cos\theta + \vartheta_\infty^2$$

$$\vartheta_{\text{айн}}^2 - 2\vartheta_{\text{айн}}\vartheta_\infty \cos\theta + \vartheta_\infty^2 = 0;$$

$$\text{Осыдан, } \vartheta_\infty = (\sqrt{1 + \cos^2\theta} - \cos\theta) \cdot \vartheta_{\text{айн}};$$

3-ші ғарыштық жылдамдықтың минимал мәнін $\theta=0$ (зымыран жер орбитасының қозғалыс бағытымен ұшырылғанда), максимал мәнін $\theta=\pi$ (зымыран жер орбитасының қозғалыс бағытына қарсы ұшырылғанда) жағдайлары үшін анықтаймыз.

$$V_{min} = \sqrt{(\sqrt{2} - 1)V_{айн}^2 + 2\vartheta_{айн}^2} \approx 16,7 \text{ км/с}$$

$$V_{max} = \sqrt{(\sqrt{2} + 1)V_{айн}^2 + 2\vartheta_{айн}^2} \approx 72,7 \text{ км/с}$$

Олимпиаданың теориялық туры негізгі, ал эксперименттік туры қосалқы болып саналатыны белгілі ал оны өткізу жағдайына келсек, теориялық турдың тапсырмаларын таңдап алуға әдебиеттер жеткілікті, оны өткізу де аса қиындық келтірмейді. Эксперименттік турды өткізу одан едәуір қиынға түседі. Әр сынып оқушыларына арналған тапсырмаларды типтік физика кабинеттеріне арналған приборлар мен жабыдықтардың мүмкіндіктеріне қарай таңдап алу қажет. Сондықтан мұнда талғам да шектеулі деуге болады. Оның үстіне тапсырманы орындауға қажетті бұйымдар бір күн бұрын оқушы үстелдеріне қойылуы қажет. Әрине ол прибордың жиынтығынан ертеңгі тапсырманы шамалап білуге де болады. Ал оларды қалай орындау, бұрын баспа беттерінде жарияланған әдебиеттерде келтірілгендіктен, оқушыны да белгілі жұмыстарға ертерек дайындауға мүмкіндік туады. Сондықтан мұнда да дәстүрден тыс тапсырманы ойлап, тауып отыру қажет, кейде бұл үшін қолдан қосалқы жабдықтар жасауға да тура келеді. Дегенмен бұл жерде академик П.Л. Капицаның «Неғұрлым қарапайым жабдықтармен олар (оқушылар) эксперимент қойса, соғұрлым олар бағалырақ» деген сөздерін ескерте кеткен жөн. Осыған орай, эксперименттік турдың бірнеше тапсырмаларының үлгісін ұсынайық. Бұл турда оқушылар приборлармен, құрастырылған қондырғылармен өлшеу жұмыстарын жүргізіп, белгісіз бір шаманы едәуір дәлірек табуға тырысады. Тапсырманы әрсынып оқушыларына, олардың бұрын оқып кеткен материалының шеңберінен шықпайтындай етіп беру керек екендігі белгілі. Мәселен, 10 сынып оқушылары тұрақты ток заңдарын мектеп олимпиадасына дейін өтті дейік. Сондықтан оларға аса көп приборларды қажет етпейтін, мынадай қарапайым тапсырма беруге болады.

1 тапсырма. Физика кабинетінде лабораториялық жұмыстарға арналған кедергісі 6 Ом сырғымалы тиекті реостаттың сымның меншікті кедергісін анықтаңыз (1-сурет). Керекті жабдықтар: кедергісі 6 Ом болатын сырғымалы тиекті реостат; миллиметрлік шкаласы бар өлшеуіш сызғыш, штангенциркуль. Бұл тапсырманы орындау аса қиын болмағанымен, дәл нәтижеге жету өлшеу техникасы мен есептеу жағдайларына байланысты едәуір ұқыптылықты талап етеді. Формуладан меншікті кедергі екендігін барлық балалар біледі делік. Белгісіз шаманы табуға қажетті өткізгіш кедергісі R-ді табудың қажеті жоқ, ол прибордың өзінде көрсетілген. Ал сымның S көлденең қимасының ауданы мен l ұзындығын табу үшін біраз дәл өлшеулер жүргізіп, бұл шамаларды қатесіз, дұрыс есептеу қажет. Көлденең қиманың ауданын табуға қажетті диаметрді штангенциркульдің көмегімен орамның шеткі ұшынан тікелей өлшеуге болар еді, бірақ бұл нәтиже бермейді. Едәуір дәл нәтижені реостаттың сым оралған бөлігінің ұзындығын сызғышпен өлшеп, орам санына бөлу арқылы тауып алуға болады. Бұған бір оқушының ақылы жетсе екіншісінікі жетпеуі мүмкін. Әрине сымның ұзындығын табу үшін әрбір орамның ұзындығын орам санына көбейту қажет екендігін оқушылар бірден ұғуы мүмкін. Бірақ орамның диаметріне штангенциркуль арқылы өлшенген шаманы ала салу біраз қателікке алып келеді. Бұл жерде ұқыпты оқушы сымның осі бойымен алынған шеңбер диаметрін алар еді. Ол үшін орам диаметрінен сым диаметрін алып тастау қажет екендігін білу қиын емес. Дегенмен, өлшеу мен есептеудің әртүрлілігінен әр оқушы әрқалай нәтиже алуы мүмкін. Сондықтан, жоғары балл, кімнің нәтижесі шындыққа үйлессе соған берілуі

қажет. Табылатын нәтиже шамамен Ом м болуы керек. Бұл реостаттың константан сымнан жасалғандығын білдіреді.

Физика олимпиадасында есептерді шығару әдістері өте маңызды және көп жұмыс істеу, ақыл-кеңес алу және деңгейді жою қабілетін дамытуға көмек кереді. Осы олимпиада есептерін шығару әдістерінің бірнеше үлгілері бар:

Теорияны толық білу: Олимпиадада алынатын тақырыптардың теорияларын құқық білуыңыз маңызды. Физикалық принциптерді, формулаларды, теориялық модельдерді меңгеріп, есептерді шығару көмек кереді.

Есептерді шығару тәсілдерін үйрену: Олимпиада есептері мен қызметкерлерінің шешімдерін түсіну үшін есептерді шығару тәсілдерін үйрену қажет. Жақындарға, алдыңғы олимпиада есептеріне қарағанда пайдалы болады.

Қызметкерлер мен басқа олимпиада қатысушыларымен қосымшылық қалай құру: Олимпиадада есептерді шығаруда басқа оқушылар және қызметкерлермен қосымша қалай қызметшілік жасауға болады. Олардың көмекін сұрау және олардың шешімдерін түсіну маңызды.

Уақытты бағалау: Олимпиада есептерін шығару кезінде уақытты дұрыс бөліп баяндау керек. Өз аралығында қандай есептерде қазақшауға мүмкіндік бар екеніне шексіздік бар.

Жаңа есептерді шығару қабілеттілігін дамыту: Олимпиада есептерін шығару қабілетін дамыту үшін дайындықпен жұмыс істеу маңызды. Жаңа, тым жүйрік есептерді шығару арқылы қабілеттілікті дамытуға болады. Физика пәніндегі күрделі олимпиадаларда көрсетілетін тақырыптар осы пәннің жоғары деңгейінде білім алған оқушылардың білімін тексеру үшін маңызды. Олимпиада тақырыптары қиын, логикалық денсаулығы қажет ететін және физиканың алдыңғы тақырыптарын қамтамасыз емес түрде меңгеруі керек. Біздің күрделі олимпиада тақырыптарының бірнеше мисалдары мәтінде көрсетілген:

- **Классикалық Механика:** Осы тақырыпта негізгі физикалық кезеңдерді, теріске тезін, егісін және толықтығын талдау керек. Бұл тақырып динамика, энергия, импульс және т.б. кезеңдермен байланыстырылатын есептерді қамтамасыз етеді.

- **Электродинамика:** Тақырыптар арасында электростатика, магнетизм және тақырыптармен байланыстырылатын есептер оқылуы керек. Сыныптың алдыңғы грейдлерінде жұмыс істеу барысында бұл тақырыптар қажет болады.

- **Оптика:** Физикалық оптика, физикалық аптоплерия және басқа тақырыптардың меңгерілуі бойынша есептерді шешетін болу қажет. Осы тақырыптар көрсетілуі мүмкін.

- **Термодинамика:** Механикалық және молекулярлық термодинамика, термодинамикалық кезеңдерді талдау және басқа тақырыптардың білімі керек.

- **Кванттық физика:** Осы тақырыпта кванттық механика, электрондық құралдар теориясы, кванттық кезеңнің талдауы және т.б. тақырыптары арнайы мағлұматқа қажет болады.

Олимпиадалық физикалық есептерді шешудің маңызы бар кітаптардың бірнеше тізімін көрсетіп өтейін. Бұл кітаптар тізімі кітаптар олимпиадалық есептерді шешуге көмек көрсетеді және физикалық біліміңізді көтеру үшін пайдалы болады. "International Physics Olympiads: Problems and Solutions"

Н. Н. Боголюбов, В. С. Корнейчук айналысымындағы бұл кітап олимпиадалық физикалық есептердің мәселелері мен шешімдерін ұсынады. "Physics Olympiad Problems and Solutions" Андреас Енглер айналысымындағы бұл кітап олимпиадалық физикалық есептерді шешудің әдістері мен шешімдерін көрсетеді. "200 More Puzzling Physics Problems: With Hints and Solutions"

Питер Г. Нэвен айналысымындағы бұл кітап ақпаратты мәселелер мен оның шешімдерін ұсынады. "Solving Problems in Scientific Computing Using Maple and MATLAB"

В. Л. Квасов, В. Т. Сергеев айналысымындағы бұл кітап олимпиадалық физикалық есептерді шешу үшін компьютерлік модельдерді пайдалану үшін арнайы жолдарды көрсетеді. "Physics Problems on Hints and Solutions" В. В. Батыгин, И. Н. Терехин айналысымындағы бұл кітап олимпиадалық физикалық есептердің мәселелері мен шешімдерін ұсынады.

Бұл тізімде көрсетілген кітаптар олимпиадалық физикалық есептерді шешу үшін пайдалы болады. Оларды оқу және есептерді шешу процесінде өзіңіздің талдау және қабілеттеріңізді жетілдіргеніңізді қамтиды.

Пәнішілік байланыстарды зерттеу әлі күнге дейін зерттеудің көлеңкесінде қалады пәнаралық байланыстар. Бұл тұжырымды, атап айтқанда, талдау арқылы жасауға болады осы және басқа салада жұмыс істейтін ғалымдардың жарияланымдық белсенділігі. Тіпті анықтау пәнішілік байланыстар жүйесінің қасиеттері, ғалымдар көбінесе жіктеуді және пәнаралық байланыстарда сыналған санаттар. Дегенмен, пәнішілік байланыстар, бір оқу элементі арасындағы байланыс ретінде курстар бөлек қарастыруды қажет етеді, өйткені олар көріністердің бірі болып табылады дидактикалық принципі (принциптері) беріктігі [2] және жүйелілігі [6] білім. Мұнда "курс элементтері" ұғымдар, заңдар, теориялар және т. б. жүйесі ретінде түсініледі бір пәнді оқыту. Ішкі байланыстарды жүзеге асырудың ең тиімді әдістерінің бірімәселелерді шешу. Бірақ әртүрлі типтегі мәселелерді шешкен кезде іске асыру процесі әсер етуі мүмкін әр түрлі ішкі байланыстар [7] және әр түрлі көлемдегі топтар байланыстар.

Физика мәселесін шешу процесі түпнұсқадан ауысу ретінде ұсынылуы мүмкін нәтижеге (түпкілікті деректерге) деректер (тапсырма шартымен ұсынылатын ақпарат) әдістердің кейбір жиынтығын қолдану арқылы (модельдеу, талдау, Математикалық және т.б.), физикалық заңдарды көрсетеді.

Міндеттерді шартты түрде шешу кезінде ішкі пәндік байланыстарды іске асыру процесі екі қадамға бөлуге болады. Біріншіден, тапсырма жағдайында қамтылған деректерді талдау, олардың арасындағы байланыстардың ең көп санын қалпына келтіру қажет. Келесі қадам анықталған байланыстар негізінде ең көп анықталады логикаға негізделген перспективалық және кейде жай ғана басым байланыстар нәтижеге әкелетін тізбек мәселені шешуге әкеледі.

Мектепте физиканы оқыту кезінде әдетте шешуге ұсынылатын тапсырмаларды орындауға болады мазмұны бойынша шартты түрде топтарға бөлу (сапалы міндеттер, есептелген, графикалық және эксперименттік) және күрделілік деңгейі бойынша (тривиальды, күрделіліктің орташа деңгейі және олимпиада). Физикалық міндеттердің жеткілікті үлкен көлемі табиғатта болғандықтан есептелген және күрделіліктің орташа деңгейіне сәйкес келеді, содан кейін біз осы типтегі тапсырмаларды орындаймыз "дәстүрлі" деп атаңыз.

Тапсырмалардың тағы бір түрін ажыратуға болады – зерттеу. Осы типтегі міндеттер тапсырмалардың басқа түрлерінің қасиеттерін біріктіреді және оқушыларға ұсынылуы мүмкін жобалау қызметі барысындағы шешімдер.

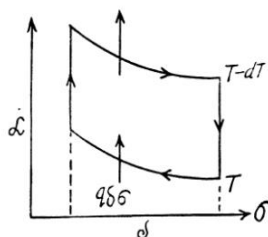
Тривиальды физикалық тапсырмалар Біз белгілі бір оқу жағдайында болатын міндеттерді тривиальды деп атаймыз физика туралы білімді шешу үшін қажет емес. Осындай мәселелерді шешу үшін деректерді формулаға дұрыс және минималды түрде ауыстыру мүмкіндігі қажет түрлендіру. Тривиальды міндеттер көбінесе есептеулерді жетілдіруге бағытталған мектеп оқушыларында да дамыту керек дағдылар, бірақ көп дәрежеде мұндай есептер математикаға қатысты. Физикалық мазмұны бар тапсырма бекер емес дәл осы типтегі математика емтиханына енгізілген.

Тривиальды міндеттер екі пән ішіндегі байланыстарды іске асыру жүктемесін көтере алады жағдайларда. Біріншіден, өткен материалды қайталау процесінде мұндай тапсырмалар мүмкіндік береді оқушылар негізгі формулаларды, заңдылықтарды және

сәйкесінше олардың арасындағы байланысты еске түсіреді физикалық шамалар. Екіншіден, жеткілікті күрделі мәселені шешу қарапайым, көбінесе тривиальды тізбек түрінде ұсынылған тапсырмалар.

Мысал ретінде мына олимпиадалық есепті талдап көрейік. Сұйық үлдірінің үстінен жүзеге асырылатын Карно циклын қарастырайық. Температураның T мәнінде, үлдірдің бірлік бетіндегі изотермиялық түзілімнің меншікті жылуы q - ға тең. Қыздырғыш пен суытқыш температураларының айырымын өте аз шама деп есептеп, Карно теоремасын қолдана отырып, беттік керілудің температураға қатысты өзгерісін $\Delta\sigma/\Delta T$ анықтаңыз

1-сурет

1) Есептің мазмұнын сауатты оқып, болып жатқан физикалық құбылысты дұрыс түсініп зерделейді; 2) Сұйық үлдірінің беттік керілу коэффициентінің үлдірдің беттік ауданына тәуелділік графигін тұрғызады; 3) Карно теоремасын қолданып, тұйық цикл кезіндегі үлдір бетінің ауданының өзгеруіне байланысты жұмысты анықтайды; 4) Математикалық түрлендірулерден соң, беттік керілу коэффициентінің температураға тәуелділігін тағайындайды. Шешуі: Сұйық үлдірі үшін Карно циклін қарастыра отырып, үлдірдің беттік қабатының бірлік ауданын жасауға қажетті энергия немесе жылу мөлшері:

$$q = -T \frac{d\sigma}{dT}$$

Мұндағы, $\frac{d\sigma}{dT}$ - беттік керілудің температура бойынша туындысы. Карноның шексіз кіші циклының $T-dT$ және T температуралары кезіндегі изотермаларын қарастырамыз (8-суретке қараңыз). Цикл кезінде орындалатын жұмыс

$$A = [\sigma(T - dT) - \sigma T] \delta\sigma = -\frac{d\sigma}{dT} dT \delta\sigma$$

Мұндағы $d\sigma$ үлдір ауданының өзгерісі. Онда, Карно теоремасы бойынша,

$$\frac{A}{Q_1} = \frac{dT}{T} \text{ немесе } \frac{-\frac{d\sigma}{dT} dT \delta\sigma}{q \delta\sigma} = \frac{dT}{T}$$

Ықшамдаулардан соң:

$$\frac{d\sigma}{dT} = -\frac{q}{T}$$

Қорыта келе, олимпиадаға қатысушыларға ұсынылатын тапсырмалар мектептегі типтік тапсырмалардан біршама ерекшеленеді. Олимпиада есептерінің негізгі сипаттамалық ерекшелігі - оның стандартты еместігі, яғни типтік есептерге сыртқы ұқсастығы. Олимпиаданың көптеген мәселелерін шешу үшін физикаматематика мектептерінің оқу бағдарламаларында қарастырылмаған материалдарды білу талап етілмейді. Алайда, олимпиаданың физика есептерін шешу физикалық модельдерді құра

білуді, физикалық заңдылықтарды терең түсінуді, оларды әртүрлі жағдайларда өз бетінше қолдана білуді, сондай-ақ математикалық аппаратта еркін сөйлеуді қажет етеді (соңғысыз, көптеген физикалық есептердің шешімін табу мүмкін емес). Қазіргі кезде оқушыларды физикадан жоғары деңгейдегі олимпиадаларға қатысуға дайындауға болатын (өздік жұмыстарда да, оқытушымен жұмыс кезінде де) көптеген әдебиеттер жарық көрді. Төменде әр түрлі физика олимпиадаларына қатысуға дайындалуға ұсынылатын әдебиеттерге қысқаша шолу берілген. Бұл кітаптардан әр түрлі физика олимпиадаларының қатысушыларына әр жылдары ұсынылған көптеген мәселелерді таба аласыз. Осы жинақтарда жарияланған көптеген мәселелер шешімдермен қамтамасыз етілген. Кітапта [1] 8–11 сынып оқушыларына 1986–2007 жылдардағы физика бойынша Мәскеу қалалық олимпиадасының теориялық кезеңдерінде ұсынылған мәселелердің шарттары келтірілген. Осы кітаптардағы мәселелердің көпшілігі егжей-тегжейлі шешімдермен қамтамасыз етілген. Олимпиаданың қиындық деңгейінің мәселелеріне оқу құралдары мен жинақтарда жарияланған есептерді де жатқызуға болады [2], [3], [4]. Әсіресе, НМУ жанындағы Новосибирск мамандандырылған оқу-ғылыми орталығында жоғары сынып оқушыларына физиканы оқыту тәжірибесі негізінде құрылған проблемалық кітап [5] ерекше назар аудартады. Бұл проблемалық кітапта мектеп проблемалары өте көп және оларды шешу жолдары жоқ (тек жауаптары бар). Олимпиадаға дайындық кезінде осы кітаппен өздік жұмыс әсіресе тиімді, бірақ бұл оқушының білім деңгейінің жеткілікті жоғары деңгейінде ғана мүмкін болады. Олимпиадаға дайындалу үшін 7 - 8 сынып оқушыларына кітап ұсынуға болады [6] (біздің елде жарияланған кезде он жылдық толық орта білім енгізілгенін есте ұстаған жөн, сондықтан сол кезеңнің 6 және 7 сыныптары сәйкес келеді қазіргі 7 және 8 сыныптар). Классикалық проблемалық кітап [7], әсіресе олимпиадаларға дайындықтың бастапқы кезеңінде өте пайдалы. Физика пәні бойынша олимпиадаларға дайындалу кезінде олимпиаданың тек мектеп оқушыларының пәнді оқуға деген қызығушылығын арттыру мақсатында өткізілетін интеллектуалды жарыс екенін ұмытпаған жөн. Сондықтан сіз оқушымыз олимпиаданың жеңімпазы бола алмады деп ренжімеуіңіз керек. Кез-келген жағдайда олимпиадаға дайындық мектеп бағдарламасын тереңірек игеруге, физика курсының қосымша сұрақтарын оқып-үйренуге, әр түрлі есептерді (соның ішінде өте қиын) шешуді үйренуге мүмкіндік береді. Сайып келгенде, мұның бәрі жақсы білім алу жағынан айтарлықтай пайда әкеледі және Бірыңғай мемлекеттік емтихан түріндегі қорытынды аттестаттаудан және университеттерге түсу үшін қосымша кіру емтихандарынан өтуге оң әсер етеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Н.И.Гольдфарб. Сборник вопросов и задач по физике. Изд4. М, ВШ-1975. 368стр /38
2. И.Ш.Слободецкий, В.А.Орлов. Всесоюзные олимпиады по физике. М, Просв-1982. 256стр /31.
3. В.И.Лукашик. Физическая олимпиада в 7-8классах. М, Просв. 1976. 144стр.
4. Л.А.Горлова. Олимпиады по физике. 9- 11классы. М, «Вако», 2007. 160стр.
5. Физико-математические олимпиады. А.В.Савин и др.Изд-во ЗНАНИЕ. Москва-1977. 160 стр.
6. О.Ф.Кабардин. В.А.Орлов. Международные физич олимпиады школьников. М. Наука. 1985. 160стр.
7. Понимаете ли вы физику? Задачи Капицы. Изд Знание. М, 1968. 95стр.
8. А.Г.Чертов и др. Задачник по физике. Изд3-е, М, Высш шк, 1973. 512стр.
9. Г.А.Бендриков и др. Задачи по физике для поступ в вузы. Изд3. М, Наука-1976. 384стр.
10. П.Линч. А.Николайдес. Задачи по физической электронике. Изд МИР, М-1975. 264стр.

СТРУКТУРНЫЕ КОМПОНЕНТЫ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ МЕНЕДЖЕРОВ ОБРАЗОВАНИЯ

Джамил Ахмад

аспирант

БГПУ им. М. Акмуллы

***Аннотация:** В современных социально-экономических и политических условиях неопределенности проблема коммуникативной компетентности актуальна для специалистов любого профиля. Эта компетентность является одной из ключевых компетенций современного специалиста. Однако коммуникативная компетентность менеджеров образования остается мало изученной. Учитывая современные тенденции непредсказуемости и неопределенности в развитии структурных компонентов общества в целом и образования в частности, особую значимость приобретают вопросы изучения структуры коммуникативной компетентности менеджеров образовательных учреждений.*

***Ключевые слова:** менеджер образования, коммуникация, обучение, общество, успех.*

На данный момент коммуникация является одним из ключевых факторов успешной деятельности специалистов в сфере образовательной деятельности. Ведь образование играет важную роль в жизни людей, особенно для образовательных учреждений по обеспечению качества образовательных процессов.

Именно коммуникация оказывает эффективное воздействие на работу менеджеров образования с коллегами по роду деятельности, студентами и школьниками и другими лицами.

Менеджеры по образованию ведут свою профессиональную деятельность в общеобразовательных школах, колледжах и университетах. Также специалисты востребованы в сфере государственных органов. В их профессиональные навыки входит управление и координация учреждений по образованию, и разработка новых образовательных программ и методик.

При помощи проработки коммуникативных навыков специалисты могут лучше понимать потребности и ожидания разных типов лиц, а, следовательно, адаптировать свою коммуникацию для достижения правильных целей и задач.

Навыки общения оказывают содействие при планировании производственных процессов в сфере образовательной деятельности, а также правильной координации выполненных действий в подразделениях.

Специалисты по образованию могут четко общаться с потенциальными кандидатами для определения важных задач и уверенно объяснять людям мотивацию для достижения целей организации.

Необходимо отметить, что специалисту необходимы определенные знания в области научных дисциплин: педагогика, психология. Знания необходимы для изучения стандартов образования и умения индивидуального подхода к каждому человеку с учетом его особенностей.

В текущий период можно выделить несколько главных факторов, которые влияют на формирование коммуникативных навыков.

К одному из них можно отнести возрастной фактор, поскольку коммуникативные навыки формируются у человека с раннего возраста. Поскольку в раннем возрасте дети постигают общение с родителями и сверстниками, учатся считывать эмоциональное состояние других людей и показывать свои истинные эмоции. Чтение и навык письма также помогает развитию навыков общения.

Ещё одним фактором развития навыков коммуникации является гендерное различие. По результатам исследований мужчины и женщины имеют существенные различия в стиле коммуникативной компетенции. Женщины склонны к применению эмоциональных

выражений, а мужчины имеют прямолинейность и конкретность в донесении необходимых сведений.

Также одним из факторов могут выступать культурные различия и правила поведения.

Например, в некоторых культурах распространено вежливое и тактичное преподнесение информации, в то время как в других следует доносить данные прямо и открыто. Необходимо учитывать эти различия при правильном формировании навыков коммуникативности для обеспечения эффективного общения с представителями разных национальностей.

Индивидуальные характеристики тоже оказывают влияние на формирование данных навыков, потому что одна категория людей может быть общительной и уверенной в себе, а другая обладать замкнутым характером, что существенно осложняет взаимоотношения с другими людьми.

Наличие специального образования тоже может способствовать развитию навыков коммуникации посредством активного участия в дискуссиях и презентациях в аудиториях.

Многие учебные заведения включают в свои общеобразовательные программы написание письменных работ, а также предоставляют возможность людям в общении с разными национальностями и различиями в культуре. Взаимодействие менеджеров образования с другими лицами служит важным фактором успеха работы образовательного учреждения.

Менеджер должен быть готов работать в коллективе и оказывать поддержку и помощь своим подчиненным в решении возникающих проблем.

Сочувствие и поддержка со стороны менеджера образования оказывает прямое влияние на уверенность сотрудников организации, что приводит к благоприятной рабочей атмосфере и установлению дружеских отношений внутри коллектива. Следовательно, происходит стимулирование персонала для выполнения своих задач и достижению общих целей.

Главные структурные компоненты коммуникативной компетенции менеджеров образования:

1. Навык устного и письменного общения.

В обязанности менеджеров образования входит умение четкого выражения собственных мыслей и идей, демонстрации и убеждения других людей в своих личных взглядах. Хорошее письменное общение должно носить краткий и содержательный характер в написании информативных писем и документационных материалов.

2. Невербальное общение. Мимика, жесты и язык тела носят важное значение в деятельности специалистов по образованию. Данные средства важны для передачи информации и выражения своих намерений.

Следует обращать внимание на невербальные сигналы собеседников, чтобы правильно интерпретировать их эмоциональное состояние и намерения для передачи определенных сообщений или создания атмосферы доверия.

3. Межличностное общение.

Менеджеры образования должны обращать внимание на выражение сочувствия другим людям, работе в команде, а также умению решать возникающие спорные ситуации.

4. Коммуникация в команде.

К данному структурному компоненту относится метод открытого обсуждения с коллективом учреждения, а также метод мозгового штурма, при котором можно высказать свои идеи и решения. Метод обратной связи может помочь получить информацию о работе коллектива и возможности улучшения выполнения задач.

А метод делегирования полномочий предполагает передачу выполнения обязанностей другим членам состава коллектива.

Развитие компонентов коммуникативной компетенции позволяет улучшить качество общения в образовательных учреждениях и повысить эффективность управления.

Для этого можно использовать следующие методики:

1. Тренинги. Посещение специализированных обучающих программ, предназначенных для развития коммуникативных навыков могут обеспечить обучение различным аспектам:

- эффективное общение,

- публичные выступления,
- управление конфликтами.

2. Упражнения по развитию вербального и невербального общения.

В качестве примера упражнений следует выделить «Дикцию и интонацию» где можно прочитать вслух отрывки из книг и уделить внимание собственному произношению и темпу речи. Также в качестве примера следует обратить внимание на «Групповую дискуссию» где обсуждаются мнения других участников на общую тему.

Менеджеры образовательных учреждений могут принимать участие в ролевых играх, дебатах, упражнениях по командной работе, что способствует развитию и совершенствованию навыков вербального и невербального общения.

3. Роль коучинга. Влияние процесса общения опытного наставника позволяет улучшить конкретные аспекты жизнедеятельности личности. Наставник не даёт личных рекомендаций клиенту, но помогает в раскрытии личностного потенциала. Коучинг осуществляется посредством активной беседы с собеседником и обратной связи для достижения нужного результата.

4. Рекомендации по улучшению коммуникативных навыков. Следует выделить несколько рекомендаций для менеджеров образования, к которым можно отнести развитие навыка активного слушания для заинтересованности в беседе с собеседником.

Также следует быть открытым для новых идей и высказывания личных мнений. Сюда относится также язык тела и мимика лица для передачи своих ощущений и чувств, поскольку этот навык поможет быть более убедительным.

В качестве рекомендации можно тренировать речь, поскольку это способствует улучшению интонации и дикции.

Участие в групповых дискуссиях тоже оказывает прямое влияние на выражение собственных мыслей и умению слушать других людей.

Таким образом, улучшение коммуникативной компетентности является важным аспектом профессионального развития менеджера образования в любой области.

Практика и самоанализ служат необходимыми факторами при развитии коммуникативных навыков личности. Ведь самоанализ позволяет менеджерам образования осознать свои сильные и слабые стороны в общении с собеседниками, а также выявить нужные области для их улучшения.

В заключение следует отметить, что развитие компонентов коммуникативной компетенции имеет большое значение при развитии карьерного роста и достижения успеха менеджеров образования для осуществления профессиональной деятельности в любом направлении. Настоящий специалист должен обладать умение слушать, ясно выражать свою позицию, а также четко работать в любом коллективе.

Ведь при помощи умения правильного взаимодействия с людьми разных культур и типов достигается эффективность в преодолении установленных целей и планов.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Безюлева Г.В. Профессиональная компетентность: аспекты формирования / Г.В. Безюлева, Н.В. Иванова, М.В. Никитин, Г.М. Шеламова. - М.: Московский психолого-социальный институт, Федеральный институт развития образования. 2005. - 82 с.
2. Бондаревская Е.В. Парадигмальный подход к разработке содержания ключевых педагогических компетенций / Е.В. Бондаревская, С.В. Кульневич // Педагогика. 2004. - №10. С. 23-31
3. Виноградова И.А. Коммуникативная компетентность в социализации личности // И.А. Виноградова. - Н. Новгород: Нижегород. гос. ун-т. им. Н.И. Лобачевского, 2002. - С. 7-8.
4. Почепцов, Г. Г. Коммуникативные технологии двадцатого века / Г.Г. Почепцов. - М.: Рефл-бук, Ваклер, 2018. - 352 с.
5. Седов, К. Ф. Дискурс и личность: эволюция коммуникативной компетенции / К.Ф. Седов. - М.: Лабиринт, 2020. - 320 с.

К ВОПРОСУ ГУМАНИТАРИЗАЦИЯ ИНЖЕНЕРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ МОТИВАЦИЯ И СПОСОБЫ ЕЁ РАЗВИТИЯ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Мажиева Г

Доцент кафедры иностранных языков
Кыргызского Технического Университета им. И Раззакова
Бишкек, Кыргызстан

В данной статье рассматриваются мотивационные резервы, имеющиеся в личности обучаемого. Статья освещает методы активизации резервных возможностей человека, в частности студента, создание цели и мотива в изучении иностранного языка и творческого подхода преподавателя к уроку. Урок должен рассматриваться как творчество, при котором необходимо стимулирование активности и перспективы за сравнительно короткий срок овладеть навыками иноязычного общения.

Введение. Социальные преобразования в обществе в значительной мере вменяют характер труда специалистов различных профилей- Одним из главных в этом плане является требование развития у будущего специалиста творческого, инициативного начала. Современный специалист, особенно сегодня, должен уметь творчески перерабатывать и применять новейшие достижения науки в работе своего подразделения. Повышение производительности труда, эффективность производства в современную эпоху невозможны без постоянного совершенствования процесса труда, введения в него творческого начала. «Мы наблюдаем, писал академик Капица что любую работу можно сделать привлекательной и интересной, если в ней имеется элемент творчества» .

Целью и важнейшей постановкой вузовского обучения поставленного на современном этапе развития нашего общества, является формирование творческой активности самостоятельности будущих специалистов. На мой взгляд, как раз в этом плане мы и не дорабатываем. Я думаю, что именно метод активизации резервных возможностей личности и коллектива поможет решить эту задачу.

Необходимо использовать те возможности, которые открываются при рассмотрении учебной группы, как временного коллектива, осуществляющего согласованную совместную деятельность. При этом процессы иноязычного обучения трактуются как непосредственно „обслуживающие" совместную деятельность и межличностные отношения. Задача заключается в том, чтобы предложить учебному коллективу такую совместную деятельность учения, которая была бы лично значимой, имела бы существенную ценность, сплачивала бы коллектив, обеспечивала влияние коллектива на личность, т. е. способствовала активному формированию личности через систему положительных межличностных отношений.

Традиционная методика обучения иностранным языком пока ещё недостаточно учитывает человеческий фактор, т. е. основную характеристику совместного процесса деятельности - её субъект, активность обучаемых в усвоении предмета деятельности. Поэтому необходимо изменить методику обучения иностранным языкам, при которой содержание обучения обогатилось бы введением в него взаимодействующих личностей педагога и обучаемых, что также важно при отборе и организации учебного материала Уже много лет в педагогической практике критикуется комбинированный урок: он не вызывает у обучающихся интереса к изучаемому материалу, слаба их активность. Знания, полученные на нем, как правило не отличаются прочностью и глубиной, не осуществляется в полной мере развивающая и воспитывающая функции. Традиционный урок изучение нового материала обычно начинается с контроля усвоения знаний, часто тематически не

связанных с новыми. Неприятные переживания, сопряженные с процедурой контроля, отнюдь не располагают обучающихся к последующей активности и творчеству, отвлекает внимание и силы от предстоящей работы над новой темой. На контроль расходуется время в ущерб изучению нового материала.

Необходима интенсификация обучения, что является особенно важным при недостаточном количестве часов на изучение иностранных языков, которые предусмотрены учебным планом. Немаловажным является также создание микроклимата и творческого подхода. При этом активность преподавателя направлена на ускоренную задачу и передачу необходимых знаний, навыков и умений. Активность учащихся группы соответственно направлена на ускоренное усвоение этих знаний, формирование у себя необходимых умений и навыков. Это может быть достигнуто различными средствами, в частности за счёт специальной организации учебного материала, его концентрации и распределение специфических форм и методов, приёмов обучения и ещё раз повторяюсь за счёт продуктивного использования резервных возможностей человека.

Психологи (в частности В. В. Петровский и Е. В. Мосейко) считают это первым путём активизации, а вторым путём активизации они считают психологические возможности человека. Всё это, я считаю, будет только способствовать ускоренному овладению иностранным языком и ускорится процесс превращения учебной группы в коллектив. Было бы неверно представлять, что личность всегда осознаёт свои возможности и пути их реализации. Человек часто и не подозревает о наличии у него тех или иных способностей. Это происходит тогда, когда связанные с ними цели становятся личностно-значимыми. В этом случае и происходит мобилизация сил и ресурсов личности, выявление скрытых резервов, зачастую не известных для неё самой. При возникновении жизненной необходимости они могут раскрыться. Специальная организация учебного процесса способствует появлению новых целей и интересов обучаемых.

А. И. Леонтьев («Психологические вопросы сознательного обучения») уточняет, что значит сделать для человека интересным, писал: „Это значит:

1. создать определённый **мотив**;
2. иметь соответствующую **цель**. ”

Иначе говоря, для того, чтобы возбудить интерес, нужно создать **мотив**, а затем открыть возможность нахождения **цели** т. е. проще говоря: **мотив** — (**почему**); **цель** — (**зачем**). Экспериментальные исследования и также практика показывают, что практически в 100 % случаев учащиеся отмечали повышение интереса. Другие исследования показали, что если в начале обучения учащиеся были заинтересованы в индивидуальных достижениях и были безразличны к успехам других членов группы, то потом они сознают пользу учебной группы в целом. Таким образом, возникновение новых потребностей, изменение мотивов в ходе учебной деятельности — ещё один фактор обеспечения перехода потенциального и актуального, т. е. происходит обогащение личности.

Результаты исследования этого я хотела бы это отметить и на собственном опыте. В нашем университете планируется открытие Кыргызско - Немецкого Факультета, занятия на котором должны вестись на немецком языке как гуманитарные предметы так и технические. Была сформирована группа из профессорско-преподавательского состава для изучения немецкого языка. Группа состояла из разных возрастных категорий: от 25 до 55 лет. Мне хотелось бы отметить большой интерес, активность, усердие, старание и добросовестность этой группы в изучении немецкого языка. Одной из главных причин является создание определённого мотива и цели. **Мотив** — **почему** ? **Цель** — **зачем** ? Это всё легко объяснимо. Это даст им возможность преподавать на Кыргызско — Немецком Факультете, перспектива стажировок в Германии, перспектива повышения служебной карьеры, увеличивается и материальная заинтересованность и перспектива профессионального роста в языковом плане. Всё это и является **мотивацией**. И что ещё мне

хотелось бы отметить, что преподаватели старшего возраста были более усерднее и успешнее в овладении немецким языком, (по сравнению с их молодыми коллегами) учитывая ещё и то, что они изучали немецкий язык очень давно.

Немаловажную роль конечно при этом играют личностные возможности преподавателя и учащихся. Что это означает? Это те возможности, которые проявляются в активизации учебно-познавательной деятельности. Они обычно мало используются в традиционных методах обучения. К такого рода возможностям относятся повышение интереса к обучению со стороны преподавателя и к усвоению знаний со стороны учащегося за счёт включения в их деятельность дополнительных, положительных стимулов и мотивов, таких, например как возможность развития собственной личности (умение выступать перед аудиторией со стороны преподавателя и умение вступать в контакт и обучаться с людьми со стороны учащегося). Именно такое содержание вкладывается в понимание „активизация возможностей обучаемого”.

Преподаватель должен подойти к уроку творчески. Что же такое творчество? Творчество - это создание качественно новых материальных и духовных ценностей, как сказано в последнем издании „философского словаря”. Традиционный урок не вызывает у учащегося интереса к изучаемому материалу, слаба их активность. Знания, полученные на нём, как правило не отличаются прочностью и глубиной, не осуществляется в полной мере развивающая и воспитывающая функции. Традиционный урок изучение нового материала обычно начинает с контроля усвоения знаний, часто тематически не связанных с новыми. Неприятные переживания, сопряженные с процедурой контроля, отнюдь не располагают учащихся к последующей активности и творчеству, отвлекают внимание и силы от предстоящей работы над новой темой. На контроль расходуется время в ущерб изучению нового материала. У преподавателя остаётся единственный путь — давать „готовые”, обрекая учащихся на слушание и запоминание, а закрепление сводить к повторению рассказа преподавателя. Такой урок не предполагает обязательного создания микроклимата и организации творчества педагога и учащихся. Как я уже выше упоминала, наиболее рациональным в этом плане является метод активизации резервных возможностей личности и коллектива. Активность личности проявляется в творчестве, волевых актах, общении. Это так называемая активная жизненная позиция человека.

Способам развития и поддержания мотивации в процессе обучения может служить, на мой взгляд, интенсивное обучение. Оно как раз направлено на активизацию деятельности преподавателя и учащихся и должно быть связано не с минимизацией, а с максимизацией их совместных усилий. Активность участников учебного процесса при интенсивном обучении также должна быть повышенной, осуществляемой на уровне не минимальной, а максимальной их вовлеченности в учебный процесс, Такое обучение способствует ускоренному, достигаемому за сравнительно короткий срок познавательному и личностному совершенствованию обеих сторон, включенных в учебный процесс, а также стимулирует творческую активность студентов.

Кроме того, системой общения между преподавателем и учащимися, складывающейся в русле метода активизации возможностей коллектива и личности, в учебной группе создаётся и поддерживается такая психологическая атмосфера, где в той или иной мере реализуются такие важные социально-психологические потребности людей, как потребность, в признании, уважении, авторитете, внимании со стороны окружающих, Это также дополнительно стимулирует активность, возникающая перед учащимися перспектива за сравнительно короткий срок овладеть навыками иноязычного общения, довольно быстро достигаемые успехи, обеспечиваемые концентрацией учебного материала и наиболее интенсивной работой на первых занятиях. В этом как раз и заметно усиливающее влияние мотива.

И так, под активизацией возможностей личности мы понимаем прежде всего усиление **мотивации** учения, а через неё и учебно-познавательную деятельность в целом.

Понятие «возможности обучаемого» связано с проблемой взаимосвязи потенциального и актуального в развитии личности. В своё время в психологии обучения применительно к диагностике уровня психического развития учащегося эта проблема решалась Л.С. Выготским через введение понятия «зона ближайшего развития», обозначающего уже имеющиеся, но ещё не реализованные возможности интеллектуального развития учащихся, которые могут актуализироваться с помощью взрослого. Своеобразной «зоной ближайшего развития» т.е. возможностями ускоренного приобретения языковых знаний, формирование умений и навыков обучения, располагает по-видимому, любой взрослый учащийся. Однако, в разнообразных видах индивидуального, традиционного обучения эти возможности не реализуются или реализуются не полностью. Оптимальные условия для их реализации создаёт коллектив, складывающаяся в нём система специфических, эффективных взаимодействий и особых межличностных отношений, раскрывающих и актуализирующих в личности её лучшие стороны, способствует её обучению и развитию. Потенциальное здесь становится актуальным благодаря специфическому, психологическому микроклимату учебного коллектива, т.е. благоприятным внешним условиям и конечный результат развития, в значительной мере, определяется ими.

Интересны и последовательны исследования многих учёных, посвящённых вопросам стимулирования творческой активности студентов методом активизации возможностей личности и коллектива. Личностные особенности человека никогда не достигают предела своего развития и способны совершенствоваться в течение всей человеческой жизни. Каждый достигнутый уровень развития можно рассматривать не только с позиции реализованного, но и с точки зрения того, что ещё может быть достигнуто. Это и составляет сферу возможностей личностного развития человека, в пределах которой можно по аналогии с интеллектуальным развитием выделить опять таки «зону ближайшего личностного развития», т. е. определить те потенциальные возможности, которые могут быть актуализированы в подходящих для этого социально-психологических условиях. Такие условия и создаются «превращением» учебной группы в учебный коллектив с его системой эффективных межличностных взаимодействий и коллективистских взаимоотношений.

Активизация и интенсификация общения между участниками учебного процесса способствует ускорению обмена информацией, передаче и усвоению знаний, умений и навыков. Учащиеся, обучающиеся языку по учебнику, воспринимают и усваивают только то, что имеется в их текстах. Вступая в активное общение с преподавателем и одноклассниками, он дополнительно получает и может усвоить знания, перенять умения и навыки, которыми они располагают. Именно в группе учащийся получает дополнительные возможности. Эта методическая система является методом активизации возможностей коллектива, так как именно в нём общение преподавателя и учащихся организуется продуманно и сознательно. Другое и не менее важное основание такого метода обучения состоит в том, что он ориентирован на ускоренное превращение учебной группы в коллектив, на формирование в ней системы учебных и личных взаимоотношений между преподавателем и учащимися, строящихся на коллективных началах.

Обучение является сложным многогранным процессом, который можно рассматривать как систему, то есть, как упорядоченную совокупность, объединение взаимосвязанных и расположенных в определённом порядке элементов целостного образования. Центральное место в структуре занимает единая, двусторонняя взаимосвязанная деятельность **учителя** — преподавание и **обучающихся** — учение.

Определяющими условиями этой деятельности являются цели обучения (образовательные, воспитательные), содержание учебного материала и мотивы учебной деятельности обучающихся. От целей обучения и воспитания зависит характер деятельности **учителя и обучающихся**, организационные формы и методы обучения.

Процесс учения включает в себя в качестве составных элементов тесно между собой взаимосвязанные психические процессы (мышление, память, внимание, воображение, эмоции) и особенности личности (способности, склонности, интересы, потребности, отношения и т.д.).

Современный специалист должен сознавать, что будущее определяется способностью общества понимать и ответственно использовать достижения науки и техники при уважении этических ценностей и сохранении систем, от которых зависит существование жизни. Именно поэтому при обучении иностранным языкам необходимо формирования нового взгляда на использование новых технологий и современных методов.

Для решения новых образовательных задач необходимо модернизировать существующие и создать новые учебные, разрабатывать соответствующие учебные пособия и программы. Одним из активных методов обучения является **метод модульного обучения**, который успешно применяется в нашем Техническом университете уже на протяжении нескольких лет. Следовательно, для того, чтобы преподаватель мог активно использовать мотивационные резервы, имеющиеся в личности обучаемого, активизировать их и актуализировать стимулы, заложенные в коллективе, он должен позаботиться о том, чтобы как можно быстрее превратить учебную группу в коллектив. Этому способствуют нормы, вводимые в систему взаимоотношений в учебной группе преподавателем, демонстрируемые им самим а поддерживаемые соответствующей системой поощрения.

Выводы. Исходя из этого можно сделать **вывод**, что главным становится не только усвоение новых знаний, но и формирование новых интеллектуальных способностей, а значит, новых познавательных мотивов, новой системы ценностей, нового отношения к себе, т. е. переход личности на новый уровень развития.

Такое обучение объединяет две функции — формирующей (воспитывающей) и обучающей, организованное как творческая активная деятельность, способствует развитию самостоятельной творческой личности, помогает развивать интеллект, имеет большую социальную значимость.

В заключение хочу привести слова В. А. Сухомлинского: „Творчество является деятельностью, в которую человек вкладывает как бы частицу своей души; чем больше души он вкладывает, тем богаче становится сам. Процесс творчества характерен тем, что творец сам своей работой и её результатами производит огромное влияние на тех, кто находится рядом с ним. Творчество — это незримые ниточки, соединяющие сердца- Чтобы человек благотворно влиял на человека, утверждайте в духовной жизни коллектива и личности творчество“. Данные слова как нельзя лучше соответствуют характеру обучения, способствуют мотивации учащихся, её развитию и поддержанию в процессе обучения, доставляют радость, способствуют взаимопониманию, взаимоуважению, сопереживанию обучающихся и развитию самостоятельной личности.

Суть учебно-творческой деятельности студентов заключается в том, что инициативная, самостоятельная и коллективная работа на занятиях, собственные и коллективные усилия в приобретении знаний и творческих умений составляют главное содержание учёбы.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Леонтьев А. Н. Психологические вопросы сознания учения. Москва, 1976
2. Мосейко У. В., Методика исследования социально-психологической ориентации личности в группе. Москва, 199
3. Сухомлинский В. А. Методика воспитания коллектива

УДК: 27.258.28

**ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫ ДАМУДА ТАНЫМДЫҚ,
ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІ АРҚЫЛЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТРЕНИНГТІҢ АТҚАРАТЫН РӨЛІ**

Сейсенбек Аружан Махсатқызы

Студент «Педагогика және әлеуметтік ғылымдар» факультеті

М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті

Ғылыми жетекшісі: Заурбекова Айгуль Мырзабаевна

Тараз, Қазақстан

***Аннотация:** Бұл мақалада «Тұлғаны дамытуға және өзара әрекеттестік пен қарым-қатынас саласындағы компоненттерді жетілдіруге бағытталған жаттығулардың оқыту жүйесі» талқыланады. Жеке тұлғаны дамытуда танымдық, шығармашылық қабілеттері арқылы педагогикалық инновациялық тренингтің атқаратын рөлі және мән-мағынасы қарастырылады.*

***Тірек сөздер:** жеке тұлға, таным, шығармашылық, қабілет, инновация, тренинг.*

Біздің зерттеуіміз жоғарыда атап көрсеткендей қазіргі заманғы тренингтердің мақсаттары, міндеттері, жан-жақты ашылып, пайдаланудың жолдары көрсетіледі. Яғни өзін-өзі дамытуға барынша қабілетті креативті тұлғаны қалыптастыру, болашақ мұғалімдердің қосымша білім мен дағдылар көлемін алудағы білімдік қажеттіліктерін қанағаттандыру, мұғалімдерге қарқынды өзгеріп жатқан өмір жағдайында үздіксіз кәсіби дамуға дайын болуға көмектесу, әдістемелік жұмыстың тиімділігін қамтамасыз ететін білім берудегі инновациялық үдерістерге қолдау көрсету, студенттің бойында өз бетімен білім алу, өзін-өзі реттеу дағдыларын қалыптастыруға; түрлі адамдармен тиімді диалог жүргізе алатын, қазіргі заманда табысты өмір сүруге дайын, сандық технологияларда құзырлылық танытатын белсенді азамат, болашақ маман ретінде қалыптасуға көмектесетін оқу үдерісін ұйымдастыру үшін қажетті біліммен және практикалық дайындықпен қамтамасыз етуге жағдай жасау, тұжырымдамалық түсінік қалыптастыру. Сол себепті жеке тұлғаны дамытуда, олардың танымдық, шығармашылық қабілеттерін, таланттарын, дарындылықтарын ашуға көмектесетін педагогикалық-психологиялық тренингтің атқаратын рөлін көрсетудеміз.

Мемлекетімізде сан түрлі бағытта болып жатқан өзгерістер білім беру жүйесіне жаңа көзқарасты, жетістіктерді сыни бағалауды, шәкірттердің шығармашылық әлеуетін дамытуды, ұстаздың қызметін жаңа жолмен ұйымдастыруды талап етеді. Біздің мемлекетіміздің «Білім туралы» Заңында былай қарастырылады:

«Бүгінгі таңда мектептердің біріншіден тәжіриберлік қызметінде жинақталған бүкіл игіліктерді сақтау болып табылатын болса, екінші жағынан, қоғамның зияткерлік күшін арттыру, мемлекетіміздің материалдық және әлеуметтік, қаржылық ресурстарын қалыптастыратын азаматты тәрбиелеу, сондай-ақ орта білім беру жүйесін одан әрі дамыта отырып жетілдіру. Осы аталған мақсат міндеттерді шешу арқылы мектеп ұжымдары, әрбір ұстаз күнделікті ізденістер негізінде бүкіл жаңаша ақпараттарды қайта құруы, өзгерістерге жаңа жол ашуы, жаңа қарым-қатынастар құруы қажет», - деп атап айтты. Осы Заңда бүгінгі таңда педагогтардың біліктілігін арттырудан басқа, кәсіби қызметтің ғылыми негіздерін тәжірибеде пайдалануға, практикалық дағдылар мен іскерліктерді жетілдіруге ерекше көңіл аударылады [1.].

«Білім туралы» заңының 8-бабында былай көрсетіледі: «Жеке адамның творчестволық, рухани адамгершілік және дене қажеттіліктерін арттыру, салауатты өмір салтын ұстана отырып, жеке оқушының қалыптасуы үшін мүмкіндік жасау арқылы

интеллектуалдық ойын байыту, деп көрсеткендей - ақ, қазіргі таңдағы білім берудің ұлттық жүйесі өте маңызды, қарқынды өзгерістің сатысында тұр [2.].

Білім берудің көкейтесті міндеті білім алушылардың шығармашылық қабілетін қалыптастыру, ұстаздарды инновациялық шығармашылық іс- әрекеттерді іске асыруға дайындау болып табылады. Еліміздің халықаралық стандартқа сәйкес бәсекеге барынша қабілетті 30 елдің қатарына ену жүйесін іске асыру үшін қазіргі қоғамға шығармашылық қабілеті бар, талантты іскер мамандар қажет екендігі айтылады. Ал бүгінгі оқушы ертең осы стратегияны іске асыратын болашақ маман болып табылады.

Сондықтан мектепте берілген жалпы білімнің мазмұнын, оқу-әрбие процесін, сыныптан тыс тәрбиелік жұмыстарды ұйымдастыру формасын түбегейлі жаңартудың қажеттілігі, ұстаздың инновациялық педагогикалық технологияны игеру қажеттегі туындап отыр [3.].

Мектеп іс-тәжірибесінде бүгінгі таңда ұстаздарға қатысты түрлі жаңалықтар мен ақпаратты мәліметтер көптеп енгізілуде. Яғни, оқу-тәрбие процессіне инновациялық педагогикалық технологияны кеңінен пайдалану керек. Бүгінгі уақытта ұстаздар оқу-тәрбие үрдісінде оқытудың инновациялық формаларын көптеп пайдаланады да, тәрбие саласы ақсаңдап жатады. Сол үшін мақаламда жеке тұлғаны дамытуда, олардың танымдық, шығармашылық қабілеттерін, таланттарын, дарындылықтарын ашуға көмектесетін педагогикалық инновациялық тренингтің атқаратын рөлін қарастыру болып табылады.

Бүгінгі таңда білім берудің жаңа жүйесі әзірлене отырып, еліміздің білім беру реформасы халықаралық деңгей бойынша жаңаша білім беру кеңістігіне бағдарлануда. Яғни, оқу-тәрбие процесіндегі сан түрлі өзгерістерге байланысты. Себебі: білім беру парадигмасы өзгеріп, білім берудің мазмұның негізі жаңартылып, жаңа көзқарас, жаңа қатынастар пайда болуда.

Әр оқушыға жеке тұлға ретінде қарайтындығын ескере отырып, оның өзіне тән қасиеттері, еркі, өзінше әрекет ету қабілеті бар, яғни келесі міндеттерді орындау қарастырылған. Атап көрсететін болсақ:

- баланың білімге, ғылымға деген ынта-жігерлерін, зейінін дамыту, интеллектуалдық ойлау қабілеттерін, диалектикалық дүниетанымын жетілдіру, - білім алушыларды салауатты өмір сүруге баулу,- жас ұрпақты имандылыққа, әдептілікке, кішіпейілділікке баулу және т.б. [4.].

Оқушының білімді меңгеру, әлемді тану процесінде ойлауды жетілдіру, осылайша танымдық белсенділікті белсендіру болып табылады. Бұл баланың өзіндік іс-әрекетін, өзіндік жұмыс қабілеттілігін дамытудың маңыздылығын анықтайды.

Білім меңгеру, жаратылысты білу барысында ойлау машығын жетілдіру, сол бойынша таным біліктіліктерін ұйымдастыру. Бұл оқушының өзіндік қабілеттерін, өздігінше жаттығулар орындау қабілеттерін жетілдірудің негізін нақтылайды.

Философия ілімінде І.Е.Ерғалиев, Ә.Нысанбаев, С.Мурзалин, В.Д.Пекелис, психология саласында Л.С.Выготский, Ж.Аймауытов, Қ.Жарықбаев, педагогика саласында В.А.Сухомлинский, М.Жұмабаев, С.Ұзақбаева, Х.Шалғынбаева, А.А.Бейсенбаева ж.т.б. ғалымдардың іргелі еңбектерінде баланы жеке тұлға ретінде жан-жақты дамыту жолдары зерттелінген [5.].

Л.С. Выготскийдің көзқарасы бойынша былай делінген: өрлеудің «Қол жетімді және жақын даму аймақтары» жөніндегі идея ұсынысын жасады. Оның ойынша, даму белестеріне негізделген оқыту баланың өткенін қайталау арқылы оның функционалдық даму қажеттіліктерін қанағаттандырмайды немесе сәтті болмайды [6.]. Ал оқыту қол жеткізген аймақ деңгейінен шығып, жақын даму аймағындағы күштерді ынталандыратын болса, онда даму қарқыны артады.

Л.С.Выготский ұсынған идеясынан бастау алған Л.В.Занковтың дамыту Білім беру

тұжырымдамасы келесі принциптерді басшылыққа алуы керек, күрделілігі жоғары оқытуды құру қажет, мазмұнды жылдам қарқынмен меңгеру керек, теориялық білім басты рөл атқарады, оқушының оқу процесін саналы түрде түсіну керек.

Сондықтан Л.В.Занковтың концепциясы бойынша ол былай көрсетіледі: жеке тұлғаның білімін, іскерлігін, дағдысын жан-жақты жетілдіре отырып, оның жалпы дамуы жеделдету арқылы іске асыру болып табылады [7.].

Білім беру мазмұнын ізгілендіру Ш.Амоношвили, Ә.Қоңыратбаев, А.А.Бейсенбаева, Н.Ұзақбаевалардың пікірлері бойынша өз мүмкіндігі бойынша дамып келе жатқан тәрбиеленушіні оқу-тәрбие үрдісінің белсенді, саналы, тең құқылы мүшесі ретінде санайтын ғылыми теориялар жүйесін құрайды. Мұндағы негізгі ерекшеліктерді атап көрсететін болсақ:

- тұлғаның дене, психологиялық, интеллектуалдық және адамгершілік қасиеттерін дамытуға баса көңіл бөлу:

- өмірдегі түрлі жағдайларда өз бетімен шешім қабылдауға қабілетті гуманист адам мектептің оқу-материалдық жағдайының жақсарып, соның негізінде жеке адамның дамуына игі әсер етеді. Өйткені рухани құндылықтарды бойына барынша жинақтаған және жан-жақты дамыған жеке тұлғаға қай заман болса да көзіміз жетіп отыр [8.].

Тренинг әдістері - үлкен белсенділікпен жауапкершілікті қажет ететін және танымдық қызығушылықты оятатын ойын әдістері болып саналады.

Оларға жататындар: сюжеттік, рөлдік ойындар, миға шабуыл негізінде, дөңгелек үстел арқылы, пікірталас және т.б. Тренинг материалдарында экспрессивті қарым-қатынастың жалпы әдістері мен сипаттамаларымен анықталады. Яғни, тренинг құралдарының 5 негізгі түрін ажыратады: ақпараттық, имитациялық, практикалық жұмыстарды орындауға байланысты жаттығулар, топтық-динамикалық жаттығулар, ақпараттық коммуникациялық құралдар бойынша. Бұл имитациялық құралды дұрыс қолдану барысында тренингтің сәтті өтуге жағдай жасайды және оқушының біліктілігі мен дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Тәжірибелік жұмысты орындау кезінде құрылымдық жаттығулардың көптеген артықшылықтары бар. Олар:

- оқушы бір уақытта қажетті білім мен дағдыны меңгереді,
- оқушы білім, білік, практикалық тәжірибені игеруге белсенді қатысады,
- оқушы мұғалімнің (тәрбиешінің) жетекшілігімен жұмысты істейді, тым көп қателіктер жібермей тез үйренуге дағдыландыру,
- шәкірттің «білсем», «үйренсем» деген әрекеттері ынталандырады,
- оқушы өзіне негізгі іскерлік дағдыларды меңгеріп қана қоймайды, сонымен қатар, ол туралы көп ақпараттар алады.

Тренингтің тиімді жақтарын, тренингтің нәтижелерін анықтау барысында тренингтің нәтижелілігі оқуға дейінгі және одан кейінгі ұжым мен жекелеген білім алушылардың көрсеткіштерін салыстыру арқылы анықталады. Тренинг нәтижелерінің тиімділігін анықтауда бағалау критерийлері 2-ге: ішкі және сыртқы болып бөлінеді. Ішкі бағалау критерийлеріне мыналар жатады: 1.Білім алушылардың өздері үшін оқытудың артықшылықтары. 2.Тренинг барысында алынған білімнің оқушының жеке жетістіктеріне әсері. Сыртқы бағалау критерийлеріне мыналар жатады: 1.Білім алушылардың бойында адамгершілік тәрбиенің артуы. 2. Білім алушылардың бір-бірімен ынтымақтастығының жақсаруына әсері. Бүгінгі таңда, оқу-тәрбие процесінде тренингтік бағдарламаның кең таралған үш түрі пайдаланылады. Олар: когнитивтік тренингтер, қарым-қатынас тренингтері, релаксациялық тренингтер.

Тәрбие процесінде негізі пайдаланып жүрген қарым-қатынас тренингісінің құрылымы 3-ке бөлінеді:

1) Өзара қабылдаушылық технологиясы: мұнда өз презентациясын құру тәсілдері мен серіктестігін білу әдістері жатады.

2) Өзара түсінушілік технологиясына: қарым - қатынас барысында тілдік және тілдік емес құралдарын жатқызуға болады.

3) Өзара іс-әрекеттілік технологиясына: біріккен - жекелеген, біріккен-жүйеленген, біріккен - өзара іс – әрекеттілік жатады.

Жалпы қарым - қатынас тренингісінің нақты программасы төмендегідей:

1) Ұжым мүшелері өздерінің жеке қабілеттерін дамыту арнайы сынақтардан өткізіп негізгі нәтиже көрсеткішін білуге болады.

2) Серіктестігін білу мақсатында өз презентациясын құру арқылы бірін – бірі өзара қабылдай алуы.

3) Қарым-қатынас жасау арқылы тілдік құралдары мен тілдік емес құралдары арқылы өзара бірін – бірі түсінуге көмектеседі.

4) Біріккен-жекелеген, біріккен-жүйеленген, біріккен-өзара іс-әрекет барысында негізгі жұмыстарды қамти отыра байланыстыру болып табылады.

Педагогикалық тренингтік бағдарламаны ұйымдастырудың талаптары:

Тренингтер, жаттығулар жеке тұлғаның өзін-өзі реттеуіне түрлі әдіс- тәсілдерін, жаңа білім мен дағдыларды қабылдау, түйсігі, шығармашылығы, ойлауы, қарым-қатынасын дамыту негіздерін игеру үшін қарқынды жағдайлар жасайды.

Тренингтік сабақ ұйымдастыру барысында, яғни ең бастапқы сатыдан басталады. Тренингтік сабақты ұйымдастыру сатысының басты міндеттері мыналар болып табылады. Атап айтатын болсақ:

- тренингке қатысушылар мен ұйымдастырушылардың мақсат - міндеттерін анықтау барысында, бірімен-бірін байланыстыру,
- қарым-қатынас жасауға негізделі отырып психологиялық атмосфераның болуын қамтамасыз етудің көрсеткіштерін анықтау арқылы нәтижені шығару,
- топта белсенді болуға негіз болатын мотивтерді қалыптастыру болып табылады,
- топтық жұмыста жұмыс жасауда жауапкершілікпен қарауға бағыттау.

Тренингтің келесі кезеңі бойынша - диагностикалау сатысында оқушының оқу іс-әрекетіндегі және қарым - қатынас саласындағы қиыншылықтардың себептері белгіленеді.

Тренингтің диагностикалау сатысында көбіне анкета, интервью, тест сияқты әдістер қолданылады. Мұндағы негізгі мақсат:

1.Тренингке қатысушылардың тұлғалық, кәсіби мәнді қасиеттерінің даму көрсеткіштерін анықтау арқылы топтық жұмыстың мақсаты мен міндеттерін, мазмұнын нақтылай отыра дәлелдеп көрсету.

2. Тренинг әсерлі өту үшін оған қатысатын қатысушылардың жеке - дара қасиеттеріне сәйкес әдіс - тәсілдерді сәйкес таңдау.

Тренинг барысында әрбір қатысушы өзінің жеке индивид - субъект екендігін білуі керек. Тренингтің келесі кезеңінде баланың өзін-өзі тануына негізделеді. Бұл кезеңде 2 бағыттағы топтық жұмыс жүргізіледі. Біріншісі - жеке тұлға проблемаларының субъективті факторын анықтау арқылы жүзеге асырылады. Екіншіден, субъективті ауыртпашылықтарды топтық жұмыста ашып көрсету керек. Осы мақсатта әртүрлі жұптық, топтық, жеке тапсырмалар орындалу барысында, топтық жұмыстар ұйымдастырылады. Ол топтық талдаумен жүзеге асырылады. Тренингке қатысатын әрбір оқушы өзіне төмендегідей сұрақтар қойып, өзін-өзі тануы қажет:

- Тренинг барысында пайымдаудың пайда болуы неге байланысты болды?
- Тренинг барысында қандай нәрсе басты назарға алынды? Нені байқадың?
- Тренинг барысындағы өзара қарым-қатынас, өзара іс-әрекеттілікті қалай

түсіндің? Қалай қабылдадың?

- Тренинг барысында сенің айтқан пікіріңе қалған білім алушылар тарапынан қандай жауап, реакция, сезім, көңіл-күй аңғардың?

- Тренинг барысында өзің тыңдаушы рөлінде болғанда, қалған қатысушылардың идеялары әсер ете алды ма? Көңіл-күйің қандай өзгерісте болды ?

- Тренинг туралы не ойладың деген сұрақтар туындайды? Тренингтің келесі кезеңі бойынша баланың өзін-өзі бағалауының, өзін-өзі жүзеге асырудың, өзін-өзі ретке келтірудің және субъект-субъект негізінде қарым-қатынастың әртүрлі бағыттарын реттеуге арналады. Кейбір жағдайда тақырыпқа байланысты тиімді жаттығулар мен рөлдік ойындар, ойындардың психологиялық әсері нақты анықталады. Бұл кезеңде төмен деңгейдегідей топтық талдау жұмыстарын қолдануға болады: Оқу-тәрбие үрдісінде жеке тұлғаның қарым-қатынас проблемаларын шешу проблемасы басты назар аударуға болады. Демек осы аталған жаттығулардың арнайы түрлері таңдалады, тренинг барысында балалардың түрлі жаттығулары жүргізіле отырып қарастырылады. Бұл кезеңде талдау вербалды емес есеп беру түрінде ұйымдастырылады. Талдау барысында негізгі тақырыптардағы жаттығуларда кездесетін қиындықтар мен жетістіктер анықталып оң нәтижелі болады.

Тренингтік сабақтың қорытынды кезеңі бойынша арнайы топтық релаксацияға арналады. Яғни топтық жұмыстың қорытындысы шығарылады. Бұл тренингтің әр қатысушысының өз қызметі мен топтағы қарым- қатынастарын және алған әсерлерін сипаттаудан, нәтижелері бойынша қорытындылаудан тұрады.

Қорытындылай келгенде, түрлі ақпараттар толассыз ағылып жатқан қазіргі заманда қоғамымызда әр ұстаз өз ісіне керекті өзгерістерді, алуан түрлі тәжірибелер жөніндегі мәліметтерді, жаңа әдіс-тәсілдерді керек кезінде қабылдай отырып, дұрыс қолдана, алуымыз қажет. Яғни, оқу-тәрбие жүйесінің негізі бойынша, ұстаз-шәкірт байланысындағы қарым-қатынасты көрсете отырып, жалпы білім беруді дұрыс ұйымдастыра білу ережелерге сай айтулы өзгерістерді негіздеп отыр. Педагогикалық жаттығуларды көбінесе оқу тәрбие процесінде іс-шараларда қолдануға болады. Оқу-тәрбие процесіндегі жаттығулар әр білім алушының өзінің жеке тұлғалық, сапалық қабілеттерін анықтауға, өзін-өзі танып білуге, өзін-өзі жетілдіріп, өзін-өзі белсендіруге көмектесе отырып, өзін ұжым ортасында, көпшіліктің ортасында өзін дұрыс ұстай білуге, әріптес-достарын тыңдауға, көпшілік алдына ұялмай, қысылмай шығып сөйлеуге, өз ой-пікірін дәлелдеп, факт түрінде қолданып айтуға, басқа адамдардың ойларымен санасуға үйретеді көздей отырып, әр-түрлі ұжымда жұмыс істеуді, ұжым жетістіктерін бағалап, кемшіліктерді болдырмауды үйрену барысында, өз білімін одан сайын жетілдіріп, өз бетімен ізденуге, шығармашылыққа жол ашуды көздейді [9.]. Тренингтің-бағыты индивидтің жеке тұлға ретінде дамуы мен қызметіне педагогикалық-психологиялық әсер ету болып табылады. Жеке бас дамуына әсер ету жас және дара педагогикалық, психологиялық ерекшелігі көрсетілді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Айтмамбетова Б.Р. Жаңашыл педагогтер идеялары мен тәжірибелері. - Алматы. 2020 ж.
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. - Астана, 27.07. 2017ж.
3. Бұзаубақова К.Ж. Жаңа педагогикалық технология. -Тараз. ТарМУ. 2019 ж.
4. Таубаева Ш.Т. Становление педагогической инноватики как науки. - Алматы. 2020 ж.
5. Тұрғынбаева Б.А. Шығармашылық қабілеттер және дамыта оқыту. - Алматы. 2019 ж.
6. Тұрғынбаева Б.А. Ұстаздық шығармашылық. - Алматы. 2021 ж.
7. Марасанов Г.И. Социально-психологический тренинг. М.;2018 г.
8. Асхат Әлімов «Интербелсенді әдістемені мектепте қолдану» - Алматы. 2020 ж.
9. Богомоллова Н.Н. Петровская П.А. Социально-психологический тренинг как форма обучения общению. Прага:2022 г.

УДК: 19.117.22

**БАСТАУЫШ МЕКТЕП МАТЕМАТИКАСЫН ТАНЫМ ӘДІСТЕРІ АРҚЫЛЫ
ОҚЫТУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ****Абдимомынова Мереке Максұтовна**

Студент «Педагогика және әлеуметтік ғылымдар» факультеті

М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті

Ғылыми жетекшісі: Заурбекова Айгуль Мырзабаевна

Тараз, Қазақстан

Аннотация: *Бастауыш сынып оқушыларының математика пәніне деген қызығушылықтарын қалыптастыру жолдары қарастырылған. Сонымен қатар, оқушылардың математикалық ұғымдарды қалыптастырып байытуға математикалық ойлауын өрістетуге, білімдерін практикада қолдануға, табандылық, ізденгіштік, еңбек сүйгіштік қасиеттерін тәрбиелеу, қызығушылықтарын қалыптастыру мақсатында есеп шығару барысында тиімді оқыту әдістер қолданылды.*

Тірек сөздер: *сынып, математика, талдау, есеп, қызығушылық, тапсырма, таным.*

1-4 сыныптарда математиканы оқытуда қалыптасқан тәжірибені талдау есептерді шығару арқылы оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырудың негізгі бағыттарын анықтау және тиісті әдістемелік ұсыныстар енгізу қажет екенін көрсетті [1.].

Тапсырмаларды шешу, есептерді шығару арқылы оқушылардың математика пәніне деген қызығушылығын дамытудың негізгі бағыттары:

- есептерді шығару барысында қажетті іскерлікті қалыптастыру;
- оқушыларды есептерді қысқартырып жазу, оған сызбалар қосуға, графиктер құрастыруға, сурет салуға үйрету;
- әрі қарай қарапайым диаграммалар мен кестелердің мәнін түсініп, сурет салу;
- тапсырмалар құрастыруды үйрету;
- тапсырмалар мәтінімен және сөздікпен жұмыс жасау;
- математикалық жаттығуларды орындау.

Тапсырмаларды шешу кезінде оған қажетті білікті қалыптастыру. Бастауыш мектепте математиканы оқыту процесін талдау мұғалімдердің көпшілігі оқушылардан міндеттерді тек күрделі жолмен шешуді және дұрыс шешуді талап ететінін, ал кейбіреулері тек қана тәрбиелік және дамытушы міндеттерді шешуге назар аударатынын көрсетті. Сонымен қатар тапсырмаларды орындауға қажетті іскерлікті дамытуға толық көңіл бөлінбейді. Сондықтан да оқушылар есептерді толық түсінбегені үшін шығару барысында қиындықтар жүзеге асуы мүмкін. Тапсырмаларды шешу кезінде оқушыларда туындайтын қиындықтарды азайту шарттарының бірі, жаңа материалды енгізгеннен кейін басталатын бірқатар білімдермен жұмыс істей отырып, олардың кейбіреулерін дағдыға дейін жеткізу болып табылады.

Оқушылардың танымдық қызығушылықтарының дамуы оқушыларда икемділіктері қалыптасатын есептерді талдау мен қамтамасыз етіледі. Мысалы, кестелерді құру, есептеулер жүргізу және т.б. яғни есептерді шешу үшін қажетті теориялық білімді қолдану кезінде танымдық қызығушылықтың дамуына қажетті зейіні, қабылдау, ойлау, қиял, есте сақтау артады.

Тапсырмаларды таңдау кезінде оқушылардың алған білімі мен тәжірибесіне сүйене отырып, оларды жүйелі түрде қолданылуына назар аудару қажет. Көп жағдайда мұндай есептер мазмұнына, сюжетіне және шешу тәсіліне байланысты математика курсына «дәстүрлі» есептерден өзгеше болып, оқушылар үшін қызықты элемент болуы мүмкін.

Оқушыларды қысқа есептер, сызбалар жазуға, графиктер құрастыруға, сурет салуға үйрету керек. Оқушылар қиялдай білуі керек, ал біз үлкендер, мұғалімдер олардың қиялын дамытуға үлес қосуымыз керек. Қиял-бүгін біз нығайтатын, ертең біздің балаларымыз нығайтуға тура келетін шындықтың белгісі дегендей оқушылардың ойымен қатар қиялын да дамыту жолдарының бірі-сызбаны, кестені, суретті орындау білігін дамыту. Бастауыш сыныптарда математиканы оқыту кезінде оқушылардан есеп мәтіні бойынша сызбаларды сызу, кестелерді толтыру, сурет салу талап етіледі. Сызбалар, кестелер, суреттер қажет болған жағдайда оларға үйреншікті тәсілмен емес, өздерін қиялдата отырып, олар үшін жаңа, дұрыс көрінетін тәсілдермен кесте толтыруды, сурет салуды, сызба сызуды талап ету тиіс. Біз жүргізген зерттеулердің нәтижелері оқушыларға сурет салу, графика, арнайы есептерге сызбалар құрастыру дағдыларын қалыптастыратын жұмыстарды жүргізу қажеттігін көрсетті. Тапсырмаларға сызба сызу, кестелерді толтыру, сурет салу, бейнелеу арқылы есептің мазмұнын анықтауға, оның шарттары мен сұрақтарын дұрыс түсініп, оқушылардың қиялдай алуларына мүмкіндік береді.

1-сынып математика оқулығында берілген есептерге сурет салу, сызба сызу, кесте толтыру тапсырмалары кездеспегенмен олар қысқаша жазуды орындайды, ал сурет бойынша тек есептер құрастырады. Соның өзінде мұндай жұмыстарды 1-сыныптың 4-ші тоқсанынан бастап өткізуге мүмкіндік жасауға болады. Ал 2,3,4 сыныптарды бұл жұмыстарды әрбір қолайлы сәт туған кезде тиімді орындатқан жөн [2.]. Өйткені кейбір есептерді түсіну үшін осындай жұмыстарды орындаған пайдалы. Егер сабақ барысында уақыт жетпей жатса, оны үй тапсырмасы ретінде беруге де болады.

Оқушылар өз бетімен кесте толтыру, сызба сызу, сурет салу білігін дамытуда мұғалімнің кесте, не сурет, не сызба орында деген тапсырмалары жеткіліксіз, оған арнайы қосымша тапсырмалар қажет. Оқушылардың есептің мәтіні бойынша сызба сыздыруды үйрету үшін тек сызбаны сызуды талап ететін тапсырманы беруге болады.

Бастауыш мектепте математика курсына есептердің мазмұны әр алуан болып келеді. Соған сәйкес есепте жазылған сөздер де түрліше келуі мүмкін. Кей жағдайда оқушылардың есептерді шығара алмау себептерінің бірі осыған байланысты. Өйткені бастауыш сынып оқушылардың тәжірибесіне, сөздік қорына байланысты есепте кездесетін кейбір сөздерді түсінбейтін жағдайлар да кездеседі. Сондықтан мұғалім есептің мәтінін мұқият оқытып, оның әр сөзіне немесе оқушыға таныс емес сөзге, не мағынасына күңгірт сөзге оқушылардың көңілін бөліп, сөздік жұмысын жүргізу керек. Өкінішке орай, көптеген мұғалімдер осы жұмысты өз орнында дәл және дұрыс қолдануға көңіл бөле бермейтіндігі байқалады. Ал мұндай олқылықтардың орын алуы бастауыш сынып оқушыларын да кейбір ұғымдар жайында айқын түсінік қалыптаспай, сол ұғым келесі бір есепте кездесетін болса, оқушылар бірінші реттегідей ұғымның мағынасын білмей есепті қате, не мүлде шығармауына, есепке қызығушылығының жоғалуына алып келеді. Есептерде жиі кездесетін, бірақ тиісті көңіл бөлінбей жүрген осындай олқылықтар кейбір таныс емес, не мағынасы күңгірт ұғымдарды айқындау, анықтау және нақтылай түсуді талап етеді.

Мұғалім оқушылардың зейінін есептің құрылымына, есептің шартына, сұрағына, есептің ерекшеліктеріне аударады, мүмкін жағдайда есепте берілген заттардың суреттерін немесе өзін көрсетіп, заттардың әртүрлі қасиеттеріне зейіндерін шоғырландырады. (Мына доптарды санашы. Көк доптар көп пе, қызыл доптар көп пе?)

Мұғалім оқушыларды есепті талдауда алғашқы кезеңдерде өзі жетелеп, кейін оқушылардың өздерінің талдауларына жол береді және есепті оқи сала оларға түсініксіз сөзге сөздік жұмысын жүргізуді сұрауға үйретіп, айтушының да, тыңдаушының да байқампаздықтарын қалыптастырады. Мектепте оқу барысында олардың байқампаздық қабілеті онан әрі жетілдіріп, бірте-бірте ажырата қабылдау қасиеті дамиды [3.].

Ал бастауыш сынып оқушылары кейде үлкен адамның көзіне түсе қоймайтындарды көре алғандары мен заттар мен құбылыстарды ажырата қабылдай алмайды. Оларды ажырата қабылдауға үйрету үшін бастауыш сыныптарда қолданатын қолайлы әдіс-талдау-жинақтау әдісі.

Есептердегі сөздік жұмысы 4 бағытта жүргізіледі:

1. Балалардың сөздігін байыту, яғни оқушыларға олар бұрыннан білмейтін, жаңа сөздер үйрету, олардың мағынасын түсіндіру;

2. Сөздіктерін анықтау, яғни бұрыннан білетін сөздерінің мағынасына түсініктерін тереңдете түсу (мағыналарындағы түрлі сәл айырмашылықтарды синонимдер мен антонимдер арқылы көп мағыналылықты, басқа мәнділіктерді талдау арқылы т.б.);

3. Сөздіктерін қолдануға мүмкіндік туғызу, яғни әрбір оқушы сөйлегенде, есеп құрағанда, мүмкіндігінше, ыңғайына қарай есепке қатысты көбірек сөз қосып отыру;

4. Математикалық терминдерді, сөздерді түзету, сөздердің дұрыс айтылуын қадағалау. Әрине бұл көрсетілген бағыттар бір-бірімен өзара тығыз байланыста жүргізіледі.

Есептің мазмұнын түсініп шешу үшін мынандай жағдайлар еске алынады. Есеп шартындағы жасырын байланысты түсіну. Шамалардың өзара байланысын ұғындыру. Есепке тиісті амалды таңдап ала білу дағдыларын үйрету.

Сонымен оқушылардың қабылдауын дамыту оқушылардың есептің шарты мен сұрағын бөліп көрсету білігін арттыру керек. Әр оқушы есеп шарттан және сұрақтан тұратынын, сұрақсыз есеп болмайтынын, сұрақ шартқа сәйкес келетінін білуі тиіс.

Есептерді құрастыруға үйрету.

Есеп құрастыру оқушылардың танымдық қызығушылығын дамыту бағыттарының құрамды бір бөлігі ретінде қарастырамыз. 1-4 сынып оқушыларына математиканы оқытуда есептерді құрастыруға көп көңіл бөлінбеген. Есептерді құрастыру басқа есептерді құрастырудан ерекше. Өйткені есептерге енетін сан мәндер, сюжеттер шынайы, қоршаған өмірден алынып, танымдық маңызы зор болып келеді. Сондықтан бір есепті құрастыру үшін оқушы көп іздену керек. Ол үшін ол мерзімді басылымдардан, анықтамалардан, ақпарат құралдардан, т.б. есепті құрастыруға қажет деген мәліметтерді жинап есіне сақтап немесе арнайы дәптерге жазып қою қажет. Бір жағынан есептерді құрастыру оқушылардың ойлауын, қиялын, еске сақтауын, сөйлеуін дамытса, екінші жағынан есеп шығара білу білігін қалыптастырып дамытады, үшінші жағынан оқушылардың дүниетанымын кеңейтіп республикамызда, әлемде болып жатқан жаңалықтардан хабардар етіп, олардың өмірмен байланысын нығайтуға көмектеседі. Сонымен қатар басқа да сабақтармен пән аралық байланысты қамтамасыз етіп, оқушылардың танымдық қызығушылығын дамытуға жағдай туғызады.

Есептерді құрастыру кезеңдерін әр автор түрліше береді. Біз З.П. Матушкина ұсынған есепті құрастырудың кезеңдерін басшылыққа алдық [4.].

Олар:

- 1 Құрастырған есептің математикалық жағдайын белгілеп алу.
- 2 Есептің сюжетін таңдау
- 3 Есептің сұрағын табу.
- 4 Сан мәндерді таңдау.
- 5 Есептің мәтінін қалыптастыру.
- 6 Есептің мәтінін жазу.

Осы кезеңдерді қарастырып өтейік .

1. Оқушы есепті «құрастыр» тапсырмасын алғаннан кейін құрастырылатын есептің түрін, оның құрылымын елестетіп, математикалық жағдайды табу керек. Берілгені мен ізделінгеннің арасындағы байланыстарды тұрақтандырып, оның математикалық мазмұнын анықтау керек.

2. Осының барлығын есте сақтай отырып, есептің сюжеттік жағын анықтайды.

3. Келесі кезеңде есепті шешу мақсаты анықталады, есептің сұрағы құрастырылады.

4. Оқушылар анықтама, мерзімді басылымды материалдарынан, өз тәжірибесінен, қоршаған орта жайында өздерінің мағлұматтарын қолданып, сан мәндерін таңдайды.

5. Есеп құрастыру кезеңінде есептің мәтіні құрастырылады.

6. Есептің мәтіні ауызша айтылады немесе жазбаша жазылады.

Мұғалім ойынды ұйымдастырушы, ойынның мазмұны жөніндегі ақыл- кеңесшісі, балалардың даулы нәрселерін шешіп беретін әділ төрешісі, сонымен бірге ойын барысында олардың жолдасы бола алады. Ойынның атқаратын міндеттері: эмоциялық дәрежесінің мүмкіндігін арттырады және шаршағанды басып сергітеді, баланың өзіне және басқаларға деген қатынасы өзгеріп, психологиялық көңіл-күйін өзгертуге көмектеседі.

Оқушының қуанышы мен реніші ойында айқын көрінеді. Ойын кезіндегі оқушының психологиялық ерекшелігі мынада: олар ойланады, эмоциялық әсері ұшқындайды, белсенділігі артады, өзін-өзі еркін ұстау қабілеті, қиял елестері дамиды, мұның бәрі оқушының жан-дүниесіне әсер етіп, оның рухани адамгершілік сезімінің дамуына ықпалын тигізеді. Ойынның тәрбиелік маңызын жоғары бағалай келіп, А.С.Макаренко былай деп жазды: «бала өміріндегі ойынның маңызы зор, ересек адам үшін еңбектің, жұмыстың, қызметтің қандай маңызы болса, нақ сондай маңызы бар. Бала ойында қандай болса, өскен соң жұмыста да көп жағынан сондай болады». Сондықтан келешек қайраткерді тәрбиелі ең алдымен ойыннан басталады.

Оқушылардың қызығушылығын арттырудың бір көзі – математикалық ойын элементтерін қолдану, өйткені математикалық ойындар – сыныпта жүргізілген жұмыстардың ең қызықтысы. Ойынның қандай түрі болса да балаларды өзіне тартады. Мен сабақта қолданған әрбір ойын жөнінде терең толғанып, оның тәрбиелік маңызын түсінуге тырысамын. Оқушыларға сұрақты қысқа, түсінікті етіп қоямын, ойын үрдісінде мүмкіндігінше ойынның бірнеше түрлерін кезектестіріп отырамын. Сыныптарда жаңа тақырыпты меңгерген кезде шағын топтар мен «Брейн-ринг», «Қарлы кесек», «Бақытты сәт» ойындарын қолданамын. Бұл ойындардың артықшылығы: оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігі дамиды, танымдық белсенділігі артады, психикалық процесі белсендіріледі, көңіл-күйі көтеріледі. Бұл ойындардың пайдасы: бірін-бірі тыңдайды, қарым-қатынас, тәртіптілік мәдениеті артады, топқа және бір-біріне деген жауапкершілік сезімі оянады. Ал қайталау, білімді тексеру сабақтарында, «Алты қалпақ», «Аквариум техникасы» сияқты рөлдік ойындарының пайдасы зор. Мұндай ойындардың артықшылығы: әр оқушы өзіне берілген рөлді (Реалистер, Оптимистер, Пессимистер, Аналитиктер) жақсы ойнап, сол рөлдің маманы бола алады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қараев Ж.А., Кобдикова Ж.У. Оқытудың «Үш өлшемді әдістемелік жүйесі» педагогикалық технологиясы-нәтижеге бағытталған білім берудің тиімді құралы ретінде.- Алматы, 2020 ж.
2. Әнуар Ж. Оқытудың қазіргі технологияларын оқыту үрдісіне қолдану. // XXI ғасыр мектебі, №1-2, 2022 ж.
3. Таубаева Ш.Т., Барсай Б.Т. Шығармашылық қабілеттері және деңгейлеп оқыту.- Алматы, Рауан, 2021 ж.
4. Жанпейісова М.Н. Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде.- Алматы, Рауан, 2022 ж.

УДК: 25.147.15

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҒЫЛЫМИ – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Орысбай Ақтолқын Ғалымқызы

Студент «Педагогика және әлеуметтік ғылымдар» факультеті
М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті
Ғылыми жетекшісі: Заурбекова Айгуль Мырзабаевна
Тараз, Қазақстан

***Аннотация:** Болашақ мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың ғылыми-педагогикалық негіздері қарастырылады.*

***Тірек сөздер:** педагог, қарым-қатынас, кәсіби құзыреттілігі, білім, дағды, ұйымдастырушылық,*

Бүгінгі студент - ертеңгі маман. Оқыту үрдісін басқарудың педагогикалық-психологиялық мәселелерін анықтауда педагог пен оқушылардың арасындағы қарым-қатынастарды ұйымдастыру мұғалімнің теориялық білімінің болуын қажет етеді. Болашақ маманның кәсіби педагогикалық функциялары: конструктивтік, ұйымдастырушылық, қарым-қатынастық, дамытушылық, ақпараттық, зерттеушілік. Жоғары оқу орнында дайындықтан өткен мамандардың білімі жоғары дәрежеде болуы керек. Өйткені, бұл талап әрбір мамандық бойынша білім беру мазмұнын салыстырмалы түрде біртұтас білім саласы ретінде анықтауы керек. Білім берудің күрделі мазмұнын меңгеруде, оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастырудың қазіргі кездегі ұстанымдарын жүзеге асыруда, педагогикалық үрдіс, яғни, оқытушылар мен студенттердің өзара байланысқан және өзара келісілген іс-әрекеті басты міндет атқарады. Сондықтан, қазіргі кездегі жоғары білім беру алдында студенттер мен оқытушылардың жұмыстарының түрлері мен әдістерін жүзеге асыру мәселесі тұр [1]. Бүгінгі таңда еліміздің білім беру саласында бәсекеге қабілетті ұрпақ тәрбиелеу үшін маңызды міндеттерді шешуге бағытталған күрделі бетбұрыс жасалуда. Мұғалімнің кәсіби мүмкіндігі оның бойындағы өзін-өзі дамытып отыру дайындығына тікелей байланысты. Бұл мәселеге әлеуметтік-педагогикалық тұрғыдан келу үшін мұғалімнің субъект ретіндегі алдына қойған міндеттерін орындауға деген әзірлік деңгейіне көз жеткізу қажет. Әрине, оның кәсіби өсуі жеке тұлға ретіндегі ерекшелігіне әбден қатысты. Сондықтан бұл жерде даралық-тұлғалық қалыптасу, іскерлік-әдістемелік жетілдіру, кәсіптік-пәндік білімін толықтыру компоненттерінен өз қажеттілігін тани алу мүмкіндігі туады. Бұл жердегі «өз қажеттіктерін сезіну» - кәсіби қызметтің негізі. Өйткені, ол өзінің әлеуметтік бар мүмкіндігін дамытудың жолдарын білу деген. «Еліміздің саяси, экономикалық, мәдени, қоғамдық өміріндегі өзгерістерге сай жоғары оқу орындарының үлкен жауапкершілікті сезініп, білікті, өз ісінің шебері, бәсекеге қабілетті, кең ауқымды, жан-жақты дамыған маман дайындауға ұмтылуы, өзінің әлеуметтік-экономикалық және рухани дамуының мазмұны мен сипаттарының өзгеруіне және еңбек сапасына талаптың жоғарылуына байланысты өз ісін жетік білетін, кәсіби білігі мол мамандарды қажет етеді» [2]. Кәсіби білімді маманның құзіреттілігі сол маманның жеке тұлға ретіндегі қасиеттерінің және ішкі психикалық жағдайларының күрделі жүйесі, оның кәсіби қызметі мен қабілетін іске асыру. Құзіреттілік – қызмет атқарушының жеке мүмкіншілігі оның квалификациясы (білімі мен тәжірибесі), шешім қабылдай алуы немесе белгілі бір білім мен дағдыларына сәйкес шешім қабылдауы. Құзіреттілік - жеке тұлғаның теориялық білімі мен практикалық тәжірибесін белгілі бір міндеттерді орындауға даярлығы мен қабілеті. Ол жансыз жаттанды білім түрінде емес жеке тұлғаның танымға, ойлауға қатысын және әрекетке, белгілі мәселелерді ұсынып, шешім жасауға, оның барысы мен нәтижелерін талдауға, ұдайы түрде

ұтымды түзетулер енгізіп отыруға деген икемділігінің белсенділігінен көрінеді. Құзіреттілік бірінші орынға білімгердің ақпаратты сауаттылығын емес, оның мәселені дұрыс шеше білу қасиетін қояды. Егер болашақ педагогтың құзіреттілігінің қалыптасуын орта кәсіби білім беру жүйесінің аумағында қарастырсақ, онда білім, білік, дағды мүмкіншілігі, яғни, бір сөзбен педагогикалық қызметке маманның қаншалықты дайын екендігі туралы айтуға болады. Кәсіби құзіреттілік деп педагогтың жеке бас сапалары мен оның психологиялық-педагогикалық және теориялық білімінің, кәсіби біліктілігі мен дағдысының, тәжірибесінің бір арнада тоғысуы деуге болады. Болашақ маман өз ісінің шебері, жақсы мұғалім болу үшін мамандығына қажетті қабілеттерді және жалпы әлемдік мәдениетті, өз елінің мәдениетін, қарым-қатынас мәдениетін, тіл мәдениетін игеріп, интеграциялық үрдістерді меңгеріп, әлемдік білім кеңістігінің өресінен шыға алуға талпынуы керек. Кәсіби құзіреттілікті қалыптастыру жеке шығармашылық қабілетті дамытуды, педагогикалық инновацияларды дұрыс қабылдауы, күнделікті өзгеріп жататын педагогикалық ортаға тез бейімделуді қажет етеді. Болашақ маман дайындау мәселесі оның тұлғалық сапалары мен қасиеттерін қалыптастырудың мазызын көрсетеді. Тұлғалық-бағдарлық бағытта білім беру нәтижесі білім, біліктілік және дағды жүйесінде, шығармашылық іс-әрекет тәжірибесіне және эмоционалды көңіл-күйді көрсете білуге, ерікті қарым-қатынасқа педагогикалық бейімделген тұлғаны қалыптастыру ретінде түсіндіріледі [3]. Мұғалімнің кәсіби құзіреттілігін қалыптастыруда педагогикалық практика үлкен рөл атқарады. Педагогикалық практиканы өту кезінде студенттің педагогикалық іскерлігі мен дағдылары жылдам қалыптасады. Оның шығармашылық және педагогикалық құбылыстарды зерттеуге деген қабілеті дамиды, педагогикалық шеберліктің негіздері қаланады. Мұғалім кадрларын кәсіби оқыту жүйесінде педагогикалық практика өте маңызды орын алады. Ол жоғары оқу орнындағы оқу-тәрбие үрдісінің басты бір бөлігі болып табылады да, болашақ мұғалімдердің теориялық дайындығы мен практикалық іс-әрекетін біріктіруін қамтамасыз етеді. Педагогикалық практика үрдісінде келесі міндеттер шешімін табады: - студенттерді мұғалім мамандығына деген қызығушылық пен сүйіспеншіліктің тұрақтылығына тәрбиелеу; - нақты педагогикалық міндеттерді шешу барысында психологиялық-педагогикалық және арнайы білімдерді пайдалану үрдісін терендету, бекіту; - болашақ мұғалімдердің кәсіби іскерлігі мен дағдыларын қалыптастыру және дамыту: педагогикалық қызметке шығармашылық, зерттеушілік ыңғайға бейімдеу» [4]. Педагогикалық практиканың тиімділігінің негізгі шарттары - оның кәсіби бағыты, теориялық негізділігі, оқыту және тәрбиелеу сипаты, педагогикалық практиканың мазмұнына және ұйымдастырылуына комплексті тұрғыдан қарау, жүйелілік, оны өткізудегі қажеттілік. Педагогикалық практика кезінде студент келесі кәсіби-педагогикалық іскерлік негіздерін меңгеруі тиіс: - оқушылардың жас және жеке ерекшеліктерін және ұжымның әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, нақты оқу-тәрбие міндеттерін анықтау; - оқушылардың дамуы мен тәрбиесін диагностикалау және жобалау мақсатында оқушы тұлғасы мен ұжымды зерттеу; - педагогикалық қызметтің ағымдағы және болашақтағы жұмыстарды жоспарлауын жүзеге асыру (пән бойынша оқу және сыныптан тыс жұмыстар, әртүрлі іс-әрекеттерде т.б.); - оқушылардың оқу-танымдық қызметінде басқарудың әртүрлі формалары мен әдістерін пайдалана алу және білім-тәрбие міндеттерін шешу; - балалар ұжымын алға қойған міндеттерді орындауын ұйымдастыру (өз іс-әрекеті мен оқушылар іс-әрекетінің жүйелілігін анықтау, белсенділерді анықтау, ұжым мен белсенділердің қарым-қатынасын үйлестіру, бақылауды жүзеге асыру, жұмыстың қорытындыларын шығарып, оны талдау); - мұғалімдермен, сынып жетекшілерімен, тәрбиешілермен, ата-аналармен және тәрбие ісіне қатысы бар барлық адамдармен дұрыс қарым-қатынаста болу; - оқу-тәрбие жұмысын бақылау және талдау; - ата-аналар арасында педагогикалық насихат жұмыстарын жүргізу.

Кәсіби құзыреттілік – әлеуметтік жұмыс маманының мінездемесі, мамандығының талаптарына деген оның сәйкестік дәрежесі.

Кәсіби даярлық – кәсіби бағдарлық пен кәсіби білімі, біліктілігі мен машықтарының жүйесі және кәсіби бағдарлығының қалыптасуы, әлеуметтік жұмыстағы кәсіби жағдаяттар мен тапсырмалардың теориялық және практикалық шешімінің тәжірибесін меңгеру.

«Ұстазы жақсының ұстамы жақсы» – деген бүгінгі тәуелсіз мемлекетіміздің ертеңі біз тәрбиелеп отырған жас ұрпақтың меңгерген біліміне, алған тәжірибесіне байланысты екеніне еш күмәнім жоқ.

Оқушылардың танымдық көзқарасын байыту ақыл — ой қабілетін жетілдіру, өзіндік ойлау және өмірлік ұстанымын қалыптастыру оқытушының шеберлігіне, шығармашылық қабілетіне байланысты.

Бүгінгі заманғы қоғамда адамнан тек кәсіби білімді болуын талап етіп қана қоймай, жоғары деңгейдегі мәдениет, ғылым мен техниканың түрлі салаларында терең мамандануын, қоғамда өмір сүріп тіршілік ете білуді талап етеді.

Осындай талаптарды кәсіби тұрғыда мамандарға акмеология қояды. Ол ересек адамның жекелік дамуының толық болуын, оның азамат, маман ретінде барынша жоғары деңгейге жетуінің жолдарын зерттейді. Акмеологиялық әдіс-тәсілдер мәселелерін зерттеуге көптеген ғалымдар өз жұмыстарын арнады. Осы бағыттағы жүргізілген зерттеу жұмыстарының барысында кәсібилікке қол жеткізу, мұғалімдердің шығармашылық әрекетінің дамуы, оқытушының іс-әрекеті, бейімдеу мектебінің мұғалімдері, білім берудің жаңа сапасы, мұғалімнің кәсіби құзырлығын дамыту сияқты негізгі мәселелер анықталған.

«Жаңа формация» маманы болу – білім беру саласының өзекті мәселелерінің бірі. Білім беруді түрлендіруде, білім процесін реформалауда зерттеуші мұғалім мен көшбасшы мұғалім жаңа формация мұғалімі ретінде орталық тұлға болып табылады. Нәтижеге бағытталған білім беру жүйесіндегі педагогтің кәсіби құзыреттілігінің теориялық негізін айқындап алу үшін, терминнің дербес анықтамасына тоқталсақ. Психологиялық-педагогикалық әдебиеттердегі ғалымдардың зерттеулеріне қарағанда кәсіби шеберліктің қалыптасуы мен даму үдерісінде екі ұғым: құзыреттілік және құзырет ұғымдары пайдаланылып келеді. Біріншісі, С.Ожегов сөздігі бойынша, белгілі бір кәсіби қызметке байланысты, «қандай да болсын мәселеден хабардарлық, беделділік», ал екіншісі, «қандай да бір істі жүргізетін жеке адамның, мекеменің мәселелерді шешуге, іс – әрекет етуге, бір нәрсені істеуге құқықтылық шеңбері». Методикалық терминдер сөздігінде «Құзыреттілік – қандай да бір оқу пәнін оқыту үдерісінде қалыптасатын білім, білік, дағдылар жиынтығы, сонымен қатар, қандай да бір қызметті орындай алу қабілеттілігі», – делінген. Дұрыс ұйымдастырылған әдістемелік пен оның кәсіби дамуға бағытталған жұмыстары ғана жаңашылдық кепілі болады. Сол себепті, мұғалімдерді кәсіби біліктілігін арттыруда педагогтардың өздеріне бағытталған іс – әрекеттерін жаңаша ұйымдастыру өте маңызды.

Мұғалімдердің кәсіби құзыреттіліктерінің қалыптасуын анықтауда А.К.Макарованың «кәсіби құзыреттілік – бұл педагогикалық іс-әрекет іске асырылатын, мектеп оқушыларын оқыту мен тәрбиелеуде жақсы нәтижелерге қол жеткізген еңбегі» - деген пікіріне сүйенуге болады. Мектепте оқу пәні мұғалімінің педагогикалық кәсіби біліктілігін көтеруі тек кәсіптік құзыреттілікті арттырудың шарты болып қана қоймай, ол сонымен бірге өзін-өзі жетілдірудің алғы шарты болуы қажет [4].

Ғалым, академик Ш.А.Амонашвили мұғалімнің кәсіби қызметі мен рөліне ерекше назар аударған. «Мұғалімге елдің болашағын қалыптастыруда ең басты рөл берілген» - деп айтқан болатын.

«Барлық мамандықтың ішінде мұғалім мамандығы ең ардақты, ең қиын және ең маңызды» - мамандық деп мұғалім мамандығының тұғырын биіктете көрсеткен [5].

Бұл жөнінде сондай-ақ ғалым, академик Д.С.Лихачев «Жақсы тәлім-тәрбиені мектепте немесе жанұядан ғана алмайды, адам өзін-өзі де тәрбиелей алады. Тек нағыз тәрбиелік деген не екенін біліп алу қажет. Тәрбиелі адам – бұл басқа адамдардың пікірімен санасқысы келетін және санаса алатын, өзінің инабаттылығы өзіне ұнайтын, дағдыға айналдырған адам. Бұл үлкендермен де, жасы кішілермен де, мәртебесі төмендермен де бірдей сыпайы адам», - деп есептейді [6].

Мұғалім мамандығының тұлғалық сапасы оның кәсібилігінен алшақтанбайды. Кәсіби дайындық процесінде білім, дағды, ойлау қабілеті, іс-әрекет әдістерін арнайы алумен байланысты жүре пайда болған құзіреттіліктерді де есепке алады. Оның ішінде: пәнді оқыту, пәнді оқыту әдістемесі, психологиялық дайындық, кең көлемді мәдени таным, педагогикалық шеберлікті меңгеру, педагогикалық еңбек технологиялары, ұйымдастырушылық іскерлік пен дағдыларды, педагогикалық такт, педагогикалық техниканы игеру, қарым-қатынас технологиясын, шешендік өнер және басқа да қасиеттерді меңгеру керек.

Өзінің кәсіби еңбегіне деген сүйіспеншілік сапасын меңгеруде мұғалім келесідей ұстанымдарды басшылыққа алуы керек.

- өз-өзіне сенім – бұл өмірдің негізі;
- педагогтың әсері саналы стратегиялық мақсатқа бағынуы тиіс;
- кәсіби рефлексия, өзін-өзі тану және өзін-өзі дамытуға қабілеті;
- балалардың өзін-өзі көрсетулерінің алуан түрлілігіне дене және сөз реакцияларының вариативтілігімен жауап беру қабілеті;
- психологиялық-педагогикалық білімдерді меңгеруі, оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеру;
- жарқындылық және балалармен қарым-қатынас жасаудың табиғи дарыны, жан жүрегімен қызмет етуге дайындылығы.

Бұл тұлғаның тұрақты қасиеттеріне айналып, тек студенттердің аудиториясында ғана орын алып қана қоймай, сонымен бірге өмірдің басқа да жақтарынан тиянақты түрде көрінеді. Бұдан жасайтын қорытынды жоғары оқу орындарында интербелсенді оқу /оқыту білім игеру процесін ұйымдастыруда студенттердің барлығын дәріс, семинар және өзіндік жұмыс сабақтарында бірлескен таным процесіне белсенді араласуға, жеке студенттің өзінің үйренгені мен білімін ортаға салып талқылау, өз ойларын талдауға, пікірталас, өз пікірін дәлелдеу және т.б. негізде ұйымдастыруға болады.

Интерактивті әдістерді қолдану арқылы интербелсенді дәріс, семинар сабақтарында студенттердің белсенділігін арттыру тиімді екендігі бәрімізге белгілі.

Қазіргі кезеңдегі технологиялардың дамуы барысында ұстаздардың рөлін түбегейлі өзгерту мүмкіндік туды, ұстаз тек қана білімді алып, жүруші ғана емес, сонымен қатар студенттердің өзіндік шығармашылық жұмысының жетекшісі.

Интерактивті әдістерге: топпен жұмыс, пікір–таластар, проблемалық шығарма әдістері, презентациялар, рөлдік ойындар, блиц-сұрақтар әдісі, кейс – стадийлер, миға шабуыл әдісі, викториналар, мини зерттеулер, іскерлік ойындар, инсерт әдісі, анкета алу әдісі және т.б. жатады.

Көрсетілген интербелсенді әдістерді қолдану арқылы- жоғарғы оқу орындарындағы дәріс, семинар (практикалық), студенттің өзіндік жұмыстар (СӨЖ) сабағын жаңаша ұйымдастыру, оқытушының рөлі мен қызметінің артуына жағдай жасау, ғылым теориялық, педагогикалық және психологиялық зерттеулерге сүйене отырып, студенттерді елжандылыққа, саналылыққа, адамгершілікке, еңбексүйгіштікке тәрбиелеу.

Осындай педагогикалық қабілеттіліктер әр педагогтың тұлғалық әлеуеті мен мүмкіндіктеріне сай қалыптасып, кәсіптік іс-әрекет барысында өзін-өзі жетілдіру жолдарын анықтайды. Сондықтан әр мұғалімнің бейімі мен икеміне қарай қалыптасатын педагогикалық қабілеттіліктерді философиялық, психологиялық, педагогикалық, әлеуметтік аспектілер тұрғысынан қарастыру мұғалім бойында қалыптасатын кәсіби құзіреттіліктерді жетілдіруге ықпал етеді.

Педагог – тәрбие беру басымдылықтарының негізгі жолсерігі. Тәрбие үдерісінің ақырғы нәтижесі мұғалімнің кәсіби-тұлғалық қасиеттеріне байланысты.

Әрбір педагог өзінің оқушыларының қандай болғанын тілесе, өзі де сондай болуы тиіс. Бұл кәсіби іс-әрекетте құзыретті әдісті іске асыруға мүмкіндік береді.

Мұғалім – бұл ақылдың шектеулігін жоятын, сонысымен жер бетіндегі тыныштыққа ықпал ететін және өзіңді-өзің ұстай білуге үйрететін адам. Егер оқушы өзін жаман ұстаса, онда бір адамның мінезі жапа шегеді, ал егер оқушы өзін дұрыс ұстамаса, көптеген оқушының мінезіне зиян келеді.

Егер мұғалім өз ісіне берілген және таза болса, онда оның мыңдаған оқушысы жақсара түседі, және де еліміз мінезі жетілген білімді ұл-қыздарға ие болады. Сондықтан мұғалімге басты екі қасиет қажет: қарапайымдылық, өз кемшіліктерін ұғыну үшін, және де кемелденуге деген тілек.

Қазіргі күні мұғалімнің жоғары тұлғалық беделін – оқыту және тәрбие нәтижесінде өзінің елінің тағдырын, өзінің әр бір тәрбиеленушісінің тағдырын жауапкершілікпен түсінетін бірден-бір маңызды тұлға деп есептейміз. Жаһандық білім беруде мұғалім тұлғасы – бұл әлемдік тәжірибені құраушы және мәдениетті таратушы тұлға. Әлемдік стандарт бойынша заманауи ұстаз – бұл жекелеген шығармашылық, шынайы проблемалы-педагогикалық және сыни ойлауды меңгерген, рефлексия және мақсатқа бағытталған диагностикалық негізде нақты педагогикалық жағдайлардағы оқытудың жаңа технологиялары мен әлемдік озық тәжірибелерді жүзеге асыратын көпвариантты бағдарламаларды құрушы. Жастарды қоғам өмірінің барлық саласында да, соның ішінде білім алу да тек деректер жинап, жалпы хабардар болуымен шектелмей, терең білімді, ізденімпаз, талантты, барлық әрекетінде шығармашылық бағыт ұстанатын, сол тұрғыда өз болмысын таныта алатын жеке тұлғаны тәрбиелеу-уақыт талабынан туындап отыр.

Білім берудегі негізгі мақсат — тек білімді, дарынды, кәсіби мамандандырылған адам дайындау ғана емес, рухани дүниесі бай және адамгершілігі зор, қоғамдық өмірдің барлық аясында ұлттық құндылықтарды бағалауға және дамытуға қабілетті тұлғаны қалыптастыру. Жаңа заман талабына сай жеке тұлғаны қалыптастыру білім беру мен тәрбие үдерісінде жүзеге асырылатындықтан, білім мазмұнын таңдауда әр баланың жеке тұлғалық ерекшеліктерін ескеру мәселесі тереңірек, әрі нақтырақ қарастырылады.

Мұғалім дамымай оқушы дамымайды. Қазіргі заманғы ақпараттық және білім беру технологияларын пайдаланбай, оқушы мен мұғалімнің жұмысының сапасын арттырамын деуге болмайды. Ұлтымыздың ұлы ұстазы Ахмет Байтұрсынов “Білім-біліктілікке жеткізер баспалдақ, ал біліктілік сол білімді іске асыра білу дағдысы” деп, білім мен біліктілік жайлы үлкен ой айтқан. Сондықтан да білім берудің нәтижелігі мұғалімнің шеберлігі, шығармашылығы мен оның тікелей кәсіби құзыреттілігіне тікелей байланысты.

Біз алдымыздағы жеке тұлға – оқушымыздың құзырлығын дамыту үшін, яғни қоғамның жан –жақты білімді, белсенді азаматын тәрбиелеу үшін, сыныпта өтілген тақырыптарды, одан әрі дамыту міндеттерін жүзеге асыруда сыныптан тыс жұмыстардың сапасын жақсартып, рөлін арттыра түсу үшін мынадай мақсаттарды көздеуіміз қажет:

- оқушылардың қазіргі заманға сай бейімделуіне, халқына зор көмек беретін, жаңалық аша алатын тұлғаны қалыптастыру;

- бастаған жұмысты тиянақты дер кезінде аяқтауын қадағалау, дарынды және талантты тұлғаны даярлау болып табылады.

Ұлы жазушы әрі ғұлама ғалым М. Әуезовтің: «Ел болам десең, бесігіңді түзе!» – деген өте терең мәнді нақылы бар. Ол еліңнің ертеңі жас ұрпағыңды жақсылап өсір дегені. Осы ретте, баланың өмірден өз орнын табуы үшін оның қабілетін ерте кезден дамыту тікелей ұстазға

байланысты деп білемін. Ал, талантты және дарынды оқушылардың білім алуын арттыруда қолданылатын кеңейтілген тапсырмаларды мақсатты, сауатты пайдаланудың маңызы зор. Ол балаға қалай әсер етеді? Жауап төмендегідей:

1. Білім немесе дағдылардың жалпы өзегін қолдану;
2. Тақырыптардың түпнұсқалы зерттеулерін қолдау;
3. «Нағыз» құзыреттілікті қалыптастыру;
4. Бастапқы және соңғы нүктелер қатарымен өзара әрекеттесу;
5. Шешімдері алдын ала анықталмаған тапсырмаларды зерттеу;
6. Қабілеттілігіне қарамастан кеңейтілген тапсырмаларға тең қол жеткізу;
7. Қолдау ахуалы тұрақты қалыптасқан сыныптың ең жоғары ойлау деңгейіне негізделген оқу үрдісіне қатысу;
8. Сыни ойлау дағдыларын дамыту;
9. Мәселелерді шешу үшін шығармашылық тәсілдерді қолдану;
10. Таңдау элементтерінің көмегі арқылы өзіндік реттеуді қолдану;
11. Аса құштар және ынталы болу;
12. Оқушылардың жетістікке жету қабілеттерін көрсету;

Кеңейтілген тапсырмалардың он екі идеясын қолдану арқылы біз тек оқушы бойындағы дарын мен талантты дамытып қоймай, сонымен қатар тұйық оқушы бойындағы талантты анықтауға мүмкіндік аламыз. Дұрыс таңдалған бір әдістің өзінде он екі идеяның бірнеше ерекшелігі тоғысып жатады. Биология пәнін оқытуда кеңейтілген тапсырмаларды жүйелі қолдану арқылы оқушының пәніме деген қызығушылығын арттырып, білім алу құштарлығы мен ынтасының жоғарылайтындығын түсініп келемін.

Оқушы өзінің мектеп қабырғасында алған білімін өмірінде пайдалана білуі керек. Сол үшін де бұл бағдарламаның негізі «Өмірмен байланыс» ұғымына құрылған. Ұстаздарға үлкен жауапкершілік міндеттелді. Оқушылардың бойына ХХІ ғасырда өмірдің барлық салаларында табысты болу үшін, қажетті дағдыларды дарыту үшін, мұғалімдер тынымсыз еңбектену керек. Жаңартылған оқу бағдарламасы аясында тек өз пәнін, өз мамандығын шексіз сүйетін, бала үшін ұстаз ғұмырын құдіретті деп санайтын білімді мұғалімдер ғана жұмыс істей алады. Үйренгеніміз де, үйренеріміз де көп Үнді халқының тарихи тұлғасы Махатма Гандидің «Егер сен болашақтағы өзгерісті байқағың келсе, сол өзгерісті уақытында жаса» деген ілімін негізге ала отырып, оқушы бойындағы қабілетті жетілдіріп, оқушыларды болашаққа жетелеп, жақсы істі бастағалы отырмыз. Баланың бойындағы табиғи мүмкіндіктерді ашып, әр баланың өзін сезіне білуіне, ішкі табиғатын ашуға көмектесу, өзін шығарашылықпен ұштастыруға бағыт беру тікелей мұғалімге байланысты. Әдебиет сабағында оқушының сөйлеудегі және жазудағы тіл мәдениеті дамып, өзіндік ой-пікірін дәйекті, жүйелі айта білуі, ұтымды, шешен сөйлеуі қалыптасады. Бұл пәннің баланың бойындағы дарынды аша білудегі мүмкіндігі жоғары. Ал, дарынды оқушыны жан-жақты қабілетті, терең білімді, зерек те еңбекқор, өз ісін сүйетін, талантты да шебер ұстаз ғана тәрбиелей алады. Дарынды мұғалім дарынды баланы бірден таниды. Ол оқушымен жеке жұмыстар жүргізіп, оның талантының ашылуына дер кезінде қолдау көрсетеді. Қосымша жұмыстар жүргізе отырып, оқушы шығармашылығын дамытуға, оның қызығушылығын оятып, өз бетімен жұмыс істеуіне шабыттана көмектеседі.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Әлімов А. Интербелсенді әдістерді жоғары оқу орындарында қолдану. Алматы -2020 ж.
2. Әбдіғұлова Б. Қазақстан тарихы сабақтарынд аоқытудың белсенді әдістерін пайдаланудың әдістемелік жолдары. -Алматы., -ҚазҰПУ, 2021 ж.
3. Қозғамбаева Г.Б. Тарихты оқыту әдістемесі. –Шымкент., -Нұрлы –бейнебаспаханасы, -2019 ж.
4. Молдағалиев Б., Махимова А. Сатқанова Г. Интерактивті оқыту әдістері. //Қазақстан мектебі - 2021 ж.
5. Алмешова, Ж. К. Болашақ мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың ғылыми - педагогикалық негіздері / Ж. К. Алмешова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. – 2020ж.

УДК: 23.245.18

**АТА-АНАЛАР МЕН СЫНЫП ЖЕТКІШІСІНІҢ БІРЛЕСКЕН ІС-ӘРЕКЕТІН
ҰЙЫМДАСТЫРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ****Әсембек Ботагөз Алимханқызы**

Студент «Педагогика және әлеуметтік ғылымдар» факультеті

М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті

Ғылыми жетекшісі: Заурбекова Айгуль Мырзабаевна

Тараз, Қазақстан

Аннотация: Ата-аналар мен сынып жетекшісінің бірлескен іс-әрекетін ұйымдастыру, сынып жетекшісі мен ата-ананың бірлескен іс-әрекеті бала тәрбиесіндегі ролі мен және білім берудегі маңыздылығы қарастырылады.

Тірек сөздер: ата-ана, сынып жетекшісі, іс-әрекет, бала, тәрбие, білім беру, отбасы, үлгі-өнеге.

«Ұл тәрбиелей отырып, жер иесін тәрбиелейміз, қыз тәрбиелей отырып, ұлтты тәрбиелейміз». Отбасындағы тәрбие әрбір мүшенің өзін-өзін сақтау, ұрпақты жалғастыру, өзін-өзі сыйлау қажеттігінен туындайды. Отбасында адамның жеке басының қасиеті қалыптасады. Баланы дұрыс тәрбиелеу отбасында, алдымен, жанұя жағдайы, онда қалыптасқан он моральдық-психологиялық ахуал, татулық пен өзара түсіністік, сүйіспеншілік пен сыйластық, ауызбіршілік, отбасы мүшелерінің бір-біріне деген құрмет сезімдері, яғни, отбасындағы кіршіксіз таза, мөлдір көңіл-күйі тікелей ықпал етеді [1].

Балаға деген таза көңілді жанашырлық, ата-аналардың: балаларына деген мейірімі мен қамқорлығы, балалары үшін отқа да, суға да түсуге әзірлігі, өмірлік ауыртпалықтар мен қиындықтардан қорғап, сақтап отыруға тырысушылықтары, саналы тәлім-тәрбие, бала жасынан еңбекке баулулары, жан тазалығына, биік адамгершілік қадір қасиеттерге талаптандырулары, баланың еркін, саналы, жігерлі, мығым, намысшыл, басқаларға мейірімді, адал да таза тұлға ретінде қалыптасуларына ықпал ететін отбасылық ахуал мен тәлім-тәрбие қандай болуын білдірсе керек. Әке-шешенің жеке басты үлгі-өнегелері баланың дұрыс тәрбиелеуінің ең ықпалды құралы болып саналады. Ата-аналардың үлгі-өнегесінің тәрбиелік мәні балаларға тән үлкендерге, олар тарапынан жасалатын жақсы игілікті іс-әрекеттерге еліктеушілікпен туындайды. Өйткені, бала бойына жеткілікті өмірлік тәжірибе, бейімділік пен икемділік әлі де болса толық қалыптасып бітпегендіктен, ол үлкендердің мінез-құлқына, жүріс-тұрысына, сұхбаттасу мәнеріне, іс-әрекетіне, басқалармен ара-қатынасына еліктейді. Олай болса, әке-шеше қарым-қатынасы, өзара сыйластығы, бір-бірін қадірлей, мақтан тұта білулері, үй шаруашылығын келісе отырып шешулері бір-біріне көмектесіп отырулары, өзара сұхбаттасу қалыптары, бала үлгі-өнеге тұтып, қабылдап алып, өзінің іс-әрекетінде жасауға тырысатын қылықтарының сипатын құрайды. Үлгі өнегелік бағдаршамы ретінде қабылданады. Отбасылық тәрбие бала тәлімінің мәні бала нәрестелік шағынан ержетіп, оң-солын тани бастаған шақ аралығындағы үрдісінің мазмұнын құрайтындығы нақты тұрмыстық, тәрбиесі және өнегелік үлгілер негізінде пысықталады. Ата-ана тәрбиесі қоғамдық тәрбиемен ұштасады, бірін-бірі толықтырады. Ата-ана тәрбиесі терең ата-аналық сүйіспеншілік пен қамқорлыққа толы болса, қоғамдық тәрбие балалардың өзін көпшілік ортада ұстай білу қалыптарына тәлімдейді [2].

Абай атамыздың «Ойын ойнап ән салмай, өсер бала бола ма?» деген мақсатымен ата-аналарды балаларымен спорттық ойындар кешендеріне қатысуы жиі жоспарланып отырады. Себебі, ойындардың басты тәжірибелік мәні - болашақ ұрпақты жан-жақты дамытып, ой-өрісін өрбітеді [3].

Отбасы педагогикалық процеске тарту, тәрбиеші жеке басына құрметпен, сеніммен карауға итермелейді. Осы тұрғыда балалардың ата-аналарының үйлеріне бару, Бұл мақсатта әртүрлі болуы мүмкін. Тәрбиешінің отбасына баруы, ата-аналарда тәрбиешінің жеке басы туралы көзқарастарын, оның балаларының қарым-қатынас тәсілдері мен әдістері жайлы түсініктерін қалыптастырады. Тәрбиеші сонымен қатар ата-аналардың нені кәдірлейтінін, өмір жағдайы, психологиялық ахуалы туралы мәлімет алады. Осы мақсатта ата-аналарды топ өміріне тартып, әртүрлі бірлескен іс-әрекеттер түрлерін, мерекелер мен сауық кештерінің ұйымдастырылуы қажет. Толық емес отбасында тәрбиеленіп жатқан балаларға ата-аналардың толық мүмкіншіліктері жетпей жатқанда, қаржы мәселесін тұрмыстық мәселенің шешуін таба алмай, еңселері түсіп жүрген ата-аналарға психологиялық тұрғыдан көмек болатындай баяндамалар, кеңестер ұсынамын. Бұл отбасылардың өмірдің бастарына түсірген тауқыметіне қарсы тұра алатындай өмірге тез бейімделіп кетуіне себеп болады. Ұжымымызда әлеуметтік жағдайы төмен, қамқорлықтағы, көпбалалы отбасына көмек ұйымдастырылды. «Қайырымды болсаң өзгеге, шапағаты тиер өзіңе» акциясы ұйымдастырылды. Отбасы мен балабақша - бұл екі тәрбиелік феномен. Әрқайсының әлеуметтік тәжірибесі балаға берері бөлек. Алайда, екеуінің үйлесімділігі кішкентай баланың үлкен өмірге енуіне ыңғайлы ықпал жасайды. Ата-аналар және балабақшаның өзара қарым-қатынасының бірден қалыптасуы сирек кездеседі. Бұл ұзақ мерзімді процесс, таңдалған мақсатты ұдайы зерттеуі, шыдамдылықты талап етуші, ұзақ еңбекті қажет ететін еңбек. Сондықтан ұйымның өзара қарым-қатынасы өте қиын жұмыс. Оның нәтижесі педагогтің шыдамдылығы және талапшылдығымен оның отбасында кәсіби көмекші болу іскерлігімен анықталады. Барлық бұл әрекеттер әрбір баланың ойлау және танымдық қасиеттерін, шығармашылық қабілеттерін, ең басты, оны жеке тұлға ретінде дамытуға бағытталады.

Заманымыздың белгілі жанашыл ұстазы-Ш.Амонашвили «Бала тәрбиесі ата-ана тәрбиесінен басталу керек» деген. Ол бұл ойға өзінің ұстаздық қызметінен жинақтау нәтижесінде келгені сөзсіз. Себебі, оның есептеуі бойынша бастауыш сынып оқушысының барлық өмірінің тек 7% ғана мектептегі тәрбие үлесіне келеді екен. Олай болса, тәрбие ісінде ата-ананың алар орны, беделі жоғары болуы керек. Өйткені, отбасы - бала тәрбиесінің ең алғашқы ұжымы. Сондықтан бала мектеп табалдырығын аттағанға дейінгі оның алғашқы ұстазы-ата-анасы. Отбасындағы ата-анаға өздері өмірге әкелген баласы үшін қаншалықты жауапкершілік жүктелетіндігі елімізде заң жүзінде қарастырылған [4].

Қазақстан республикасының 27-бабында «неке мен отбасы, ана мен әке және бала мемлекеттің қорғауында, балаларына қамқорлық жасау және оларды тәрбиелеу-ата-ананың табиғи құқығы әріпарызы» -деп көрсетілген. Демек, баланы өмірге бейімдеуде мектеп, ұстаз және ата-ананың орны бөлек. Туындаған тәлім- тәрбиедегі жарасымдылық мектеп пен ата-ана, әлеуметтік орта бірлесіп жұмыс істеген жағдайда ғана үйлесімділік табады. Өйткені, баланың өмір сүруге құштарлығының оянуы өзін қоршаған ортасына ұстазға, ата-анаға, құрбы-құрдастарына, олардың күнделікті іс-әрекетіне, жүріс-тұрысына, сырт көрінісіне, сөйлеген сөзіне, әдептілік т.б. қасиеттеріне байланысты [5].

Жан-Жак Руссо «Бала туғанда ақ қағаздай болып туады, оның үстіне шимайды қалай салсаң қағаз бетіне солай түседі, бала тәрбиесі де сол сияқты, өзің қалай тәрбиелесең, ол солай тәрбиеленеді» деген екен. Бұдан шығатын түйін, бала тәрбиесіне ең алдымен оның ата-анасының еңбекқорлығы, ұстамдылығы, ақыл-ойы, сана-сезімі, адамгершілігі әсер етпек. Бала – ата-ананың ғана емес, ұлыс пен ұлттың ертеңгісі, келер тахқа аманат. Жас ұрпақты жан- жақты жетілген, ақыл- парасатты, ой-өрісі биік азамат етіп тәрбиелеу қоғамымыздың ең өзекті мәселесі. Мектеп пен отбасының ынтымақтастығын жүзеге асыруда сынып жетекшісі негізгі рөл атқарады. Отбасымен жүргізілетін жұмыстарды қазіргі уақыт талабына сай етіп ұйымдастыру сынып жетекшісінің маңызды міндеттерінің бірі [6].

Сондықтан ата-ана, ұстаздар болып, жас ұрпаққа жан-жақты тәрбие беруді назарда ұстағанымыз жөн. Сынып жетекші мен ата-ананың бірлескен іс-әрекеті бала тәрбиесінде және білім беруде маңызы зор.

В.А.Сухомоленский оқушылардың ата-аналармен жұмыс жасаудың маңыздылығына ерекше назар аударған. «Ата-аналармен бірге жалпы күш-жігерді біріктіру баланы дұрыс тәрбиелеуге ықпал етеді»-делінген. Отбасы мектеппен бірге тәрбиелік ортаны қалыптастырушы факторлардың бірі. Сондықтан да білім беру мен тәрбие саласында ата-ана мен сынып жетекшінің міндеттері тең дәрежеде деп айтуымызға болады [7].

Ата-аналар баланы тәрбиелеу ісінде мектеппен тығыз қарым қатынаста байланыс жасауды негізгі міндетіміз деп санауы тиіс. Сынып жетекші ата-аналармен тұрақты байланыс орнатуы міндетті. Ондағы мақсат отбасының, оның мүшелерінің өзара қарым-қатынас мәдениетінің деңгейін анықтап кеңес беріп, бала тәрбиесіне араластырып отыруымыз қажет. Сонымен қатар отбасы мен мектептің балаға қоятын талаптарының бірлігін қамтамасыз ету қажет. Ондағы мақсат өмір сүріп жатқан қоғамға сай белгілі бір құқық нормаларын балаға үйрету. Ата-аналардың педагогикалық білім дәрежесі мен мәдениетін үнемі арттырып отыру. Көптеген жұмыстарды ата-аналармен бірлесе отырып атқару. Қоғамдық іс шараларға ата-аналарды көптеп қатыстырып мектеппен тығыз байланыста болуы тиіс. Сынып жетекші ата-аналар жиналысын көптеп ұйымдастырып отыруы да үлкен қажеттілікті талап етеді. Бұндай жиындарда оқушының тек білім сапасына байланысты ұйымдастырылмауы керек. Ата-аналар жиналыстарында білім берудің және тәрбиенің мақсат міндеттері қарастырылып тиімді әдіс тәсілдері талқылануы қажет. Бүгінгі таңда ата-аналармен жұмыстың кейбір дәстүрлі түрлері өзінің маңызын жоюда. Дегенмен тәжірибелі ұстаздардың көзқарасы бойынша дәстүрлі түрлері өз орындарын жоғалтпауы тиіс. Соның салдарынан мұғалімдер мен ата-аналардың ынтымақтастық қарым-қатынасына кері әсерін тигізуде. Бүгінгі кездегі бала тәрбиесінде олардың ой бөлісіп пікір алмасуы ауадай қажет болып тұр. Мектеп оқушыларымен жұмыс атқару көп ізденуді және еңбек етуді қажет етеді. Әсіресе бастауыш сыныптардағы сынып жетекшілерге жүктелер жауапкершілік мол. Оқушылардың ата-аналарымен тығыз байланыста болған жағдайда ғана талапқа сай жұмыстарды атқаруға болады. Сондықтанда ата аналар өз тарапынан мектепке және сынып жетекшіге тұрақты көмек көрсетіп отыруы қажет.

Сынып жетекшінің ата-аналармен жұмыс жасау қажеттілігі:

1. Баланың өмірін ұйымдастырып дұрыс тәрбие алуына ықпал жасау.
2. Баланың жан-жақты үйлесімді дамуы үшін тәрбиелік ықпалды тиімді және нәтижелі ұйымдастыру.
3. Балаға ықпал етудің жалпы тәсілі мен техникасын ойластыруда әр түрлі жағдайда оған әсер етуі үшін күш жігерді біріктіру үшін.

Ата-аналармен мектеп арасындағы байланыс тығыз түрде жүріп отыруы қажет. Ата-аналармен бірлесе отырып түрлі іс шараларды көптеп ұйымдастыру керек мысалы ауланы көгалдандыру жұмыстары, спорттық шаралар, өнер байқаулары сонымен қатар сабақтан тыс оқушылармен қызықты уақыт өткізуді сынып жетекшімен бірлесе отырып ұйымдастыру мәдени орындарға көптеп апарып бос уақыттарын да тиімді пайдалануға әрекет жасалуы тиіс. Сынып жетекшінің, мұғалімдердің ата-аналармен жеке кездесу ұйымдастыруы да дәстүрге айналған деп айтуымызға да болады. Ата-анамен әңгімелесу барысында баланың мінез-құлқы, ынтасы мен қабілеті, қызығушылығы мен бейімділігі, ұстаздармен және достарымен, сыныптастарымен қарым-қатынасы жайлы түсінік алады. Сонымен қатар, сынып жетекші ата-аналарына баланың үлгерімі мен қоғамдық жұмыстарға араласу деңгейін және кейбір қылықтары туралы мәлімет береді. Оқушылардың күн режимі, оларды еңбекке баулу, үйге берілген тапсырмаларды орындау жайлы ата-анаға педагогтік кеңес береді.

Ата-аналармен жүргізілетін жұмыстағы сынып жетекшісінің негізгі міндеттері:

1. Ата-аналармен тұрақты байланыс орнату. Ондағы мақсат отбасының, оның мүшелерінің өзара қарым-қатынасы мәдениет деңгейін отбасының жеке басқа ықпалын, ата-ананың педагогикалық білім дәрежесінің жай-күйін анықтап, кеңес беріп, оларды бала тәрбиесіне ортақтастыруды көздейді.

2. Отбасы мен мектептің балаға қоятын талаптарының бірлігін қамтамасыз ету. Ондағы мақсат өмір сүріп отырған қоғамға сай белгілі-бір мінез-құлық нормаларын балаға үйрету, жаттықтырудың жүйелігін, тұрақтылығын қамтамасыз ету. Сол сыныптағы дәріс беретін мұғалімдерді ата-аналармен ортақ іске ұйымдастыру.

3. Ата-аналар ұжымын құру. Бұл күрделі, әрі жауапкершілігі мол маңызды міндет. Бұл бағытта ата-аналар комитетін құру, оның жұмыс жоспарын жасау, оларды мектептегі қоғамдық жұмысқа қатыстыру, атқарылатын істерге талдау жасап отыру т.б. жұмыстарды міндеттейді.

4. Ата-аналардың педагогикалық білім дәрежесі мен мәдениетін үнемі арттырып отыру. Ол үшін ата-аналардың жағдай педагогикалық білім алуларын ұйымдастыру. Бұл бағытта баспасөз беттерінде, радио, көгілдір экран арқылы, педагогикалық білімдер жетілдіру университеттерінде, лекторияларда, семинарларда, ғылыми-практикалық, конференцияларда, ана-аналар жиналыстарында педагогикалық білімдерді насихаттау.

Ата-аналармен атқаратын жұмыстарында сынып жетекшісінің қызметі:

1. Ата-аналарды сыныптағы оқу-тәрбие процесінің мазмұнымен және әдістемесімен таныстыру. Сынып жетекшісі ата-аналар жиналысының бірінші отырысында осы мәселеге қатысты өзінің ұстанымы мен педагогикалық көзқарасын баяндайды. Оның мақсаты және міндеттерімен, соған сай өзінің әрекет ету бағдарламасы және тәсілімен, тәрбие жоспарымен таныстырады. Ата-аналармен бірлесіп оны жүзеге асыру жолдарын қарастырады. Осындай отырысқа сол сынып сабақ беретін пән мұғалімдерін мектеп әкімшілігін де шақыру мүмкіншілігі қарастырылады. Мұғалімдер өздері жүргізетін пәндердің ерекшеліктері, мазмұны мен әдістемесі және оқушылардың үй тапсырмасын орындау жұмыстарына қатысты мәселелермен ата-аналарды таныстырады.

2. Ата-аналармен педагогикалық және психологиялық ағарту жұмыстарын ұйымдастыру. Сынып жетекшісі бұл бағытта ата-аналардың педагогикалық және психологиялық білімдер жүйесін меңгеруіне, балаларды әлеуметтік ортадағы мінез-құлық жақсы білуіне сай, оларға ағартушылық қызмет жүктейді. Қазіргі мектеп жағдайында ата-аналардың жалпы білім деңгейі сөзсіз артуда. Бұл олардың педагогикалық көзқарастарында қателіктің болмауына сенімдерін орнықтырады. Дегенмен де педагогикалық және психологиялық зерттеулер нәтижесі ата-аналардың психологиялық-педагогикалық мәдени деңгейлерінің төмендігіне үнемі назар аударады. Сол үшін, бүгінгі таңда қоғамның және ата-аналардың оған деген сұранысы күннен-күнге артуда. Осы орайда, әрбір сынып жетекшісінің алдында тұрған міндет ата-аналар және мектеп жағдайына тура келетін жұмыс істеу формаларын таңдау. Сондықтан, мұнда мектеп тәжірибесінде ата-аналармен педагогикалық және психологиялық ағарту жұмыстарына қатысты өзін-өзі ақтаған кейбір дәстүрлі формаларды атаймыз.

3. Ата-аналарды балалармен бірге әрекетке қатыстыру. Мұнда тәрбиелеу ортасын кеңейту, оқушы тұлғасының дамуына ықпал ету өрісін арттыру, сабақтан тыс тәрбие әрекетін ұйымдастыру, осы әрекеттер барысында мұғалімдер, ата-аналар мен балалардың өзара қарым-қатынасын жақсаруды көздейді. Мектеп тәжірибесінде ата-аналарды: балалармен бірге әрекетке қатыстырудың әр түрлі формаларын қолданылады: -сабақтан тыс әр түрлі тәрбиелік шараларға қатыстыру (мәдени жарық саяхат, кеш, спортық жарыстар, т.с.с); - жалпы мектеп көлемінде өткізілетін дәстүрлі шараларға қатыстыру (мектеп білдірушілермен кездесу, соңғы қоңырау, жаңа жыл шыршасы, халықаралық әйелдер мейрамы, наурыз, оқушылардың жазғы демалысы өткізу т.б.); -балалардың

сабақтарына, олимпиада, кештерге, апталықтарға, ата-аналардың ашық есік күніне т.б.; - мектептің кәсіптік бағдар жұмыстарына қатысу (еңбек адамдарымен кездесу, өндіріске саяхат, кәсіби бағдар бөлмесін жабдықтау жұмыстары); - өздерінің мамандықтарына сай факультативтік және үйірме жұмыстарын ұйымдастыру; - балалардың аула клубтарын құруға; - мектеппен; және сынып кеңестерінің жарыстарына; немесе сыныптың жөндеу жұмыстарына, ауланы көгалдандыру қатысу, кітапхана қорын молайтуға, көрмелер ұйымдастыруға; - мектептің немесе сыныптың әр түрлі шараларын ұйымдастыру және оларды өткізуге өндіріс және фирмалар арқылы материалдық көмек сұрау т.б.

4. Отбасы тәрбиесіне қатысты ата-аналардың идеясын-қалыптастыру, кеңес беру. Бұл бағытта кейбір отбасында бала тәрбиесіне қатысты туындап отырған мәселеге байланысты көмек көрсету, ақыл-кеңес беру.

5. Ата-аналар белсенділерімен жұмыс және ата-аналардың әртүрлі қоғамдық ұйымдарымен, шыншылдықпен өзара әрекеттесуі. Кейбір ата-ана өз балаларының сыныпта атқарып жүрген қоғамдық жұмыстарына барынша қолдау көрсетеді. Мысалы, баласы спорттық шараға, мәдени жорыққа жауапкер болса, оның ата-анасы да өз мүшесіндей баласына қолдау көрсетіп, оған қажетті материалдарды табуға көмектесіп отырады. Мұндай ата-аналарды сынып өміріне араластырып отыру да сынып жетекшісінің осы бағыттағы жұмысына жатады. Сонымен бірге сынып жетекшісі бұл бағытта ата-аналардың жалпы мектеп көлеміндегі және аумағындағы қоғамдық ұйымдарымен де мектепке қатысты жалпы мәселелерді ортақ таса шешуде бірлесе жұмыс жүргізеді (ата-аналар көшітеті, кеңесі, құқық қорғау мекемелері т.б.)

Сынып жетекшісінің ата-аналармен жүргізетін жұмысының формалары мен әдістері:

Ата-аналардың өз балаларының жан дүниесін жақсы түсінуі, оларға отбасында дұрыс та тиімді тәрбиелік орта тудыру үшін, бала тәрбиесіне қатысты білімі және білімдерін ұдайы көтеріп отыруы қажеттілігін өздері түсінуі тиіс. Сол үшін де мектептің сынып жетекшісінің ата-аналармен педагогикалық жұмыс жүргізуі, оның бағытын дұрыс ұйымдастырып отыруы міндеттелінеді.

Соңғы жылдары педагогикалық әдебиеттерде «Ата-аналарды тәрбиелеу» деген ұғым пайда болуда. Ондағы көздеген мақсат ата-аналарға бала тәрбиесіне қатысты педагогикалық кеңес, оқуды ұйымдастыру, соған сәйкес олардың педагогикалық білімдерін жетілдіріп отыруды көздейді. Ғалымдардың айтуында, әр елде, сонымен қатар отандық педагогикада жүршілген зерттеу жұмыстарының нәтижесіне сай, ата-аналар балаларын тәрбиелеу барысында, айтулы қиыншылықтарға кездеседі. Сондықтан да олар мұғалімдердің ақыл-кеңестерін, практикалық көмектерін аса қажет етеді. Олардың ұйымдастыруындағы ақыл-кеңес тек отбасы жағдайы сәтсіз ата-ашларға ғана қажет емес, сонымен бірге отбасы тәрбиелі ата-аналарға да керек. Себебі қоғамның дамуы осы бағытта жана талаптар қоюда. Сондықтан, ата-аналарға бар тәрбиесінде, біріншіден, педагогикалық білімдерді жинақтауға, екіншіден, олардың өздерінің тәрбиелі және дамуын міндеттейді. Егерде мектеп пен ата-аналардың тәрбиешілік өзара әрекетін бірлікте ұйымдастырса, бұл шешімін табатын міндеттер. Ол мектеп тәжірибесінде мұғалімдердің ата-аналармен кездесуін, ата-аналар жиналысын ұйымдастыру, ата-аналар комитетін құру, ата-аналар белсенділерімен жұмыс істеу, ата-аналар үшін әңгімелер мен дәрістер ұйымдастыру, конференция өткізу секілді жұмыстар барысында атқарылады.

Қорыта айтқанда сынып жетекшісі ата-аналармен тығыз байланыста жұмыс жасауы қажет. Оқушының білімді саналы азамат (ша) болып қалыптасуына ата-анамен сынып жетекшісінің атқарар рөлі тең дәрежеде. Себебі, отбасындағы тәрбие де, мектептегі тәрбие де бала өмірі үшін маңызды болып табылады. Екі ортаның да тәрбие процесінде ықпалы зор. Оқушының қызығушылықтары мен білім сапасы, ынтасы туралы мәлімет алмасу маңызды болып табылғандықтан сынып жетекшісі мен ата-ананың маңызы зор.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Губашева С, Отарбай А «Тәрбие жұмысының әдістемесі» -Астана, «Фолиант» - 2021 ж.
2. Әбенбаев С. Тәрбие теориясы мен әдістемесі., -Алматы «Дарын» 2018 ж.
- 3.Әбенбаев С. Мектептегі тәрбие жұмысының әдістемесі. - А., 2019 ж.
- 4.Әтемова Қ. Ата-аналар жиналысының мәні. Қаз.мем. 2017 ж.
- 5.Бержанов Қ, Тәрбие мен оқытудың бірлігі. - Алматы, 2021 ж.
- 6.Г.Алпысбаева. «Мұғалім мен ата-ананың арасындағы қарым –қатынас» -Алматы, 2022 ж.
- 7.З.Әсемжанова «Менің отбасым – менің үйім» Бастауыш мектеп журналы 2021, № 9 25-26 б.

ӘОЖ-398.1

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУДЫҢ
ӘДІСТЕМЕЛІК ЖОЛДАРЫ

Кадырова Айгуль Еркиновна,

М.Х.Дулати атындағы, Тараз өңірлік университеті,

Айнақұлова Сания Батырбековна

«Балдырған» бөбекжай-бақшасының тәрбиешісі

Тараз, Қазақстан

Аннотация: Тіл дамыту қазіргі қоғамдағы ең өзекті мәселелердің бірі болып келеді. Тілді дамытудың соңғы нәтижесі, ол – ең кереметтің, күштінің және қиынның көрінісі, яғни адам өз тілінің, өзінің байланыстырып сөйлеу тілінің жемісі болып саналады. Балабақшада балаға білім берудің жетістігі ретінде ең маңызды және ең алғашқы жағдай ол – баланың байланыстырып сөйлеу тілін дамыту. Бала байланыстырып сөйлеуді жақсы меңгерсе ғана кез келген сұраққа толық, мәнді жауап бере алады.

Кілттік сөздер: коммуникация, грамматика, тіл құралы, сөйлеуді дамыту.

Халықтың тәуелсіздігінің ең басты белгісі - оның ана тілі, ұлттық мәдениеті жоқ ел ешқашан да егеменді ел бола алмайды, болуы мүмкін емес. «Тіл туралы» Заңның 4-бабында: «Қазақстан халқын топтастырудың маңызды факторы болып табылатын мемлекеттік тілді меңгеру - Қазақстан Республикасының әрбір азаматының парызы» деп жазылған.

Тіл - тәуелсіздіктің айғағы. Тіл – ұлт ерекшеліктерінің бірі, ұлт мәдениетінің бір формасы, тілде әрбір халықтың ұлттық дәстүрінің, сана сезімін, ойлау тәсілінің, мінез - құлқының белгілері бейнеледі [1].

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасында «Коммуникация» негізгі білім беру саласына кіреді. «Коммуникация» білім беру саласының базалық мазмұны-сөйлеуді дамыту, көркем әдебиет ұйымдастырылған оқу қызметінде жүзеге асырылады. «Коммуникация» білім беру саласының мазмұны баланың тілін дамытуды, коммуникативтік дағдыларын қалыптастыруды, белсенді және пассивті сөздік қорын, тілдің грамматикалық құрылымын, дыбыстық мәдениетін, баланың байланыстырып сөйлеуін басқа білім салаларымен кіріктіру арқылы жетілдіруді қамтамасыз етеді. «Балалар бақшасындағы тәрбие бағдарламасында»: «Баланы сөйлеуге үйрету, тілін дамыту мәселесі барлық сабақта жүзеге асырылады, бағдарламаның ең көлемді бөлімі ана тілі және айналадағы дүниемен таныстыру», - делінеді [2].

Балалардың сөйлеу тілін дамыту барлық балабақша педагогтарының сауатты, бірлескен жұмысының нәтижесінде ғана орын алатын мәселе. Балабақша ішіндегі барлық мамандардың бірлескен жұмыстарының: кеңес беру, шеберлік сыныбы, семинар және тәжірибемен бөлісу, бірлескен отырыстар, талқылау нәтижесінде ғана баланың сөйлеу тілінің дамуының жетістігіне қол жеткізуге болады. Тілдің қоғамдық, тәрбиелік қызметі ерекше екені мәлім. Өйткені, тіл - адамдардың бір - бірімен пікір алысып, қарым - қатынас жасайтын құралы. Тіл адам қоғамына тән. Ол қоғамдағы, еңбек процесіндегі қажеттіліктен, мұқтаждықтан келіп туған [3].

Мектепке дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытудың негізгі міндеті - әр жас кезеңіне сәйкес қалыпты жағдайдағы сөйлеу тілінің дамуы мен ерекшелігін және коммуникативті қабілетін білу керек. Сөйлеу тілі баланың барлық қабілетінің: қарым- қатынасқа түсу, тану, білу, меңгеру, танымдық-зерделеу және ойын әрекетінің дамуының негізі болып табылады. Бұл байланысты орнатуда баланың сөйлеу тілінің дамуының өзекті мәселесін шешуде мектепке дейінгі ұйым педагогының әрекеті маңызды. Мектепке дейінгі кезеңі - бүлдіршінің барлық психикалық процестерінің дамуының маңызды кезеңі болып табылады, әсіресе сөйлеу қабілеті дамуында.

Сөйлеу тілі - психиканың қызметіне кіріп, адамзатты жануарлар қатарынан ажырататын ерекшеліктердің бірі. Мектеп жасына дейінгі баланың сөйлеу тілін дамыту ересектермен тығыз байланыс орнатудың нәтижесінде жүзеге асады. Айта кететін жағдай баланың сөйлеу тілі туа салысымен орындалатын құбылыс емес. Ол баланың физикалық-дене және ақыл-ой дамуы процесімен бірге дамиды және жалпы дамудың көрсеткіші болады. Баламен үнемі сөйлесу керек. Сөйлесудің, сөйлеу арқылы қатынасқа түсудің болмауы баланы шаршатып, мазасыз күйге әкеледі. Бала ашуланшақ болып, өзінің көңіл-күйін айқайлау, жылау арқылы білдіреді.

Балалардың сөйлеу тілін дамыту мақсатында қолданылатын ойын түрлері мен жұмыстары жүргізіледі, олар бүлдіршіндерге арналған өлең-шумақтар, тақпақтар рөлдік ойындар, дыбысты еліктеу арқылы айту ойыны. Бұл ойындар мен жұмыстарды орындау барысында ересектердің сөйлеу тілі, балаға сөзді қимыл-қозғалыс негізінде қабылдап, оны қайталап айтып, сөзді естуімен ерекшеленеді.

Бөбекжай- бақша балаларын сөйлеуге үйрету, тілін дамыту, ой - өрісін кеңейту жұмысында бір жас шамасындағы, бір топтағы әр баланы жеке сөйлеу дәрежесін байқап, анықтау керек. Сонда ғана оқыту - үйрету ісінде неге көңіл бөлуге болатыны айқындалады.

Тәрбиешілер көбінесе баланың сөйлеу тілін дамыту жөнінде мынандай қателіктерді жібереді:

Тәрбиеші күнделікті жұмыс барысында көбіне өздері көп сөйлейді, баланың белсенді сөйлеуіне жағдай жасамайды.

Сұрақ қойған кезде, бүлдіршінге ойланып жауап беруге уақыт бермейді де өздері жауабын айтуға тырысады, шыдамсыздық танытады. Осы ретте барлық балалардың белсенді сөйлеуіне жағдай жасалуы керек.

Осы тұрғыда балаларда өз кезегінде өзгелерді тыңдау қабілеті қалыптаспайды [4].

Сөйлеу тілінің белсенділігі – ол тек айту емес, ол – тыңдау, сөзді қабылдау болып табылады. Баланы тәрбиеші сөзін бірінші айтқаннан-ақ тыңдай білуге үйрету маңызды болып саналады. Бұл кезде балалар дұрыс анық сөйлеуге дағдыланбайды. Баланың сөзі тыңдаушыға анық және түсінікті болмайды.

Баламен ең алғаш диалог құрушы – ол әрине, үлкендер болып табылады. Бұл кезде баланы әрқашанда сұраққа жауапты айтуға, жауап беруге жетелеу керек. Баланың сөйлеуге деген ынтасын, қабілетін баланың дыбыстарды дұрыс немесе бұрыс дыбысталуына қарамастан дамытып отыру керек. Дұрыс жауап беру негізі ол мән-жайды, іс-әрекетті түсіну болып табылады.

Баланың сөздік қорын зерттегенде оларды жекелей бақылау негізінде, нақтылы, көрнекі материалдарға сүйене жүргізіледі:

Әңгімелеу, әңгіме құрастыру (өзі көріп білген жайттар туралы, сурет мазмұнын, оқылған шығарманың мазмұнын әңгімелету);

Сөзді түсініп айту дәрежесін байқау. Ол үшін балаға таныс және таныс емес заттарды көрсетіп сұрау, әңгімелесу;

Балаға бірнеше таныс заттар мен ойыншықтарды көрсетіп (суреттен немесе заттың өзін) сұрап, түр - түсін, атын, пішінін, қайда, не үшін жасалатынын айтқызу;

Күнделікті жиі пайдаланатын заттарды (сабын, тәрелке, орамал, щетка т. б.) суреттен көрсетіп, оның атын, қажеттілігін, неден жасалғанын айтқызу;

Бөтелке (шөлмек), қайық, үтік, шар, доп сияқты пішіні ұқсас заттарды көрсетіп, олардың не екенін, не үшін қажеттігін, сапасын, неден жасалғанын, ұқсас жақтарын айтқызу. Бұл жұмыстар сабақта және сабақтан тыс уақытта жүргізіледі. Бұл әдістерді қолдану кезінде баланың тұрмыста кездесетін заттарды, олардың атына байланысты сөздерді түсініп айта білуін, пішіні ұқсас заттарды бір - бірінен даралап, ажыратуға талпыну әрекеттерін байқау мақсаты көзделеді.

Бала ана тілінде ұрпақтан-ұрпаққа ауысып отыратын халықтың рухани байлығын мұрат етеді. Одан арғы жерде тәрбиеленушілердің өз заманының ғылыми жетістіктеріне сай болуы – тәрбиешіге байланысты.

Балаларға ана тілін оқытуда кәсіби шеберлікті меңгеру үшін болашақ тәрбиешіге әдістеме теориясын ұғыну және ғылымға белгілі әдістерді меңгеру, яғни осы әдістерді жүзеге асыратын оқытудың аса маңызды тәсілдерін орындауға жаттығу керек. Әрбір жеке тұлғаның бойындағы жетістіктің де, олқылықтың да негізі бала кезде, оның ішінде балабақшада берілетін білім мен дағдыға байланысты болады.

Бөбекжай- бақшаларда баланың сөйлеу тілін белсенді дамыту тек арнайы әзірленген оқу қызметінде ғана емес, басқа да ұйымдасқан күн тәртібі кезінде бос барлық уақытында жүзеге асуы керек. Күнделікті таңертең балабақшаға келгенде топта баламен күнделікті тұрмыста орын алатын жағдайлар туралы әңгімелесуге болады. Балалар өздерінің жасаған әрекетін, өздерінің белсенді сәттерін, өздеріне қызықты болған жағдайларды белсенді айтуға тырысады. Серуенге шығу баланың эмоционалдық жай-күйінің және сөйлеу тілінің белсенділігін тудырады. Баламен серуенге шығу кезінде және басқа күн тәртібінде бос уақытта түрлі ойындар ойнау арқылы баланың сөздік қорының кеңеюіне көмегін тигізеді. Серуенге шығу кезінде сұрақтың барлық түрлерін қойған тиімді.

Сонымен қатар, сөйлеу тілін дамытуда- көркем әдебиет, көркем шығармаларды тыңдау мәдениетін қалыптастыру керек. Балалар аңыз әңгімені, ертегілерді, өлең-шығармаларды қызыға тыңдайды және сұрақ қою арқылы түсінеді. Мәселен, «Орманға саяхат» қимылды ойынында балалар ормандағы тіршілік иелерінің атауымен және олардың тұрақтарымен, мекен ететін жерлерінің атауын, олардың төлдерінің атауын айтып, жаңа сөздерді меңгеріп, есте сақтайды.

Жас шамасына қарай әр топтағы балалар өз тәрбиешілерімен шаруашылық - тұрмыстық және еңбек іс - әрекетінде қатынас жасайды. Тәрбиеші балалардың ойындарын ұйымдастырады, бағдарламада көрсетілген барлық сабақтарда балалармен сөйлеседі, кітап оқып беру кезінде балаларды көркем шығарма авторларының сөздерімен таныстырады. Демек, балалар тәрбиеленетін мекемелерде тілді дамыту потенциалының мүмкіндігі түгелімен тәрбиеші сөзінің сапасына байланысты.

Балабақша тәрбиешісі үшін үлгілі сөйлеуді меңгеру - оның кәсіби даярлығының көрсеткіші. Сондықтан өзінің сөйлеу тілін жетілдіру - әрбір педагогтың адамгершілік және қоғамдық парызы.

Кейін балаларға беретін тілдік дағдыларды өзі жетік меңгеруі маңызды. Сөйлеу мәдениетіне ие болу дегеніміз – бұл тілдің барлық элементтерінің (сөздің, түбірдің, қосымшаның, жұрнақтың, жалғаудың, сөйлемнің әртүрлі типтерінің, ырғақтың) мағынасын түсіну ғана емес, сонымен қатар әдеби тілде олардың қалай қолданылатынын есте сақтау деген сөз. Әрбір адамның сөйлеу мәдениеті оның тілді сезінуіне және тілді сезгіштігінің қаншалықты дамығанына байланысты. Қазақ балабақшаларында жүргізілетін тіл жұмыстарын жүйелеп, кешенді зерттеу жұмысын анықтаған профессор С. Р. Рахметова бұл жұмыстарды төмендегідей құрамдас бөліктерге бөледі:

- ✓ сөздік жұмыс;
- ✓ сөз тіркесі және сөйлеммен жұмыс;
- ✓ байланыстырып сөйлеуге үйрету жұмысы.

Бұл жұмыстар бір – бірімен байланыстырыла, бір – бірімен қатар жүргіледі. Бұл - тәрбиешінің еңбегі. Осы еңбек нәтижесінде балалар нені меңгереді? – қойылған сұраққа тиісті жауапты, сөздерді қателеспей айтуға үйренеді, сұрақтарға қатысты жауап болатын сөздерді бір – бірімен байланыстыра сөйлем құрастыруға үйренеді [5].

Тіл дамыту барысында жүргізілетін таным қызығушылығын арттыру жұмыстарының өзгешелігі – талдау мен жинақтау процестерінің бірлігінде. Яғни, тіл дамыту сабақтары негізінен балалардың бұрыннан қалыптасқан сөйлеу дағдыларына сүйене жүргізіледі деген сөз.

Бала тілінің дамуының алдыңғы баспалдағы балабақшада қалануы керек. Егер балабақшада баланың тілі дұрыс дамып, жетілмесе, тілдік нормалары қалыптаспаған болса, байланыстырып сөйлеуі нашар, сөздік қоры аз болса, бірінші сыныпқа барғанда оған тіл сабақтары өте ауырға түсетіні айтпаса да түсінікті.

Сондықтан балабақша сабақтарының барлығында дамытушылық тапсырмалардың маңызы зор. Озық тәрбиешілердің іс-тәжірибесінен үйренудің, талмай ізденудің, біліктілікті көтерудің қажеттілігін үнемі есте ұстауымыз керек.

ПАЙДАЛАНЫЛАТЫН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Ж. Аймауытов. Психология/оқу құралы/. Алматы, 2003ж.
23. Занятия по развитию речи в детском саду [Текст] / Под ред. О.С. Ушаковой. – М.: ТЦ «Сфера», 2003. – 384 с.
4. Гурович, Л.М. Ребенок и книга [Текст] / Л.М. Гурович, Л.Б. Береговая, В.И. Логинова. – СПб.: Акцидент, 2005. – 245 с.
5. Логинова В.И. Формирование словаря [Текст] / В.И. Логинова // Хрестоматия по теории и методике развития речи детей дошкольного возраста / Сост. М.М. Алексеев, 2009г. - 18с.

ИНТЕГРИРОВАННЫЙ УРОК «ТРИМИНО» В 3 КЛАССЕ С ДЕТЬМИ ООП (2 тип обучения)

Федоренко Валентина Викторовна

учитель- дефектолог КГУ «Специальная школа-интернат №9» УОКО
Сарань, Казахстан

Аннотация: Интегрированный урок составлен для обучающихся 3 класса с умеренными нарушениями интеллекта, ОНР I уровня. В интеграцию включены предметы счёт, конструирование и аппликация. Воспитанникам в игровой форме предлагались коррекционно-развивающие задания, затрагивающие все процессы познавательной деятельности. Были использованы нейроупражнения Пола Деннисона для активизации мыслительных процессов.

Ключевые слова: Правильные взаимоотношения, мотивация к уроку, развитие речи, треугольники, домино, цифровой кубик, коммуникативные навыки, соотнесение, числительное с количеством, проявлению активности, усвоение общественного опыта, совместные действия, подражание, по образцу, по словесной инструкции.

Раздел		
Сквозная тема	Путешествие	
Ф.И.О. педагога		
Дата		
класс	3 б Количество присутствующих	Количество отсутствующих
Тема урока	«ТРИМИНО»	
Цель обучения в соответствии с учебной программой	3.2.2.7 соотносить количество предметов, числительное с количеством пальцев 1,2,3,4,5 3.2.1.1 вести счет предметов в группе от 1 до 3 (при возможности до 5) предварительно разместив предметы в ряд сопряженно с учителем, по показу, самостоятельно 3.2.1.3 отвечать на вопрос «Сколько?», называя последнее числительное, названное при пересчета предметов 3.6.1.5 складывать геометрические пазлы, вкладывать круглые, овальные, квадратные, треугольные, прямоугольные вкладыши в рамки	
Цель урока	Уметь вести счет предметов, ориентироваться в числовом ряду от 1-5, называть количество точек на числовых фигурах, моделировать из треугольников предмет по образцу.	
	Коррекционно-развивающая: способствовать проявлению активности, усвоению общественного опыта, через совместные со взрослым действия, по подражанию, по образцу, по словесной инструкции	
	Воспитательная: Ценности: Стремление -уметь устанавливать правильные взаимоотношения -воспитание мотивации к уроку	

Этап урока/ Время	Действия педагога	Действия ученика	Оценивание	Ресурсы
Организа- ционный этап 1 мин	-Ребята, посмотрите, сколько гостей сегодня к нам пришло. - улыбнемся и поздороваемся. -покажем гостям, чему вы научились.	Обучающиеся организуют свое рабочее место, приветствуют учителя и выполняют самооценку готовности к занятию	«Словесная оценка»	треугольники синие и белые (самолет), треугольники с цифрами 1-5, треугольники с точками от 1-5, магнитные цифры для каждого, стаканы бумажные одноразовые, домино -кости, домино-таблицы (большие и маленькие), теннисные мячи, стаканы одноразовые прозрачные, таблицы для нейрогимнастики, цифровой кубик, напольное домино, клей, схемы самолетов, влажные салфетки, белые листы для работы с клеем, таблица по ТБ с клеем-карандашом, (призы: самолеты - «чупа-чупс»)
Постановка цели 1 мин	- покажем, как умеем вести счет предметов, ориентироваться в числовом ряду от 1-5, называть количество точек на числовых фигурах, моделировать из треугольников предмет по образцу.	Обучающиеся воспринимают информацию на слух.		
Подготовитель- ный этап 2 мин	2. Игра «Цифровой кубик»	Дети ловят кубик по очереди, какой цифрой к ним летит, называют, показывают пальцами, находят точки и встают на разлинованное поле-домино. Считают вслух, отвечают.	«Большой палец»	
Актуализация знаний 2 мин	Обратите внимание на доску (3 цветка из фигур треугольников). - К нам в гости пришли геометрические фигуры - треугольники -Почему их называют треугольники? - Правильно, у треугольников 3 угла, сосчитаем вместе вслух. - Треугольники приготовили вам сладкие призы, если вы справитесь со всеми заданиями.	Обучающиеся воспринимают информацию на слух. (3 угла) Коллективно считают	«Дай пять» Комментарий педагога	
Работа по теме 30 мин	3 Прямой и обратный счет. (треугольники, на каждом цифра от 1-5) - У вас на столах лежат цифры от 1 до 5, выложите прямой счет от 1 до 5.	Дети выходят к доске по очереди Выкладывают на столах магнитные цифры	«Словесная оценка» «Большой палец»	
	4 «Какой цифры не стало?» «Соседи числа» (закрываю цифры в числовом ряду на доске) - Какие цифры соседи (2,3,4)? (с помощью педагога называют)	дети называют и показывают количество на пальцах	«Дай пять» Комментарий	

	<p>5 «Цифры в стаканы» -На стаканах записаны перевернутые цифры, вы должны разложить теннисные шарики с нумерацией по пластиковым стаканам. Проверка.</p>	<p>Выходят к доске и складывают шарики по стаканам.</p>	<p>анная оценка педагога «Словесная оценка» «Большой палец»</p>	
	<p>6 Игра «Внимание» (на распределение внимания) - Выполняем самостоятельно по команде и частично со мной (у каждого ребенка и у педагога таблица).</p>	<p>Все работают по таблице, реагируя на устные инструкции, частично используют помощь</p>	<p>«Дай пять»</p>	
	<p>7 «Спрячем цифру» -Перед вами таблица «Домино» (точки от 1 до 6), вам нужно расставить правильно цифры (1-5) на точки. -Будьте внимательны! Проверяем вместе. - Теперь я называю цифру, вы прячете ее бумажным стаканом.</p>	<p>Воспитанники соотносят количество точек с цифрой. По команде накрывают цифру бумажным стаканчиком.</p>	<p>«Словесная оценка» «Словесная оценка»</p>	
	<p>8 «Домино» - В этом задании вам нужно правильно разложить кости домино на печатный вариант.</p>	<p>Пользуются приемом наложения костей домино на печатный вариант.</p>	<p>«Словесная оценка»</p>	
	<p>9 «Точки и цифры» -На доске необходимо правильно соединить треугольники с точками и треугольниками с цифрами.</p>	<p>Работают у доски.</p>	<p>Комментированная оценка педагога</p>	
	<p>10 «Нейроупражнение» (выстраиваю в два ряда треугольники с цифрами и точками) - Выполним упражнение, выходим вдвоем к доске.</p>	<p>Работа у доски. (одновременно, делают вдвоем по столбику и меняются местами)</p>		
	<p>11. Схема. - Внимательно слушаем и смотрим, что же я конструирую... (звучит песенка «Самолет», одновременно из треугольников конструирую самолет) - Что будем конструировать? - Сосчитаем треугольники и покажем на пальцах - Сколько белых треугольников? (4) - Сколько синих? (4)</p>	<p>Обучающиеся воспринимают информацию на слух. (самолет), (дети выходят, считают, соотносят количество треугольников с количеством пальцев) (хвост, крылья, нос)</p>		

	<p>- Какая это часть самолёта?</p> <p>12. Самостоятельная работа . Детям раздаю картонки со схемой самолета, картонка в файле, - Собираем по схеме самолёт.</p>	<p>Конструируют самолет из треугольников по схеме (выкладывают треугольники поверх файла)</p>		
	<p>13 Подготовка к аппликации. ТБ . - Вспомним ТБ при работе с клеем-карандашом. - Рабочее место готово. - Открываем клей, работаем на специально подготовленном листе.</p>	<p>ответы детей с опорой на иллюстрацию</p>		
	<p>14. Аппликация. - начинаем клеить детали самолета сверху на файл. (звучит тихо песенка о самолете, для комфортной работы). - Начинаем клеить с носа самолета (последовательность подсказываю) - Закончили. - Вытягиваем из файла картонку-схему.</p>	<p>Вытирают о влажную салфетку руки. Закрывают клей. - Вытягивают из файла картонку-схему.</p>		
Итог. Рефлексия. 4 мин	<p>- Посмотрите, получился самолет парит в воздухе! - Выносим свои работы для оформления стены наших работ. - Полюбуйтесь, какие красивые самолеты у вас получились! (Описательная оценка каждого ребенка).</p>	<p>Воспитанники выносят работы на стенд.</p>		
	<p>- Думаю вы можете себе взять подарок от треугольников! - Прощаемся с гостями, полетели на самолетах !!!</p>	<p>Дети снимают с плечиков специально подготовленные бумажные самолеты-чупа-чупсы.</p>		

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДА БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМНІҢ КӘСІБИ ІС-ӘРЕКЕТІНДЕГІ ҚАДАМДАР

**Асанова Нургуль Сейткамаловна,
Сабинова Саидам Гожахметовна**

Педагогика пәнінің оқытушылары. Жаркент жоғары педагогикалық колледжі.
Жаркент, Қазақстан

Аннотация: Мақалада инклюзивті практиканы жүзеге асыруда болашақ мұғалімнің кәсіби іс-әрекетіндегі қадамдар болжанады. Авторлар инклюзивті практиканы жүзеге асыруда болашақ мұғалімге қажетті білік пен дағдыларды, адами құндылықтарды, кәсіби құзіреттіліктерді, мамандар арасындағы ынтымақтастықты талдайды.

Тірек сөздер: инклюзивті білім беру, болашақ мұғалім, дағды, кәсіби құзіреттіліктер, кәсіби іс-әрекет.

Инклюзияда жұмыс істейтін мұғалім әр оқушының жеке басын анықтай алуы керек. Жұмыста "жақын даму аймағына" сүйену, баламен өзара әрекеттесу жолдарын белгілеу, оның ішкі әлеуетін оған қол жетімді және түсінікті тәсілдермен ашу, оның жеке басының күшті жақтарын анықтау, тек осы жағдайда ғана мұндай оқыту жалпы білім беру үшін де, оқушы үшін де, сыртқы әлеммен өзара әрекеттесу субъектісі ретінде тиімді болады [1,2]. Баланың әлеуметтенуі (қоғамға бейімделуі) мектеп кезеңінде оның одан әрі дамуы мен қалыптасуы, коммуникативті дағдыларды қалыптастыру үшін маңызды рөл атқарады.

Инклюзивті практиканы болашақ мұғалімге мынадай арнайы кәсіби міндеттер қояды:

- арнайы білім беру жағдайларын жасау қажет сыныптағы балалар санатын анықтау;
- сыныптағы нақты балалардың қажеттіліктеріне байланысты қол жетімді ортаны ұйымдастыру, олардың арасында есту, көру, тірек - қимыл жүйесі, мінез-құлқы бұзылған балалар болуы мүмкін. Мысалы, арбаның өтуі үшін кеңістікті ұйымдастыру; қаламдар мен қарындаштар, дәптерлер үшін қажетті құрылғылары бар жұмыс орны; сыныпта дұрыс жарықтандыру; үлкейту құралдарының болуы; релаксация аймағын ұйымдастыру және т.б.;

- балалар ұжымында эмоционалды жайлылық атмосферасын құру, ынтымақтастық рухында қарым-қатынасты қалыптастыру және балалардың әрқайсысының ерекшеліктерін қабылдау;

- оқу жұмысын ұйымдастырудың заманауи технологияларын, әдістерін, тәсілдерін, нысандарын игеру, сондай-ақ оларды білім алушылардың мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне сәйкес барабар қолдану;

- қолда барды бейімдеу немесе жаңа қажетті оқу және дидактикалық материалдарды әзірлеу (мысалы, әр түрлі деңгейдегі тапсырмалар, үлкен қаріппен жұмыс дәптерлері, тақырыпты көрнекі түрде бейнелейтін плакаттар немесе презентациялар);

- балалардың оқу жетістіктерін, оқу және оқудан тыс қызмет өнімдерін бағалаудың барабар тәсілдерін игеру және пайдалану;

- ынтымақтастық және жауапкершілікті бөлісу рухында ата-аналармен өзара әрекеттесуді ұйымдастыру [3].

Жоғарыда сипатталған міндеттер мұғалімнің инклюзивті сыныптағы жұмысы ерекше және жаңа кәсіби дағдыларды игеруді қажет ететіндігін көрсетеді.

Ең алдымен, жаңа жағдайда жұмыс істеу кәсіптік басымдықтарды, іс-әрекеттің жеке стилін өзгертуді қамтиды.

Инклюзивті практиканы жүзеге асыратын мұғалім қызметінің ерекшелігі күнделікті жұмыста, оның әр кезеңінде көрінеді.

Инклюзивті білім беруді ұйымдастырудың *бірінші кезеңінде* білім беру процесінің барлық қатысушылары – балалар, ата-аналар, мұғалімдер, мектеп әкімшілігі, мамандар арасындағы ынтымақтастық негіздері қалыптасады.

Сәуір айында 1-сынып қабылданды. Қандай балалар сыныпқа келетінін алдын ала білу үшін олармен оқу жылы басталғанға дейін танысқан дұрыс. Алғашқы кездесуге ата-аналар мен балаларды шақыру арқылы танысуға болады.

Бұл кездесуде Сіз мектеп бойынша экскурсия жасай аласыз, болашақ сынып бөлмесімен, дене шынықтыру залымен, асханамен таныстыра аласыз; оқушылардың қайда және қалай шешінетінін және өзгерістерді қайда өткізетінін көрсетіңіз. Экскурсиядан кейін барлығын сыныпта жинап, бейресми жағдайда танысыңыз. Балалардың аты кім екенін, нені жақсы көретінін, оларды не қызықтыратынын біліңіз.

Танысу барысында мұғалім әр баланың мүмкіндіктері мен ерекшеліктерін байқай алады. Бұл оқу жылының басына жақсы дайындалуға, балаларға ыңғайлы оқу үшін Қажет жағдайларды ойластыруға мүмкіндік береді.

Әрине, алғашқы кездесуде Сіз тек ең көзге анық ерекшеліктерді байқай аласыз - арбадағы бала, баланың сөйлеуінде қиындықтар, көру немесе есту қабілетінде күрделі қиындықтары бар бар. Ал балаға ұзақ уақыт байланыста және бақылауда мұғалім басқа ерекшеліктердің көрінісін байқай алады.

Алғашқы кездесуде балалармен ғана емес, ата-аналармен де байланыс орнату маңызды. Сонымен бірге, ата - аналардың өздері мұғаліммен балаларының проблемаларын бөліскісі, өз тілектері туралы сөйлескісі келетіні өте маңызды. Бұл ақпаратты сіз олардан сауалнама сұрақтарына жауап беруді немесе жалпы кездесуден кейін жеке әңгімеде сұрай аласыз. Ең бастысы, ата-аналар сізге деген сенімді сезініп, ақпаратпен бөліскісі келеді.

Егер мұғалімнің өзі мектептің барлық балаларға қамқорлық жасайтыны және әртүрлі балаларға әртүрлі мүмкіндіктер беретіні туралы әңгіме бастаса, бұл дұрыс болады.

Мысалы, экскурсияларда арбаға арналған пандустар мен кең есіктерді, тұтқаларды және көру қабілеті нашар балаларға арналған ашық түсті есік жапсырмаларын көрсетуге болады.

Мұғалім *алғашқы кездесуге* мектеп мамандарын – психолог, дефектолог, логопед шақыра алады, олар балаларға қажетті дағдыларды дамытуға көмек пен қолдау көрсете алады.

Мамандардың көмегін алу, *арнайы дидактикалық материалдарды* сатып алу, тьютордың жеке қолдауын ұйымдастыру үшін қажетті шарт психологиялық - медициналық-педагогикалық комиссияның (ПППК) ұсынымдары болып табылады. Оларда белгілі бір балаға оның ерекше білім беру қажеттіліктерін ескере отырып не істеу керектігі туралы нұсқаулар бар.

Сонымен, *инклюзивті білім беруді ұйымдастырудың бірінші кезеңі* білім беру процесінің барлық қатысушыларымен - балалармен, мұғалімдермен, мектеп әкімшілігімен, мамандармен, ата – аналармен танысу және ынтымақтастық негіздерін қалыптастыру болып табылады.

Екінші кезең-бұл әр бала бастан кешіретін мектеп өміріне бейімделу кезеңі. Мектепке барған кезде балалардың жағдайы әдетте нашарлайтыны байқалады. Олар мазасыз, ашуланшак, гиперактивті немесе гиперпассивті болады. Олардың физикалық денсаулығы да нашарлауы мүмкін. Мұндай проблемалар инклюзивті сынып оқушыларын айналып өтпейді. Көптеген қиындықтар ерте ме, кеш пе өтеді және балалардың жағдайы қалыпқа келеді. Егер проблемалар күрделене түссе, шұғыл шаралар қабылдау қажет.

Бірінші сыныпта баланың мектепке қолайлы бейімделуіне жағдай жасау, яғни оның жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, салауатты даму мен оқуды қамтамасыз ету ерекше маңызды.

Алдымен мектепке бару дамуында ауытқулары бар, әсіресе интеллектуалды дамуында ауытқулары бар, аутизм спектрінің бұзылуы бар балаларға мектепте өмір сүру режимін, кестесін, сабақ ұзақтығын және өзгерістерді игеру қиын.

Денсаулық мүмкіндігі шектеулі бала мектепке келгенде, оны көптеген жаңа адамдар – балалар мен ересектер қоршап алады. Егер сыныпта бұрыннан таныс балалар болса, мысалы, бала балабақшаға барған балалар болса жақсы. Егер мұндай балалар болмаса, **онда үшінші кезеңдегі** тәрбиеші, психолог, мұғалімнің маңызды міндеті - баланы сынып оқушыларымен өзара әрекеттесуге қосу. Көбінесе балалар бір-біріне жақындайды, танысады, бірге ойнауды ұсынады.

"Ерекше" бала жағдайында балалар қарым – қатынасының бастамашысы көбінесе ересек-мұғалім, тәрбиеші, психолог болады.

Мүмкін, сыныптың барлық балалары N – нің олардан неге соншалықты ерекшеленетінін (нашар сөйлейді, ерекше көрінеді, біртүрлі әрекет етеді) түсіндіруі керек. Әдетте, егер балалар жеткілікті ақпаратқа ие болса, ересектердің өтініштеріне оңай жауап береді. Өйткені, бірінші сынып оқушылары ересек адам көрсеткен көзқарасқа байланысты өз сыныбының бір немесе басқа оқушысына деген көзқарасын қалыптастырады. Егер мұғалім "ерекше" балаға оң көзқарас танытса: оны барлық балалардан ажыратуға тырыспайды, сабаққа қосады, сабақта және үзілісте өзара әрекеттесуді ұйымдастырады, содан кейін сыныпта сенім, ынтымақтастық және өзара көмек қатынастары қалыптасады.

Айналадағы ересектер мен балалардың есімдерін есте сақтауды жеңілдету үшін ЕББҚ оқушыға фотосуреттері мен қол қойылған есімдері бар альбом жасауға көмектесуге болады.

Төртінші кезең-бұл тек сынып ішінде ғана емес, одан тыс жерде де кеңістікті ұйымдастыру. ЕББҚ балалар үшін біраз уақытқа шудан үзіліс жасау маңызды. Мұны істеу үшін сыныпта "ширманы" және т.б. орнату керек. Әдетте, үзілісте немесе тіпті сабақта жалғыз болғаннан кейін, бала жұмысқа және өзара әрекеттесуге қайта қосылуға дайын.

Көбінесе мұғалім балалардың өздері үшін жаңа мектеп кеңістігінде кездесетін қиындықтардың себептерін түсінбейді. Арнайы білім беру жағдайларына мұқтаж балаларды қосу тиімді болуы үшін мектеп мамандарын – дефектолог, психолог, логопедті жұмысқа қосу қажет [4]. Олар мұғалімге балалардың ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтауға және білім беру процесін ұйымдастыру бойынша ұсыныстар жасауға, психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыруға көмектеседі. Бұл мұғалімге инклюзивті білім беру процесін ұйымдастыруға көмектесетін ата-аналарды тарта отырып, мамандармен бірге жұмыс істегені абзал болады.

Инклюзивті сыныпта оқитын балалардың құндылық көзқарастарының қалыптасуы мен эмоционалды жағдайы мұғалімнің жеке кәсіби стилі қандай құндылық, моральдық негізде құрылғанына тікелей байланысты. Мүмкіндігі шектеулі баланың сыныбында білім алу мұғалімдерді кәсіби қызметті одан әрі дамыту жолын таңдаудың алдына қояды. Оның бір жолы - белгілі стереотиптерді ұстану, сыныпта осындай оқушының болуын басқа балалардың "қалыпты" оқуына кедергі ретінде қабылдау болса, **екінші бір жол – өзгерістерді қабылдау.**

Егер мұғалім осы жолды таңдаса, ол тек кәсіби ғана емес, сонымен қатар жеке құндылықтар мен көзқарастарды қайта қарауы керек. Сонымен қатар, кәсіби қызметтің негізі әр баланың белгілі бір арнайы жағдайлар жасау кезінде үйренуге қабілетті екендігіне сенімділік болып табылады.

Мысалы, бала оқи алмайды, өйткені ол оқулықтың ұсақ шрифті көрмейді, ал арнайы үлкейткіш әйнектің немесе принтерде үлкен қаріппен басылған мәтіннің көмегімен қаріпті үлкейту оған осы шеберлікті игеру процесінде көмектеседі.

Инклюзивті білім беру әр балаға жеке көзқарасты сөзбен емес, іс жүзінде жүзеге асыруды талап етеді.

Инклюзивті мектептер мұғалімдерінің жұмыс тәжірибесін зерделеу олардың жеке және кәсіби икемділігі, шыдамдылығы, туындаған мәселелерді шешуге дайындығы, өзіне және өз қызметінің нәтижелеріне оң көзқарасы бар адамдар үлкен жетістіктерге жететінін көрсетеді.

Егер сабаққа дайындалу, сыныптан тыс іс-шараны ұйымдастыру кезінде когнитивті, коммуникативті, мінез-құлық ерекшеліктері, әр сынып оқушысының, оның ішінде "ерекше" баланың материалын игерудің жеке стилі талданса, мұғалімнің жұмысы тиімді болады.

Мұғалімге жұмыстың формасы мен мазмұнын таңдау, егер ол әр оқушы үшін және барлығы үшін қызметтің мақсаты мен міндеттерін анықтаса, өз күштері мен балаларын бөлу оңайырақ болады.

Сабақтың тақырыбы бойынша материалды және оған көрнекі құралдарды балалардың ерекшеліктерін ескере отырып таңдау керек.

Көру қабілеті нашар балаға үлкейткіш құралдар немесе үлкен қаріппен оқу құралдары беріледі, ал зағип балаға брайльмен оқулықтар дайындалады.

Нашар еститін бала сабақ тақырыбы бойынша көрнекі материалдарды дайындайды.

Сыныпта командалық жұмыс әдісін қажет ететін ұқсас тапсырмаларды немесе тапсырмаларды орындайтын балалар тобын құрыңыз.

Бұл даму ерекшеліктері бар балалармен жұмысты жекелендіруге мүмкіндік береді.

Инклюзивті білім беру мұғалім басқа мамандармен ынтымақтастықта жұмыс істей алатын жағдайда ғана тиімді бола алады

Білім беру процесін жобалау, мүмкіндігі шектеулі балаға жеке білім беру маршруттын құру – инклюзивті сыныптың бір мұғалімі үшін өте қиын міндет.

Бұл жұмысқа инклюзивті білім беру мәселелері жөніндегі үйлестірушіні, психологиялық - педагогикалық сүйемелдеу мамандарын, яғни, педагог-психологты, логопед-мұғалімді, дефектолог-мұғалімді, әлеуметтік педагогты, тьюторды, пән мұғалімдерін, тәрбиешілерді және-ең бастысы – ата – аналарды тарту мақсатқа жету үшін қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Елисеева И.Г., Ерсарина А.К. Психолого-педагогическое сопровождение детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательной школе: метод. рекомендации. - Алматы: ННПЦ КП, 2019 - 118с.

2. Профессиональное сопровождение педагогов общеобразовательных школ, реализующих инклюзивную практику: Методические рекомендации / сост.Елисеева И.Г., Чумакова О.Ф. –Алматы, ННПЦ КП, 2015. - 48 с.

3. Митчелл Д., Эффективные педагогические технологии специального и инклюзивного образования, М., РООИ «Перспектива», 2011.

4. Хафизуллина И.Н. Формирование инклюзивной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки: автореф. дис...канд. пед. наук: Астрахань, 2008. – 22 с.

СОДЕРЖАНИЕ
CONTENT

ЖУАСХАН БОТА (АСТАНА, ҚАЗАҚСТАН) БОЛАШАҚ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНЕ ТӘРБИЕЛЕУ	3
БАЙМУХАМЕДОВА АЙГЕРІМ ЖАРДЕМҚЫЗЫ (АСТАНА, ҚАЗАҚСТАН) ГЕОГРАФИЯ ПӘНІНДЕГІ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР БОЙЫНША ФАКУЛЬТАТИВТІК КУРСАРДЫ ЕНГІЗУ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	5
ДОСЖАНОВА ГУЛСАРА НУРЖИГИТОВНА (АЛМАТЫ, ҚАЗАХСТАН) ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА	9
ДОСЖАНОВА ГУЛСАРА НУРЖИГИТОВНА (АЛМАТЫ, ҚАЗАХСТАН) САМООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ КОМПЕТЕНЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ В ЭЛЕКТРОННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ	13
ОСЫКО ВИКТОРИЯ ВЛАДИМИРОВНА (САРАНЬ, ҚАЗАХСТАН) ИНДИВИДУАЛЬНОЕ ЗАНЯТИЕ ПО КОРРЕКЦИИ НЕДОСТАТКОВ РАЗВИТИЯ РЕЧИ ВО 2 КЛАССЕ С ДЕТЬМИ ООП	17
БАЛАБЕКОВА ЛАУРА БАУЫРЖАНҚЫЗЫ (АСТАНА, ҚАЗАҚСТАН) ПРОБЛЕМА ОРГАНИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ ХИМИИ НА ОСНОВЕ STEM-ОБРАЗОВАНИЯ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ	19
СУЛАЙМАНОВ ДИНМУХАММЕД ДАВИДКУЛОВИЧ (АСТАНА, ҚАЗАҚСТАН) ОҚУ, ІС-ӘРЕКЕТІНДЕ ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУЫНДАҒЫ НЕГІЗДЕРІ	23
АЙДАРХАН КАРАМАТ САЙФУЛЛАҚЫЗЫ, АБИЛЬДИНОВА САУЛЕ КИАНБЕКОВНА (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) ӨНЕРКӘСІПТЕ ҚАЙТАЛАМА ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ РЕСУРСАРДЫ ҚАЙТА ӨНДЕУ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ	26
МУСТАФИН БЕЙБИТ ЖАНБЫРШИНОВИЧ, БАЙГАСHEVA АЙНУР СУЛТАНБЕКОВНА, МЫРЗАГАЛИЕВ БАҚЫТ КУСАЙНОВИЧ (АСТАНА, ҚАЗАҚСТАН) ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ ПӘНІНДЕ СТУДЕНТТЕРДІ МЕДИЦИНАЛЫҚ ТОПТАРҒА БӨЛУ ӘДІСТЕМЕСІ	30
НУРБОЛАТОВА САЯ БОЛАТҚЫЗЫ (ТАЛДЫҚОРҒАН, ҚАЗАҚСТАН) ОҚУШЫЛАРДЫҢ БИОЛОГИЯ ПӘНІНЕН ОҚУ ЖЕТІСТІКТЕРІН БАҒАЛАУДА ЭЛЕКТРОНДЫҚ РЕСУРСАРДЫ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ	34
НҮРБЕК АЙБАР НҮРБОЛУЛЫ (ТАЛДЫҚОРҒАН, ҚАЗАҚСТАН) ХИМИЯНЫ ОҚЫТУДА БІЛІМГЕРЛЕРДІ ОҚУҒА БИТАЛАНДЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ ТЕСТІЛЕУДІ ҚОЛДАНУ ӘДІСТЕМЕСІ	37
ТАРБИЯИ АРЗИШЪОИ МАЪНАВІ АХЛОҚИИ НАСЛИ НАВРАС: МУШКИЛОТ ВА РОЪШОИ ЫАЛЛИ ОН	40
ЖИЕНБАЕВА С.Н., ОНЛАНБЕКҚЫЗЫ Г, САГАЛИЕВА Ж. (АСТАНА, ҚАЗАҚСТАН) ЕРЕСЕК ТОП БАЛАЛАРЫНЫҢ СӨЙЛЕУДЕГІ ДЫБЫСТАУ МӘДЕНИЕТІН ДАМУЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	42
КАЛИЕВ ЕРЖАН САБИТБЕКОВИЧ (АСТАНА, ҚАЗАҚСТАН) 8-СЫНЫП САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМІ МЕН ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	47
ТӨЛЕСІНОВА ИНДИРА СЕРІКҚАЛИҚЫЗЫ, УКЕНОВА ИЛХАМИЯ ЖАМБЫЛҚЫЗЫ, УРАЗОВА ТОМИРИС КУАНДЫКОВНА, ӨТЕҒАЛИЕВА НҮРИЛА МЫРЗААХМЕТҚЫЗЫ, СЕРІКҚАЛИЕВА НҮРАЙ ДАРХАНҚЫЗЫ (АҚТӨБЕ, ҚАЗАҚСТАН) ХИМИЯНЫ ОҚЫТУДА CLIL ТЕХНОЛОГИЯСЫН ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ	50

ТӨЛЕСІНОВА ИНДИРА СЕРІКҚАЛИҚЫЗЫ, ҚУАНДЫҚ ЖАНСАЯ ҒАЛЫМЖАНҚЫЗЫ, ТҮРЛАНОВА АЙГЕРІМ ЕРЛАНҚЫЗЫ, ТҮРҒАНБАЕВ ӘБДІСАМАТ ОРАЗБАЙҰЛЫ, НҮРЛАН АЙШАБИБИНУР НУРЛАНҚЫЗЫ (АҚТӨБЕ, ҚАЗАҚСТАН) ХИМИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ РӨЛІ.....	53
BEKTURSYN NURILA BEKZHANKYZY (TARAZ, KAZAKHSTAN) DIGITAL CULTURE OF FUTURE TEACHERS: RESULTS OF ANALYSIS AND EVALUATION	57
ULIA MURAT (ASTANA, KAZAKHSTAN) BUILDING A STRONG VOCABULARY: TIPS AND RESOURCES FOR ESL LEARNERS	58
ДЖУМАГАЛИЕВА АЙНУР МАКСИМҚЫЗЫ, ТЛЕУЖАНОВА ҚЫМБАТ ЕРАЛЫҚЫЗЫ, АЖБАЕВА ЭЛЬВИРА ЖУСУПОВНА (АСТАНА, ҚАЗАҚСТАН) БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ САЛАЛАРЫН ЗЕРТТЕУ	63
ТЕМИРГАЛИЕВА АДИА АХМЕТҚЫЗЫ (ТАЛДЫҚОРҒАН, ҚАЗАҚСТАН) БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМНІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗДЫ СИПАТТАМАЛАРЫ	67
ИНГАЙБЕКОВА ДИНАРА ЖАНАХМЕТОВНА (ТАЛДЫҚОРҒАН, ҚАЗАҚСТАН) МҰҒАЛІМНІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҰМЫСТАРЫНДА САРАЛАП ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ЖОСПАРЛАУ	70
АЯПБЕРГЕНОВА АСЕМ КИСМЕТОВНА (УРАЛЬСК, КАЗАХСТАН) КОПИНГ-СТРАТЕГИИ ПОВЕДЕНИЯ СТУДЕНТОВ С РАЗНЫМ УРОВНЕМ АКАДЕМИЧЕСКОЙ ПРОКРАСТИНАЦИИ	73
БЕКЗАТОВА ДАНА ӨМІРЗАҚҚЫЗЫ (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) 10 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫ ҮШІН ФИЗИКАНЫҢ «МОЛЕКУЛАЛЫҚ ФИЗИКА» БӨЛІМІНДЕГІ МАҢЫЗДЫ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІН ТИКТОК ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІСІНДЕ БЕЙНЕ КОНТЕНТ АРҚЫЛЫ ОҚЫТУ	76
АУЕЛБЕКОВ ЕРЖАН БУРАХАНҰЛЫ, ЕСПЕНБЕТОВ ГАЛИМЗЯН АБДИХАНОВИЧ (КЕНТАУ, КАЗАХСТАН) КӨРКЕМДІК БІЛІМ ЖӘНЕ СҰЛУЛЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	80
АМАНГЕЛДИЕВА АРАЙЛЫМ (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) БАЛАЛАРДЫҢ ІЗДЕУ-ЭКСПЕРИМЕНТАЛДЫ ІС-ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	83
АТЫМТАЕВА БАХЫТ ЕЛЕУКЕНОВНА, МАХАТОВА ГУЛНАР СЕЙДАХМЕТОВНА, КАРИЕВА АҚСҰЛУ ӘЛЖАНҚЫЗЫ (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) СТУДЕНТТЕРДІҢ ЭМОЦИЈАЛЫҚ ИНТЕЛЛЕКТИСІНІҢ ДАМУЫ	86
БОТАНОВА ОРАСКАН ЧОКАНОВНА, ШЕСТАЕВА ЖАНЫЛКАН СЕЙТКАЛИЕВНА, ДӘРМЕШ НАЗГУЛ МАҚАТҚЫЗЫ (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚАРЫМ- ҚАТЫНАС ПЕДАГОГ ПЕН СТУДЕНТТЕРДІҢ ӨЗАРА ӘРЕКЕТТЕСУ ФОРМАСЫ РЕТІНДЕ	90
ДЖУЛУШЕВА ГУЛИСТАН ЮСУПОВНА, ӘЛИ НАЗЫМ СЕРІКҚЫЗЫ, БАЙНИЕТОВА МАРЖАН (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) СТУДЕНТТЕРДІҢ ЕҢБЕК ӘЛЕУЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ОҚУ МОТИВАЦИЯНЫҢ РӨЛІ	94
МҰХАН АРАЙЛЫМ НҮРСҰЛТАНҚЫЗЫ, РАХЫМБЕК ӘСЕЛ ЖАҢАБЕКҚЫЗЫ, БАЙЖУМАЕВА ФАРИЗА ЕРБОЛОВНА (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) СТУДЕНТТЕРДІҢ ОҚУ ЖӘНЕ КӘСІБИ ДАМУЫНДАҒЫ МОТИВАЦИЯНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	98
ТӨЛЕГЕН БАЛЖАН ЕСЕНБАЙҚЫЗЫ, МУКСИЕВА ТОЛКЫН ГИЛЫМОВНА, КАСЕНОВА АЛЬБИНА МАДИҚЫЗЫ (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) МАТЕМАТИКА ЖӘНЕ ИНФОРМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ	102
ЕДИГЕНОВА АЛМА ЖУНУСБЕКОВНА, КОЖАХМЕТОВА ГУЛЬНАРА КАБДЫГАЛИЕВНА (ПАВЛОДАР, ҚАЗАҚСТАН) БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ТОПТЫҚ ЖҰМЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ АРҚЫЛЫ КОЛЛАБОРАТИВТІ ОРТАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	106

УРАЗБАКОВА УЛБАЛА ТЕМИРОВНА, БАЙТЕНОВА РАУШАН МЫЛТЫКБАЕВНА, РЫСКЕЛДИЕВА ЖАМИЛЯ АЛИМБЕКОВНА (ШЫМКЕНТ, КАЗАХСТАН) ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ РЕЧЕДЕЯТЕЛЬНОСТНЫЙ АСПЕКТ АКТИВНОЙ КОММУНИКАТИВНОСТИ	110
ИСКАКОВА АҚЖАРҚЫН ӘНЕТҚЫЗЫ (ҚЫЗЫЛОРДА, ҚАЗАҚСТАН) СУММАТИВТІК БАҒАЛАУЫНДА КИНЕМАТИКА БӨЛІМІНІҢ ОҚУ ЗЕРТТЕУЛЕРІН ҰЙЫМДАСТЫРУ	114
МУРАШКА НАТАЛЛЯ УЛАДЗІМІРАЎНА (МІНСК, РЭСПУБЛІКА БЕЛАРУСЬ) СВЯТЫ І АБРАДЫ ЯК СРОДАК ФАРМІРАВАННЯ МАЎЛЕНЧА-КАМУНІКАТЫЎНАЙ КАМПЕТЭНЦЫІ МАЛОДШЫХ ШКОЛЬНІКАЎ	118
МҰСАБЕКОВА ҚУНДЫЗАЙ ӘБИБОЛЛАҚЫЗЫ (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) АКТ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТАРИХТЫ ОҚЫТУДЫҢ НЕГІЗГІ ЭЛЕМЕНТІ РЕТІНДЕ	122
ӨМІРЗАҚ АЙДАНА ЖЕҢІСҚЫЗЫ (ШЫМКЕНТ, ҚАЗАҚСТАН) СТУДЕНТТІК ОРТАЛЫҚТАНДЫРЫЛҒАН ОҚЫТУДЫ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАУДЫҢ МАҢЫЗЫ..	126
ТОЛЕНКУЛОВА ҰЛПАН ҚУАТҚЫЗЫ (ТАРАЗ, ҚАЗАҚСТАН) КӨШБАСШЫЛЫҚ МӘСЕЛЕСІНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ	129
БАТАЕВ ДУЛАТ АЛШЫНБАЕВИЧ, ШАТАЕВА АЙГЕРИМ МУРАТБЕКОВНА (ШЫМКЕНТ, ҚАЗАҚСТАН) ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ОҚУДА/ОҚЫТУДА ОҚУ МАҚСАТТАРЫН АЙҚЫНДАУ МӘСЕЛЕСІ. БЛУМ ТАКСОНОМИЯСЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ДЕҢГЕЙЛЕРІ	133
КЕРИМБЕКОВА ЖАНАТ УМИРБЕКОВНА, МАМБЕТОВА АЛТЫНАЙ ТОКМУРАТОВНА, АШИРБАЕВА АЙНАШ БОЛАТОВНА (ШЫМКЕНТ, ҚАЗАҚСТАН) КӨМЕКШІ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЖАЗУ ДАҒДЫЛАРЫН МЕНГЕРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	139
МАМБЕТОВА АЛТЫНАЙ ТОКМУРАТОВНА, КЕРИМБЕКОВА ЖАНАТ УМИРБЕКОВНА, АШИРБАЕВА АЙНАШ БОЛАТОВНА (ШЫМКЕНТ, ҚАЗАҚСТАН) ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ РЕСЕЙДЕ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАҢДА ДАМУЫ.....	143
NASHARBEKOVA I.S., BAIZHAKANOVA A.K. (KARAGANDA, KAZAKHSTAN) DEVELOPING CRITICAL THINKING AS IMPORTANT COMPONENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF UNIVERSITY STUDENTS	147
ДҮЙСЕНБЕК ЕРКЕНАЗ МАЛДЫБЕКҚЫЗЫ (ӨСКЕМЕН, ҚАЗАҚСТАН) ҚАТТЫ ДЕНЕ ФИЗИКАСЫН ТЕРЕҢДЕТІП ОҚЫТУДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ	149
АШИКПАЕВА САУЛЕ ИМАНГАЛИЕВНА (УРАЛЬСК, КАЗАХСТАН) ПО СТРАНИЦАМ ШКОЛЬНОГО УЧЕБНИКА ФИЗИКИ	153
КАРЖАСПАЕВА З.М. (ПАВЛОДАР, ҚАЗАҚСТАН) БАСТАУЫШ МЕКТЕП МАТЕМАТИКАСЫН ОҚЫТУ НӘТИЖЕЛЕРІН ДИАГНОСТИКАЛАУ	157
БЕРДІХАН БАЛЗИРА ҚАЛДЫХАНҚЫЗЫ (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) МЕКТЕП ФИЗИКА КУРСЫНДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ	160
ХОШИМОВА ФЕРУЗАХОН БАХОДИРОВНА (АНДИЖАН, УЗБЕКИСТАН) РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГОВ С ПОМОЩЬЮ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ	167
DIDARBEKOVA ULBOLSYN DAYS OF THE WEEK	170
ТАЛАПОВА ГУЛЬЗАТ ТАЛҒАТҚЫЗЫ (ОРАЛ, ҚАЗАҚСТАН) ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАМАНДЫҚ СТУДЕНТТЕРІНЕ ТҰРАҚТЫ ЖӘНЕ АЙНЫМАЛЫ КОЭФФИЦИЕНТТЕРІ БАР ЕКІНШІ РЕТТІ СЫЗЫҚТЫҚ ДИФФЕРЕНЦИАЛДЫҚ ТЕНДЕУЛЕРДІ ОҚЫТУ ...	173

КАСЫМОВА АИДА АЛИМЖАНОВНА (АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН) АНАЛИЗ УДОВЛЕТВОРЕННОСТИ СТУДЕНТОВ КАЧЕСТВОМ ОБУЧЕНИЯ ПО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЕ «ПРИКЛАДНОЙ БАКАЛАВРИАТ СЕСТРИНСКОГО ДЕЛА»	177
ИСКАКОВА АЛИЯ ОРЫНБАСАРОВНА (АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН) ИНТЕРФЕРЕНЦИЯ РОДНОГО ЯЗЫКА ПРИ ИНОЯЗЫЧНОЙ ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ	180
ҲАБИБОВА О.М., САТТОРОВ А. (ДУШАНБЕ, ТАДЖИКИСТАН) САҲМИ КОНСТАНТИН ДМИТРИЕВИЧ УШИНСКИЙ ДАР РУШДИ НАЗАРИЯ ВА АМАЛИЯИ ПЕДАГОГИКАИ ХАЛҚИ РУС	182
К.И.АХМЕТОВА МОНИТОРИНГ – КАК СПОСОБ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОЦЕССА ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИИКАЦИИ ПЕДАГОГОВ	184
ТАЖИЕВА ШАХНОЗА МАМАРЕЖАБОВНА ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОСТИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ АКМЕОЛОГИИ	192
МИШОНКОВА НАДЕЖДА АЛЕКСЕЕВНА (ГРОДНО, БЕЛАРУСЬ) СТРАТЕГИЯ ФОРМИРОВАНИЯ МОТИВАЦИОННОЙ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТА	196
МИРКЕНОВА ГУЛЬМИРА КУБЕНОВНА, ТҰРЛЫҒОЖА ШОЛПАН АЙДЫНҚЫЗЫ (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) АҒЫЛШЫН ТІЛІН АНА ТІЛІМЕН БАЙЛАНЫСТЫРА ОҚЫТУ.....	200
ТІЛЕМБАЙ А.М. (ТАРАЗ, ҚАЗАҚСТАН) СЫНЫПТАРДА ОЛИМПИДАЛЫҚ ЭКСПЕРИМЕНТ ҰЙЫМДАСТЫРУ АРҚЫЛЫ ОЛИМПИДАЛЫҚ ЕСЕПТЕР ШЫҒАРУҒА БАУЛУ	203
ДЖАМИЛ АХМАД СТРУКТУРНЫЕ КОМПОНЕНТЫ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ МЕНЕДЖЕРОВ ОБРАЗОВАНИЯ	210
МАЖИЕВА Г. (БИШКЕК, КЫРГЫЗСТАН) К ВОПРОСУ ГУМАНИТАРИЗАЦИЯ ИНЖЕНЕРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ МОТИВАЦИЯ И СПОСОБЫ ЕЁ РАЗВИТИЯ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ	213
СЕЙСЕНБЕК АРУЖАН МАХСАТҚЫЗЫ (ТАРАЗ, ҚАЗАҚСТАН) ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫ ДАМЫТУДА ТАНЫМДЫҚ, ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІ АРҚЫЛЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТРЕНИНГТІҢ АТҚАРАТЫН РӨЛІ	218
АБДИМОМЫНОВА МЕРЕКЕ МАКСУТОВНА (ТАРАЗ, ҚАЗАҚСТАН) БАСТАУЫШ МЕКТЕП МАТЕМАТИКАСЫН ТАНЫМ ӘДІСТЕРІ АРҚЫЛЫ ОҚЫТУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ	223
ОРЫСБАЙ АҚТОЛҚЫН ҒАЛЫМҚЫЗЫ (ТАРАЗ, ҚАЗАҚСТАН) БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҒЫЛЫМИ – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	227
ӘСЕМБЕК БОТАГӨЗ АЛИМХАНҚЫЗЫ (ТАРАЗ, ҚАЗАҚСТАН) АТА-АНАЛАР МЕН СЫНЫП ЖЕТКІШСІНІҢ БІРЛЕСКЕН ІС-ӘРЕКЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ	233
КАДЫРОВА АЙГУЛЬ ЕРКИНОВНА, АЙНАКУЛОВА САНИЯ БАТЫРБЕКОВНА (ТАРАЗ, ҚАЗАҚСТАН) МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖОЛДАРЫ	238
ФЕДОРЕНКО ВАЛЕНТИНА ВИКТОРОВНА (САРАНЬ, КАЗАХСТАН) ИНТЕГРИРОВАННЫЙ УРОК «ТРИМИНО» В 3 КЛАССЕ С ДЕТЬМИ ООП (2 тип обучения)	242
АСАНОВА НУРГУЛЬ СЕЙТКАМАЛОВНА, САБИРОВА САИДАМ ГОЖАХМЕТОВНА (ЖАРКЕНТ, ҚАЗАҚСТАН) ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДА БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМНІҢ КӘСІБИ ІС-ӘРЕКЕТІНДЕГІ ҚАДАМДАР	246

Научное издание

МАТЕРИАЛЫ
Международного научно-методического
журнала
«ВЕСТНИК БОБЕК»

Сборник научных статей
Ответственный редактор – Е. Абиев
Технический редактор – Е. Ешим

Подписано в печать 28.02.2024
Формат 190x270. Бумага офсетная. Печать СР
Усл. печ. л. 25 п.л. Тираж 10 экз.

